

**CERCETAREA, DEZVOLTAREA ȘI INOVAREA
DIN PERSPECTIVA ETICII GLOBALE**

ediția a III-a

**RESEARCH, DEVELOPMENT AND INNOVATION
FROM THE PERSPECTIVE OF THE GLOBAL ETHICS**

third edition

Materialele Conferinței Științifice Internaționale
15 aprilie 2022

Ministerul Educației și Cercetării
Universitatea Tehnică a Moldovei
Facultatea Calculatoare Informatică și Microelectronică
Departamentul Științe Socioumane

**CERCETAREA, DEZVOLTAREA ȘI INOVAREA DIN
PERSPECTIVA ETICII GLOBALE**

Ediția a III-a

**RESEARCH, DEVELOPMENT AND INNOVATION
FROM THE PERSPECTIVE OF GLOBAL ETHICS**

3rd edition

*Materialele Conferinței Științifice Internaționale
15 aprilie 2022*

CHIȘINĂU
Editura "Tehnica-UTM"
2022

CZU 082=135.1=111=161.1
C 35

Colegiul de redacție:

Lozovanu Ecaterina (Chișinău, Republica Moldova) dr., conf. Univ, dr. – redactor responsabil
Stoenescu Constantin (București, România) dr., prof. Univ. – membru al colegiului
Игорь Котляров (Minsk, Belarus), dr, profesor – membru al colegiului
Vangheli Ion (Chișinău, Republica Moldova) conf. Univ. Dr. . – membru al colegiului
Lazariuc Cristina (Chișinău, Republica Moldova) lect. Univ. Drd. – membru al colegiului

Comitetul organizatoric:

Lozovanu Ecaterina, conf. univ, dr., U.T.M.
Bălan Marin, dr., lect.univ., Universitatea din București România.
Niță Adrian, dr., conf.univ., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, România.
Vangheli Ion, conf. univ. dr., U.T.M.
Lazariuc Cristina, asist. univ., drd., U.T.M.

Tehnoredactare computerizată:

Lazariuc Cristina, asist. univ., drd., U.T.M.

Culegerea de față include materiale științifice ce reflectă subiectele prezentate în cadrul Conferinței Științifice Internaționale: „Cercetarea, Dezvoltarea și Inovarea din perspectiva Eticii Globale”, ediția a III-a, din diverse domenii ale științei și filosofiei ce pun în evidență provocările societății contemporane – o *societate a cunoașterii* caracterizată de profunde oscilații între valoare și nonvaloare, progres și stagnare, exces și insuficiență, oportunități și neputință, local și *global*, în care omul rămâne marcat în limitele aceluiași *dileme etice*. Materialele constituie cele mai recente abordări interdisciplinare ale specialiștilor din țară și de peste hotare, incluse în trei secții: Ingineria și societatea cunoașterii; Etica viitorului în era tehnologizării și informatizării; și Reconsiderarea conceptului existențial al omului contemporan prin prisma provocărilor anului 2020.

Prezentul material didactic este destinat cercetătorilor, doctoranzilor, inginerilor, specialiștilor din diferite domenii.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale", conferință științifică internațională (3; 2022; Chișinău). "Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale" = Research, development and innovation from the perspective of global ethics: Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022 / colegiul de redacție: Lozovanu Ecaterina (Moldova), Stoenescu Constantin (România) [et al]; comitetul organizatoric: Lozovanu Ecaterina (Moldova), Bălan Marin (România) [et al.]. – Chișinău: Tehnica-UTM, 2022. – 261 p.: fig.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Min. Educației și Cercet., Univ. Tehn. a Moldovei, Fac. Calculatoare Informatică și Microelectronică, Dep. Științe Socioumane. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-45-821-4 (PDF).

082=135.1=111=161.1

C 35

Bun de tipar 05.07.22
Coli de tipar: 32,75

Formă electronică
Comanda nr. 70

UTM, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 168, MD-2004, Chișinău
Editura "Tehnica-UTM", str. Studenților, 9/9, MD-2045, Chișinău

CUPRINS:

CUNOAȘTEREA CA BUN PUBLIC. ÎNTÂMPINĂRI ETICE KNOWLEDGE AS A PUBLIC GOOD. ETHICAL QUESTIONS Constantin Stoenescu, București, România.....	8
PARTICULARITĂȚI SPECIFICE ALE VECTORULUI MORAL AL STRATEGIEI DE SUPRAVIEȚUIRE: EXERCİȚIU TEORETICO-METODOLOGIC ȘI PRACTIC SPECIFIC PARTICULARITIES OF THE MORAL VECTOR OF THE SURVIVAL STRATEGY: THEORETICAL-METHODOLOGICAL AND PRACTICAL EXERCISE Teodor N. Țirdea, Chișinău, Republica Moldova.....	16
ÎNTREBĂRILE EXISTENȚIALE ÎN EDUCAȚIE EXISTENTIAL QUESTIONS IN EDUCATION Marin Bălan, București, România.....	19
КАК ИЗМЕРИТЬ БУДУЩЕЕ В ЭПОХУ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ТРЕНДЫ) HOW TO MEASURE THE FUTURE IN THE AGE OF TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL TRENDS) Игорь Котляров, Минск, Республика Беларусь	28
METAMORFOZELE CULTURII OCCIDENTALE: DE LA ORIGINI LA CONTEMPORANEITATE WESTERN CULTURE METAMORPHOSIS: FROM ORIGINS TO CONTEMPORARINESS Ecaterina Lozovanu, Chișinău, Republica Moldova.....	37
NATIONAL IDENTITY AND MULTICULTURALISM IDENTITATE NAȚIONALĂ ȘI MULTICULTURALISM Adrian-Claudiu Stoica, București, România	45
SECOLUL XXI: RĂZBOI SAU DIPLOMAȚIE? (PRIN PRISMA ANALIZEI CONFLICTULUI MILITAR DIN UCRAINA) THE 21ST CENTURY: WAR OR DIPLOMACY? (THROUGH THE PRISM OF ANALYSIS OF THE MILITARY CONFLICT IN UKRAINE) Radj Cărbune, Chișinău, Republica Moldova	53
ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ У СТУДЕНТОВ- ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ FEATURES OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS AMONG PSYCHOLOGY STUDENTS IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING Лариса Емельянова, Орск, Россия	56

ONLINE LEARNING: THE FUTURE OF EDUCATION ÎNVĂȚAREA ONLINE: VIITORUL EDUCAȚIEI	
Abhishek Pandey, Jaipur, India	59
COMPETENȚE INTERCULTURALE ÎN EDUCAȚIA FILOSOFICĂ INTERCULTURAL COMPETENCES IN PHILOSOPHICAL EDUCATION	
Ileana Dascălu, București, România	60
CARACTERUL IMPERATIV AL NORMELOR DE CONVIETUIRE PENTRU SOCIETATEA CONTEMPORANĂ THE IMPERATIVE NATURE OF COEXISTENCE NORMS FOR CONTEMPORARY SOCIETY	
Valeriu Capcelea, Bălți, Republica Moldova	65
INTRODUCERE ÎN FILOSOFIA TEHNICII INTRODUCTION TO THE PHILOSOPHY OF TECHNIQUE	
Ion Vangheli, Chișinău, Republica Moldova	70
SUBIECTE ETICE ACTUALE PRIVIND ORGANIZAREA ȘI REALIZAREA STUDIILOR CLINICE ȘI DE LABORATOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA CURRENT ETHICAL SUBJECTS CONCERNING THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF CLINICAL AND LABORATORY STUDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	
Vitalie Ojovanu, Chișinău, Republica Moldova	75
CONCEPTUL DE PARTENERIAT ACADEMIC RAPORTAT LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL INGINERESC THE CONCEPT OF ACADEMIC PARTNERSHIP RELATED TO ENGINEERING EDUCATION	
Elena Gogoi, Cristina Lazariuc, Chișinău, Republica Moldova.....	77
RECONFIGURĂRI IDENTITARE ÎN CONTEMPORANEITATE ÎN SPAȚIUL NON – OCCIDENTAL IDENTITY CONFIGURATIONS IN CONTEMPORARY IN NON-WESTERN SPACE	
Dumitru Dodul, Chișinău, Republica Moldova	89
PANDEMIA DE COVID-19 ÎN REGISTRUL VIZUAL AL MEDIILOR DE COMUNICARE ÎN MASĂ DIN ROMÂNIA: DE LA INFORMARE LA ANXIETATE COVID-19 PANDEMIC IN THE VISUAL RECORDS OF THE MEDIA IN ROMANIA: FROM INFORMING TO ANXIETY	
Daniel Ungureanu, Iași, România.....	91

ЖИЗНЕННЫЕ ЦЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ <i>LIFE VALUES OF MODERN STUDENTS</i> Оксана Андриенко, Орск, Россия	101
UN VERITABIL INTELECTUAL: MEDITAȚII ALE LUI VASILE ȚAPOC DESPRE MISIUNEA ȘI RESPONSABILITATEA SAVANTULUI ȘI PROFESORULUI <i>A TRUE INTELLECTUAL: VASILE TAPOC'S MEDITATIONS ON THE MISSION AND RESPONSIBILITY OF THE SCIENTIST AND THE TEACHER</i> Svetlana Coandă, Chișinău, Republica Moldova	103
OMUL IN CONTEXTUL RELAȚIEI CU DIVINITATEA ȘI BISERICA <i>MAN IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP WITH THE DIVINITY AND THE CHURCH</i> Maria Ciocanu-Cotorobai, Chișinău, Republica Moldova.....	107
PROBLEME ACTUALE ALE POLITICII PENALE A STATULUI LA ETAPA ACTUALĂ <i>CURRENT ISSUES OF STATE CRIMINAL POLICY AT THE CURRENT STAGE</i> Raisa Grecu, Chișinău, Republica Moldova	111
ОСОБЕННОСТИ СОЦИОМОРАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ <i>FEATURES OF SOCIO-MORAL DEVELOPMENT OF MODERN YOUTH</i> Алексей Швацкий, Орск, Россия	113
GÂNDIREA FILOSOFICĂ ORIENTALĂ ȘI VALOAREA FIINȚEI UMANE <i>ORIENTAL PHILOSOPHICAL THINKING AND THE VALUE OF THE HUMAN BEING</i> Mihail Braga, Chișinău, Republica Moldova	116
METODOLOGIA AXIOLOGICĂ ÎN STUDIAREA GRAFICII DE CARTE MOLDOVENEȘTI, PERIOADA 1945-2010 <i>AXIOLOGICAL METHODOLOGY IN THE STUDY OF MOLDOVAN BOOK GRAPHICS, PERIOD 1945-2010</i> Victoria Rocaciuc, Chișinău, Republica Moldova	120
DIMENSIUNI PROCESUALE PRIVIND CONTROLUL EFECTUAT DE CĂTRE PROCUROR AL LEGALITĂȚII ACȚIUNILOR OFIȚERULUI DE URMĂRIRE PENALĂ <i>PROCEDURAL DIMENSIONS REGARDING THE CONTROL PERFORMED BY THE PROSECUTOR OF THE LEGALITY OF THE ACTIONS OF THE CRIMINAL INVESTIGATION OFFICER</i> Albert Antoci, Chișinău, Republica Moldova	132

CONSUMUL ETIC: PROBLEME ȘI OBSTACOLE <i>ETHICAL CONSUMPTION: PROBLEMS AND OBSTACLES</i> Galina Țurcan, Chișinău, Republica Moldova	134
РОЛЬ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ПРОФИЛЕЙ <i>THE ROLE OF DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN ENGINEERING AND TECHNICAL PROFILES</i> Юлия Арабчикова, Рязань, Россия.....	141
REPREZENTĂRI ALE ȚĂRANULUI ÎNSTĂRIT DIN RASSM ÎN CARICATURA DIN PRESA TIMPULUI <i>REPRESENTATIONS OF THE WEALTHY PEASANT FROM MASSR IN THE CARICATURE FROM THE PRESS OF THE TIME</i> Alexandru Molcosean, Chișinău, Republica Moldova	144
ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN BASARABIA ÎNTRE 1812-1918 <i>EDUCATION IN BESSARABIA BETWEEN 1812-1918</i> Vasile Crețu, Chișinău, Republica Moldova	153
AVANTAJELE INCONSECVENȚEI ȘI REFUZULUI PRIN DEPĂȘIREA ERORILOR DE DECIZIE <i>ADVANTAGES OF INCONSISTENCY AND REFUSAL BY OVERCOMING DECISION ERRORS</i> Andrei Perciun, Chișinău, Republica Moldova	162
ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РОССИИ <i>PROSPECTS AND OPPORTUNITIES OF DISTANCE EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF RUSSIA</i> Александра Сёма, Рязань, Россия	165
ASPECTE ALE HERMETISMULUI ÎN GENEZA FILOSOFIEI <i>THE ASPECTS OF HERMETICISM IN THE GENESIS OF PHILOSOPHY</i> Rodica Maistru, Daniela Galațanu, Chișinău, Republica Moldova	170
PRACTICI INTERNAȚIONALE MODERNE ÎN MATERIE DE SIGURANȚĂ RUTIERĂ <i>MODERN INTERNATIONAL ROAD SAFETY PRACTICES</i> Anatolie Cananău, Chișinău, Republica Moldova	177

POLITICI ALE EMANCIPĂRII ȘI LIMITELE ACESTORA EMANCIPATION POLICIES AND THEIR LIMITS Angela Popa, Chișinău, Republica Moldova.....	179
RELAȚIA MENTALITATE COLECTIVĂ – RESPONSABILITATE SOCIALĂ ÎN CONDIȚIILE NOILOR PROVOCĂRI SOCIETALE THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COLLECTIVE MENTALITY AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONDITIONS OF THE NEW SOCIETAL CHALLENGES Cristina Lazariuc, Chișinău, Republica Moldova	183
AUTOEVALUAREA. PROCEDURĂ BIROCRATICĂ SAU PREMISĂ A MANAGEMENTULUI CALITĂȚII? SELF-EVALUATION. BUREAUCRATIC PROCEDURE OR PREMISE OF THE QUALITY MANAGEMENT? Diana Duca, Chișinău, Republica Moldova	197
CONSILIEREA ETICĂ ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ETHICAL COUNSELING IN SCIENTIFIC RESEARCH Angela Zelinschi, Chișinău, Republica Moldova	201
ÎNCERCARE DE DIFERENȚIERE ÎNTRE DOUĂ MODURI DE RAPORTARE LA POSTMODERNISM: OCCIDENTUL ȘI RUSIA AN ATTEMPT TO DIFFERENTIATE BETWEEN TWO WAYS OF RELATING TO POSTMODERNISM: THE WEST AND RUSSIA Alexandru Lupușor, Iași, România	203
ETICA ÎN ACTIVITATEA DE EVALUARE A BUNURILOR IMOBILE ETHICS IN THE ACTIVITY OF EVALUATION OF REAL ESTATE Ion Albu, Svetlana Albu, Chișinău, Republica Moldova	208
INFLUENȚA ABORDĂRILOR RECENTE ALE EPISTEMOLOGIEI ASUPRA CERCETĂRII EDUCAȚIONALE THE INFLUENCE OF RECENT APPROACHES OF EPISTEMOLOGY ON EDUCATIONAL RESEARCH Dina Barcari, București, România.....	218
PERCEPȚIA CRIMINALITĂȚII VIOLENTE DE CĂTRE POPULAȚIA DIN MEDIUL RURAL PERCEPTION OF VIOLENT CRIME BY THE RURAL POPULATION Vitalie Ionașcu, Alexandru Frunză Chișinău, Republica Moldova	223

POLITICA MIGRAȚIONALĂ INTERNAȚIONALĂ – OBIECTE SPECIALE ALE REI INTERNATIONAL MIGRATION POLICY - SPECIAL OBJECTS OF IER Natalia Cărbune, Chișinău, Republica Moldova	225
ÎNVĂȚAREA INDIVIDUALĂ A STUDENȚILOR – VECTOR ÎN ADAPTAREA LA SCHIMBARE STUDENTS’ INDIVIDUAL LEARNING - VECTOR IN ADAPTATION TO CHANGE Viorelia Lungu, Chișinău, Republica Moldova.....	229
ASPECTE PSIHOLOGICE LEGATE DE REVOLUȚIA DIGITALĂ. NATIVII DIGITALI VS. GENERAȚIILE TABLET PSYCHOLOGICAL ASPECTS RELATED TO THE DIGITAL REVOLUTION. DIGITAL NATIVES VS. TABLET GENERATIONS Tatiana Roșca, Neonil Roșca, Chișinău, Republica Moldova	235
ASPECTE ALE ETICII PEDAGOGICE LA MAESTRUL ION DAGHI ASPECTS OF PEDAGOGICAL ETHICS AT MASTER ION DAGHI Elena Madan, Chișinău, Republica Moldova	243
SPECIFICUL PROTECȚIEI PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA THE SPECIFICITY OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA Iulia Inglis, Chișinău, Republica Moldova	250
COMPONENTA PSIHOLOGICĂ ÎN PROCESUL DE CREAȚIE ARTISTICĂ THE PSYCHOLOGICAL COMPONENT IN THE ARTISTIC CREATION PROCESS Rodica Ursachi, Chișinău, Republica Moldova	257
PARALELISMUL CULTURII ȘI VALORILOR LA LUCIAN BLAGA THE PARALLELISM OF CULTURE AND VALUES IN THE LUCIAN BLAGA'S OPERA Carolina Cheianu-Tudos, Chișinău, Republica Moldova	259

CUNOAȘTEREA CA BUN PUBLIC. ÎNTÂMPINĂRI ETICE

Constantin STOENESCU

Universitatea din București

București, România

Autorul corespondent: Constantin Stoenescu, e-mail: constantin.stoenescu@filosofie.unibuc.ro

KNOWLEDGE AS A PUBLIC GOOD. ETHICAL QUESTIONS

Abstract: *In an open society can contribute fluidly to development. New information and communication technologies incorporate state-of-the-art knowledge and can increase the contribution of knowledge to social and economic development. Knowledge becomes a public good in the knowledge-based society, but some ethical dilemmas arise in the concrete process of producing and using knowledge. These are generated by the dual character of knowledge: in the real economy it is not only a public good, but also a commodity.*

Keywords: *Open society, knowledge as a public good, knowledge as a commodity, new information and communication technologies, ethical dilemmas.*

Adnotare: *Într-o societate deschisă, democratică, cunoașterea poate contribui fluid la dezvoltare. Noile tehnologii ale informației și comunicării încorporează cunoaștere de vârf și pot crește contribuția cunoașterii la dezvoltarea socială și economică. Cunoașterea devine un bun public în societatea bazată pe cunoaștere, dar unele dileme etice apar în procesul concret al producerii și utilizării cunoașterii. Acestea sunt generate de caracterul dual al cunoașterii: aceasta nu este, în economia reală, doar un bun public, ci și o marfă.*

Cuvinte cheie: *Societate deschisă, cunoașterea ca bun public, noile tehnologii ale informației și comunicării, dileme etice, cunoașterea ca marfă.*

Pledoarie pentru o societate deschisă

Cred că cel dintâi temei al unei societăți libere și deschise este libertatea cuvântului. James Madison, autor al Primului Amendament la Constituția Statelor Unite scria într-o scrisoare către N. T. Barry, datată la 4 august 1822: „Un popor care vrea să fie propriul său guvernământ trebuie să se înarmeze cu puterea pe care i-o dă cunoașterea. Un guvern popular lipsit de informație publică sau de mijloacele de dobândire a acesteia nu este decât un prolog la o farsă ori la o tragedie, ori poate la ambele” [1]. Chestiunea libertății cuvântului a fost ulterior cel mai bine fixată teoretic de către John St. Mill în lucrarea „Despre libertate” în care acesta arată că părerea oricărei persoane contează, chiar dacă am fi în situația ca întreaga omenire să aibă o părere contrară unei singure persoane. Motivul este acela că „acea opinie este corectă, atunci lor li s-a răpit ocazia de a trece de la eroare la adevăr; dacă ea este greșită, ei pierd ceva la fel de profitabil, și anume imaginea mai clară și senzația mai vie a adevărului, produsă prin coliziunea acestuia cu eroarea.” [2] Cu alte cuvinte, libertatea cuvântului și dezbaterii critice sunt condiții ale separării adevărului de cunoaștere și ale obținerii cunoașterii.

Una dintre dezbaterile cele mai relevante din perspectiva consecințelor practice ale libertății cuvântului a fost provocată de ipoteza lui Amartya Sen [3] potrivit căruia putem postula existența unei relații între democrație ca sistem politic și nivelul de dezvoltare economică. Sen remarcă nimic altceva decât că în țările în care libertatea cuvântului este asigurată constituțional și apărată instituțional nu avem sărăcie și foamete sau, invers, că toate țările sărace sunt țări nedemocratice, cu un nivel precar al asigurării drepturilor civice. Eplicația dată de Sen este aceea că acolo unde problemele sunt expuse în mod liber în spațiul public, urmarea este nu doar o dezbatere, ci și crearea unui cadru adecvat pentru o acțiune eficientă și pentru luarea celor mai bune decizii care duc la rezolvarea problemelor și asigură îmbunătățirea condițiilor de viață prin dezvoltare economică și socială.

O societate deschisă asigură libertatea cuvântului și libera circulație a informației, precum și distribuirea cunoașterii în societate fără obstacole care ar putea bloca sau limita accesul. Totuși, acest principiu normativ este un ideal în raport cu practicile reale din societățile actuale, fie ele și cele mai democratizate. Astfel sunt invocate rațiuni diverse pentru reglementarea accesului la noile realizări din domeniul cunoașterii, mergând până la secretizarea unora. Apare astfel în politicile publice privind circulația informației și a cunoașterii opoziția dintre transparență și secretizare. Din perspectiva unei teorii normative care pornește de la principiile societății deschise, secretizarea este contrară principiilor eticii și valorilor democratice și subminează procesul democratic [4].

Noile tehnologii ale informației și comunicării transformă atât forma în care libertatea cuvântului poate fi realizată cât și conținuturile care sunt vehiculate pe diversele canale informaționale și în rețelele de comunicare, de la mass media la rețele de socializare. Din această perspectivă este evident că pot apărea efecte perverse care pot duce chiar la subminarea valorilor democratice, la falsificarea informației și la diminuarea rolului expertizei ca sursă de autoritate cognitivă. Totuși, numai o societate deschisă, deși nu lipsită de vulnerabilități, poate găsi cele mai bune mijloace pentru a contracara asemenea efecte, iar orice motivare a unor intervenții de tip autoritar nu rezistă unei evaluări riguroase bazată pe asumarea valorilor libertății. Societățile închise tribale, supun individul, o societate deschisă eliberează forțele sale creatoare [5] și creează premisele configurării unei societăți bazată pe cunoaștere.

De aceea, privind lucrurile din perspectiva ideii lui Rawls a echilibrului reflectiv [6], în acest caz între raționalitate și valori, între factorii cognitivi și cei motivaționali, cred că o societate democratică poate fi consolidată prin utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării, prin libera diseminare a cunoașterii ca bun public, iar spațiul public în care noile TIC pot contribui cel mai mult la dezvoltarea socială și cea personală este cel al unei societăți deschise. Aceasta nu înseamnă că nu rămân de rezolvat probleme practice, unele de tip etic, ale funcționării noilor TIC într-o societate democratică, astfel încât beneficiile publice și cele personale să fie maximizate.

Noile tehnologii ale informației și comunicării ca bunuri publice

Teoria generală a bunurilor publice pure a fost schițată de Samuelson încă din anul 1954 [7] și dezvoltată ulterior de Stiglitz pentru cazurile bunurilor publice locale și al acelor bunuri care au o valoare globală. El a identificat cinci categorii de bunuri publice globale: stabilitatea economică internațională, securitatea internațională (stabilitatea politică), mediul la scară globală, asistența umanitară internațională și cunoașterea. [8] Adaug acestei liste și noile tehnologii ale informației și comunicării.

Un bun public are două proprietăți critice prin care se deosebește de alte tipuri de bunuri și care pot fi descrise în formă negativă drept consumul non-rival și non-excludibilitatea [9]. Consumul non-rival presupune că dacă un individ consumă acel bun, el nu reduce prin aceasta posibilitatea altui individ de a consuma același bun în aceeași proporție. Non-excludibilitatea presupune că este dificil și chiar imposibil să excluzi un individ de la consumarea acelui bun.

Cunoașterea îndeplinește pe deplin cele două condiții. Cel mai folosit exemplu este cel al unei teoreme matematice: dacă învăț pe altcineva demonstrația unei teoreme nu înseamnă că prin acest transfer de cunoaștere eu încetez să mai dețin cunoașterea respectivă. Pe de altă parte, dacă fac publică demonstrația teoremei, atunci oricine altcineva care dispune de capacitățile mentale necesare o va putea accesa și nu va putea să fie exclus în principiu de la cunoașterea ei. Mai mult decât atât, o dată ce teorema a fost demonstrată, validitatea ei nu este dependentă de context, fiind aceeași demonstrație pretutindeni acceptată, de orice minte rațională, fie ea din Statele Unite, Rusia, China sau Australia. Vorbim astfel de universalitatea adevărilor științei. Altfel spus, pentru a reitera o formulă inspirată a lui Noica, voi conchide că bunurile inefabile, asemenea cunoașterii și valorilor, se distribuie fără să se împartă [10].

Din punct de vedere economic, caracterul non-rival al cunoașterii înseamnă că distribuirea ei, faptul că și alții o consumă, are un cost marginal egal cu zero. În acest sens, consumul cunoașterii este analog cu cel al apei unui izvor, adică tot ce trebuie să faci este să ai access la sursă. Costurile asociate unei asemenea capabilități, oricât de semnificative ar putea fi, nu schimbă în principiu condiția de bun public a cunoașterii.

Prin urmare, de vreme ce costul generat de consumul cunoașterii este zero, nimeni nu ar trebui să fie exclus de la acest beneficiu potențial. Acest „trebuie” mută discuția într-un plan etic-normativ. Dacă rămânem la discuția despre natura bunurilor publice, atunci, potrivit condiției non-excludibilității, vom afirma nu doar că nimeni nu ar trebui să fie exclus, ci că, nimeni nu poate fi exclus. Drept consecință, cunoașterea nu poate fi privatizată decât prin modificarea naturii ei de bun public. Dar chiar acest lucru se întâmplă în cazul în care cunoașterea este secretizată, așa cum se întâmplă în diverse cazuri, de la cercetarea fundamentală la industriile de vârf din punct de vedere tehnologic. De ce atunci această tensiune între universalitate și particularism în diverse forme, inclusiv cel al secretizării? În ce condiții o societate democratică poate coabita cu anumite închideri și insularizări în privința diseminării publice a rezultatelor cercetării și a liberei circulații a acestora?

Statul, piața liberă și cunoașterea ca bun public

Globalizarea economică este cu atât mai dinamică și mai profundă cu cât principiile pieței concurențiale libere sunt mai puternice în sensul unui rol structurant al acestora. Totuși, specificul noilor tehnologii ale informației și comunicării impune noi roluri pentru stat și instituțiile sale, atât sub aspectul reglementării cât și al supravegherii corectitudinii jocului economic competitiv. Cred că se poate face o analogie cu propunerile de politică economică făcute de Keynes [11] privind ieșirea din criza economică interbelică prin măsuri macroeconomice de tip fiscal și monetar.

Stiglitz descrie două strategii statale posibile [12]:

Prima strategie constă în creșterea gradului de adecvare a efectelor pieței asupra cunoașterii prin mecanisme instituționale precum eliberarea de brevete și protecția dreptului de autor. Marea problemă este reprezentată de găsirea unui spațiu de echilibru și de balans productiv între caracterul de bun public al cunoașterii, costul marginal al utilizării acesteia fiind, așa cum am precizat mai sus, egal cu zero, și recunoașterea meritelor și acordare de beneficii pentru creatorii

de cunoaștere. Mecanismul tradițional, bazat pe brevete de invenție și pe protecția drepturilor de autor este considerat preferabil prin aceea că inventatorii au fost răsplătiți prin plățirea de către utilizatori a licențelor sau prin păstrarea monopolului produsului, caz în care utilizatorii plătesc un preț pe produs. Dar este eficient acest mecanism? Nu cumva se ajunge la o ineficiență statică prin care cunoașterea nouă este subutilizată la nivel global și se limitează procesele dinamice care ar duce la creșterea cunoașterii?

Dinamica inovării impune ea însăși cele mai bune căi de urmat. Limitarea temporală a exclusivității și menținerea recunoașterii dreptului de autor ar putea fi o soluție de echilibru deoarece cunoașterea nouă nu ar fi sechestrată de producătorul ei, o persoană sau o organizație, ea ar putea să circule global, iar creatorul de cunoaștere ar avea beneficii ca urmare a faptului că utilizatorii noilor teorii sau tehnologii ar plăti pentru acestea în condiții reglementate prin lege. Astfel s-ar putea ieși din dilema morală reprezentată de divergența dintre nevoia de a asigura cunoașterii statutul de bun public și interesele creatorului de cunoaștere. Este evident că un sistem de reglementare prea excesiv ar duce chiar la temperarea progresului cunoașterii și la deținerea excesivă a unui monopol. În acest sens, și noile tehnologii ale informației și comunicării sunt expuse riscului de a fi o platformă profitabilă pentru politici corporatiste și de trust care frânează circulația lor și cresc costurile generale.

A doua strategie presupune implicarea guvernamentală directă prin asigurarea unui sprijin financiar sau a altor măsuri financiare de suport, așa cum ar fi, de exemplu, scutirea de impozit pe salariu pentru angajatorii din domeniul IT, măsură aplicată în prezent în România. În acest caz, apar alte controverse de tip etic cu privire la interpretarea măsurilor de suport drept un sprijin preferențial care încalcă regula echității pe piața muncii și pe aceea a contributivității fiecărui salariat la bugetul public. Față de asemenea critici se poate răspunde prin folosirea altor mijloace de taxare publică, așa cum ar fi taxa pe valoare adăugată facturată pentru serviciile de IT furnizate.

O altă componentă a acestei strategii constă în finanțarea de la buget a cercetării și a dezvoltării pe baza unor competiții de proiecte sau programe guvernamentale de dezvoltare a sectorului TIC. Este indiscutabil faptul că cercetarea trebuie finanțată pentru a obține un spor de dezvoltare, iar deciziile de a susține anumite domenii de cercetare țin iarăși de domeniul politicilor publice. Fixarea priorităților trebuie să fie rezultatul unei dezbateri publice și să fie deschisă la schimbare în funcție de rezultatele obținute și contextul social-economic.

Aceste strategii de implicare a statului sunt criticabile din perspectiva unei viziuni neintervenționiste care ar miza exclusiv pe piață ca factor reglator. În acest caz, statul s-ar retrage și ar deveni numai un arbitru al pieței libere. Drept urmare, piața ar dicta oportunitățile și tot ea ar asigura și recompensarea creatorilor de cunoaștere prin mecanisme specifice. În acest model neintervenționist al pieței libere posibilitatea unor câștiguri viitoare va fi motivația pentru a investi în domeniul cercetării și al dezvoltării noilor tehnologii, caz în care, la limită, statul nu ar investi nimic în cercetare, lăsând totul pe seama corporațiilor.

Față de modelul concurențial pur se poate obiecta că participarea statului la efortul de cercetare și dezvoltare motivează mult mai just asumarea rolului de arbitru care reglementează, sancționează și premiază. Mai mult decât atât, pot fi invocate rațiuni și interese publice pe care numai statul le poate susține și apăra, iar nu marile corporații transnaționale care sunt ghidate de interese și priorități care pot să difere de cele strict publice, atâta timp cât interesele publice și cele private nu coincid, chiar cu rezerva că unele vicii private pot servi intereselor publice, în sensul acreditat de Mandeville [13]. De exemplu, educația pentru formarea competențelor pentru utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării trebuie integrată sistemului educațional

național, fiind o premisă a unei cetățenii care presupune conectarea și folosirea acestor tehnologii electronice. Drept urmare, întregul sistem educațional trebuie reformat din această perspectivă astfel încât să se asigure adecvarea conținuturilor curriculare, *upgrad*-area ritmică a procesului educațional formativ și calificarea resursei umane din sistem [14]. În acest sens, la tot ceea ce am spus despre producerea și distribuirea cunoașterii, adaug încă un aspect decisiv în valorificarea cunoașterii ca bun public intangibil într-un sens puternic managerial: problema asimilării cunoașterii. Arrow compară cunoașterea cu lumina, intangibilă și lipsită de greutate corporală: „Cel nmai mare cost în transmiterea ei nu este dat de producerea sau de distribuirea cunoașterii, ci de asimilarea ei” [15].

Dileme etice ale societății bazată pe cunoaștere

Am analizat statutul noilor tehnologii ale informației și comunicării din perspectiva eticii globale într-un studiu anterior [16], în care am aplicat cele cinci perspectivele eticii globale propuse de Nigel Dower [17]. Sistemul eticii globale a fost caracterizat prin două componente:

1. Un set de valori universale aplicabile tuturor ființelor umane;
2. Un set de obligații și responsabilități globale împărțite de toate ființele umane.

Procesul globalizării cunoașterii ca bun public și al transmiterii ei cu ajutorul noilor tehnologii ale informației și comunicării este confruntat cu câteva dileme etice pe care le voi menționa și le voi discuta în continuare. Voi explica în final că aceste dileme sunt generate de caracterul dual al cunoașterii, care este atât un bun public cât și o marfă.

Universalism versus particularism

Potrivit modelului standard al structurii normative a științei, valoarea universalismului este inerentă acrivității științifice și căutării adevărului. Norma universalismului cere atât aprecierea după merit a membrilor comunității științifice, cât și ca orice enunț să fie supus criteriilor impersonale de obiectivitate prestabilite (să fie consonant cu observația și cu cunoașterea confirmată anterior) [18]. Această concepție asupra comunității științifice, bazată pe epistemologia standard, a favorizat și o anumită înțelegere a relației dintre comunitatea științifică și societate în întregul ei [19]. Astfel, ideea că oamenii de știință lucrează cu criterii universale de adecvare, prestabilite și impersonale, a dus la o interpretare funcționalistă a sistemului stratificării sociale în știință. Comunitatea științifică are caracterul unei meritocrații, în sensul că poziția în comunitate este determinată exclusiv de calitatea cercetării și nu de alte variabile. Faptul că criteriile sunt valabile pentru toți membrii comunității științifice, adică sunt aplicabile tuturor și recunoscute de toți, face din comunitatea științifică un caz singular în viața socială.

Dar această normă a universalismului este concurată și subminată de numeroase viziuni particulariste și relativiste care scot în evidență faptul că o comunitate științifică depinde de societatea globală, că urmează reguli care sunt internalizate pornind de la context și că însuși căutarea adevărului este dependentă de condițiile cercetării. Drept urmare, cu atât mai mult, tehnologiile care încorporează cunoaștere în mare măsură, așa cum sunt noile tehnologii ale informației și comunicării, vor interacționa cu societatea, cu mediul economic și cu instituțiile statului, într-un context particularist care ține de interesele privind aplicarea lor.

Din opoziția dintre universalism și particularism derivă și celelate dileme.

Circulație liberă versus secretizare

Potrivit normei universalismului cunoașterea trebuie să circule neîngrădit, iar într-o societate liberă nu ar trebui să existe niciun fel de obstacole. Totuși, anumite proiecte de cercetare se desfășoară cu confidențialitate și rezultate ale cercetării științifice sunt secretizate. Acest lucru nu se întâmplă doar în societățile închise, autoritare, ci și în cele deschise, democratice. Motivația secretizării este bazată pe menționarea anumitor riscuri pe care le-ar genera publicarea rezultatelor cercetării, de la pericolul folosirii lor de către persoane sau organizații rău intenționate la interese de tip startegic și economic, ceea ce înseamnă că interferențele cu sectorul politic decizional sunt foarte puternice. Știința și tehnologia nu sunt libere de context [20].

Bun public versus bun privat

Am vorbit mai sus despre caracterul de bun public al cunoașterii și am arătat că putem sesiza o tensiune între acest fapt și caracterul de bun privat, raportarea la cunoaștere ca la o marfă în privința producerii, stocării, comunicării, circulației și valorificării ei. Această dilemă este inevitabilă, fiind generată de caracterul dual al cunoașterii.

Cunoaștere de dragul cunoașterii versus nevoia personală de recunoaștere

Potrivit modelului tradițional al „științei eroice” omul de știință produce cunoaștere de dragul cunoașterii și al descoperirii adevărului, izolat în „turnul de fildeș”, liber de orice interese și imun la influențele externe. Acest model normativ a fost puternic criticat de cercetătorii care au luat în considerare modul real în care știința este făcută și au analizat știința ca o instituție socială. În acest sens, a fost evidențiat faptul că pe măsura profesionalizării științei se dezvoltă un conflict social intern între nevoia societății de a beneficia de rezultatele cercetării și nevoia de recunoaștere a meritelor pretinsă de cercetător. Aceștia țin foarte mult la aspecte privind prioritatea intelectuală și recunoașterea contribuțiilor personale, fapt confirmat de dezvoltarea la nivelul societății a unor asemenea mecanisme. Drept urmare, politicile științei trebuie să ia în considerare aceste aspecte și să caute o zonă de echilibru care să asigure optimul motivațional al cercetătorilor. Noile tehnologii ale informației și comunicării amplifică exponențial dinamica socială a științei și dublează rețelele comunicaționale clasice cu o lume virtuală.

În loc de concluzie: cunoașterea ca marfă

Am arătat mai sus că statutul cunoașterii ca bun public este pus în discuție din perspectiva pieței și a producătorilor de cunoaștere, persoane sau organizații. Creatorii de cunoaștere doresc să le fie recunoscute meritele și să obțină beneficii, inclusiv de ordin financiar, de pe urma rezultatelor cercetării. Drept urmare, se impune acceptarea acestei dualități a cunoașterii, ea fiind atât un bun public cât și o marfă care poate fi tranzacționată potrivit regulilor pieței.

Această idee o regăsim la Adam Smith în primul manuscris al *Avuției națiunilor*: „Să presupunem că o persoană obișnuită face un inventar corect al întregii cunoașteri de care dispune (...). Va descoperi că aproape tot ceea ce știe a fost dobândit la mâna a doua din cărți, din instrucția literară pe care poate a primit-o în tinerețe, ori din conversații ocazionale pe care poate le-a avut cu oameni învățați. Doar o foarte mică parte a ei, va descoperi el, a fost produsul propriilor sale observații și reflecții. Cea mai mare parte a fost achiziționată, asemenea pantofilor sau ciorapilor săi, de la cei a căror afacere constă în ambalarea și prepararea pentru piață a acestei specii particulare de bunuri” [21]

Această perspectivă asupra cunoașterii ca marfă este analizată de Nico Stehr [22]. Aceasta arată că teoria economică tradițională poate opera în acest sens reduționist cu cunoașterea ca un

bun economic care are o valoare, este distribuit pe piață, se confruntă cu mecanismele cererii și ofertei și este consumat. Această perspectivă este corectă în limitele aplicării ei, ceea ce permite o înțelegere completă a statutului cunoașterii și explicarea diloemelor etice care apar atunci când luăm în considerare comportamentele celor care produc, manipulează, stochează, difuzează și comercializează cunoașterea. Despre toate acestea voi discuta într-un studiu viitor.

Referințe bibliografice.

1. Madison, J. Letter to N. T. Barry, August 4, 1822. Citat în Carpenter, Ted G. *The Captive Press: Foreign Policy Crisis and the First Amendment*, Cato Institute: Washington, 1995, p. 1;
2. Mill, J. St. *Despre libertate*. București: Humanitas, traducere de Adrian-Paul Iliescu, 2005, p. 65;
3. Sen, A. *Ingredients of Famine Analysis: Availability and Entitlements*. In: *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 96. Nr. 3. August 1981, pp. 433-464;
4. Stiglitz J. *On Liberty, the Right to Know, and Public Discourse. The Role of Transparency in Public Life*, Amnesty Lecture, January 27, 1999, Oxford, <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/On-Liberty-the-Right-to-Know-and-Public-Discourse-The-Role-of-Transparency-in-Public-Life.pdf> Data accesării 5.03.2022.
5. Popper, K. R. *Societatea deschisă și dușmanii ei*. București: Humanitas, traducere de Dragan Stoianovici, 2017, vol. I, p. 13;
6. Rawls, J. *A Theory of Justice*. Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University, 1971;
7. Samuelson, P. *The Pure Theory of Public Expenditures*. In: *Review of Economics and Statistics*, vol. 36, 1954, pp. 387-389;
8. Stiglitz, J. *The Theory of International Public Goods and the Architecture of International Organizations*. United Nations Background Paper 7. New York: United Nations, Department for Economic and Social Information and Policy Analysis, 1995;
9. Stiglitz J. *Knowledge as a Global Public Good*. În: Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern (editori), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, United Nations Development Programme. New York: Oxford University Press, 1999, pp. 308-325;
10. Noica, C. *Modelul cultural european*. București: Humanitas, 1993, p. 60;
11. Keynes, J. M. *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor*. București, 2008;
12. Stiglitz, 1999, pp. 311-314;
13. Mandeville, B. *The Fable of the Bees*. Oxford: Oxford University Press, vol. I, 1924;
14. Smith, A. *Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei*. București, 1962, pp. 187-188;
15. Arrow, K. *Commentary*. În Stiglitz, J., Greenwald, B. C. *Creating a Learning Society. A New Approach to Growth, Development and Social Progress*, New York: Columbia University Press, 2014, p. 507;
16. Stoenescu, C. *Etica globală și noile tehnologii ale informației*. În: *Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale. Materialele Conferinței științifice internaționale*, 16 aprilie 2021, coordonatori Ecaterina Lozovanu et al., Editura Tehnică UTM, Chișinău, 2021, pp. 8-14;
17. Dower, N. *World Ethics. The New Agenda*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 1999;
18. Merton, R. *The Sociology of Science*. Chicago, London: University of Chicago Press 1973, p. 270;
19. Mulkay, M. *Connections between the quantitative history of science, the social theory of science and the sociology of science. Proceedings of the International Seminar on Science Studies*. Helsinki, 1977, pp. 54 – 76
20. Un bun studiu de caz în această privință este cel al lui Mitroff despre misiunile Appolo privind aselenizarea. Vezi Mitroff, I., I. *The Subjective Side of Science*. Amsterdam: Elsevier, 1974;
21. Smith, A. *Early Draft of Part of the Wealth of Nations*. În Smith. *Lectures on Jurisprudence*. Oxford. Oxford University Press, 1978, p. 574;
22. Stehr, N. *Knowledge as a Public Good and Knowledge as a Commodity*. Noema, vol. XX, 2021, pp. 93-102;

PARTICULARITĂȚI SPECIFICE ALE VECTORULUI MORAL AL STRATEGIEI DE SUPRAVIEȚUIRE: EXERCİTIU TEORETICO-METODOLOGIC ȘI PRACTIC

Teodor N. ȚÎRDEA

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Teodor N. Țârdea, email: tirdea_teodor@mail.ru

SPECIFIC PARTICULARITIES OF THE MORAL VECTOR OF THE SURVIVAL STRATEGY: THEORETICAL-METHODOLOGICAL AND PRACTICAL EXERCISE

Abstract: *The essence and content of the phenomenon "Survival Strategy", the development of tools for its implementation is currently of particular interest, unique for contemporary science and philosophy, for theorists and practitioners. It proposes for the first time a theoretical-philosophical and methodological analysis of the specific features of the moral component (vector) of the survival strategy, ie the science of ensuring the human security of contemporary civilization in planetary proportions.*

Keywords: *contemporary civilization, science of survival, specific feature, moral component, socio-technological tools, acceptable (accessible) development.*

Adnotare: *Esența și conținutul fenomenului „Strategia de supraviețuire”, elaborarea instrumentarilor de realizare a acesteia prezintă actualmente un interes aparte, inedit pentru știința și filosofia contemporană, pentru teoreticieni și practicieni. Se propune de prima dată o analiză teoretico-filosofică și metodologică a particularităților specifice ale componentei (vectorului) morale a strategiei de supraviețuire, adică a științei de asigurare a securității umane a civilizației contemporane în proporții planetare.*

Cuvinte cheie: *civilizație contemporană, știință a supraviețuirii, particularitate specifică, componentă morală, instrumentariu sociotehnologic, dezvoltare acceptabilă (accesibilă).*

Ultimele trei decenii ale sec. al XX-lea și primele două decenii ale sec. al XXI ne-au demonstrat necesitatea unei *reconstrucții* profunde a gândirii morale contemporane, a unei transformări radicale în interpretarea obiectului de studiu al acestei teorii și respectiv a rolului ei în asigurarea securității umane în proporții nu doar locale, regionale dar și planetare.

În epoca tehnologiilor planetare scientofage avansate omenirea a provocat și prelungește să provoace noi discuții, noi cercetări axate spre esența teoriei morale, specificului acesteia privind granițele realității obiective, unde ar fi util să se extindă influența acesteia. Dezbaterile la acest capitol nu doar încetinesc, ci, din contra, iau o tot mai mare amploare, obținând un caracter din ce în ce mai dur și spectaculos. Cele menționate au mai multe explicații.

În primul rând, este vorba de apariția unor probleme tradiționale de natură globală, care nemijlocit sunt conexe de *condițiile asigurării adecvate* a securității civilizației contemporane.

În al doilea rând, aici își iau nașterea și alte provocări etico-morale netradiționale precum ar fi, bunăoară, așa-numitele *întrebări-binare*, *întrebări-duet comparate* [1, p.95-96], la care omenirea rămâne permanent în așteptarea unor răspunsuri complete și adecvate. Multe dintre cele numai ce menționate se regăsesc în opera științifică a marelui umanist nord-american din sec. al XX-lea Van Rensselaer Potter (a.1911-2001), care este și fondatorul bioeticii, interpretate de acesta drept *știință a supraviețuirii* [2, c.12].

Printre întrebările așteptate aici s-ar putea evidenția următoarele: (1) ce-i mai *venerabil* - valoarea omului sau a lumii vii?; (2) ce-i mai *presus* - valoarea omului sau a mediului înconjurător?; (3) ce-i mai *important* - valoarea *individului* sau a neamului?; (4) ce-i mai *semnificativ* - valoarea omului sau a planetei; (5) ce-i mai *prețios* - intelectul individual sau cel social?; (6) ce-i mai avantajos - valoarea omului sau a tehnicii și tehnologiilor create de el?; (7) ce-i mai *onorabil* - valoarea omului sau a activității intelectuale? și altele de acest gen, devenind principalele la etapa contemporană a evoluției sociumului, iar explicarea esenței și conținutului acestora necesită o nouă abordare și deci noi metodologii a eticii actuale.

Tocmai răspunsurile la întrebările sus menționate în elaborarea teoriei morale la etapa actuală de evoluție a sociumului au provocat apariția diverselor tipuri de etică, cum ar fi: *bioetica*, *etica invairomentală*, *etica etnică*, *etica planetară*, *etica tehnică*, *etica inginerescă*, *etica informațional-tehnologică*, *nanoetica*, *etica politică*, *etica sănătății publice*, *nooetica*, *etica computerială* etc. S-a modificat radical și metodologia cercetării teoriei morale: de la antropocentrism s-a parcurs la biocentrism, apoi la noocentrism [1, p.94-95]. Reieșind din formula discursiv-sistemică a bioeticii, s-ar putea adăuga și precizarea definiției noțiunii de cunoștințe „periculoase”, formulată de V.R. Potter; tot aici ar fi logic de analizat criteriile acestora din perspectiva definiției strategiei de asigurare a securității umane.

Bioetica, concomitent, fiind obligată să aprecieze permanent natura cunoștințelor științifice, e nevoită să prezinte o tălmăcire de perspectivă a cunoașterii viului și a hotarelor de delimitare a acestora cu scopul elaborării și răspândirii recomandărilor în domeniul politicilor sociale [5, p.3].

În această ordine de idei apar și alte probleme, care țin de caracteristica *particularităților specifice ale vectorului moral* al strategiei de asigurare a securității umane. Despre ce e vorba? În condițiile desfășurării pandemiei COVID-19, iar în ultimul timp și al altor probleme catastrofale, cum ar fi, de exemplu, războiul din Ucraina, a devenit extrem de importantă *analiză* cantitativă a trăsăturilor caracteristice ale problemelor sus menționate. Altfel vorbind, este vorba de cercetările ce țin de posibilitățile măsurării cantitative ale manifestării *moralului* în imperativele bioeticii prin *social* și *societal*. Despre social am vorbit în a. 2018 la Kiev (Ucraina) [3, c.104-107], utilizând specificul socialului în bioetica socială. Referitor la societal și specificul acestuia am raportat la conferința anuală „Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studiu inter și pluridisciplinar” (Ediția a III-a) [4, c.104-107].

Consider, că problema menționată este una extrem de importantă dar și complicată, deoarece „socialul” noi ne-am învățat să măsurăm, pe când „moralul” nu, deoarece sociologii n-au elaborat unitate de măsură a moralului – există doar aprecieri generale: fapta este morală, sau nu! omul are o comportare morale sau nu! Aprecierile sunt efectuate în general, înafara unei evaluări cantitative numerice concrete.

Această problemă poate fi soluționată, în opinia noastră, doar în cadrul unui domeniu specific al științei contemporane, cum iar fi, de exemplu „știința supraviețuirii”, scopul căreia „supraviețuirea acceptabilă”, admisibilă, accesibilă, adică bioetica după V.R. Potter.

Această afirmație (teză) poate fi realizată actualmente în contextul bioeticii sociale, esența căreia se reduce la bioetizarea *sociumului* și adaptarea bioeticii la fragmentele acestuia. Doar calculând „socialul” în „etica viului” (acest exercițiu îl pot face doar sociologii), noi v-om putea calcula cantitativ și *moralul*, ceea ce este foarte important pentru practica contemporană.

O altă problemă a științei supraviețuirii, adică a bioeticii, a statutului acesteia, locului ei în sistemul cunoștințelor filosofice îi revine aprecierii însuși a științei de existență: este cea din urma (știința supraviețuirii, adică bioetica) o componentă a filosofiei științei cu scopul său, cu statutul său, cu cifra lui sau ori nu? Răspunsul iarăși îl găsim la V.R. Potter, ca și în alte multe cazuri.

El afirmă: „Știința supraviețuirii nu poate fi o simplă știință, sau chiar o nouă știință, ea reprezintă înainte de toate o nouă înțelepciune, care ar reuni două dintre cele mai importante și necesare elemente: cunoștințele periculoase (biologice) și valorile general-umane” [2, c.9]. Înțelepciunea nouă (filosofia) și reprezintă Știința supraviețuirii, Strategia de supraviețuire, adică „bioetica”. Avem un răspuns clar la întrebarea de mai sus: Știința supraviețuirii (filosofia) reprezintă partea fundamentală a filosofiei științei, cu cifra lui respectiv și de fel altceva, cum afirmă unii filosofi din Chișinău, respectiv cu grade științifice, chiar absolvenți ai facultăților prestigioase de filosofie etc.

Încă o problemă importantă se referă la conținutul științei supraviețuirii, rolului acesteia în prognozarea științifică a dezvoltării omenirii, viitorului ei. Acest fapt este foarte important, deoarece în caz contrar dezvoltarea lumii poate să „apare” pe căi greșite, eronate, chiar antiumane, ceea ce ne demonstrează actualmente evenimentele din Ucraina.

Bioetica drept știință a supraviețuirii n-are dreptul de a tolera asemenea situații și ar fi logic ca reprezentanții acestei discipline permanent să ție situația în lume sub un control moral, etic justificat, care ar fi aprobat și susținut de majoritatea populației Terrei. Acestea ar fi unele opinii vizavi de esența și conținutul unor particularități specifice ale vectorului moral al strategiei de asigurare a securității umane în condițiile complicate ale existenței și dezvoltării civilizației contemporane.

Bibliografie

1. Țirdea T. N. *Evoluția nivelurilor metodologice ale eticii tradiționale: abordare sistemic-discursivă și istorico-conceptuală*. În: Dialog și interacțiune. Conferința națională. 22-23 aprilie 2016 – Galați: România, Galați University Press. 2016, p.94-102
2. Поттер В.Р. *Биоэтика: мост в будущее*. Київ: Видавец Вадим Карпенко. 2002, 2016с.
3. Цырдя Т.Н. *Еще раз о специфике социального в „социальная биоэтика”* În: „Философські засади м'ядичної теорії та практики” (Матеріали VIII Научного симпозіуму з міжнародного участю, присвяченого 100-риччю заснування національної медичної академії після дипломної освіти ім. П.Л. Щупика). 27-28 вересня 2018 р., Київ: Графіка, Київ дідзайн, 2018. С.104-108
4. Țirdea T. N. „*Societalul*” în raport cu „*socialul*” în bioetica potteriană: abordare teoretico-metodologică. În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare. Ediția a III-a. Red. resp. dr. hab. În filosofie, conf. univ. Vitalie Ojovanu. Chișinău: CEP „Print Caro”, 2020, 400p.
5. Sgrechia E., Tambone V. *Manual de bioetică*. București: Arhiepiscopia romano-catolică din București, București, 2001, 304p.

ÎNTREBĂRILE EXISTENȚIALE ÎN EDUCAȚIE

Marin BĂLAN

Universitatea din București
București, România

Autorul corespondent: Marin Bălan, email: marin.balan@filosofie.unibuc.ro

EXISTENTIAL QUESTIONS IN EDUCATION

Abstract: *Teachers usually avoid approaching children's existential questions, especially if they are related to death. They invoke both the fact that existential questions are accompanied, in many cases, by intense emotions, and a lack of their didactic and pedagogical preparation for such subjects. But are children really protected if we try to keep them at bay in such situations? The problem I raise in this study is to what extent the existential questions are found, as a topic, in the curricula for Religion, Civic Education, and Philosophy for Children.*

Keywords: *civic education, philosophy for children, question, existential question, story, religion.*

Adnotare: *Profesorii evită de obicei să abordeze întrebările existențiale ale copiilor, mai ales dacă acestea sunt legate de moarte. Ele invocă atât faptul că întrebările existențiale sunt însoțite, în multe cazuri, de emoții intense, cât și lipsa pregătirii lor didactice și pedagogice pentru astfel de materii. Dar sunt copiii cu adevărat protejați dacă încercăm să-i ținem la distanță în astfel de situații? Problema pe care o ridic în acest studiu este în ce măsură întrebările existențiale se regăsesc, ca temă, în programele școlare pentru disciplinele Religie, Educație civică și Filozofie pentru copii.*

Cuvinte-cheie: *educație civică, filosofie pentru copii, întrebare, întrebare existențială, poveste, religie.*

Introducere

Școala nu oferă multe ocazii copiilor să pună întrebări, cu atât mai puțin dacă este vorba de întrebări precum acestea: „Cine sunt eu?”, „Sunt real sau sunt doar un vis?”, „De ce exist?”, „De ce trebuie să mor?”, „Are viața vreun sens?”. Puțini profesori ascultă astfel de întrebări venite din partea copiilor, căci nu se pot opri asupra unui set de informații empirice sau logico-matematice pe care să le transmită apoi în mod tranșant. Multe dintre întrebările de acest fel ar putea fi abordate în cadrul orelor de educație religioasă; de altfel, în țări ca Danemarca, Norvegia, Suedia, asemenea întrebări se regăsesc ca temă în programele școlare ale disciplinei religie, fiind denumite „întrebări existențiale” [1]. Asemenea întrebări ne lasă în perplexitate, mirare, încurcătură, dar „lărgesc concepția noastră asupra a ceea ce este posibil, ne îmbogățesc imaginația intelectuală și diminuează siguranța dogmatică ce împiedică mintea să speculeze” [2]. Problema nu este dacă am putea să găsim răspunsuri; ceea ce urmărim să obținem, de fiecare dată când le abordăm, este o înțelegere mai profundă, mai semnificativă, un nou mod de a le vedea, cu utilizarea unor standarde mai subtile.

Studiul de față este despre locul și rolul întrebărilor existențiale în educație, mai exacte în școala primară românească. În acest sens, voi analiza programele școlare ale disciplinelor Religie, Educație civică și Filosofie pentru copii, clasele a III-a și a IV-a. Apoi, voi vorbi despre locul întrebărilor existențiale în programul filosofiei pentru copii dezvoltat de Matthew Lipman și colaboratorii săi; iar în final, voi prezenta o propunere de introducere a întrebărilor existențiale ca temă în cadrul disciplinelor Educație civică și Filosofie pentru copii. Înainte de toate, se cuvine să atrag atenția că termenul „existentțial”, care apare în sintagma „întrebări existențiale”, nu are legătură cu mișcarea filosofică existențialistă; ci este în acord cu acele orientări din educație care subliniază importanța unor asemenea întrebări când sunt puse de copii.

1. Ce loc este rezervat întrebărilor existențiale în programele școlare românești?

Viața de zi cu zi a copiilor este asociată, de regulă, cu familia și școala. Lumea școlii este o sursă importantă de întrebări existențiale: relațiile cu profesorii sau ceilalți copii îi fac pe elevi să mediteze la ce este bine și ce este rău în comportamentul lor; iar lumea văzută din perspectiva disciplinelor școlare se află, adesea, în contrast cu credințele lor construite cultural.

Analizând comparativ conținutul programelor naționale suedeze, norvegiene și daneze pentru educația religioasă, utilizate în 2019, Sporre arată că cea daneză abordează cel mai explicit importanța întrebărilor existențiale ale copiilor; cea norvegiană subliniază subtil un dialog cu elevii; în timp ce programa suedeză leagă întrebările existențiale de viziuni asupra lumii [3]. Ce loc acordă programele școlare românești întrebărilor existențiale ale copiilor? Figurează ele ca temă în disciplinele de studiu? Luând ca model studiul lui Sporre, voi analiza programele școlare pentru trei discipline din învățământul primar, clasele a III-a și a IV-a: „Programa școlară pentru disciplina Religie – cultul ortodox”; „Programa școlară pentru disciplina Educație civică”; „Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii”. Dacă Sporre și-a limitat studiul la programele pentru o singură disciplină, educația religioasă, eu am ales trei discipline, dar numai pentru clasele a III-a și a IV-a. Toate cele trei discipline sunt prevăzute în planul-cadru de învățământ în aria curriculară „Om și societate”, cu un buget de timp de 1 oră/săptămână, pe durata unui an școlar. Doar Religia este studiată în toate ciclurile, din clasa pregătitoare până în clasa a XII-a, iar Educația civică și Filosofia pentru copii, numai în clasele a III-a și a IV-a; să avem în vedere și faptul că Filosofia pentru copii este o disciplină opțională din curriculum la dispoziția școlii și poate fi organizată fie pentru un singur an de studiu (clasa a III-a sau clasa a IV-a), fie pentru doi ani.

1.1. Programa școlară pentru disciplina Religie, clasele a III-a și a IV-a

În România, educația religioasă este organizată confesional, dar programa școlară propune un set de elemente comune pentru toate cultele din România ce au drept de predare a propriei religii în sistemul de învățământ: lista competențelor generale, o serie de exemple de activități de învățare și partea generală a sugestiilor metodologice. Diferențele apar în listele de competențe specifice și de conținuturi „elaborate de către fiecare cult, permițând orientarea către teme relevante pentru fiecare dintre acestea”. De aceea, în titlul dat materiei școlare, după „Religie” urmează numele cultului – de exemplu, „Religie – cultul ortodox”. Religia se predă din clasa pregătitoare până în clasa a XII-a; programa școlară pentru clasele a III-a și a IV-a a fost elaborată în 2014 [4].

Competențele specifice sunt organizate în trei categorii și sunt însoțite de exemple de activități de învățare: aplicarea unor norme de comportament specific moralei religioase, în diferite

contexte de viață; colaborarea cu copiii și cu adulții din mediul familiar, în acord cu valorile religioase; explorarea activă a unor elemente din viața de zi cu zi, din perspectiva propriei credințe. Programele nu conțin referiri la alte viziuni asupra lumii decât aceea proprie cultului respectiv; dar se menționează că exercițiile de argumentare a opiniei proprii trebuie să aibă loc „în spiritul toleranței față de opinia altora”. Nu este avută în vedere și o viziune personală a elevului asupra lumii, posibil în conflict cu convingerile sale religioase sau convingerile părinților ori ale colegilor. Este adevărat că, în contextul analizei unor texte care prezintă persoane din Biblie sau sfinți, se cere elevilor să exprime un punct de vedere personal, dar numai din perspectivă creștină [4].

Din punct de vedere didactic ar fi rezonabil ca elevii să fie încurajați să vină cu întrebări proprii sau să identifice întrebările legate de diferite viziuni despre lume sau din cultura populară. În programa școlară pentru disciplina Religie la clasa pregătitoare din 2012, în „Nota de prezentare” se arată că disciplina Religie constituie „un context de învățare care valorifică în plan educativ *marile întrebări* ale copiilor, experiențele de viață ale acestora”, având „importanță majoră pentru dezvoltarea morală și pentru socializarea acestora” [5]. Programa școlară pentru disciplina Religie la clasa pregătitoare din 2014 nu mai conține acest pasaj. Este un fapt, însă, că orice religie reflectă cele mai profunde întrebări ale ființelor umane și au contribuit de-a lungul istoriei la modelarea individului, a comunității și societății.

Cuvântul „viață” apare de nu mai puțin de 84 de ori în cuprinsul programei de religie; de asemenea, în prezentarea competențelor generale, cuvântul „viață” apare în prima competență generală, care subliniază că „aplicarea unor norme de comportament specific moralei religioase” va avea loc „în diferite contexte de viață”, și în a treia competență generală, care exprimă accentul pus în cadrul educației religioase pe furnizarea de cunoștințe și abilități elevilor pentru a înțelege „viața de zi cu zi din perspectivă propriei credințe”. Dar accentul este pus pe furnizarea de cunoștințe și abilități, ci nu pe întrebările pe care elevii ele-ar putea pune, ca persoane nedumerite și, deci, purtătoare de întrebări. Prioritare sunt cunoștințele transmise, și nu cele dobândite prin dialog și pornind de la experiențele proprii de viață ale elevilor.

1.2. Programa școlară pentru disciplina Educația civică

Scopul disciplinei Educație civică nu este atingerea unei performanțe academice de felul celei din alte domenii curriculare, cum ar fi limba română sau matematica, unde cunoștințele au o mai mare valoare, din perspectiva unor viitoare poziții în societate; prin predarea și învățarea Educației civice la clasele a III-a și a IV-a se urmărește „integrarea elevilor în comunitate” și, în acest sens, sunt indicate patru direcții de realizare.

Educația civică este văzută, în primul rând, ca o „alfabetizare moral-civică a copiilor”; predarea ar trebui să încurajeze elevii să reflecteze în legătură cu atitudinile lor etice, să discute despre bine și rău, corect și greșit, prietenie, egalitate, în general, despre ceea ce este considerat a fi important pentru ei. În al doilea rând, prin „dezvoltarea unor atitudini pozitive față de propria persoană și față de ceilalți”, este urmărită formarea unei gândiri pozitive în raport cu sine și cu ceilalți, de conștientizare a calităților, dar și de acceptare a defectelor, de creștere a încredere în sine și în ceilalți. A treia direcție este „valorificarea experienței specifice vârstei, prin accentuarea dimensiunilor afectiv-atitudinale asociate celei cognitive”. Copiii, ca ființe umane vulnerabile, pot fi oricând victime ale unor comportamente antisociale, ale unor abuzuri în diferite contexte de viață. De aceea, este important ca ei să știe ce fel de comportament să adopte atunci când le sunt încălcate drepturile. În fine, „inițierea elevilor în practicarea unui comportament moral-civic într-

o societate democratică – un comportament activ, liber, responsabil, tolerant, deschis, comunicativ, reflexiv, autoevaluativ” [6].

Prin educație în general, elevilor li se transmit norme și valori în legătură cu continuarea anumitor tradiții culturale, religioase, politice, ei făcând deja parte din diferite grupuri (familie, prieteni, școală) și urmând că devină membri ai altor grupuri particulare (culturale, profesionale, politice). Educația are și o funcție de socializare, inserând indivizii în modurile existente de a face și de a fi și, prin aceasta, joacă un rol important în continuarea culturii și tradiției. Incluziunea într-o societate, în grupurile acesteia, nu înseamnă anularea gândirii autonome a cuiva. Ființa umană se manifestă ca o unicitate, iar întâlnirea cu celălalt devine locul pentru propriile întrebări. Însă, nici programa școlară pentru Educație civică nu acordă loc întrebărilor puse de elevi; se vorbește doar despre elevul care răspunde la întrebările profesorului.

Sub aspectul conținuturilor de predat, Educația civică nu exclude domeniul filosofiei și eticii; sunt menționate trăsăturile morale ale persoanei, raporturile persoanei cu lucrurile, animalele și plantele, cu ceilalți oameni, valorile, normele și comportamentele moral-civice, drepturile copilului. Dar este omisă interpretarea dimensiunii filosofice și etice ca însemnând că toate ființele umane, inclusiv copiii, pun întrebări legate de viața lor, căutând sens.

1.3. Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii

Programa școlară a disciplinei Filosofie pentru copii este elaborată pornind de la același set de competențe generale ca și în cazul Educației civice: aplicarea unor norme de conduită în viața cotidiană; manifestarea unor deprinderi de comportament moral-civic în contexte de viață din mediul cunoscut; cooperarea cu ceilalți pentru rezolvarea unor sarcini simple de lucru, manifestând disponibilitate. Relația dintre cele două discipline este una de complementaritate, filosofia pentru copii oferind „un sprijin suplimentar educației civice” [7].

Un pasaj din „Nota de prezentare” conține scopurile introducerii Filosofiei pentru copii ca disciplină opțională în curriculum la dispoziția școlii. Mai întâi, se precizează că Filosofia pentru copii este o disciplină de „proveniență filosofică” menită să asigure „o apropiere de tip socratic, a copiilor de filosofie, încă de la vârsta corespunzătoare învățământului primar”, dar diferită de filosofia predată astăzi în învățământul liceal din diferite țări, inclusiv România, în cea mai mare parte, pe baza textelor filosofilor clasici și într-un limbaj tehnic. Apoi, este evidențiat rolul întrebărilor și problemelor ridicate de elevi și care „decurg din experiențele trăite de fiecare copil în familie, la școală, în grupuri de prieteni, în activitățile sociale”. Copiii, în mod explicit, sunt abordați ca purtători de întrebări, ființe care caută sens pentru propriile experiențe. În al treilea rând, se arată că abordarea acestor întrebări are loc într-o „comunitate de cercetare” – din păcate, fără a se reveni asupra conceptului în cadrul rubricii „Competențe specifice și exemple de activități de învățare”. În fine, beneficiile aduse de filosofia pentru copii sunt „dezvoltarea unor competențe cognitive și non-cognitive importante, de la exprimare și argumentare sau a învăța să înveți, la inteligență emoțională și educație pentru valori” [8].

În secțiunea „Competențe specifice și exemple de activități de învățare”, poziția programei școlare a disciplinei Filosofie pentru copii este clară în ce privește experiența proprie de viață a elevilor și întrebările lor. Primul exemplu de activitate este formularea de întrebări și lucrul cu întrebări despre conduită, pornind de la contexte specifice din viața grupurilor în care elevii trăiesc: familie, prieteni, școală, în afara școlii. Urmează exprimarea unui punct de vedere sau a unei păreri personale cu privire la o normă de conduită din viața cotidiană. Un rol important este acordat ascultării și exersării ascultării active în cadrul diverselor activități. Interesul elevilor este stimulat

prin interacțiunea dintre cel care vorbește și cel care ascultă, și unul și celălalt fiind elevi, profesorul însuși exersând un rol de elev. Trebuie remarcată și importanța acordată exprimării cu claritate în cadrul grupului și dezvoltării unor manifestări verbale adecvate [9].

Interesul pentru întrebările elevilor este păstrat și în ultimele două secțiuni ale programei. În secțiunea „Conținuturi”, formularea de întrebări și ascultarea activă figurează ca domeniu și sunt prezentate ca elemente de bază pentru dezvoltarea gândirii critice. Iar în secțiunea „Sugestii metodologice”, formularea întrebărilor de către elevi apare ca tip de sarcină de învățare [10].

Dar nici în această programă nu sunt menționate întrebările existențiale, adică acele întrebări fundamentale de natură personală și socială care includ viața și moartea, responsabilitatea și vinovăția, suferința și compasiunea, frica și siguranța, singurătatea și sociabilitatea. Se afirmă în programă că trebuie să se pornească și să se păstreze permanent legătura cu experiențele elevilor, dar se evită tocmai încurajarea acelor întrebări privind identitatea proprie și a celorlalți, subiectivitatea, sens și absența sensului, calitatea vieții și evadarea din realitate.

1.4. Comparație între cele trei programe școlare

Având în vedere aceste trei programe școlare prezentate, se constată că accentul este pus pe socializare și integrare, menționând explicit dialogul la clasă. Deși este recomandată abordarea centrată pe elev, lesne se poate vedea că doar programa disciplinei Filosofie pentru copii încurajează întrebările elevilor. De altfel, Lipman și colaboratorii săi au petrecut mult timp scriind manuale și dezvoltând resurse pedagogice în sprijinul profesorilor care conduc sesiuni de filosofie pentru copii, căci rolul lor este să cultive anumite abilități mai degrabă decât să implementeze și să execute proceduri proiectate anterior [11]. Nu este surprinzător faptul că programa școlară a disciplinei Filosofie pentru copii acordă un loc central întrebărilor. Dar nici în această programă școlară întrebările existențiale ale elevilor nu sunt văzute ca un punct de plecare în dialog.

2. Întrebările existențiale în curriculum-ul original dezvoltat de Lipman și colaboratori

Zanetti consideră că Matthew Lipman și colaboratori au tratat întrebările despre moarte, sensul vieții, liberul arbitru, existența lui Dumnezeu, sinucidere etc. „în moduri mai mult sau mai puțin indirecte”, ca în *Harry Stottlemeier's Discovery*, unde „Ann este șocată de descoperirea că Suki și-a pierdut mama și amândouă vorbesc despre suferința și moartea plantelor”; și nici manualele destinate profesorilor nu oferă „resursele necesare pentru a face loc întrebărilor existențiale în comunitatea de cercetare” [12].

Dobândirea de către copii a unui corp specific de concepte din tradiția filosofică este „indispensabilă pentru ca aceștia să dea sens aspectelor sociale, estetice și etice ale vieții lor.”; Lipman enumeră: dreptatea, adevărul, bunătatea, frumusețea, lumea, identitatea personală, personalitatea, timpul, prietenia, libertatea și comunitatea. Mai bine sau mai rău definite, astfel de concepte aduc ordine și claritate în înțelegerea noastră, ele funcționând ca idei regulative. Căci filosofia se ocupă tocmai cu „modurile în care aceste concepte regulează înțelegerea noastră a lucrurilor pe care le facem în viața noastră.” [13].

Introducerea filosofiei în școală face posibil ca adulții și copii să exploreze împreună multe posibilități filosofice. Programul preconizat de Lipman încurajează copiii să fie rigurosi critici, dar este și „un efort concomitent de a explora cu ei cum ar putea fi lucrurile” și de „a evita să dăm copiilor impresia că lucrurile nu ar putea fi altfel decât sunt.” De exemplu, la școală, ca și în afara ei, cunoașterea este prezentată fragmentat, pe discipline, fiind ignorate și asemănările formale dintre gramatică, matematică și logică, și continuitățile metodologice care leagă științele fizice și

sociale, și legăturile dintre descrierea literară a vieții sociale și descrierile sociologice. Doar filosofia ar putea satisface nevoia de continuitate, atât pentru profesor, cât și pentru copii, „prin construirea curiozității naturale a copiilor, a dorinței lor naturale de totalitate, a înclinației lor naturale de a continua să se întrebe până când sunt mulțumiți”. Întrebările copiilor tind să fie cuprinzătoare, ca amploare și grandoare; ele ridică probleme de importanță metafizică, copiii având „o sete de explicații holistice”. Profesorul trebuie să „respecte sentimentul de totalitate pe care îl cer copiii”; el știe că fiecare întrebare care implică o viziune unilaterală, parțială a lucrurilor, necesită „un răspuns mai exhaustiv și ne obligă să privim problema printr-un set mai bogat și mai variat de perspective.” Așa se face că atunci când copilul pune întrebarea „Ce este moartea?”, el este obligat să se întrebe ce este viața; la fel, pentru întrebarea „Ce este mintea?”, este obligat să se întrebe ce este materia. Este o caracteristică a metafizicii „depășirea nivelului normal de dialog prin sărirea la un nivel mai general”. Întrebarea „Ce este moartea?” nu este despre o anumită moarte, ci despre moarte în general. Însă, Lipman cere să situăm această întrebare într-un set mai variat de perspective [14].

În *Harry Stottlemeier's Discovery*, Suki dezvăluie că mama ei a murit în urmă cu un an și nu-i place să vadă pe cineva murind, nici oameni, nici plante. Suki știe să aprecieze valoarea vieții; de aceea, ea vede în tăierea florilor pentru a putea fi pictate o modalitate de a le ucide [15]. În manualul aferent, episodul din roman este tratat în secțiunea intitulată „Viața și moartea”; așadar, pornind de la textul romanului, profesorul poate trata tema vieții și a morții cu elevii din două perspective diferite: fie privind moartea ca un moment al procesului de schimbare a lumii, pentru o înțelegere mai generală a relațiilor dintre viață și moarte; fie examinând diferite moduri în care ființele vii își încheie viața, unele, îmbătrânite, altele, prematur [16].

Problema morții apare și în romanul *Lisa* – mai întâi, moartea unui hamster, apoi, moartea unui părinte [17]. În manualul aferent, profesorul este îndrumat să abordeze moartea ca „o parte a lumii din jurul nostru la fel de importantă ca și viața”. Hamsterul face parte dintre acele ființe care trăiesc relativ puțin, altele, precum anumiți fluturi, și mai puțin, în timp ce altele trăiesc mult sau foarte mult, cum este cazul arborelui sequoia; însă, toate mor mai devreme sau mai târziu. În jurul nostru, moartea este la fel de prezentă ca și viața; în fiecare clipă, se moare; și noi înșine vom muri, așa cum a murit hamsterul lui Millie sau tatăl lui Lisa [18]. Tratată astfel, întrebarea despre moarte implică o maximă generalitate și devine, ca orice întrebare metafizică, greu de rezolvat.

3. Întrebările existențiale în cărțile pentru copii

Lumea școlii este o sursă importantă de întrebări existențiale: relațiile cu profesorii sau ceilalți copii îi fac pe elevi să mediteze la ce este bine și ce este rău în comportamentul lor. La fel, literatura pentru copii oferă copiilor posibilitatea să descopere locuri, priveliști nebănuite, să se piardă și să se regăsească împreună cu eroii cărților, să exploreze gânduri și emoții, greutăți și bucurii care ne leagă pe toți, dar pe care nu le-ar fi găsit niciodată dacă n-ar fi citit acele cărți, să se împace cu incertitudinea și să găsească puterea de a depăși obstacolele vieții, să se bucure de lucruri pe care de regulă le neglijează, să învețe că lumea poate fi privită și înțeleasă în multe moduri.

Unele dintre poveștile clasice pentru copii combină fantezia pură cu întrebări existențiale. Hans Christian Andersen a fost primul scriitor din secolul al XIX-lea care a creat astfel de povești într-un stil care a atras și continuă să atragă atât copiii, cât și adulții. În povestea *Mica Sirenă* (1836), o ființă non-umană tânjește după un suflet nemuritor, ci nu după iubirea pământescă a unui prinț muritor. Pentru a obține această nemurire, ea sacrifică totul și îndură suferințe uriașe,

dar toate speranțele ei sunt năruite, când prințul se căsătorește cu o altă femeie. *Mica Sirenă* nu este doar o simplă poveste morală, căci pune la îndoială sentimentul de identitate al cititorului căruia autorul îi oferă o oglindă, astfel încât să mediteze la dilema existențială a modelării sentimentului de sine și a sexualității umane. Personajul trece printr-o experiență transformatoare, de la a fi o sirenă la a fi „invizibilă”. Într-o asemenea situație existențială se găsește ființa umană care tânjește după ceea ce nu are sau nu are voie să aibă, visele și dorințele sale fiind ca orizontul, frumos, dar îndepărtat și uneori de neatins.

O poveste foarte cunoscută, *Peter Pan* (1904), are, de asemenea, temă existențială. J. M. Barrie construiește figura tragică a unui băiețel care a refuzat să crească și, de aceea, nu poate deveni niciodată adult, fiind condamnat, astfel, la o singurătate veșnică. Chiar dacă este înconjurat de o mulțime de alți copii loiali și hotărâți, de asemenea, să nu crească; și chiar dacă poate zbura oriunde dorește el. Prin decizia sa de a nu crește, Peter Pan trăiește într-o lume fantastică, lumea reală rămânând un mister pentru el. Dar ce înseamnă să crești și ce înseamnă să nu crești? Ce face ca o ființă umană să fie un adult? Faptul de a avea o casă, copii, de a se încadra într-un sistem etc.? Poate că lui Peter Pan îi este teamă să crească. Frica de a crește este o temă existențială de discutat cu copiii, aceștia putând să își evalueze propriile temeri atunci când vine vorba de maturitate. Ei ar avea ocazia să identifice exact ce este atât de înfricoșător în creștere și ce pot câștiga sau pierde în acest proces. Ei pot lua în considerare, de asemenea, ce înseamnă să fii adult și dacă maturitatea provine din vârstă sau experiențe [19].

Nici Pippi Șosețica, din povestea cu titlu omonim de Astrid Lindgren (1946), nu vrea să crească, pentru a nu deveni ceea ce autoritățile vor să devină: o doamnă obișnuită, ascultătoare și plictisitoare, ci să rămână puternică, independentă și liberă în confruntarea cu lumea adulților, așa cum visează fiecare copil să fie. Caracteristica cea mai importantă a cărților lui Astrid Lindgren este punerea sub semnul întrebării a dictaturii normelor și convențiilor, a realității plictisitoare, a autorității, Pippi Șosețica fiind simbolul acestui protest. Autoarea își asumă în mod deschis rolul copilului slab, neputincios, asuprit, bolnav, care găsește puterea de a face față angoasei, singurătății și fricii într-o lume a simulacrelor. Ea eliberează imaginația copiilor și caută să le extindă orizonturile dincolo de limitele înguste ale realismului cotidian; astfel, fanteziile băiatului bolnav din *Frații inimă de leu* (1973) sunt un mijloc de reconciliere cu moartea și de biruință asupra tristeții și fricii.

O invitație într-o lume a gândirii și a mirării despre subiecte existențiale precum viața și moartea sau creșterea și îmbătrânirea aduce cartea *Lumea nu are colțuri*, o carte scrisă și ilustrată de autorul norvegian Svein Nyhus. Textul scris și imaginea formează o „entitate inseparabilă” numită iconotext; fiecare imagine se întinde pe câte două pagini și sugerează o mișcare dinspre stânga spre dreapta, adică dinspre cunoscut spre necunoscut, așa cum este interpretată în mod tradițional în cultura occidentală. În ilustrații apare mereu un băiețel, Viktor, și cutia sa de carton – când în interiorul cutiei, când lângă ea. Laitmotivul ilustrațiilor este prezența sau absența colțurilor; lumea nu are colțuri și la fel este și capul lui Viktor; prezența colțurilor aduce limitări, cutia de carton fiind un exemplu în acest sens. Iar în text sunt redată gândurile lui Viktor despre marile întrebări ale vieții, care devin și întrebări ale cititorilor. Cartea nu oferă cititorilor răspunsuri clare la întrebările ridicate, fiind mai degrabă o invitație de a continua să-și pună întrebări și să speculeze cu privire la întrebările ridicate, să fie deci co-creatori. Poziția tradițională a adultului ca autoritate care cunoaște singurul răspuns corect la întrebările din iconotext este perturbată. Gândul despre viitorul său aduce o transformare atât în text, cât și în ilustrație. Neștiind ce va deveni ca adult, Viktor se vede ca o umbră lungă, cenușie, care nu mai păstrează din vechea

imagine, în aceleași dimensiuni și cu aceeași culoare, decât cutia; capul mare și rotund se vede mic și fără rotunjime; în timp ce capul băiețelului privește spre necunoscut, cel al adultului pare lipsit de privire [20]. Ne pierdem capacitatea de mirare când îmbătrânim?

Concluzii

Întrebările existențiale sunt „întrebări deranjante”. Elevul în perioada de adolescență timpurie este „chinuit de relația cu el însuși, cu corpul, identitatea și viitorul său, de prietenie și iubire, de libertate”. Acestea nu sunt chestiuni de psihologie, pentru că „dacă existențialul are o latură individuală, personală, afectivă, contingentă, particulară, cealaltă este mai universală, metafizică, în și dincolo de singularitate, împărtășită într-o comunitate de condiții” [21]. Întrebările existențiale sunt însoțite, în multe cazuri, de emoții intense, cum ar fi mirarea, angoasa, exaltarea, anxietatea, teroarea, iar acest aspect este evidențiat în diferite moduri în multe tradiții filosofice și religioase. Dar școală trebuie să ofere acel cadru în care copiii să își poată exprima și explora întrebările existențiale. Toate disciplinele și cu atât mai mult Religia, Educația civică și Filosofia pentru copii trebuie să includă ca temă întrebările existențiale ale copiilor.

Referințe bibliografice

1. Sporre, K. *Children's existential questions – recognized in Scandinavian curricula, or not?* În: Journal of Curriculum Studies, 2021, pag. 1-17.
2. Russell, B. *Problemele filosofiei*. Traducere de Mihai Ganea. București: Editura BIC ALL, 2004 (1995), p. 143.
3. Sporre, K. *Children's existential questions – recognized in Scandinavian curricula, or not?* În: Journal of Curriculum Studies, 2021, pag. 1-17.
4. *Programa școlară pentru disciplina Religie – cultul ortodox, clasele a III-a și a IV-a, M.E.N.*, 2014. p. 10.
5. *Programa școlară pentru disciplina Religie, clasa pregătitoare – Proiect propus pentru dezbateri*, M.E.C.T.S., 2012.
6. *Programa școlară pentru disciplina Educație civică, clasele a III-a – a IV-a. M.E.N.*, 2014.
7. *Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii. M.E.N.*, 2013, p. 3.
8. *Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii. M.E.N.*, 2013, p. 2.
9. *Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii. M.E.N.*, 2013, p. 5-8.
10. *Programa școlară pentru disciplina opțională Filosofie pentru copii. M.E.N.*, 2013, p. 9.
11. Mendonça D., Costa-Carvalho, M.. *The richness of questions in philosophy for children*. În: *Childhood & philosophy*, vol. 15, 2019, pag. 145-164.
12. Zanetti, L. *Why am I here? The challenges of exploring children's existential questions in the community of inquiry*. În: *Childhood & Philosophy* 16 (36), 2020, pag. 1-26
13. Lipman, M., Sharp, A.M., Oscanyan, F.S. *Philosophy in the classroom*. Philadelphia: Temple University Press, 1980, pag. 25-31.
14. Lipman, M., Sharp, A.M., Oscanyan, F.S. *Philosophy in the classroom*. Philadelphia: Temple University Press, 1980, pag. 36-37.
15. Lipman, M. *Harry Stottlemeier's Discovery*. N.J.: IAPC, 1974, cap. XIV.
16. Lipman, M., Sharp, A.M. *Philosophy Inquiry*. N.J.: IAPC, 1979 (Ghid pentru cap. XIV).
17. Lipman, M., *Lisa*. N.J.: IAPC, 1976, cap. II; cap. VIII.
18. Lipman, M., Sharp, A.M., Oscanyan, Fr. S., *Ethical Inquiry*, N.J.: IAPC, 1977.

19. Addison, L. *Walt Disney's Peter Pan*. În: Prindle Institute. Disponibil:

<https://www.prindleinstitute.org/books/walt-disneys-peter-pan/>

20. Maagerø, E., Østbye, G. L. 2012. *Do Worlds Have Corners? When Children's Picture Books Invite Philosophical Questions*. În: *Children's Literature in Education* (2012) 43:323–337

21. Tozzi, M. *Le questionnement philosophique des enfants : pistes pour des recherches*.

Biennale de l'éducation et de la formation, Lyon 2002. Philotozzi, mars 2004. Disponibil :

<https://www.philotozzi.com/2004/03/le-questionnement-philosophique-des-enfants-pistes-pour-des-recherches/>

Lucrare realizată în cadrul proiectului *Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova* (cifrul proiectului: 20.80009.1606.08).

КАК ИЗМЕРИТЬ БУДУЩЕЕ В ЭПОХУ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ТРЕНДЫ)

Игорь КОТЛЯРОВ

Российская Академия Социальных Наук
Москва, Россия

Corresponding author: Котляров Игорь, email: kotlarov2018@tut.by

HOW TO MEASURE THE FUTURE IN THE AGE OF TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL TRENDS)

Annotation. *The article substantiates a need to develop the concept of civilizational coding as a mechanism for controlling and measuring the future at the age of technologies and artificial intellect. The author attempts to work out coding methodology as a new model of certain actions to define guidelines for shaping and developing future phenomena and processes, to identify and construct tools for designing and measuring the future with the use of most recent technologies and artificial intellect.*

Keywords: *civilization, civilizational coding, civilizational code, future, establishing, innovations, social technologies, artificial intellect.*

Аннотация: *В статье обосновывается необходимость разработки концепции цивилизационного кодирования как механизма управления и измерения будущим в эпоху технологий и искусственного интеллекта, предпринята попытка создания методологии кодирования как новой модели конкретных действий, позволяющих определять ориентиры формирования и развития будущих явлений и процессов, выявлять конструировать механизмы формирования и измерения будущего с использованием новейших технологий и искусственного интеллекта.*

Ключевые слова: *цивилизация, цивилизационное кодирование, цивилизационный код, будущее, формирование, инновации, социальные технологии, искусственный интеллект.*

Введение

С древних времен человечество пыталось познать будущее, заглянуть за исторический горизонт, переступить через границы возможного. Интерес к исследованиям грядущего детерминирован многими субъективными факторами и объективными обстоятельствами. Человеку присуща конкретная социальная деятельность, направленная на будущее, ожидание как ее непосредственных результатов, так и более отдаленных последствий. Ведь многое из того, что предпринимается сегодня социальными субъектами, получит конечные результаты через многие годы и окажет влияние на жизнь грядущих поколений.

Люди, пытаясь найти правильный путь к будущему, постоянно обращаются к науке, способной анализировать и рефлексировать современные явления и процессы, ценности и смыслы. Тем более, что в научных исследованиях всегда можно найти ярко выраженные прогностические и проективные подходы. Социальные субъекты, пытаются найти ответы на насущные вопросы, прежде всего, в философии и социологии, формирующих сценарии развития событий и процессов, проектирующих модели будущего, отвечающих на вопросы, что можно реально получить завтра, какие формы обретет будущее и какова вероятность появления именно таких состояний [1-3].

В современных условиях резко выросла необходимость выработки принципиально новых научно-технических и социально-философских концепций будущего, совершенствования теоретико-практических и этических, биоэтических и аксиологических подходов к будущему, позволяющих повысить степень понимания происходящих процессов, с высокой степенью достоверности прогнозировать изменения, проектировать конкретные сценарии будущего и выработать меры воздействия на ход событий. Это обусловлено ходом общественного развития, накоплением знаний, приобретением практического опыта в различных сферах жизнедеятельности. Именно умение понимать происходящие процессы, предвидеть грядущие тенденции, проектировать, конструировать и формировать модели будущего позволяет давать адекватные ответы на внешние и внутренние вызовы, риски и угрозы [1-3]. Постепенно создается сфера научного знания, аккумулирующая теоретический и практический опыт изучения настоящего и будущего и целенаправленного воздействия на социумы для достижения поставленных целей [4].

Основная часть

В начале текущего столетия многие государства столкнулись с необходимостью искать нетривиальные и единственно правильные решения управления будущим. Это означает, что многочисленные социально-политические и научно-интеллектуальные элиты уже не желают ограничиваться примитивными решениями. Тем более, что современные вызовы и риски обозначили комплекс противоречий, способных нанести вред всему человечеству. Современные социальная и политическая, экономическая и экологическая матрицы мироустройства оказались неприспособленными к современным условиям функционирования в условиях рисков и угроз.

Как оказалось, человечеству срочно необходимы механизмы выхода из состояния перманентной бифуркации. Одним из них может стать цивилизационное кодирование как единая мировоззренческая модель, позволяющая выйти за рамки научной рефлексии, катализировать действия цивилизационно ориентированных субъектов, направленные на воплощение стратегических замыслов, предложить модернизацию системы развития цивилизации на технологическом, системном и структурном уровнях, стать настоящей потребностью общества и сформировать новую социальную реальность. Факторы и обстоятельства, влияющие на дальнейшее развитие мироустройства, поиск эффективных движущих сил исторического процесса как императивов новой эпохи, находятся в центре внимания этой концепции. Она может стать одним из важнейших разделов современной науки, анализирующей, прогнозирующей и конструирующей будущее состояние как человечества, так и отдельных государств, общностей, социумов.

Системообразующей категорией концепции цивилизационного кодирования является дефиниция «цивилизация». Следует более глубоко посмотреть на цивилизацию как

социологический феномен, затрагивающий все стороны человеческой жизнедеятельности. Цивилизация – определенное социальное пространство, в котором социальные субъекты расположены на довольно обширной территории, объединены географической средой и исторической памятью, жизненным пространством и системой хозяйствования, этническими признаками и менталитетом, религиозными ценностями и духовно-нравственными традициями, системой знаний и технологиями их хранения и передачи. Важнейшими ее характеристиками являются материальные и духовные, социальные и идейные, политические и религиозные, ментальные и моральные, ценностно-смысловые и эстетические, информационные и другие ценности и традиции, жизненное пространство и протяженность во времени, историческая память и устойчивость по сравнению с другими социальными и историческими образованиями, механизмы передачи этих параметров будущим поколениям. Такой подход позволяет сформулировать идею дискретности истории и возможности деления цивилизационного процесса на конкретные типы цивилизаций. В то же время важно отметить гетерогенность, амбивалентность и антиномичность цивилизационных формаций, что позволяет им развиваться во времени и пространстве, двигаться от прошлого через настоящее в будущее [1-3].

Суть цивилизационного кодирования – в научном исследовании социальной реальности и радикальном переосмыслении представлений о ней, в конкретных предложениях по ее изменению и целенаправленному движению к лучшему будущему. Оно основано на теории сложных систем, деятельность которых трудно подвергается целенаправленному влиянию из-за не совсем строгих взаимоотношений между подсистемами и элементами, не урегулированных взаимоотношений между системой кодирования и окружающей средой. Субъекты кодирования как активные элементы цивилизационной деятельности пытаются влиять на технологии целенаправленного социального воздействия, используя правила нелинейной динамики и самоорганизации, стремятся уменьшить сложность кодовой деятельности, привести в порядок беспорядочное поведение элементов. Цивилизационное кодирование предусматривает строгий анализ изменений в прошлом, определение трендов и результатов настоящего и построение сценариев движения к будущему с учетом неопределенности и различных рисков, угроз и бифуркаций [1-3].

Цивилизационное кодирование имеют широкий диапазон объектов. Основными объектами являются многоуровневые и структурно-функциональные, реально существующие и объективно действующие социальные системы со специфическими организационными, цивилизационными, субъективно-идентификационными техническими, технологическими и организационными возможностями параметрами. В число объектов входят различные «виртуальные» компоненты и нематериальные активы, такие, как совокупные качества цивилизационного персонала, комплекс личных и социальных связей, новейшая инфраструктура и корпоративная аура, позиционирование на цивилизационном рынке и в обществе в целом. Они имеют весьма специфические качества: многофункциональность и нелинейность, гетерогенность и частичная стохастичность, когерентность и неопределенность обратной связи. В цивилизационном кодировании предусмотрены различные направления движения, усиление созидательной роли субъективных факторов, оценка вероятности осуществления того или иного маневра в экстремальных условиях [1-3].

Цивилизационное кодирование – это социальная деятельность, направленная на определение социальной реальности в будущем, формирование сценариев движения объектов настоящего в завтра, создание оптимальных моделей различных объектов в соответствии с объективными законами общественного развития и потребностями социальных структур. На всех уровнях духовного порядка важно видеть и воспринимать, понимать и чувствовать, как много значит оно в жизни каждого человека, сколько способно дать человечеству новых знаний, какие несет смыслы и ценности, устремления и установки, желания и интересы, идеалы и мотивы, влияющие на мысли и действия, сознание и мировоззрение людей [1-3].

Возможности цивилизационно-кодовой деятельности детерминированы, прежде всего, существованием закономерностей, присущих цивилизациям, наличием в них причинно-следственных связей, устойчивых элементов и интервала неопределенности в их развитии, позволяющего осуществить перекомбинацию общественных компонентов, комплексом элементов, посредством которых определен набор ценностей и традиций воспроизводится в будущих поколениях, в формировании их исторического самосознания [1-3].

Важнейшим смыслообразующим фактором цивилизационного кодирования является дефиниция «будущее». Будущее – это целостное представление о мире, гипотетическая часть линии времени, множество событий, которые ещё не произошли, но могут наступить. Это несуществующая, но подтверждаемая бытием субстанция, иное состояние социальной реальности. Так как события характеризуются как временем, так и местом, будущее занимает важную область пространственно-временного континуума. Исследования будущего непосредственно связаны с трансформациями настоящего, способного завтра стать реальностью. Будущее уже содержится в настоящем, а его возникновение обусловлено цепью предыдущих действий, избежать влияния которых невозможно. Оно трудно предсказуемо, так как на ход событий может повлиять любое случайное явление. Моделирование и проектирование будущего может привести к новому состоянию реальности, где прошлое, настоящее и будущее, будучи тесно переплетены, отражают четкую направленность цивилизационных изменений [1-3].

Будущее содержит в себе уникальные возможности для развития цивилизаций. Его неопределенность позволяет человеку не только предвидеть будущее, но и целенаправленно влиять на него, учитывая самые различные сценарии. Оно вероятно и вариативно, может быть творимо теми, кто этого хочет и может. Степень готовности к формированию будущего зависит от степени полноты имеющихся вариантов, времени движения к нему и когерентности сценариев [1-3].

Цивилизационное кодирование происходит в ситуации неопределенности и характеризуется неполнотой и не четкостью информации на всех этапах деятельности. Как считают многие исследователи, неопределенностью пронизана вся история человечества. Неполнота информации является принципиальной для всех сложных систем и связана с большой размерностью объектов кодирования, слабой наблюдаемостью ряда его переменных, влиянием на функционирование системы цивилизационного кодирования социального окружения, субъективизмом поведения пользователей и субъектов цивилизационного кодирования. Эта задача не может быть решена без современных социальных технологий и математического аппарата исчисления нечетких величин. Кроме того, такая ситуация требует от субъектов цивилизационного кодирования принципиально

новых личностных компетенций. Следует особо отметить, что по мере развития теории и методологии цивилизационного кодирования увеличиваются реальные возможности его субъектов.

В рамках концепции цивилизационного кодирования важно создание цивилизационных парадигм конкретных действий, определяющих вектор развития и/или перекодирования общества, его конечных целей, а также стратегию и тактику их достижения, детерминирующих содержание и направление цивилизационных алгоритмов. Цивилизационные парадигмы позволяют, используя современные методы научного знания, не только анализировать причины будущих изменений, но и определять смыслы и ориентиры событий, предлагать установки для деятельности, поддерживать заслуживающие внимания инновации и находить пространства для их реализации. Применение новых социальных технологий обеспечивает повышение качества и скорости, точности и надежности обработки цивилизационной информации, повышение ее доступности, совершенствование эффективности и безопасности цивилизационных сервисов. Цивилизационная парадигма – это своего рода методология решения жизненных проблем, отраженная в головах людей на сознательном и бессознательном уровнях. Ее можно рассматривать как матрицу элементов (алгоритмов), формирующих модель будущих цивилизаций и предлагающих варианты направления движения.

Стержневым понятием методологии цивилизационного кодирования является дефиниция «цивилизационный код». Цивилизационный код – это информационно-аналитический индикатор, сложившийся и закрепившийся в сознании и поведении людей строго фиксированный набор смыслов и ценностей, символов и духовного опыта, устойчивый комплекс формальных и неформальных принципов и правил хранения исторической памяти, поведенческих форматов и знаний, благодаря которым социальный опыт, умения и навыки передаются от поколения к поколению, регулируют взаимодействие людей в повседневной деятельности, формируют комплекс ролей и статусов, способных стать основой для развития цивилизационных отношений. Это определение цивилизационного кода в широком смысле слова. В узком понимании цивилизационный код – это закономерно связанные друг с другом элементы (взгляды, знания, ценности, традиции и т.д.), детерминирующие активность социальных субъектов, направленную на сохранение обычаев и исторической памяти, поиск новых путей и возможностей целенаправленного влияния на развитие цивилизаций [1-3].

Цивилизационный код детерминирует устойчивое функционирование цивилизационных структур, предлагает четко очерченную смысловую модель социальных действий и помогает найти дорогу в будущее с учетом традиций прошлого и современной парадигмы развития. Уникальность цивилизационного кода заключается в том, что он формирует историческое понимание прошлого, порождает определенное отношение к современной социальной реальности и детерминирует создание моделей будущего общества [1-3].

Будущее можно не только прогнозировать и конструировать, но и целенаправленно формировать. В современной социальной реальности постоянно усложняется процесс и характер его созидания, особенно в условиях широчайшего распространения современных информационных технологий, выступающих как в роли стратегических ресурсов, так и предметов социокультурной среды [5-6]. Тем более, как утверждают известный российский писатель Сергей Переслегин и психолог Елена Переслегина в книге «"Дикие карты" будущего. Форс-мажор для человечества», «весь «цивилизованный мир» уже давно

исчерпал все позиционные возможности не только для «устойчивого развития», но и для «управляемой деградации». Иными словами, если ничего не менять, ничего не делать, не ждать, не проектировать и не организовывать никаких чудес, ситуация – и взятая «в общем», и рассмотренная в любом конкретном аспекте (энергетика, продовольствие, уровень жизни, социальное обеспечение, личная свобода, продолжительность жизни...), – непременно будет ухудшаться, и довольно быстро» [7].

Для того, чтобы управлять движением к будущему, необходимо создать социальные механизмы, влияющие на установки и ценности общества, на стратегию общественных объединений и институтов, формирующих идеалы и морально-нравственные ориентиры, интересы и убеждения граждан. Воздействие этих механизмов на социальные отношения основано на их способности распределять ресурсы внутри общества, предписывать гражданам определенные действия и нормы поведения, которые с учетом культурных и политических, социальных и экономических компонентов воздействуют на развитие и совершенствование цивилизационных факторов [1-3, 5-6].

Цивилизационное кодирование имеет прекрасные перспективы и в измерении будущего состояния человечества, его основных компонентов. Модули («этажи») цивилизации как архитектуры социальной системы, разнесенные в пространстве и времени, находятся в определенных взаимоотношениях, которые реально проследить и зафиксировать. Одним из первых этапов этих действий является создание специфической гибкой технологической платформы на основе модели действующей цивилизации с точным отображением ее основных структурных систем и элементов, модулей и приложений и объединяющую весь спектр цивилизационной деятельности в единую композицию. Новейшие цифровые технологии позволяют подключать к платформе устройства и системы по всему алгоритму цивилизационного кодирования, а также обеспечить доступ заинтересованных лиц к необходимой информации в режиме реального времени.

Технологическая платформа состоит из нескольких десятков матриц, соответствующих строению цивилизационного кода и участвующих в формировании и развитии будущего его структурных элементов. Матрицы как коммуникаты представляют систему подобранно расположенных и связанных определенной зависимостью сознательно разработанных и научно обоснованных характеристик, параметров, показателей, дающих конкретные знания о состояниях цивилизации и покрывающих ее тематическое поле. Каждая матрица может состоять из нескольких подсистем, отражающих результирующие характеристики. Среди важнейших параметров (систем) цивилизационной платформы, позволяющих измерять состояние цивилизации, находятся следующие социальные структуры: государство как основной институт формирования будущего, наука и идеология, образование и воспитание, религия и культура, спорт и семья, средства массовой коммуникации и общественное мнение, гражданское общество и армия, архитектура и искусство, национальная литература и кинематограф и т.д. Данные институты создают информационный контур, с помощью которых субъекты цивилизационного кодирования осуществляет непосредственное измерение и информационный обмен между объектами цивилизационной платформы, а также с окружающей средой и цивилизацией в целом.

Таким образом, каждая матрица представляет собой набор сбалансированных ключевых количественных параметров, разработанных для измерения состояния цивилизации, стратегических целей движения и позволяющих структурировать множество показателей, определяющих эффективность функционирования цивилизационной

системы. Общее число показателей может быть достаточно велико – от нескольких десятков до нескольких сотен. В общем случае матрица может иметь пересечение с другими структурными объединениями. На основе полученного разбиения возможно построение кодовой системы показателей. Субъекты кодирования при помощи системы кодов, используя правила нелинейной динамики и самоорганизации, стремятся уменьшить сложность информации, выявить основные параметры порядка, привести в порядок беспорядочное поведение элементов. Недостатками данной системы являются жесткость, фиксированность, сложность изменения для введения дополнительных признаков. Преимущество – большая информационная емкость при небольшой величине кода. Основными достоинствами являются высокая степень упорядочения и возможность выявления общих и частных признаков цивилизационных объектов.

Будущее можно и нужно измерять. Тем более, утверждает известный исследователь Дуглас У. Хаббард, измерить можно практически все, что угодно. Когда какой-либо объект или явление удастся наблюдать тем или иным образом, значит, существует метод для его измерения. Каким бы приблизительным ни было это измерение, оно все равно будет им, если расскажет вам больше, чем вы знали до сих пор, утверждает ученый [8].

Для измерения будущего состояния различных объектов в рамках концепции цивилизационного кодирования разработана специальная технология. Как уже отмечалось, технологическая платформа модели цивилизации постоянно движется во времени от прошлого через настоящее к будущему. На определенном этапе развития матрица цивилизационного кодирования, отвечающая за внесение изменений в структуру и ход движения цивилизационных факторов, чисто условно, гипотетически останавливается специальным механизмом подстройки, который способен измерять основные параметры цивилизации и предлагать конкретные действия, направленные на целенаправленное изменение ее состояния параметров [1-3, 5-6, 8].

Данный этап цивилизационного кодирования не может обойтись без использования искусственного интеллекта. Важно четко понимать, что такое «искусственный интеллект». По мнению ряда авторов, он представляет собой комплекс математических и инженерных методов оптимизации и машинного обучения, позволяющий имитировать когнитивные функции человека, помогающие делать жизнь каждого человека лучше, удобнее, решать многие проблемы, которые ранее казались нерешаемыми. Это комплекс разработанных и закодированных человеком рационально-логических, формализованных правил, которые организуют процессы, позволяющие имитировать интеллектуальные структуры, производить и воспроизводить целерациональные действия, а также осуществлять последующее кодирование и принятие инструментальных решений вне зависимости от человека [9].

С самого начала компьютерной эры исследователи стремились создать искусственный разум, благодаря которому информационно-коммуникативные технологии могли бы выполнять определенные когнитивные функции. Современное внедрение искусственного интеллекта в жизнь людей способствует превращению их в важнейших субъектов современной цивилизации. Во втором десятилетии XXI века вычислительные мощности и объём имеющихся в распоряжении человечества вычислительных устройств достигли небывалых размеров, и этот размер имеет тенденцию увеличиваться и выполнять все новые и новые функции. В в системе цивилизационного кодирования искусственный интеллект выходит на первое место в целенаправленных действиях по формированию и

измерению будущего. Искусственный интеллект — это эффективная и незаурядная технология, которой суждено изменить нашу жизнь и мир в течение грядущих десятилетий, — считает известный футуролог Ричард Йонк [10].

Возвращаемся к технологиям измерения будущего. Механизм подстройки матрицы технологической платформы цивилизации с помощью искусственного интеллекта фиксирует отслеживаемые параметры на конкретный промежуток времени, имея специально разработанные устройства и воздействуя на социальную реальность, влияет на установки и ценности общества, на общественные объединения и институты, формирующие идеалы и морально-нравственные ориентиры, интересы и убеждения граждан, причем учитывая цели и задачи, желания и стремления управляющих социальные субъектов. Действия механизма на социальные отношения основано на возможности перераспределять политические и экономические, социальные и другие ресурсы внутри общества, предписывать гражданам определенные действия и нормы поведения, которые прямо или косвенно воздействуют на развитие и совершенствование цивилизационных факторов и отношений. Как результат, благодаря субъективным и целенаправленным действиям людей основные параметры цивилизационной платформы изменяются. Ее новые параметры измеряются и фиксируются, исследователи или заказчики получают модели будущего в определенный промежуток времени. Сценарии цивилизационной парадигмы — по своей сути нарративные суждения того, как может меняться мир, если его движение пойдет по тому или иному сценарию. Таким образом, цивилизационное кодирование изучает отношение людей к переменам в цивилизациях, выражает их в количественных показателях, ищет возможность сделать жизнь людей лучше [1-3, 5-6].

Заключение

В современном высокотехнологичном мире реализуются различные сюжеты, намечаются сценарии развития будущего, создаются технологии цивилизационного кодирования и совершенствования цивилизаций, которые с помощью искусственного интеллекта могут принести в общество существенные перемены. Главную роль в этом процессе играет человек как создатель социальных технологий и искусственного интеллекта, как субъект цивилизационного кодирования. Именно он своими действиями творит как историю, так и будущее. Цивилизационным институтам необходимо уметь выстраивать логические, мотивированные социальной реальностью связи между объектами культуры, историей и территориями как на синтагматическом, так и на парадигматическом уровнях. Цивилизационный код нуждается в квалифицированном прочтении — образы прошлого с течением времени становятся все дальше, а смысловых контекстов становится все больше. Цивилизационное кодирование помогает не только измерять будущее, но и формировать его при помощи специальных социальных технологий и искусственного интеллекта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Котляров, И. *Будущее как определенность неопределенности, или каким будет завтра? (социологический дискурс)* / И. Котляров // Иппокрена. - 2020 – №1. – С. 109-133.
2. Котляров, И. *Современная цивилизация: парадигма для XXI века (социологический дискурс)* / И. Котляров // Иппокрена. – 2020 – №2. – С. 136-154.

3. Котляров, И. *Цивилизационное кодирование как важнейший тренд управления будущим, или Каким будет завтра человечества? (Социологический дискурс)* // И. Котляров // *Вестник Брэсцкага ўніверсітэта*. 2021. - №1. – С. 159-164
4. *Потому что так решили мы: поведенческая экономика Беларуси и ее раскодирование* / К. В. Рудый, И. В. Котляров и др. Под науч. ред. К. В. Рудого. – Мн.: Издательский дом «Звезда», 2017. – 367 с.
5. Котляров, И. *Теоретические основы социального проектирования* / И. Котляров – Минск: Наука и техника, 1988. – 234 с.
6. Котляров, И. *Моделирование политической реальности (теоретические и методологические аспекты)* / И. Котляров // *Довгирдовские чтения III: философская антропология и социальная философия. Материалы международной научной конференции.* – Минск, 26-27 апреля 2012. – Минск: Право и экономика, 2012. – С. 68-71.
7. Переслегин, С. *«Дикие карты» будущего. Форс-мажор для человечества* / С. Переслегин, Е. Переслегина. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Pereslegin_Pereslegina_2015_Dikie%20kartyi%20buduschego.pdf - Дата доступа: 20.11.2021
8. Хаббард, Дуглас У. *Как измерить все, что угодно. Оценка стоимости нематериального в бизнесе* / Дуглас У. Хаббард // Электронное издание. ООО «Альпина Паблишер», 2012 – Режим доступа: <https://4brain.ru/blog/как-измерить-все-что-угодно> / - Дата доступа: 20.02.2022
9. Резаев, А. В. *От социологии к новой социальной аналитике: кризис социологии и проблема искусственного интеллекта* / А. В. Резаев, Н.Д. Трегубова // *Социологическое обозрение.* – 2021. - Т. 20. – № 3 - С. 280-301.
10. Йонк, Р. *Сердце машины. Наше будущее в эру эмоционального искусственного интеллекта* / Р. Йонк. - М.: ЭКСМО, 2019 - 400 с.

METAMORFOZELE CULTURII OCCIDENTALE: DE LA ORIGINI LA CONTEMPORANEITATE

Ecaterina LOZOVANU

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Ecaterina Lozovanu, e-mail: ecaterina.lozovanu@gmail.md

WESTERN CULTURE METAMORPHOSIS: FROM ORIGINS TO CONTEMPORARYNESS

Abstract: *Certainly, what characterizes European countries are the phenomena such as: representative democracy, separation of powers in a state, independent justice, neutral administration, mechanisms for the protection of human rights, religious tolerance, freedom of scientific research, freedom of enterprise and labor, protection of private tangible and intangible property. These are events that allowed the emergence of the modern world and assured the West of its internal successes, as well as its geopolitical preeminence over the rest of the planet. All these reforming elements which cover different areas such as political life, culture and the economy, have the same essential axis. They promoted a new model of organizing human society: order through pluralism. This conception designates a social order that does not reflect a pre-existing natural structure nor is it artificially created by an authority, but is spontaneously constituted by the sum of the free initiatives of individuals. This social order is more effective in solving essential social problems than any previously known form. The paper highlights the fact that these metamorphoses have allowed the West to develop a new civilizational model based on the principles of democracy, intellectual and economic liberalism, which have proved to be so productive that it is no exaggeration to speak of a leap in the evolution of humanity.*

Keywords: *culture, civilization, social order, metamorphosis, West, rule of law, democracy, tolerance, critical pluralism.*

Adnotare: *În mod sigur ceea ce caracterizează țările europene sunt fenomenele ca: democrația reprezentativă, separarea puterilor în stat, justiția independentă, administrația neutră, mecanismele de protecție a drepturilor omului, toleranța religioasă, libertatea cercetării științifice, libertatea întreprinderii și muncii, protecția proprietății private materiale și imateriale. Acestea sunt evenimente ce au permis emergența lumii moderne și i-au asigurat Occidentului reușitele interne, precum și preeminența geopolitică față de restul planetei. Toate aceste elemente reformatoare, care vizează domenii diferite ca viața politică, cultura și economia au aceeași axă esențială. Ele au promovat un nou model de organizare a societății umane: ordinea prin pluralism. Concepția aceasta desemnează o orânduire socială care nu reflectă o structură naturală preexistentă și nici nu este creată artificial de o autoritate, ci se constituie spontan din suma liberelor inițiative ale indivizilor. Această orânduire socială este mai eficientă pentru rezolvarea problemelor sociale esențiale decât orice formă anterior cunoscută. În articol este reliefat faptul că aceste metamorfoze au permis Occidentului să elaboreze un nou model civilizațional*

fundamentat de principiile democrației, liberalismului intelectual și economic care s-au dovedit producătoare de progrese atât de mari, încât, nu este exagerat să vorbim de un salt în evoluția umanității.

Cuvinte cheie: *cultură, civilizație, ordine socială, metamorfoză, Occident, stat de drept, democrație, toleranță, pluralism critic.*

În 1808 J.G. Fichte consideră necesar să scrie un „Discurs către națiunea germană”, iar J. Benda, în 1933, un „Discurs către națiunea europeană”. Circumstanțele geopolitice de astăzi solicită ceva de felul unui „discurs către națiunea occidentală”. Fichte și-a ținut discursul în momentul în care invaziile napoleoniene amenințau Germania în însăși existența ei, iar Benda când „războiul civil european” din 1914, amenința existența însăși a Europei. Acești autori au încercat să definească idealurile și valorile pe care aceste națiuni le întruchipau, contribuind astfel la crearea unei conștiințe de sine a Germaniei și a Europei, ceea ce nu a fost lipsit de importanță pentru apariția unor instituții politice capabile să înscrie aceste comunități în durată istoriei.

La etapa actuală, la fel, crizele geopolitice de la începutul secolului XXI zdruncină construcția europeană: terorismul, răspândirea armelor de distrugere în masă, fluxurile migratorii care au atins un prag critic și care face ca întreaga cultură a imigranților să devină problematică. Iar, mai nou, războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei, care are ca efect moartea a mii de oameni nevinovați, ridicarea la cote maxime a procesului migrațional, instabilitatea economică, criza energetică...etc. În toate acestea este implicată, în mod vădit, o realitate „Occidentul” care impune constituirea unei idei precise despre ce este, care sunt riscurile de dezagregare nu numai prin amenințări de tip militar, dar și prin emanciparea comunitarismelor sau prin metisajul cultural.

Într-o primă aproximare, civilizația occidentală poate fi definită: prin statul de drept, democrație, libertate intelectuală, raționalitate critică, știință, economie liberală întemeiată pe proprietate privată. Morfogeneza culturală a Occidentului poate fi structurată în următoarele evenimente esențiale:

1. inventarea Cetății, a libertății subordonate legii, a științei și a școlii realizată de greci;
2. inventarea dreptului, a proprietății private, a persoanei și a umanismului realizată de romani;
3. revoluția etică și escatologică a Bibliei;
4. „revoluția papală” din sec. XI-XIII, care utilizează rațiunea sub cele două aspecte: știința greacă și dreptul roman, care au realizat prima sinteză între Atena-Roma-Ierusalim;
5. promovarea democrației liberale înfăptuită de marile revoluții democratice.

Pluralismul s-a dovedit a fi o forță eficientă, mai ales în domeniile: știință, politică, economie, iar acestea i-au conferit Occidentului o putere de dezvoltare fără precedent, contribuind, astfel, la constituirea Modernității.

Aceste evenimente au fost numite „miracole”, [1, p. 87], deoarece reprezintă salturi evoluționare, care împreună au modelat Occidentul. Trebuie de menționat, că ceea ce numim „Occidentul”, nu este un popor, ci o cultură caracteristică mai multor popoare. Aici au fost implicați oameni de diferite etnii, care și-au asumat valori pe care nu le aveau la origine. Drept exemplu pot fi nominalizați romanii elenizați, galii latinizați, europenii creștinizați. Aceste grupuri și-au asumat o filiație spirituală care nu corespundea filiației lor etnice, iar atașamentul l-au realizat prin libera alegere a conducătorilor și a gânditorilor lor. În acest mod putem susține că europenii însuși sunt niște colonizați, care i-au recunoscut drept strămoși pe Socrate, Cicero, Moise și Iisus.

Din această perspectivă vom aborda contribuția fiecărui eveniment reliefând contribuția fiecăruia la constituirea Formei Occidentului.

Un eveniment esențial care a avut un impact considerabil asupra realității occidentale a fost cetatea greacă. Aceasta a apărut în urma unei catastrofe produsă în jurul anului 1200 î. Hr., când se destramă monarhiile sacre centralizate de tip micenian care, existau pe pământul grec. Au urmat niște secole obscure din care, pe la mijlocul secolului VIII, a apărut o realitate extraordinară – cetatea, ca rezultat al unui salt evoluționar. Monarhia a cedat locul republicii, iar puterea politică a fost plasată în mijlocul comunității, devenind treptat „preocuparea tuturor”.

Spre deosebire de puterea regelui micenian care era închisă în spațiul secret al palatului regal, puterea politică în Cetate era publică, deschisă. În așa fel apare *agora* – loc în care se susțineau reuniunile cetățenilor. Totodată are loc schimbarea statutului scrieri, pentru prima dată legile capătă o formă scrisă. Deși scrierea avea o istorie milenară, anume în Cetate apar primele texte pe care le putem considera cărți.

O altă inovație a Cetății este promovarea discursului și a rațiunii. Puterea este expusă în *agora* și poate fi repusă în discuție de oricine, iar deciziile și legile se impun în măsura în care ele au convins adunarea. Gândirea rațională și arta discursului sunt cele două creații intelectuale ale Cetății, ceva mai târziu științele ca logica, dialectica, retorica – vor forma procedeele de argumentare rațională riguroasă și fundamentul artei discursului. Tot în Cetate, membrii ei se percep din ce în ce mai mult drept semenii - *homioi*, egali în fața legii – *isoi*. Astfel, se formează omul abstract – cetățeanul, egal cu toții în fața legii, în rațiune și în demnitate semenilor săi.

Inventând, astfel, statul dintr-o rațiune publică, grecii au inventat religia în sensul modern al cuvântului, adică o anumită relație „verticală” a omului cu Dumnezeu. Anterior, religia era ceea ce suda „orizontal” legăturile sociale, acum sarcina de a asigura ordinea socială este asumată de Stat, care pedepsește crimele în funcție de legile omenești în vigoare (politicul este cel care dirijează religiosul și nu invers). Ideea că legea este produsul rațiunii umane și ea poate fi modificată, iar ordinea socială poate fi supusă criticii sau schimbării, a fost decisivă pentru constituirea unui nou tip de Politică. În această situație politica obține sensul său propriu, care presupune o discuție radicală despre legi, despre ordinea socială, care este o ordine artificială, creată de oameni, variabilă după timpuri și locuri, supusă criticilor și reformelor, aceea a *nomosului* care rezultă dintr-o convenție. Occidentul va moșteni aceste mutații, care vor delimita pentru totdeauna statele Occidentale de cele din Orient.

Prin această inovație grecii au instaurat *principiul guvernării prin legi și cea a libertății individuale*. Odată ce cetățeanul trebuie să se supună doar unei legi generale, impersonale, publice, atunci el știe a priori cum să acționeze pentru a nu intra în litigiu cu alți cetățeni sau cu statul. Numai individul, datorită mijloacelor cognitive de care dispune, hotărăște acțiunile sale, devenind, astfel, o ființă liberă. În lucrarea *Politica* Aristotel scria: „Domnia legii este preferabilă domniei unuia dintre cetățeni luat aparte...”[2, , p.78].

Invenția raționalității critice și a egalității în fața legii va conduce spre formarea științei. Din momentul în care armonia socială e concepută ca nefiind produsă de acțiunea unei zeități, ci de supunerea tuturor cetățenilor uneia și aceleiași legi impersonale, se poate concepe și faptul că elementele *Kosmosului* se ordonează, deoarece se supun, aceleiași „legi a naturii”. E de presupus că primii fizicieni greci (Thales, Anaximandru, Anaximene) au aplicat, în mod spontan, naturii schema pe care grecii o aplicau societății. „Lucrurile își fac reciproc dreptate și își repară nedreptățile conform ordinii timpului”, susține Anaximandru [3, , p.98.]. Așa dar, știința greacă tinde spre dezvăluirea legilor universale și necesare. Același spirit științific se manifestă și în

științele sociale ca: științele politice, gramatica, retorica, istoria. Merită a fi menționat faptul că marii istorici de la Tucidide la Polybios manifestă libertate față de orice superstiție, maturitate în relatarea și expunerea faptelor umane, chiar dacă nu au dezvăluit legile istoriei, cel puțin au reliefat legile sociologice și psihologice care, au permis explicarea rațională a comportamentelor oamenilor.

Constituirea științei va duce la organizarea școlii, o altă inovație pe care o va moșteni Occidentul. Din moment ce se constituie știința, apare necesitatea răspândirii acestui spirit în toată societatea. Astfel, grecii vor înființa un sistem școlar veritabil, cu *școli primare* în care copiii învățau să citească, să scrie, să socotească; cu *școli secundare*, în care era educat spiritul de analiză și cultură generală; cu *instituții de învățământ superior* – și anume cu școli de filosofie, de retorică și medicină. Conceptul de școală grec va avea un ideal, care se rezumă în cultivarea de *paideia*, cuvânt care trebuie tradus prin cultură. Acest ideal nu se realizează decât practicând literarele și științele care se va transmite Occidentului, chiar dacă va suporta un fel de eclipsă în primele secole ale creștinismului.

Grecii au inventat „domnia legii”, dar nu au mers prea departe în ceea ce privește elaborarea dreptului. Acest lucru l-au realizat magistrații și jurisconsulii romani, care au elaborat un sistem de drept privat, prin care s-a realizat posibilitatea de cooperare pașnică a oamenilor, dintre ce este al meu și ce este al tău. Datorită cuceririlor sale Roma a devenit, în scurt timp, un stat cosmopolit care, era obligat să asigure o conviețuire pașnică și o bună înțelegere între oameni.

Pentru a regla diferite litigii, nu putea fi aplicat dreptul specific roman „dreptul Quiriților”. Acest drept, deși reprezenta o inovație, era dreptul patricienilor și nu putea fi administrat decât într-un context cvasiritual. Pentru litigiile cu străinii (plebeii), în perioada Republicii, a fost creat un *praetor peregrinus*, un pretor al străinilor, care a produs înnoirii fundamentale în justiție. Acestea s-au referit la elaborarea treptată a categoriilor, deoarece situația impunea utilizarea cuvintelor clare, cu o semnificație precisă, dată prin definiție. Astfel se creează un vocabular juridic din ce în ce mai abstract.

Munca de creație juridică a fost accelerată și orientată pe un nou făgaș atunci când Roma a intrat într-un contact mai strâns cu cultura elenă și, în deosebi cu filosofia stoicilor. Stoicii au elaborat conceptul *cosmopolitismului*. Ei au stabilit că umanitatea constituie o comunitate unică care, împărtășește o natură identică. Așa dar, sursa dreptului nu se află în mit sau revelație religioasă, ci în natura umană obiectivă, care este universală, cognoscibilă prin rațiune și conștiință. Astfel, inventând dreptul civil și privat, romanii au inventat persoana umană individuală, liberă, care are o viață lăuntrică, un destin absolut singular, ireductibil. Din acest motiv, dreptul roman este sursa umanismului occidental și constituie, până în zilele noastre, soclul pe care s-a înălțat toate sistemele de drept occidentale moderne.

Nici o civilizație occidentală, în mod sigur, nu și-ar fi dorit, în mod deliberat, progresul. Chiar, dacă, lumea greco-romană a adus schimbări importante în istoria civilizațiilor, care pot fi etichetate ca progresive, ea nu le-a gândit ca pe ceva care trebuie să constituie cursul normal al umanității. Prin urmare, civilizația occidentală integrează dimensiunea progresului datorită unui nou factor – *spiritul iudeo-creștin*. Morala creștină a iubirii a indus, pentru prima dată în istorie, o sensibilitate inedită suferinței umane, un spirit de rebeliune, fără echivalent, de rebeliune împotriva ideii de normalitate împotriva răului. Pentru prima dată în istorie, Biblia a determinat suferința ca anormală și insuportabilă, iar lupta împotriva răului este ceea ce determină sensul vieții noastre. Atât timp cât există o suferință pe lume, noi trebuie să ne simțim responsabili de existența ei.

Umanul medieval prin responsabilitatea pentru celălalt, se deosebește radical de acela pe care îl promovează umanismul latin. Fără această responsabilitate, omul este o substanță simplă asemănătoare pietrei, stelelor. Omul este altceva, viața nu are sens decât în măsura în care el se simte responsabil de celălalt. Sfântul Augustin susținea, că „omul este o ființă neliniștită”, deoarece lupta împotriva răului nu constă în a găsi soluții pentru problemele existențiale, cât în a vedea probleme și anomalii acolo unde nu se vede decât natura veșnică a lucrurilor.

Un alt aspect al omului în Evul Mediu clasic este accentuarea naturii *raționale* a acestuia. Mântuirea va deveni treptat o întreprindere rațională, omul trebuie să-și calculeze, până într-un anumit punct, propria salvare. Deci, mântuirea implică rațiunea pentru a realiza fapte bune, ca: hrănirea celor care îndură foame, vindecarea celor bolnavi, adică micșorarea răului în lume. Pentru transformarea lumii în direcția diminuării răului, este nevoie, pe de o parte, de o cunoaștere, pe de altă parte, necesitatea de instaurare a unei cooperări pașnice, adică de *știință și drept*. Dreptul roman și știința greacă vor constitui acele două instrumente necesare, pe care civilizația occidentală le vor utiliza la realizarea idealurilor etice și escatologice ale Bibliei.

Un alt eveniment, care a conferit lumii occidentale o trăsătură esențială este reforma liberală și democratică, realizată într-un șir de țări europene. Aceasta a permis într-un mod mai eficace să fie îmbunătățită lumea prin știință și prin drept, care au promovat un nou mod de organizare a activităților umane – ordinea prin pluralism. Acest concept a fost clarificat prin contribuția teoretică a lui F. A. Hayek, care susținea, că „desemnează o ordine socială care nu reflectă o structură naturală preexistentă și nu este creată artificial de o autoritate, ci se constituie spontan din suma liberelor inițiative ale indivizilor” [4, p.98.]. Or, reformatorii europeni au descoperit că aceste orânduirii sociale policentrice erau mai eficiente pentru rezolvarea problemelor sociale esențiale decât orice formă anterior cunoscută de orânduire socială.

Ghidate de aceste idei, revoluțiile occidentale au promovat, în doctrină și practică, liberalismul intelectual (toleranța religioasă, pluralismul în științe, cultură), democrația (pluralismul în domeniul politic, alegerile libere, guvernările colegiale și revocabile), liberalismul economic (pluralismul în domeniul economic). Această opțiune s-a dovedit a fi producătoare de progrese atât de mari, încât se poate susține de un nou salt în evoluția culturală.

Importanța inovațiilor culturale occidentale, care evocă - libertatea intelectuală, libertatea politică, libertatea economică, - pentru evoluția generală a umanității a fost pusă în lumină în special de F. A. Hayek, autor menționat și anterior. Înțelegerea acestor fenomene implică utilizarea paradigmei legată de *pluralismul creator de ordine*, care contrazice paradigma gândită și formalizată încă în Antichitate, ce delimita categoric orânduirea naturală de orânduirea artificială. În sens epistemologic nu se recunoșteau decât cele două tipuri de ordine și se percepea drept haotică orice orânduirea spontană în care indivizilor li se dă libertatea de a acționa după placul lor, utilizând propriile resurse pentru a-și rezolva propriile proiecte.

Adversarii democrației liberale s-au împărțit în două grupuri: cei care acceptau superioritatea orânduirilor naturale, numiți de dreapta, cei care acceptau superioritatea orânduirilor artificiale, numiți de stânga. Dreapta a propovăduit un recul reacționar către vechea societate monarhică, iar stânga a propovăduit o înaintare accelerată spre utopie. Firește, reacționarii și revoluționarii s-au combătut între ei, astfel încât nu s-a înțeles cu ușurință că asemănările lor erau mai profunde decât deosebiriile. Punctul lor comun era neînțelegerea și detestarea societății democratice și liberale. Mai mult, s-a crezut că viața politică se structurează între două tabere: stânga și dreapta, pe când, în realitate, aceasta oscilează între trei poli: stânga, dreapta și democrația liberală. Prin urmare, se dovedește că venirea la putere în Europa a totalitarismelor în secolul XX, unele continuând în

secolul XXI, se datorează faptului, că valorile și instituțiile create de civilizație nu reprezintă, deocamdată, decât un strat superficial, și, deci, fragil al culturii occidentale. După cum susține Hayek, stratul de civilizație umanistă, creștină, democratică și liberală a fost sfâșiat de criza interbelică în Europa, iar totalitarismele europene au știut să regăsească, sub acest strat, instinctele grupale atavice, pe care s-au străduit să le legitimizeze ideologic și pe care le-au utilizat în scopuri criminale.

Aceste instincte au provocat două traumatisme imense, care au fost totalitarismele fasciste și comuniste ale secolului XX-lea. Iar, mai recent, s-a produs o agresiunea militară declanșată de Rusia împotriva Ucrainei, care prin amploarea și absurditatea violenței sale, arată că totalitarismul și naționalismul divizează profund societățile civile, provocând războaie cvasiinterminabile. Războaiele provoacă distrugerii și pierderi inevitabile, pierderea nu numai a vieților omenești, dar, și, a sentimentului de siguranță existențială.

Actuala criză ce se desfășoară pe continentul european pune în evidență faptul, că lupta dintre opțiunile totalitare și democratice nu s-a finalizat. De altfel, sunt încă adepți a regimurilor totalitare, chiar, dacă acestea reprezintă minorități puțin luminate. În acelaș timp, doctrinele democratice și liberale, fiind precizate de munca marilor filosofi, au ajuns la o asemenea maturitate, încât sunt înțelese în profunzime și susținute de largi sectoare ale opiniei publice. Fr. Fukuyama în renumita sa lucrare despre „Sfârșitul Istoriei” a exagerat prin optimism presupunând că, după căderea Zidului de la Berlin, modelul democrației liberale va fi adoptat de majoritatea țărilor planetei. Cu toate acestea, el nu a greșit când a susținut că, până la o nouă ordine mondială, nu există o alternativă a acestui model.

Deși, modelul occidental a rezultat dintr-o istorie a ideilor, acesta a dobândit, astăzi, o semnificație universală. Acest paradox s-a datorat, în mare parte, *cunoașterii* ce era în mod exponențial mai mare decât aceea pe care o posedau societățile în trecut. Datorită acestui fapt, s-a obținut de la același mediu natural o producție superioară. Explicând cauza acestui eveniment, Hayek susține următoarea ipoteză: „știința este, de acum înainte, divizată și este așa pentru că indivizii au putut să se specializeze, și s-au specializat în măsura în care a apărut o societate de schimburi” [5, p. 203]. Posibilitatea unei societăți în care știința progresa prin divizarea muncii, este strâns legată de capacitatea sa de a organiza schimburile, adică de a-și menține coeziunea socială. Cele cinci evenimente constitutive ale culturii Occidentului au permis să se realizeze tocmai acest lucru la o scară incomensurabil mai mare în comparație cu tot ceea ce a fost practicat în termeni de diviziune a muncii de civilizațiile anterioare. Anume în acest sens, după Hayek, „Occidentul a descoperit secretul unui salt evoluționar major în raporturile pe care specia umană le întreține cu natura” [6, p 142].

Schimbul presupune, într-adevăr, un univers moral în care persoana umană individuală și libertatea sunt respectate, un univers intelectual în care rațiunea critică prevalează asupra mentalității religioase, un univers social în care „celălalt”, este perceput ca un partener legitim cu care trebuie să respecti aceleași reguli morale și juridice fundamentale. Or, anume acestea sunt universurile construite de Occident.

Acest salt evoluționar se datorează, în mare parte, dreptului și pieței de schimb care, au modificat într-o formă radicală condițiile cooperării sociale. Acestea au făcut posibilă o cooperare la distanță, depășindu-se, astfel, societățile tradiționale în care domnea o diviziune a muncii restrânsă, ce nu permitea decât o productivitate scăzută. În legătură cu aceste metamorfoze vom preciza expresia „revoluție industrială”, care desemnează, adeseori, creșterea economică datorată industriei și tehnicii. Dimpotrivă, dezvoltarea economiei de piață a făcut posibilă inventivitatea

tehnică și creșterea industriei, deoarece ceea ce a sfârșit cercul vicios al nondezvoltării nu este invenția tehnică sau științifică. Se știe, că numeroase invenții au fost efectuate, încă de pe vremea Antichității, iar mai apoi, au „dormitat,” pe parcursul veacurilor. Apariția condițiilor morale, sociopolitice și juridice au permis antreprenoriatul, libertatea invențiilor, piețele vaste cu numeroase cereri și oferte, au prilejuit o deșteptare a acestor potențialități. Invențiile științifice majore care au permis „revoluția industrială” sunt nu atât mașinăriile, cât invențiile marilor gânditori ai democrației liberale de la Școala de la Salamanca, la Locke, la Smith, la Kant, la Humboldt sau Benjamin Constant. Anume aceste inovații în științele morale și politice, au făcut posibilă economia de schimburi la scară mare și au creat condiții pentru avansarea științelor naturii și a tehnologiilor.

Prin urmare, constatăm, că inventarea dreptului și a economiei de piață de către Occident vor exercita o presiune selectivă asupra întregii evoluții culturale ale umanității. Așa cum susțin mai mulți autori și, mai recent, Jean Beacheler că, viața speciei umane cuprinde trei faze: paleolitică, tradițională și modernă. În primele două, umanitatea a fost dispersată, în timp ce faza a treia constă în apropierea definitivă a grupurilor umane, conferindu-le conștiința de a fi membrii aceleiași planete. Această realizare se datorează modernității cauzată de Occident, care și-a afirmat credința în drepturile omului și a promovat un stat de drept. Or, prin aceasta Occidentul a început mai curând să distrugă logica veche a puterii și să pună un preț mai mare pe știință și pe dezvoltarea socioeconomică decât pe politica de jaf. În aceasta se întrevide mai puțin efectul unui progres moral decât al unui progres intelectual. În epoca modernă, un Machiavelli, Hobbes cedează întâietatea unui Im. Kant și unui H. Spenser mai mult din cauza sterilității Occidentului decât a odioasei sale politici a forței.

În acest plan, problema dezbaterii la ziua de astăzi este de a ști care este gradul occidentalizării a civilizațiilor nonoccidentale care au redus „modernitatea” la utilizarea tehnicii. Civilizația tehnicii nu este decât un aspect superficial al lucrurilor, pe când, occidentalizarea constă într-o gestiune liberală și pluralistă, care implică o transformare de ansamblu a mentalităților și a insituițiilor sociale. Prin urmare, în toată topologia culturală a lumii actuale există ziduri de incomprehensiune. Pretutindeni putem constata fie că nu înțelegem, în mod hotărât, cultura Celuilalt, fie că o refuzăm cu o vehemență pe măsura neînțelegerii, și acest lucru este mai rău. Situația aceasta provoacă presupunerea că orice schimb economic, orice acord politic între țări aparținând unor civilizații diferite, reușit în aparență, este însoțit, în realitate, de neînțelegeri atât de profunde, încât există iminent pericolul de a se face țândări la prima criză serioasă în care protagoniștii se vor crede amenințați nu în interesele lor, cât în rațiunea lor de a fi. Așa cum susține Samuel P. Huntington, că „există în permanență un șoc al civilizațiilor” [7, p.69]. Fapt confirmat de realitatea de astăzi, prin deflagrarea conflictului militar de proporții în Estul Europei dintre Ucraina și Rusia.

Pentru ca dialogul dintre țări, civilizații... să ajungă la altceva decât la procesele - verbale ale unor dezacorduri, bunăvoința nu este suficientă. Este nevoie de oameni de inspirație, care asemeni autorilor „salturilor” culturale să elaboreze scheme de gândire noi capabile să depășească îngustimea punctelor de vedere ale politicianilor, făcând dreptate adevărului profund văzut de fiecare dintre ei, oarecum în maniera în care fizica cuantică a depășit teoriile corpusculare și ondulatorie ale luminii, dând dreptate, dintr-un anumit unghi de vedere, și uneia, și celeilalte. Se impune necesitatea elaborării unei concepții profunde filosofico-sociale, care va analiza , de exemplu, viața economică într-un asemenea mod, încât să se facă echilibru dintre logica libertății,

comerțului și a concurenței, reliefate de Occident, și logica traiului în comun și a consensului, care prevalează în societățile Orientale și Asiatice.

Dar, pentru ca dialogul dintre țări și civilizații să ducă spre aceste reușite, trebuie, într-adevăr, purtat, iar în cadrul acestuia, fiecare partener să fie egal cu sine însuși într-un mod cât se poate de autentic. Tocmai acest „sine însuși” este esențial și constituie cheia coeziunii pașnice și armonioase dintre țări și civilizații pe Pământ.

Bibliografie:

1. Nemo, Ph., *Istoria ideilor politice ale timpurilor moderne și contemporane*, București, 2012.
2. Aristotel, *Politica*, București, 2001.
3. Filosofia Presocratică, *Comentariu la Fizica lui Aristotel*, partea I, București, 1988.
4. Hayek, F., *Drept, legislație și libertate*, Iași, 2014, p 134.
5. Hayek, F. *Drumul către servitute*, București, 1997.
6. Hayek, F., *Drept, legislație și libertate*, Iași, 2014.
7. Huntigton, S. P. *Le choc des civilisations*, Paris, 1997.

NATIONAL IDENTITY AND MULTICULTURALISM

Adrian-Claudiu STOICA

Universitatea Politehnică din București
București, România

Autorul corespondent: Adrian-Claudiu Stoica, e-mail: adrian_c.stoica@upb.ro

IDENTITATE NAȚIONALĂ ȘI MULTICULTURALISM

Abstract: *Over the last decades, Western Europe became a multicultural space. This tendency is in contradiction with the original project of the nation state. For almost two centuries, political leaders acted within the nation states in order to achieve ethnic and cultural homogenization. The ideal project of the nation state stipulated the creation of a community that had language and numerous ethnic and cultural elements in common. At the theoretical level, there is also an alternative: the political nation, respectively the sharing of a large number of civic values, beyond linguistic, religious or cultural differences.*

Keywords: *identity, nation, multiculturalism, nation state, culture.*

Adnotare: *În ultimele decenii, Europa de Vest a devenit un spațiu multicultural. Această tendință este în contradicție cu proiectul inițial al statului național. Timp de aproape două secole, liderii politici au acționat în cadrul statelor naționale pentru a realiza omogenizarea etnică și culturală. Proiectul ideal al statului național prevedea crearea unei comunități care avea în comun limba și numeroase elemente etnice și culturale. La nivel teoretic, există și o alternativă: națiunea politică, respectiv împărtășirea unui număr mare de valori civice, dincolo de diferențele lingvistice, religioase sau culturale.*

Cuvinte cheie: *identitate, națiune, multiculturalism, stat național, cultură.*

Introduction

We identify two major visions on the idea of nation: the German and the French. The Germans claim that nation is closely connected to a common language and ethnicity, to an assumed historical past and to shared cultural values. On the other hand, the French, without ignoring the elements brought about by the Germans, consider that nation is, first and foremost, political and voluntaristic (in the spirit of the French Revolution which occurred in 1789). Therefore, it means adhesion to a nation, "a daily plebiscite", as Ernest Renan put it. And yet, this did not deter the French from conducting a process of denationalization of those who did not speak the French language. The German model implies nation overlapping ethnicity. Therefore, the German nation is made up of ethnic Germans. The creation of nations was first realized in the imagination and, afterwards, in reality, nation states were formed. In this process, within the Western Europe space, the boundaries between ethnicities and languages were easily set. The main exception was the Alsace-Lorraine region, which was disputed between the French and the Germans (conflict which is, of course, currently over). This region is inhabited by ethnic Germans

who consider themselves French. So, from a German perspective, they are Germans, being Germans from the ethnic standpoint; but from the French voluntaristic standpoint, they are, of course, French. [1]

National identity

There are many interpretations of the concept of identity. It is often brought about when references are being made to "identity crises". With the evolution of society, human solidarity was manifested in various forms, relevant being the primary types of solidarity: solidarity within the family, socio-professional solidarity, ethno-linguistic or confessional solidarity. In the Middle Ages, the Latin term, *natio*, from which comes the modern nation, was used mainly in reference to a community organized on socio-political criteria, which differs from the others in terms of social position. In the historical evolution of societies, there were times when socio-political solidarity coincided with some primary types of solidarity. If, during the migrations, it held a central place in establishing the socio-political status, after establishing a territory and after Christianization, the ethno-linguistic criterion became secondary. [2]

The concept of nation underwent a process of evolution, acquiring, in the 19th century, a comprehensive meaning. Of course, there are divergent views on the origin, age, and definition of nations. Anthony D. Smith conducted a comprehensive analysis of various opinions. [3] [4] [5] In his view, a nation is a community that shares the same history, has a common culture, lives on a territory with its own economy and benefits from regulated rights and obligations. Some analysts believe that nation dates back to Antiquity or the Middle Ages, while others believe that the origin of nations is closely related to the phenomenon of modernization in the modern era. [6] Amongst the numerous interpretations of the term *nation*, we mention: belonging to a community that differs from others by language, ethnicity, religion, historical past, own borders, geopolitical or economic interests. John Stuart Mill and Ernest Renan talked about the importance of a common historical past in defining the idea of nation. [7]

Since the middle of the 18th century, on the European continent, socio-political solidarity coincided with ethno-linguistic solidarity, this fact leading to the birth of national consciousness. In the 19th century, a conception was established, according to which the political organization of the nation was "the natural and inevitable form of political organization on a large scale." [8]

The modern definition of nation includes: a consolidated state (however, the state does not unconditionally identify with the nation), the emergence of national languages (although several languages may be spoken within the same nation, such being the case of Switzerland), the establishment of the internal market, the awareness of a common historical and cultural identity. Some analysts believe that the modern nation must also include the concept of democracy, namely equality before the law for all citizens of the same state. [9] [10] [11]

According to Jacques Maritain, nation does not belong, like ethnicity, to the biological domain, this being a component of the ethical and social domains (the community being reunited based on sharing common values with its moral meanings). [12]

Sometimes, territorial centralization was an essential step in creating national consciousness, with spatial unification preceding and conditioning unification on the imaginary level. The territorial centralization of France, from the top, by bringing together, within a single state, some ethnically and linguistically fragmented territories, led to the birth of national sentiment over time. However, around the year 1900, only 50% of the French people used French as their native language. The rest of the population spoke various dialects and languages of Romance origin, and,

in Brittany, Alsace and Lorraine, languages of Celtic and Germanic origin were largely spread. [13] On the other hand, the emergence of a strong national consciousness in the absence of state unity, led to territorial unification (in the case of Germany, Italy or Romania). At the beginning of the 19th century, in his work *Discourses on the German Nation* (1807-1808), Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) emphasized the German unity of spirit, beyond territorial fragmentation.

In England and France, which experienced an early centralization phenomenon, governments adopted measures to linguistically and culturally homogenize different ethnic elements and create a unitary national history.

Patrick J. Geary identified in the Central and Eastern Europe found under the control of the empires, three stages that preceded the establishment of national communities: involvement of enlightened intellectuals in the study of the language, culture and history of his own people; subsequently, the results of the scientific analysis were taken over by a second group, that of the "patriots", which popularized them; the last stage involved imposing the movement at community level. This process took place, with insignificant regional differences, in the 18th century in the German space and in the next century in the Habsburg, Ottoman and Russian empires.

From the 15th to the 16th centuries, we witness the emergence of the modern state in Europe, a phenomenon which involved the central authority taking over political and military responsibilities, previously held by the privileged, which, in turn, benefited from economic and social benefits. In fact, John Locke highlighted the fact that ensuring the protection of property is the reason why people are organized in communities and states, accepting a government. [14]

At the beginning of the establishment process, the modern state had limited possibilities to monitor the citizens. High aristocracy, which imposed its will at regional level, interfered between the great masses of the population and the king. For example, the Crown of Castile could be considered a "federation of municipalities". The central authority did not exercise a rigorous control over local communities, which were able to avoid paying their taxes.

The existence of the modern state was not based on coercion, as it could not survive without popular support. In 1697, Bossuet, a theorist of absolute monarchy of divine right, stated that "God has invested kings as his ministers and rules through them over the peoples." Therefore, the monarch was given a divine nature, which gave him legitimacy. The established hierarchy was based on the divine will, being correct and legitimate. The established system of government aimed at ensuring the prosperity of the people. Only the abdication from the carefully arranged norms determines the appearance of social inequities – amongst the main attributions and duties of the state was the protection of the subjects.

A visible element in the emergence of the modern state was the formation of the permanent army, which was in continuous improvement. The army represented a distinct universe, with specific rules and customs. The army was a career to which officers and soldiers devoted their whole lives. Most of the officers were part of the nobility, the "army profession" being considered "the only one worthy of a gentleman." According to the tradition inherited from the Middle Ages, the first born would adopt a "military career", while the next one would receive ecclesiastical positions. In the process of promotion, the nobles were preferred by the king, their promotion falling into the category of favours which he granted to its subjects. When Michel Le Tellier, Marquis de Louvois (1641 - 1691), one of Louis XIV's ministers, tried to speak of promotion based on seniority, he faced opposition from the nobility, being forced to give up his intentions.

Nation and nation state are different concepts, the latter representing, in the 19th century, the modernized absolutist state. In the previous century, both the French and Spanish monarchies tried

to legitimize their authority by invoking national sentiment, but the results were modest. In Spain, Olivares drew up a plan for a "Union of arms", but this did not prevent the start of conflicts that led to the separation of Portugal and Catalonia. From the absolutist regime, the French Revolution inherited a group of nations, the element of cohesion being a community archetype that gave each citizen the title of "son of the birth land". The main innovation of the modern age is the unification of the state and the nation into one entity. Modern nation is the expression of the sovereignty of the people organized in a state. [7] The state constitutes a nation and citizens are the nation. Max Weber called the state an "agency" which holds the "monopoly of legitimate violence". [15]

The ideological significance of the kingdoms of divine right has gradually lost its amplitude. A profane cohesion was established, based on the worship of the homeland and the creation of symbols. Such is the example of the national flags, but the strongest elements of unity were the national market (the creation of economic connections at state level, regulated by common laws), as well as education organized by the state. School was given the task of implementing a national mythology fabricated by creating a common history; imposing the language of the predominant ethnic element; promoting the same cultural values in a diverse cultural area; making maps of the territory inhabited by the nation with rigorous delimitations. Within the formation structures we can also include the justice system and the prison, which established the acceptance of national legislation and the consolidation of order.

The above-mentioned elements contributed to cultural solidarity but harmonisation took important steps only after the weakening of local support. These transformations were justified by invoking the need for economic development, despite traditional structures which were against. The agricultural revolution and the industrial revolution led to the erosion of regional ties and the accentuation of inequity in the distribution of wealth. Consequently, the most important instruments by which the state accomplished centralization of the territory were – as we have shown – the creation of an internal market, the imposition of a common language, an education system at national level and a police system whose mission was to supervise them. [16]

The nation state undertook the mission to achieve cultural harmonisation through education, the official language and the administrative system. After World War II, mass-media (especially television) was used to support national ideology to the detriment of peripheral languages. [17]

A number of analysts consider the nation state to be an "imaginary community", accomplished due to political and economic elites for the development of national markets; in most cases, nation states and national markets were formed at the same time. Nation states offered a favourable framework for protecting national markets, asserting sovereignty in comparison to other nation states and entering a competition with them. The elimination of local separatisms was achieved by creating a common history and identity, a phenomenon that also occurred in countries such as England, France, Germany and Italy. In many cases, members of a nation state previously belonged to different ethnic groups. According to Montserrat Guibernau, if the nation has "a common culture, values and symbols", that nation state undertook its mission "to create a common culture, symbols and values". [18]

Anthropologist Ernest Gellner believes that the nation state has led to the establishment of national identity. Traditions were invented, which contributed to the homogenization of society, fragmented from the social point of view, due to the accentuation of the division of labour in the industrial society. People left from village to the city, in search of jobs, abandoning both their old traditions and dialects, adopting a different language. As part of the project of creating a national culture by adopting a common language, education coordinated by the state held a fundamental

role. A relevant example in this respect is France, where, in 1789, less than 50% of the population spoke French and only 12-13% spoke it correctly, while in the northern or southern parts of the country, French speakers they were a rarity. In the 18th century, in the German space, only about 500,000 people spoke or read in the dialect that would later become the official German language. In unified Italy, since 1861, only 2.5% of the population was fluent in literary Italian.

The creation of national languages was not exclusively the result of the policy applied within the nation states. The demographic facts related to the distribution of books in the beginning period also mattered. Printers faced the problem of the many dialects spoken in Europe. As a consequence, in order to expand their book market, they used the dominant dialect of a certain region, thus transforming it into a common language. The current French, German, Spanish, Italian and English languages are the result of combining several dialects, to which grammatical standardization was applied, the centralized national education system having a fundamental role in determining the population to express themselves and read in those languages. [19]

Jeremy Rifkin notes that the "transition" to modern nation states, which began in England, United States and France and continued throughout Europe in the 19th and early 20th centuries, was supported by two events: the confiscation of church agricultural property and their takeover by the new bourgeois class and the expansion of the telegraph and the railways. The state confiscated the property of the Jesuits in France and Spain (from the middle of the 18th century) and in Italy or Germany the lands of the Church were sold, being taken over by the wealthy bourgeoisie at modest prices. The creators of the new society supported private property, engaged in a free market within a "centralized nation state".

In the modern nation state consolidation process, a fundamental part was played by the development of communications. The spatial and temporal obstacles were alleviated: in 1780, the road between London and Manchester lasted four to five days, a century later the train travelled the same distance in just five hours. Representing an important lever in the evolution of society, the railways became true national networks which developed in a spectacular manner. In 1840, Great Britain held a network of 2,390 km of railways, and after only six decades, over 30,000 km. In the same period, France had an increase from 497 km of railways to more than 38,000. At the same time, the telegraph facilitated long-distance communication.

By acting consistently, the state cemented "national solidarity" to the detriment of other types of previous solidarity. Due to this fact, the nation acquired an identity, based on highlighting the qualities of the people and encouraging patriotic feelings. The gradual acceptance of an increasing number of components belonging to a "common culture" has led to the strengthening of *national consciousness*, which remains today the most important form of assertion of identity for many Europeans.

Multiculturalism

Multiculturalism and communitarianism show a central interest for organized communities, which they consider essential from the perspective of achieving social solidarity. That is why the great theorists of multiculturalism such as Michael Walzer and Charles Tylor are sometimes regarded as community philosophers. These two philosophical schools refuse to accept an abstract view of the individual and highlight the major part played by a series of legacies, respectively, a series of norms, values or cultures, in the materialization of social connections. Despite these common elements, a significant difference can be identified between the two philosophical schools. This is reflected in the way it relates to the liberal vision: communitarians reject the

accentuated individualism specific to liberalism, while the promoters of multiculturalism do not refer to the liberal heritage.

Taylor and Walzer refer to the most important principles found at the core of the US society, namely respect paid to individual freedom and equal opportunity, plus protection for cultural diversity. The promotion of social and cultural particularities takes precedence over common moral values. [1]

Multiculturalists reject the integration policy specific to the nation state, which favours national cultures to the detriment of peripheral ones. They believe that all cultures deserve to be recognized and that minorities have the opportunity to use their own language and promote their values. The perpetuation of one's own culture is of an importance comparable to the principles at the core of individual freedom: freedom and equality. Therefore, multiculturalism does not exclude liberal democracy. Multiculturalists point out that "protecting the dignity of cultures" does not fall within the scope of the classical model of citizenship. It is characteristic to French republicanism and American liberalism and it is based on the distinction between the public and private spheres. In the latter, citizens enjoy the full freedom to preserve their particularities, which imply belonging to a certain community, adopting a certain religion and sharing a certain historical past. Yet, in the public sphere, the place of manifestation of political life, individuals subscribe to the status of citizens, sharing similar rights and duties.

In the old Western European monarchies, such as France, Spain or England, kings played an essential role in the creation of nations and nation states. The Old Regime period, based on monarchical absolutism, was much criticized by the philosophers of the Enlightenment. However, under monarchy and based on the principle of sovereignty, state centralization was achieved, which led to the emergence of modern nations and nation states. Another process of the formation of nation states took place from the bottom up, the crystallization of a strong national consciousness led, in the 19th century – the "century of nationalities" – to the emergence of new nation states. The national project encountered difficulties in Central Europe and the Balkans, a particularly mixed ethnical area. This led to population exchanges, expulsions or even genocide. As a consequence, the ethnic and cultural aspect of the states in the region has been significantly simplified. However, it became materially more complicated in Western Europe, where the ethnic aspect of the states was more homogeneous. In recent decades, many emigrants moved to Western Europe. They fled a poor and insecure world in order to seek refuge in a stable and prosperous world. This phenomenon was also supported by the need for labour force of the West, marked by demographic stagnation and the refusal of its citizens to perform a series of "lower" jobs. Some of these immigrants have been assimilated and others are in the process of assimilation. However, many were not assimilated and do not want to be assimilated. The greatest resistance to this process of assimilation is posed by the Muslims. The Christian West, then the secular West, is gradually becoming a Muslim West. As for the Muslim percent in France, the estimate figures range from 3.5% of the total population to an impressive 11%. The French state had previously denationalized Bretons, Provençals or Alsations. Newcomers are much more different, and, in their case, the French assimilation mechanism seems to be inefficient. In other Western European countries, the percentage of Muslims is estimated to be 5% of the total population: Germany (the Turks make up the majority of the Muslim population), Belgium, Austria and the Netherlands. If we also add other communities from Africa and Asia to the Muslim population, the result is an average of about 10%, in the Western European space, of people belonging to other cultures than the European one. To these, a large number of Eastern Europeans is added, European who settled

in Western Europe after the fall of communist regimes. However, they are much closer to Western culture and, consequently, have a greater capacity for integration. In Germany, more than 15 million people come from immigration, representing about 20% of the population. In many cases, significant cultural distinctions overlap with marginalization and poverty. This phenomenon can be seen in the suburbs of major western cities. In France, inside these real ghettos, urban riots took place. [1]

Multiculturalism involves a number of "virtues" but also an increased number of risks. Undoubtedly, cultural differences contribute to the spiritual enrichment of a society, but they can also lead to conflicts between people. A culturally homogeneous society involves even fewer risks.

In fact, multiculturalism "was not a desired project, but an imposed virtue." France continues to rely on integration, but there are doubts that multiculturalism is a success story. A xenophobic current also crossed the Netherlands, and they used to be known for their tolerance. Also, we must not forget the statement of Angela Merkel, Chancellor of Germany in 2012, (in the meantime the situation has not improved, on the contrary): "Multiculturalism has failed".

Until today, the percentage of those who settled in Western Europe from other partially assimilated cultural areas does not affect the preservation of the "Western pattern". Regarding the future, there are several possibilities. A first scenario would be that in which immigration will be kept under control and the integration of newcomers will have positive results. In this case, the Western world will maintain its profile and will even become more dynamic, through an infusion of new cultural elements. The other scenario concerns uncontrolled immigration, to which we should add the failure of integration and the significant increase of the foreign element in the Western European culture. There is an opinion that France will become predominantly Islamic in just half a century. In such a situation, France would no longer be France. In the West, the "besieged fortress" complex returns, individualized in the so-called "myth of Islamization." However, not only Islamic immigrants arrived and continue to arrive in the Western world, but also other immigrants, bearers of various cultural elements. This surplus of population, to which social contrasts, ethnic, religious and cultural differences are added, may lead to conflicts across all levels. Certainly, we don't know for sure how the events will unfold. What we do know, however, is that the percentage of newcomers is going to increase.

Bibliographical references:

1. Boia L. *Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine*, București, Humanitas, 2013, p. 72.
2. Murgescu M.L. Murgescu B. *Conștiința națională ca formă de solidaritate umană*, în vol. „Identități colective și identitate națională. Percepții asupra identității în lumea medievală și modernă”, coord. Mirela-Luminița Murgescu, Editura Universității din București, 2000, pp. 10, 11, 13.
3. Smith A.D. *Nationalism and Modernism*, London and New York: Routledge, 1998
4. Smith A.D. *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Hanover, University Press of New England, 2000.
5. Smith A.D. *National Identity*, London: Penguin, 1991, p. 14.
6. Mitu S. *Controversa istoriografică referitoare la națiune, între știință și ideologie*, în *Națiune și europenitate: studii istorice: In honorem magistri Camili Mureșanu*, vol. îngrijit de Nicolae Edroiu, Susana Andrea, Șerban Turcuș, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 436.
7. Milca M. *Identitate românească și europeană*, București: Ager, 2005, p. 19.
8. Anderson M.S *The ascendancy of Europe*, New York, Longman Group Limited, 1985, p. 204.

9. Anderson B. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Londra 1983.
10. Schnapper D. *La Communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation*, Paris, 1994.
11. Thiesse A.-M. *La Création des identités nationales. Europe XVIII-XX siècle*, Paris, 1999.
12. Maritain J. *Omul și statul*, Iași, Institutul European, 2008, p. 20.
13. Geary P.J. *Mitul națiunilor: originile medievale ale Europei*, Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2007, p. 60.
14. Fontana J. *Europa în fața oglinzii*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 137.
15. Gellner E. *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului*, București: ANTET, 1997, p. 12.
16. Polanyi K. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon: Boston, 1944, p. 65.
17. Keating M. *Noul regionalism în Europa Occidentală: restructurare teritorială și schimbare politică*, Iași: Institutul European, 2008, p. 96.
18. Tartler G. *Identitate europeană*, București: Cartea Românească, 2006, p. 67.
19. Hobsbawn E.J. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, 1990, p. 54.
20. Nay O. *Istoria ideilor politice*, Iași: Polirom, 2008, p. 622.

SECOLUL XXI: RĂZBOI SAU DIPLOMAȚIE? (PRIN PRISMA ANALIZEI CONFLICTULUI MILITAR DIN UCRAINA)

Radj CĂRBUNE

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Radj Cărbune, email: radjcarbune@gmail.com

THE 21ST CENTURY: WAR OR DIPLOMACY? (THROUGH THE PRISM OF ANALYSIS THE MILITARY CONFLICT IN UKRAINE)

Abstract: *Conflicts (armed) remain, one of the most important factors of instability in the contemporary world. The end of the Cold War, the break-up of the Soviet Union, and the intensification of globalization have brought about changes in almost every sphere of domestic and foreign political life. Conflicts have shared the same fate.*

Keywords: *war, peace, conflict, collaboration, strategy, system, international organizations.*

Adnotare: *Conflictele (armate) rămân și în continuare, unul dintre cei mai importanți factori de instabilitate în lumea contemporană. Sfârșitul "Războiului Rece", destrămarea Uniunii Sovietice, amplificarea proceselor de globalizare au generat schimbări aproape în toate sferile vieții politice interne și externe. Conflictele au împărțit aceeași soartă.*

Cuvinte cheie: *război, pace, conflict, colaborare, strategie, system, organizații internaționale.*

În contextul evenimentelor de ultima oră, situația tensionată din Ucraina, țin să menționez că este una incomodă nu doar pentru această țară, dar și pentru toți vecinii apropiați și cei îndepărtați. Tensiunile și războiul vor lua amploare și se vor extinde la sigur, din păcate. Federația Rusă o să merga mult mai departe decât ni se pare acum la acest moment, chiar din primele zile de lupte.

Timp de patru secole istoria ne arată că la începutul fiecăruia au loc războaie.

Sec. XVIII – Războiul Ruso-Turc (1710-1711) a izbucnit ca și consecință a înfrângerii Suediei de către Imperiul Rus în Bătălia de la Poltava.

Sec. XIX - Războiul Ruso-Turc (1806-1812) un conflict armat din lunga serie de războaie dintre Imperiul Rus și Otoman. Tot în această perioadă Războiul din 1812-1815 conflict dintre Statele Unite și Regatul Unit, fiecare cu aliații săi (în SUA și Canada este considerat război de sine stătător).

Sec. XX – Primul Război Mondial (1914-1918), conflict militar de dimensiuni mondiale. Război global declanșat în Europa.

Sec. XXI – 24 februarie 2022 (ora 04.45, trupele armatei ruse au inițiat mai multe atacuri asupra orașelor de frontieră, orașelor-port și capitalei Kiev).

Teoria ciclurilor lungi, sau istoria se repetă. Patru secole cu același început.

S-ar părea că suntem în era tehnologiilor informaționale, nanotehnologii, lumea se dezvoltă, valorile se modifică, sunt în creștere de la an la an, doar că pentru ruși important a rămas, ca și întotdeauna, extinderea, acapararea și dominarea cât mai multor teritorii. Secolul XXI nu ar trebui să devină, ca și cele anterioare unul al intervențiilor armate directe. Dar, din păcate, ambițiile și pretențiile teritoriale ale Federației Ruse de azi, nu s-au schimbat deloc (din secol al III-lea și al VIII-lea e.n. atunci când apar slavii răsăriteni ca și grup identificabil în Europa). Istoria ne arată că de la Marele Cnezat al Moscovei până la Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă și mai apoi, Federația Rusă, această entitate teritorial-administrativă și-a întins mult granițele doar prin cuceriri, anexări și explorări, transformându-se într-un stat hegemon. Regulile sistemului internațional pot fi stabilite nu doar de un actor internațional. Sistemul actual internațional este unul complex, cu implicări, acțiuni și interacțiuni multilaterale. Secolele XX și XXI sunt considerate a fi secolele organizațiilor internaționale care prin intermediul acestora unesc, dezvoltă și susțin comunitatea internațională.

Acțiunile Federației Ruse de astăzi, pot fi considerate unilaterale, ceea ce explică că într-un sistem multipolar, acestea sunt abuzive. Statul care abuzează de potențialul său militar, în faza finală are șansa de a fi divizat. În istorie nu au existat state sau imperii veșnice, toate s-au transformat, au dispărut, sau...

Noțiunile de război, conflict, diferend, criză, ar trebui înlocuite cu altele: negocieri, diplomatie, cooperare, colaborare. În contextul acestor evenimente, comunitatea internațională, prin intermediul instituțiilor internaționale și a statelor cu o poziție diplomatică, pacificatoare, ar trebui să se implice nu doar indirect, prin declarații oficiale, dar și direct prin participarea concretă prin acele acțiuni și sancțiuni despre care doar se vorbește. Este imposibil ca Ucraina, de una singură să facă față acestei intervenții militare joshnice din partea Federației Ruse. Ne dorim mult de tot ca acest proces multicausal să nu se extindă, să nu ne trezim mâine cu o escaladare rapidă a acestuia.

Conflictele (armate) rămân și în continuare, unul dintre cei mai importanți factori de instabilitate în lumea contemporană. Sfârșitul "Războiului Rece", destrămarea Uniunii Sovietice, amplificarea proceselor de globalizare au generat schimbări aproape în toate sferele vieții politice interne și externe. Conflictele au împărțit aceeași soartă. Într-adevăr, schimbările cardinale la sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI, condiționate de sporirea numărului actorilor relațiilor internaționale și schimbările la nivel calitativ – implicarea actorilor ne-guvernamentali, precum organizațiile ne-guvernamentale, diverse mișcări, corporații transnaționale, regiunile politice ale unor state, mijloacele de informare în masă, „surparea” suveranității statale, și în general – erodarea sistemului de pace de la Westfalia (1648, Războiul de Treizeci de Ani) au contribuit la transformarea conflictelor în timp. Conflictele implică tot mai mulți actori direcți și indirecti. Ele au devenit greu controlabile, iar comportamentul părților implicate și rezultatele – greu previzibile.

Se crează impresia că contemporanietatea nu poate implementa în practica politică internațională pârgurile diplomatice, sau poate nu se dorește? Istoria arată că mai devreme sau mai târziu, agresiunile și agresorii sunt pedepsiți și lipsiți de orice replică.

Astăzi, liderii politici ai statelor din nucleu (state dezvoltate) își crează propriile teorii ale conflictelor, cu toate că conflictul reflectă existența unor manifestări complet diferite, care sunt supuse unor principii diferite. Care sunt totuși interesele Federației Ruse în Ucraina? Poziția geostrategică și geopolitică a Ucrainei este extrem de importantă pentru extinderea perimetrului de Securitate a Rusiei. Drept obiectiv al FR este de a-și reface dominația în fostele republici ale

URSS (Republica Moldova (Transnistria) 1992, Georgia (Osetia de Sud și Abhazia 2008, Ucraina (Crimeea, Donetsk, Luhansk) 2014, Ucraina 2022). Rușii nu se vor limita doar cu aceste intervenții, tocmai de aceea comunitatea internațională prin diverse metode și mijloace ar trebui să găsească soluții întru stoparea extinderii și intervenției ruse.

Referințe bibliografice:

1. LIVE Război în Ucraina: Crucișătorul Moskva s-a scufundat; Zelenski acuză Germania și Ungaria că plătesc petrolul rusesc cu bani pătați de sânge / Rusia amenință că va duce arme nucleare la Marea Baltică [Citat 15.04.22] Disponibil: <https://www.hotnews.ro/stiri-razboi-ucraina-25496962-live-razboi-ucraina-ziua-50-rusia-ameninta-atacuri-asupra-kievului-nu-pana-acum-ucraina-neaga-pretinsa-capitulare-mariupol-biden-anunta-nou-ajutor-militar-masiv-pentru-ucraina.html>
2. Cărbune R. *Slavă Ucrainei! Eroilor Slavă!* [Citat 12.04.22] Disponibil: <https://radjcarbune.wordpress.com/2022/02/25/slava-ucrainei-eroilor-slava/>
3. Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene. *Răspunsul UE la invadarea Ucrainei de către Rusia.* [Citat 13.04.22] Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-response-ukraine-invasion/>
4. *Război în Ucraina. Rusia nu va suspenda luptele în timpul negocierilor de pace.* [Citat 11.04.22] Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/r%C4%83zboi-%C3%AEn-ucraina-armata-rus%C4%83-se-regrupeaz%C4%83/31796540.html>

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ У СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Лариса ЕМЕЛЬЯНОВА

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал) ОГУ
Орск, Россия.

Corresponding author: Larisa Emelyanova, email: LARISSA-EM56@yandex.ru

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS AMONG PSYCHOLOGY STUDENTS IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING

Аннотация. *The article presents the results of studying the features of psychological barriers that arise among psychology students in the process of their professional training. The relationship between the manifestation of self-actualization and the presence of psychological barriers among students is revealed.*

Keywords: *professional training, psychological barriers, self-actualization.*

Аннотация: *В статье представлены результаты изучения особенностей психологических барьеров, возникающих у студентов-психологов в процессе их профессиональной подготовки. Выявлена взаимосвязь между проявлением самоактуализации и наличием психологических барьеров у студентов.*

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, психологические барьеры, самоактуализация.*

Значимость профессионального образования для личностного развития будущего специалиста несомненна. Интерес для нас представляет профессиональная подготовка студентов-психологов, обусловленная спецификой их будущей профессиональной деятельностью. Будущий психолог должен не только владеть определенным инструментарием для профессиональной работы, но и самостоятельно осваивать и реализовывать новые технологии в своей будущей работе. Современные исследования (И.В. Дубровина, В.Я. Ляудис, Н.Р. Битянова и др.) показывают, что психолог как профессионал способен профессионально грамотно решать не только проблемы клиентов, но и собственные [1]. Однако в процессе обучения в вузе вероятность появления различных комплексов велика. И в последующем это может привести и к личностным кризисам в форме различных психологических барьеров. Психологический барьер рассматривается как психического состояния, обусловленного рассогласованием между идеальным образом профессионального психолога и реальными представлениями о себе в сознании студента-психолога, переживаемое им как трудность и выражающееся в поведении в виде неадекватного снижения активности (по О.В. Гудименко). Проблема изучения

психологических барьеров, возникающих у студентов в процессе обучения в вузе, выступила целью нашего исследования.

В исследовании принимали участие студенты психолого-педагогического факультета ОГТИ, и направлено на изучение психологических барьеров (неуверенность в себе, конформное поведение, тревога перед будущей профессиональной деятельностью и др.), которые могут затруднять процессы самовыражения и самоактуализации студентов-психологов. Мы использовали методики: «Методика диагностики психических состояний» Г. Айзенка, «Методика определения доминирующего состояния» Л.В. Куликова, «Самоактуализационный тест» Э. Шострома.

Рассмотрим данные об особенностях психологических барьеров у студентов.

Методики Г. Айзенка и Л.В. Куликова позволили выделить следующие психологические барьеры: ригидность, тревога, агрессия, фрустрация, эмоциональная неустойчивость. Наибольшие проценты были получены по следующим показателям: проявление «тревоги» выявлено у более половины студентов (67 % респондентов), что проявляется в беспокойстве, в ожидании неприятностей, в волнении, что в целом снижает активность студентов в учебном процессе.

Показатель «фрустрация» тоже имеет высокий процент у студентов (64 %), что проявляется в расстройстве из-за неприятностей, в самобичевании себя в неудачах, могут проявлять беспомощность, нередко «опускают руки» перед трудностями и отказываются от сложных, по их мнению, учебных заданий.

Показатель «ригидность» выявлен у 47 % респондентов и проявляется в нежелании или боязни проявить свою активность и оригинальность, более склонны к выполнению заданий по алгоритму.

Показатели «агрессия» и «эмоциональная неустойчивость» выявлена в меньшей степени (36%). Проявление агрессии возможно в форме вспыльчивости, в непринятии критики и самоутверждения. Эмоциональная неустойчивость проявляется в изменчивости настроения, раздражительности. Все это в целом способствует снижению учебной активности студентов.

Методика Э. Шострома позволила изучить уровни проявления самоактуализации у студентов. По базовым шкалам «шкала компетентности во времени» и «шкала поддержки» преобладают низкие баллы. Это проявляется в дискретном восприятии студентами своего жизненного пути, в высокой степени зависимости и проявлении повышенной конформности, несамостоятельности, преобладает внешний локус контроля. Высокий уровень самоактуализации выявлен у 37 % респондентов, и характеризуется гибкостью поведения, проявлением сензитивности, спонтанности, самоуважением и самопринятием, креативностью.

Изучение показателей самоактуализации и сопоставление с результатами по психологическим барьерам показали следующее: для студентов с высоким уровнем самоактуализации характерно успешное преодоление психологических барьеров, а студенты с низким уровнем самоактуализации характеризуются затруднением в преодолении психологических барьеров. Так, например, низкий уровень самоактуализации выражается в несамостоятельности, пассивности, тревожности, замкнутости, затруднениях в самовыражении и проявляется в виде неуверенности студентов в себе, страхах, агрессивности, состоянии отчаяния. Таким образом, мы можем предположить, что самоактуализация может выступать фактором преодоления психологических проблем.

В качестве основных выводов нашего эмпирического исследования выделим:

1) психологические барьеры, возникающие у студентов-психологов в процессе профессиональной подготовки, являются результатом рассогласования между идеальным образом профессионального психолога и реальными индивидуально-личностными особенностями студента-психолога;

2) основными психологическими барьерами у студентов-психологов являются высокий уровень тревожности, самокритичности, ригидности и фрустрированности;

3) существует взаимосвязь между проявлением самоактуализации и наличием психологических барьеров.

Результаты, полученные в ходе нашего эмпирического исследования, могут более эффективно решать задачи, связанные с совершенствованием профессиональной подготовки студентов-психологов в вузе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вачков, И.В. Введение в профессию "психолог" : учебное пособие / И. В. Вачков, И. Б. Гриншпун, Н. С. Пряжников ; под ред. И. Б. Гриншпуна. - Москва : Изд-во Московского психолого-социального ун-та ; Воронеж : МОДЭК, 2015. - 520 с.

ONLINE LEARNING: THE FUTURE OF EDUCATION

Abhishek PANDEY

Manipal University Jaipur
Jaipur, India

Corresponding author: Abhishek Pandey, email: apandey.net@gmail.com

ÎNVĂȚAREA ONLINE: VIITORUL EDUCAȚIEI

Keywords: *Online learning, Covid-19, e-learning, IT skills, online applications.*

Cuvinte cheie: *Învățare online, Covid-19, e-learning, competențe IT, aplicații online.*

Online learning or learning via electronic media and the internet is a quickly developing industry all around the globe. These days, e-learning has been demonstrated to be significant to the individuals who comprehend its value. It gives the chance to accomplish extraordinary outcomes at lower costs and at famous foundations, that in any case would almost certainly be incomprehensible. Apart from generally being resourceful, these online courses are accessible at any place and anytime. Accordingly, e-learning is reforming the ordinary instruction framework.

With the spread of Covid 19 in March 2020, we witnessed a major shift and a drastic change in every domain of life. One of the immediate decisions that were taken as the pandemic began was the closing down of educational institutions which remained a major topic of global debate as educational institutes were closed and reopened multiple times until September 2021. As the education system was one of the prime targets of Covid 19, swift actions were taken in this sphere to cater to the loss as a result of those immediate decisions and timely actions we saw a switch from physical to online mode of learning in no time. Online applications such as Zoom, Microsoft Teams and Google Meet have become a significant part of our life when they did not even exist pre-Covid 19.

It is safe to say the pandemic has reshaped our entire sense of reality. Online courses allow you to learn a specific skill set while nurturing your IT skills as well. In today's digital world, technological skills have become mandatory in almost every institution, specifically in educational institutes. Even though online learning still remains a matter of debate in terms of its advantages and drawbacks, and its long-term validity, the fact that online learning has become an integral part of our everyday life remains irrefutable. The probability of the online mode of education staying post-Covid 19 is pretty high, also cemented by the fact that it has turned into an industry worth several hundred billion. The technological market has found a sound investment in e-learning and day by day, new and improved interfaces are made accessible to people all around the world for a better experience during the process of online learning.

COMPETENȚE INTERCULTURALE ÎN EDUCAȚIA FILOSOFICĂ

Ileana DASCĂLU

Universitatea din București
București, România

Autorul corespondent: Ileana Dascălu, email: ileana.dascalu@filosofie.unibuc.ro

INTERCULTURAL COMPETENCES IN PHILOSOPHICAL EDUCATION

Abstract: *Hegel's Lectures on the Philosophy of History ranked philosophy as a superior cultural form, which developed naturally within a rational social order culminating in the modern state. Philosophy was a product of the civilized Europe, whereas other cultures whose worldviews are increasingly interesting for the Western mind, were considered static and unable to overcome traditional wisdom. However, if we consider European philosophy just a particular form of thought, we are in a better position to approach other cultures' philosophical traditions in their own terms. In this context, developing intercultural competence may be a useful instrument in philosophical education.*

Keywords: *intercultural competence, aesthetics, Indian philosophy, rationality, Hegel.*

Adnotare: *În Prelegerile de filozofie a istoriei, Hegel considera filosofia o formă superioară a culturii, legată în mod necesar de dezvoltarea unei ordini sociale raționale întruchipată de statul modern. Filosofia apare, așadar, ca o creație a Europei civilizate, unde raționalitatea, inteligența teoretică și speculativă se pot dezvolta. Prin contrast, vechi civilizații ale căror viziuni despre lume trezesc din ce în ce mai mult interes filosofic astăzi îi apăreau drept staționare sub aspect politic, iar sub aspect cultural, incapabile de reflecție abstractă sistematică și de a depăși limitele unei înțelepciuni eclectică bazate pe tradiții. Dacă privim, însă, filosofia europeană ca pe o formă particulară de reflecție, putem aborda tradițiile filosofice ale altor culturi de pe poziții diferite, în care ceea ce regăsim diferit necesită înțeles în proprii termeni. În acest context, dezvoltarea de competențe interculturale poate fi un instrument util în educația filosofică.*

Cuvinte-cheie: *competențe interculturale, estetică, filosofie hindusă, raționalitate, Hegel.*

Introducere

Prelegerile de filozofie a istoriei conțin nu doar o excelentă introducere în sistemul filosofic al lui Hegel, reprezentând „cea mai puțin abstractă parte a gândirii” sale, cel mai ușor traseu spre „colții stîncoși ai Fenomenologiei” [3,p. 9], ci și o imagine a eurocentrismului filosofic din zorii modernității politice europene. Înainte de a descrie desfășurarea Spiritului pe scena istoriei universale, Hegel postulează:

„Singurul, unicul gând ce constituie aportul propriu al filozofiei este [...] că rațiunea stăpânește lumea și că deci și istoria universală are o desfășurare rațională.” [2, p.31]

Raționalitatea este criteriul care desparte istoria universală de dezvoltări ale popoarelor și cunoașterii incapabile să reflecte universalul prin artă, religie, știință, filosofie și stat. Existența unor vechi tradiții de gândire, din care au izvorât viziuni bogate și pline de imaginație despre lume, scrieri remarcabile prin expresivitatea, originalitatea și forța lor nu constituie o dovadă a nașterii filosofiei și în afara Europei. Învățăturile lui Confucius sau epele hinduse nu ar putea fi, deci, considerate opere filosofice, întrucât nu reflectă continuum-ul rațiune-libertate-divin în conștiință, cultură și instituții. Astfel, standardul stabilit de Hegel pentru gândirea care urmărește „conținutul, realitatea ideii divine” [2, p.61] reflectă ambițiile unei construcții speculative mărețe: filosofia trebuie să cuprindă conceptul de libertate, care este esența Spiritului, să-i cerceteze desfășurarea în timp și să construiască forma prin care existența umană să aibă o coerență internă ordonată rațional.

Pentru un cititor contemporan, cu o puțin exersată capacitate de abstractizare, dar care este educat să trateze cu suspiciune distincțiile de tipul major-minor, *Prelegerile* hegeliene pot fi și un exemplu de eurocentrism. Dacă „Popoarele sunt ceea ce sunt înfăptuirile lor” [2, p.102], se deschide un câmp al distincțiilor de valoare. Anglia este îndreptățită să se definească ca putere colonială, Orientul Mijlociu „reprezintă răsăritul tuturor principiilor religiei și ale statului” [2, p.132], pe care Europa le va dezvolta, iar Africa este, generic, „țara de aur închisă în sine însăși [...] aflată dincolo de lumina de zi a istoriei conștiente de sine, învăluită încă în negura întunecată.” [2, p.121]

Ideile lui Hegel despre istoria universală pot oferi un punct de plecare pentru a argumenta în favoarea dialogului intercultural care să dezvolte un interes profund pentru alte tradiții de gândire. Hegel însuși oferă, cred, un astfel de exemplu prin interesul și admirația sa față de cultura indiană, la care se referă și în alte opere. Eurocentrismul care îi poate fi atribuit este o constantă a epocii, de care, însă, el se depărtează întrucâtva prin cercetările amănunțite asupra artei, literaturii și filosofiei indiene. Observațiile sale din *Prelegerile de filozofie a istoriei*, de exemplu că „elementul eticului a fost eliminat din splendoarea vieții indiene și din împărățiile sale” [2, p.89] sau că hinduismul se îndreaptă spre „neantul conștiinței” [2, p.99] exprimă în primul rând consecvența față de un sistem filosofic ce are în centru raționalitatea și secundar o pledoarie pentru superioritatea filosofiei europene.

Totuși, *Prelegerile* ne pot încuraja să ne întrebăm dacă acest criteriu de care se leagă, la Hegel, definirea libertății, a statului și a istoriei, poate trece în plan secund, dându-ne astfel libertatea de a privi alte tradiții filosofice în proprii termeni.

Competențe și dialoguri interculturale

Interesul actual față de tradiții de gândire non-europene este în continuă creștere, iar o trecere în revistă a titlurilor câtorva publicații de specialitate care mizează pe astfel de dialoguri și sinteze interculturale ne arată nevoia de a integra concepte și poziții filosofice în cadre proprii gândirii europene. De exemplu, confucianismul poate fi interesant ca o alternativă la etica aristotelică a virtuții, dar și ca o resursă pentru etica mediului, în contextul unei tradiții pentru care armonia cu natura și coeziunea socială justifică într-un mod firesc dezvoltarea sustenabilă. Arta africană este un exemplu concludent că a gândi în categorii universale (raționalitate, originalitate) sărăcește înțelegerea patrimoniului în propriul său context – în acest caz, în culturi pentru care înțelepciunea, sacralitatea, comunicarea cu lumea spiritelor se imprimă și obiectelor. Nu în ultimul rând, budismul și hinduismul contestă dualitățile pe care se bazează etica și oferă viziuni mult mai

cuprinzătoare despre nivelurile conștiinței decât reprezentările în termeni de intelect-simțuri sau rațiune-emoții.

A învăța să gândim și să acționăm conștientizând propriile valori culturale și pe ale altora este unul dintre scopurile comunicării interculturale, care, ca domeniu academic, a generat mai recent o direcție de cercetare ce urmărește formarea competențelor interculturale. Nu este vorba doar de a învăța limbi străine și a asimila informații istorice, sociologice despre alte culturi, ci de a le folosi pentru a conștientiza perspectivele și stilurile de comunicare diferite și a acționa adecvat.

Noțiunea de competențe interculturale sugerează un cadru practic, organizațional, ceea ce este corect, dacă ne gândim la programe de formare din companii. Transmite, de asemenea, că o combinație potrivită de informații și abilități poate fi însușită pentru a combate discriminările sau stereotipurile, a comunica mai adecvat și a lucra împreună mai eficient. Într-o antologie dedicată temei și abordată din perspectiva studiilor culturale, noțiunea este definită astfel:

„gestionarea adecvată și eficientă a interacțiunii dintre indivizi care, într-un anumit grad, reprezintă orientări afective, cognitive și comportamentale față de lume, care sunt diferite sau divergente. [1, p 7]

În acest context, dezvoltarea competențelor interculturale presupune înțelegere, adaptare și dialog. Pentru fiecare dintre aceste componente pot fi fixate obiective și metode, dar, în mare, este vorba de capacități ca: a învăța despre valorile altora prin comparație cu ale noastre, a putea vedea o situație din mai multe perspective, a identifica stiluri de comunicare diferite, a anticipa discursuri și comportamente discriminatorii ș.a.

De exemplu, Gert Jan Hofstede se referă la „capacitatea de a participa la viața socială a oamenilor care trăiesc după alte reguli nescrise.” [1, p.85] Studiul său “The Moral Circle in Intercultural Competence” prezintă două perspective asupra încrederii, care se pot regăsi în diferite modele culturale. Pornind de la ideea că încrederea delimitează un cerc moral, al persoanelor din partea cărora putem aștepta acțiuni predictibile și favorabile, deci că este un element fundamental al interacțiunii sociale, Hofstede distinge între încredere pe bază de garanții (*enforceable trust*) și încredere intrinsecă. Prima este vizibilă în cadrul relațiilor contractuale, iar cea de a doua se leagă de nevoia de apartenență la un „cerc moral”. Prima are o utilitate precisă, dar, dacă garanțiile nu acoperă o anumită situație, cea de a doua intervine pentru a suplini lipsa de informație. Încrederea intrinsecă este cea care poate genera un sentiment de apartenență la o comunitate, inclusiv profesională și, fiind legată de o nevoie umană de bază, are un potențial mult mai mare de a influența comportamentele celorlalți. Din perspectiva dezvoltării de competențe interculturale, înțelegerea celor două noțiuni ne poate arăta, de exemplu, că în mai multe culturi corectitudinea procedurală este valorizată diferit și, mai important, că în unele culturi relațiile se stabilesc prin încrederea pe bază de garanții, dar că pe termen lung ele se mențin prin încrederea intrinsecă oriunde.

Un alt studiu din antologia mai sus amintită, “India: A Cross-Cultural Overview of Intercultural Competence”, de Ranjini Manian și Shobha Naidu pornește de la premisa că, întrucât unitatea este o valoare fundamentală a hinduismului, „<cooperarea> interculturală este scrisă în ADN-ul indienilor.” [1, p.233]. Ceea ce Hegel deplângea ca impediment în evoluția civilizației indiene spre libertate și raționalitate, respectiv sistemul castelor înțelese ca determinări naturale de nedepășit, poate fi reinterpretat și ca un atu cultural: indienii se nasc într-o societate inegalitară și diversă și au o mai mare capacitate de a accepta diferențele culturale, precum și interdependența

claselor sociale. O cultură în care se vorbesc aproximativ 300 de limbi și dialecte și în care suntenerate zeci de mii de zeițăți este adaptabilă și înțelege instinctiv conceptul de identități multiple. Stratificarea socială, un dezavantaj din perspectiva unei filosofii a libertății, este, în același timp, un context de familiarizare cu ierarhia și responsabilitatea; indienii sunt învățați să relaționeze negociind, nu urmând reguli, fapt care, interpretat pozitiv, îi face mai capabili de colaborare și în contexte multiculturale. Nu în ultimul rând, detașarea de ego, una dintre căile evoluției spirituale, fixează o atitudine de acceptare a vieții și a celorlalți:

„A-ți exprima dezacordul fără ca, prin asta, să te comporti dezagreabil, este o artă a vieții civilizate și baza modelului indian al competențelor interculturale.” [1, p. 246]

Competențe interculturale în educația filosofică

Cum ar putea fi formulate competențe interculturale care să îmbunătățească educația filosofică? În linii mari, cred că acestea ar trebui să urmărească pași ca: a contextualiza, a nu ierarhiza idei filosofice folosind criterii de valoare universale, a identifica discursurile dominante, a compara, a căuta sinergii. Scopul nu este doar acela de a accepta legitimitatea discursurilor filosofice diverse, ci de a încuraja familiarizarea cu tradiții de gândire diferite, de a urmări ancorarea ideilor în contexte sociale și istorice altminteri ignorate și de a deveni mai receptivi și față de alte expresii ale acelor culturi.

În mediul academic, istoria ideilor filosofice este un exercițiu de contextualizare la nivel de bază, ținând cont de faptul că marile idei prezentate în succesiunea și, uneori, în conexiunile lor, nu pot fi dezvoltate pe larg. Ca metodă, studiile culturale interdisciplinare pot fi mai utile, mai ales dacă urmăresc să depășească dificultăți concrete. Un exemplu care combină în mod inspirat material comparativ și viziuni filosofice este volumul *Intercultural Aesthetics. A Worldview Perspective* [4] la care mă voi referi în continuare pentru a ilustra tipul de competențe interculturale ce pot fi extinse și în alte domenii ale educației filosofice.

Viziunea comună studiilor incluse în acest volum este aceea că judecățile și experiențele estetice din culturi non-europene nu pot fi studiate doar comparativ, ci necesită înțelegere în proprii termeni. Adesea, ele au la bază epistemologii, psihologii și spiritualități diferite, care au produs categorii conceptuale nereductibile la cele europene. Putem adăuga și observația că valorile, metodele și terminologia occidentale sau europene au fost susținute și de un context politic și cultural favorabil transiterii lor, de pildă avansul culturii scrise și răspândirii acesteia, dezvoltarea mediului academic, integrarea discursurilor culturale în cele de definire a identității naționale în condiții de asimetrie de putere determinate istoric ș.a.

Această viziune de ansamblu îndreptățește o examinare atentă a modului în care alte culturi abordează arta. Un exemplu ce merită sintetizat este oferit de studiul "The Origins of Landscape Painting: An Intercultural Perspective" de Heinz Paetzold [4.pg.55-68], care analizează condițiile de posibilitate ale unui discurs artistic autonom în cultura chineză cu mult înainte de Renașterea europeană. Pictura peisagistică, domeniul asupra căruia se oprește pentru a ilustra această diferență, se dezvoltă în Renașterea europeană și reflectă o importantă schimbare în sensibilitatea colectivă – natura bucură sufletul, omul Renașterii își dă voie să participe la această sărbătoare a culorilor și senzațiilor, care completează atmosfera picturii cu tematică religioasă. În cultura chineză aprecierea naturii prin artă este cu mult mai veche, reprezintă o preocupare a artiștilor, dar și a teoreticienilor și, foarte important, poate fi o formă de meditație. Prin comparație, recunoașterea valorii naturii în arta europeană corespunde eliberării de viziunea totalizantă

medievală a datoriei creștine, individualizării artistului în raport cu artizanul și, în special în pictura flamandă, unei autonomii morale câștigate prin Reforma protestantă. Până la un punct, o tratare comparativă, istorică, a celor două culturi conduce la aceleași concluzii cu abordarea interculturală. Există, însă, și merite proprii acestora din urmă. Abordarea picturii peisagistice chineze asumând că nu ar spune mult unui privitor european îi permite cercetătorului să pornească „din casa ei” și să înțeleagă că această artă izvorăște din caligrafie, aspirând, totodată, la ritmicitate, în vreme ce modelul renascentist european adoptă ideea transunerii în obiect a imaginii din mintea artistului.

Un alt exemplu descris în studiul "The Rasa Theory: A Challenge for Intercultural Aesthetics" de Rosa Fernández Gómez [4, pg.105-118] demonstrează avantajele metodei interculturale de cercetare, luând ca obiect de analiză *rasa*, un concept care desemnează plăcerea estetică. Din nou, este nevoie ca analiza să depășească stadiul observațiilor sociologice și obișnuința de a traduce viziunea hindusă în categorii occidentale, influențate mai ales de limbajul filosofiei kantiene, pentru a putea scoate la lumină fundamentele metafizice și epistemologice ale acestei teorii. Accentul este pus, prin urmare, pe elementele distinctive și expresiile culturale particulare (de exemplu, faptul că ritualurile și teatrul, nu artele vizuale, reprezintă modelele cele mai familiare pentru teoretizarea esteticului în hinduism) pentru a coborî în nucleul filosofic care explică în mod profund conceptul de *rasa*. Originalitatea și însemnătatea contribuției acestei viziuni la înțelegerea experienței estetice sunt astfel puse în valoare. Pentru hinduism, distincția intelectual-senzorial nu este centrală, fiind înlocuită cu o viziune mai bogată despre stări ale conștiinței. Pe acest fundament se construiește o teorie despre emoțiile sau stările permanente, care există în latență și pot fi actualizate prin artă; în final, experiența estetică profundă se apropie de experiența mistică.

Concluzii

Cele două exemple ne pot indica o metodă care merită extinsă și în alte domenii ale filosofiei. Dincolo de particularitățile fiecărei ramuri ale gândirii filosofice, avantajul formării competențelor interculturale constă în: (i) asumarea unei poziții de egalitate între culturi, ceea ce va permite interpretarea fiecăreia în proprii termeni; (ii) identificarea elementelor distinctive, care nu pot fi reduse la cadre teoretice aflate la îndemâna cercetătorului; (iii) scoaterea la lumină a fundamentelor filosofice sau culturale care fac posibilă dezvoltarea diverselor viziuni despre lume; (iv) identificarea influențelor dintre culturi; (v) integrarea acestei cunoașteri în abordarea academică a diverselor tradiții filosofice.

Resurse bibliografice:

1. Deardorff, D. K. (Editor). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*, SAGE Publications, Thousand Oaks, California, 2009.
2. Hegel, G. W. F. *Prelegeri de filozofie a istoriei*. Traducere din limba germană de Petru Drăghici și Radu Stoichiță, Pitești: Paralela 45, 2006.
3. Singer, P. *Hegel*. Traducere din limba engleză de Cătălin Avramescu, București: Humanitas, 1996.
4. Van den Braembussche, A., Kimmerle, H., Note, N/ (Editori). *Intercultural Aesthetics: A Worldview Perspective*, Springer, 2009.

CARACTERUL IMPERATIV AL NORMELOR DE CONVICȚIUNE PENTRU SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Valeriu CAPCELEA

Secția Nord a Academiei de Științe a Moldovei
Bălți, Republica Moldova

Autorul corespondent: Valeriu Capcelea, email: vcapcelea@mail.ru

THE IMPERATIVE NATURE OF COEXISTENCE NORMS FOR CONTEMPORARY SOCIETY

Abstract: *This article addresses the issue of the importance of coexistence rules on human behavior in contemporary society. The author emphasizes that not only legal norms are important for the regulation of social relations, but all types of social norms, among which the coexistence norms also play an important role. The norms of professional ethics, of good manners, that can have a positive impact on man in post-modern society are widely characterized.*

Keywords: *coexistence norms, morals, deontology, professional deontology, good manners, rules of good manners.*

Adnotare: *În acest articol este abordată problema importanței normelor de conviețuire asupra comportamentului uman în societatea contemporană. Autorul subliniază că nu numai normele juridice sunt importante pentru reglementarea relațiilor sociale, ci toate tipurile de norme sociale, printre care un rol important în au și normele de conviețuire. Sunt caracterizate pe larg normele de deontologie profesională, ale buneii-cuviințe, bunelor maniere care pot avea un impact pozitiv asupra omului din societatea post-modernă.*

Cuvinte-cheie: *norme de conviețuire, morală, deontologie, deontologie profesională, bună-cuviință, regulile bunelor maniere.*

Introducere

Investigarea problemelor corelației și interacțiunii dintre tipurile de reglementare socială în condițiile societății globalizate în general și în societățile aflate în tranziție, în mod particular, obțin un nou caracter și o nouă rezonanță. Problema investigării normelor sociale este mai mult decât stringentă, or este cert faptul că absolutizarea locului și rolului normelor juridice în reglementarea comportamentului uman, ce a persistat în epoca totalitaristă a avut repercusiuni nefaste pentru societatea noastră. Drept rezultat, a fost diminuat sau chiar negat în mod absolut potențialul nomologic al sistemului de norme sociale fundat pe normativitatea axiologică (*tradiționale, religioase, morale, de conviețuire socială, de deontologie profesională, corporative etc.*), al ponderii lor în administrarea relațiilor sociale și a comportamentului uman. În același timp, în legătură cu deformarea instituțiilor și a relațiilor sociale, s-au amplificat contradicțiile interne care au existat întotdeauna în sistemul normativ. Din cauza necoincidenței dintre exigențele normative și condițiile reale ale existenței indivizilor și a grupurilor sociale a apărut „moralitatea dublă” în

condițiile căreia normele contradictorii erau utilizate de una și aceeași persoană pentru diferite scopuri și în diverse situații. Concomitent, a apărut și „creația normativă tenebră” a unor forme neoficiale de conduită de care se călăuzesc o mare parte de oameni, fapt care indică asupra neîncrederii oamenilor în sistemul normativ existent.

Normele de conviețuire constituie o categorie apropiată într-un fel de obiceiuri, dar și de normele morale ce o formează. În această categorie includem normele de bună-cuviință, normele protocolare, de politețe, de curtoazie, de bunăvoință, foarte numeroase și prezente în viața de zi cu zi. Astfel, după cum menționa filosoful român din perioada interbelică, Eugeniu Speranția, calitatea sau trăsătura distinctă a acestor norme este dată de o anumită apreciere sau prețuire reciprocă a persoanelor, exprimată prin „stima”, „considerația” sau „respectul” ce și-l datorează unul altuia. Aceste norme pot contribui la întreținerea raporturilor interumane, ale conviețuirii, însă aportul lor este redus, iar uneori superficial sau numai formal, dacă nu sunt dublate de motivații puternice morale. „Simpla politețe nu apără și nu asigură conviețuirea, pe când conviețuirea, odată asigurată, se poate cizela și adânci prin politețe” [1, p. 396]. Aceste norme pot contribui la întreținerea raporturilor interumane, a conviețuirii umane în cadrul societății contemporane.

Normele deontologiei profesionale

În categoria normelor de conviețuire sunt incluse și diferite reguli de cultură, igienă, de bunăcuviință și comportament „civilizat” [a se vedea 2], formate sub presiunea grupului, dar cel mai important segment al normelor de conviețuire socială este cel al deontologiei profesionale (lumea juridică, medicală sau mediul cadrelor didactice). Specificul comun al acestor norme este faptul că ele depind mai mult de uzaje decât de morală sau drept, ele se formează treptat, spontan și nu sunt creația imediată a unor organizații. Însă la un moment dat, ele pot fi colectate și înscrise într-un statut. În anumite condiții poate interveni o reglementare juridică, printr-un act normativ, astfel încât norma de conviețuire socială capătă și forța juridică și devine o normă juridică.

Însă, putem spune cu certitudine ca în cadrul eticii încă nu s-a constituit, în mod definitiv, o disciplină nouă – *deontologia*, care se naște destul de încet trecând prin chinurile facerii. O altă disciplină care se află într-o perioadă de constituire și fundamentare a bazelor ei teoretice, a aparatului său noțional este cea a *deontologiei profesionale*. Cu toate că primul *Cod deontologic* a apărut încă în antichitate (*Jurământul lui Hipocrat*), totuși deontologia profesională a început să se dezvolte destul de rapid abia după cel de-al Doilea Război Mondial, ceea ce a condus la apariția ca ciupercile după ploaie a *Codurilor deontologice* nu numai ale profesiilor care au ca obiect al muncii omul, dar și ale profesiilor care nu au nimic comun cu omul. În același timp, studiul Codurilor deontologice ne fac să concluzionăm că deontologia apropie mai mult morală de drept decât de filosofia generală a moralei. De aici și coincidența accentuată a obligațiilor juridice cu datoriile moralei profesionale [2, p. 58].

Codurile deontologice și regulile ce se conțin în ele, spre deosebire de textele codificate, pot avea aspectul unor cutume, care completează litera textelor și prescripțiilor exprese din dreptul civil, comercial sau administrativ, referitor la datoriile ce revin diverselor profesii. Astăzi deontologia a intrat în dreptul pozitiv sub forma dreptului disciplinar, devenind un fel de autoapărare a grupurilor de oameni ce țin de o anumită profesie. Legitimitatea acestor grupuri autorizează sancționarea membrilor prin cenzurări pur morale, cum sunt reprehensiunea, avertismentul care trebuie să împiedice noi violări ale regulilor deontologice. În unele profesii, se admite și sancționarea prin amenzi bănești, însă cele mai grave pedepse rămân suspendarea sau excluderea profesionistului din

cadrul grupului. Totodată, deontologia profesională nu înglobează în sine întreg dreptul disciplinar pe motiv că numai regulile care guvernează justiția sunt, și într-un caz, și în celălalt, similare. Statul poate să controleze modul în care profesioniștii exercită drepturile lor interne, puterea jurisdicțională și cea legislativă.

Deontologia reprezintă morala unei profesii reflectată cu precădere prin prisma îndatoririlor sau obligațiilor morale impuse de exercitarea unei profesii în societate. Ea cercetează drepturile în corelație cu îndatoririle care le susțin și realizează cercetările în sferele vieții social-utile și nu numai în sferele speciale ale muncii producătoare de bunuri, valori. Din această cauză, pentru deontologi, moralitatea se centrează pe categoria „datorie”, căci numai ea este garantul dreptății, corectitudinii. Consecinționiștii reproșează deontologiștilor împovărarea exagerată a omului cu o mulțime de obligații care domină numai relațiile vieții politice, ci și relațiile personale, iar deontologiștii, deși recunosc că datoriile noastre sunt împovărătoare, ei cred că individului îi rămâne și multă libertate pentru a se dedica proiectelor personale.

În opinia noastră, *Codurile de deontologie profesională* existente în societatea post-modernă, mai ales, cele adoptate în Republica Moldova și într-o măsură oarecare, cele adoptate în România, au un șir întreg de neajunsuri:

- ele înlocuiesc responsabilitatea morală autonomă cu îndatorirea etică eteronomă. Totodată, se subliniază necesitatea de a evita generalizarea pronunțată în ele, pentru că ea conduce la uniformizarea individualităților morale, care are un impact negativ asupra dezvoltării morale a personalității umane;

- un alt neajuns, constă în aceea că, codurile etice apărute în societatea post-modernă pornesc de la ideea unei ființe umane incapabile, atunci când este liberă, să se conformeze de bună voie regulilor bune și din această cauză oamenii trebuie ajutați prin emiterea unor coduri care să-i constrângă să se comporte bine. În această situație, eticul se confundă cu juridicul, ambele având ca fundament coerciția, însă aceste două planuri nu pot fi confundate. Morala nu poate fi universalizată și universalizantă, așa cum este legea, ceea ce înseamnă că morala nu aparține strict planului raționalității, deoarece acest lucru înlătură uniformizarea morală;

- analiza *Codurilor de deontologie profesionale* elaborate în formă scrisă ne demonstrează o lipsă de delimitare a câmpului de acțiune a deontologiei, sau de identificarea falsă a lui, fapt care le conferă o natură eclectică. Aceasta se întâmplă din cauza că grupurile profesionale preocupate de coduri trăiesc necesitatea moralității actelor lor de pe o rampă morală mai degrabă intuitivă decât cercetată și explicată prin intermediul eticii [3, p. 37-38].

Prin urmare, orientarea celor care elaborează și adoptă *Coduri de deontologie profesională* trebuie să fie una preponderent utilitarist-pragmatistă, ceea ce poate determina un limbaj moral specializat, care să fie în stare să contribuie la îmbogățirea patrimoniului etic cu noi concepte, noțiuni și categorii, cu noi abordări ale problematicii umanului, ca în rezultat, recentelor studii din domeniul eticii aplicate să le putem adaugă un nou capitol, acela al deontologiilor profesionale. Perspectiva este cu atât mai interesantă, cu cât, în condițiile schimbărilor cardinale care se produc în societatea post-modernă în domeniul relațiilor interumane, autoritatea statală vrea să obțină noi dimensiuni, mai ales, în plan politic, economic, militar, informațional, religios, al opiniei publice, al informației etc.

În concluzie, trebuie să remarcăm faptul că în societatea post-modernă există tendința de a crea pentru toate profesiile *Coduri de deontologie profesională* care au, în general, un impact pozitiv asupra dezvoltării sociale, însă apariția lor s-a transformat de multe ori într-o modă, într-un scop în sine, care conduce la apariția unor fenomene sociale negative: actele profesionale sunt

privite numai prin punctul de vedere al drepturilor general-umane ale omului, prin felul cum aceste drepturi se impun public; cerințele stricte ce există în etică și morală sunt mai mult presupuse decât sunt formulate în mod explicit în *Codurile deontologiei profesionale*; este necesar de a elabora *Codurile deontologiei profesionale* reieșind din principiile și legile moralei, ca oamenii să simtă necesitatea raportării acțiunilor profesionale la morală și nu la îndatorirea etică eteronomă; trebuie să conștientizăm faptul, că fără un instrument teoretic veritabil, fără a se funda pe principiile, normele și valorile morale ale umanității atenția în *Codurile de deontologie profesională* se concentrează asupra unor momente nesemnificative, pe corectitudinea actelor profesionale privită prin punctul de vedere al drepturilor omului, iar exigențele stricte ce țin de domeniul moralității sunt mai mult presupuse decât formulate în mod explicit

Normele bunei cuviințe și bunelor maniere

Deseori unele acțiuni săvârșite de oameni nu pot fi calificate ca imorale, dar pot fi calificate ca fiind în contradicție cu regulile bunei-cuviințe. Spre exemplu, este necuviincios să nu respecti regulile colectivității din care faci parte, să strigi pe cineva de pe partea opusă a străzii, a ții cu mâinile în buzunare când vorbești cu o femeie, să intri la un concert de muzică simfonică, îmbrăcat în pantaloni scurți. Aceasta înseamnă să nu respecti normele unei conduite civilizate, caracteristice grupurilor și comunităților date.

Bunul-simt, buna-cuviință și comportamentul civilizate în societate nu pot fi separate de moralitate, căci o conduită frumoasă este morală și viceversa, ceea ce este moral este frumos. În această ordine de idei, considerăm că profilul moral, cinstea, corectitudinea și celelalte componente ale sale fundamentează atitudinea omului în relațiile sociale și definesc ceea ce numim demnitate umană, iar politețea îi adaugă distincție și eleganță.

Regulile bunei-cuviințe, în opinia filosofilor și juriștilor români Gheorghe Mihai și Radu Motică, „sunt de o mare diversificate, fiind clasificate în două categorii: general-empirice, valide pentru o comunitate națională, pentru o rasă, pentru un mediu urban sau rural, particular-empirice, pentru o zonă, pentru o categorie socioprofesională” [4, p. 78]. Ele își au originea într-o tradiție existentă în spațiul românesc: în Moldova este cuviincios e să-l întrebi pe musafir dacă nu dorește să mănânce, iar în Crișana - dacă nu dorește să se odihnească. Unii autori susțin că regulile bunei-cuviințe nu au un fundament rațional, ca și cum ele ar izvorî din instinct sau din intuiție. Spre exemplu, este cuviincios ca bărbatul să urce scara înaintea femeii și aceasta se fundează pe un temei rațional. Totodată, se crede cuviincios să dai sunetul radioului din apartamentul tău astfel încât să nu obligi pe vecin să asculte preferințele tale muzicale, și despre aceasta nu se poate spune că nu e rațional. Fiecare domeniu al activității umane presupune și o ținută vestimentară adecvată, corespunzătoare normelor etice: e necuviincios să vii la lecții în haine de gală. Există și gesturi care ar trebui evitate în anumite situații: nu e cuviincios să-ți treci mâna prin păr la restaurant sau când discuți cu cineva.

Unele reguli ale bunei-cuviințe au fost codificate sub denumirea de reguli ale bunelor maniere: în afaceri, în politică, în diplomație. Aceste codificări au o mare doză de convenționalism și rațiunea lor e foarte greu de stabilit. Spre exemplu, există niște exigențe cu privire la ținuta vestimentară a persoanelor care participă la o întâlnire de afaceri, considerându-se important orice detaliu, inclusiv accesoriile care le poartă omul de afacere sau parfumul pe care îl folosește.

Buna-cuviință înseamnă corectitudinea în ținuta și în atitudinea exterioară, în cuvânt și faptă, respectarea bunelor maniere și a normelor sociale, amabilitate. Ea se manifestă variat, după condițiile impuse de epocă, de mediu și societate, dar satisface totdeauna cerința firească a

corectitudinii. Buna-cuviința ca virtute creștină, înseamnă evitarea a tot ce poate constitui un mod de atașare senzuală pentru tine însuși și pentru alții. În Biblie este scris: „Ci fiecare din noi să i se facă plăcut aproapelui sau în ceea ce este bun spre zidire” [5: Romani: 15:2]. Desigur, buna-cuviința să nu fie falsă și artificială, ci reală, smerită, plină de iubire față de aproapele, de respect și ascultare față de conducători, deci condusă de principiile morale. Mai toată lumea admite ca educația e ceva bun (chiar dacă principiile și metodele ei variază), dar nu trebuie subestimată necesitatea și validitatea bunei-cuviințe. În acest sens, ne raliem opiniei eseistului și esteticianului român Andrei Pleșu, care remarcă că „buna-cuviința e utilă și în detaliul zilnic, și în marile dezbateri ale veacului. Ea aduce, în orice împrejurare, o notă de politețe și înțelepciune, de natura să facă viața suportabilă [a se vedea: 6,].

Concluzii

Un imperativ al societății contemporane constă în utilizarea mai frecventă a tradițiilor, obiceiurilor și normelor tradiționale de conviețuire socială, care posedă un bogat potențial axiologic, dar care au fost date uitării în avantajul normelor juridice, ce pot fi un remediu eficient în depășirea fenomenelor negative ce se manifestă în comportamentul oamenilor.

Deontologia este actualmente un concept utilizat fără un suport bine conturat. Prin urmare, unele „coduri deontologice” elaborate în formă scrisă suferă de o lipsă de delimitare a câmpului de acțiune a deontologiei sau de identificarea falsă a lui, ceea ce le conferă lor o natură eclectică. Aceasta se întâmplă din cauza că grupurile profesionale preocupate de asemenea coduri trăiesc necesitatea moralității actelor lor de pe o rampă morală intuită decât cercetată și explicată prin intermediul eticii. Crearea deontologiei profesionale pentru toate profesiile s-a transformat într-o modă care a avut un impact negativ asupra conținutului și a eficienței practice a unor astfel de coduri.

Un rol important în societatea post-modernă o capătă normele buna-cuviinței/regulile bunelor maniere ce au un impact din ce în ce mai mare asupra comportamentului civilizat al omului contemporan.

Resurse bibliografice:

1. Speranția, E. *Introducere în filosofia dreptului*. Ed. a doua reanimată și adăugită. Cluj: „Tipografia Cartea Românească”, 1944. – 444 p.
2. Capcelea, V. *Etica și comportamentul civilizat*. Ediția a doua completată și adăugită. - București: Ed. Pro Universitaria, 2022. – 340 p.
3. Capcelea, V. *Deontologia profesională a juristului: curs universitar*. - București: Ed. Universul Juridic, 2018. – 304 p.
4. Mihai, Gh.; Motică, R. *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*. – București: Ed ALL, 1997. – 250 p.
5. *Biblia sau sfânta scriptură*. București: Edit. institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe române, 1996. – 1423 p.
6. Pleșu, A. *Nici așa, nici altminteri nu e frumos*. În: Dilema veche, anul II, nr. 101, 9 iunie 2009.

INTRODUCERE ÎN FILOSOFIA TEHNICII

Ion VANGHELI

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Ion Vangheli, e-mail: ion.vangheli@ssu.utm.md

INTRODUCTION TO THE PHILOSOPHY OF TECHNIQUE

Annotation: *The article defines the place and importance of the Philosophy of Technology chapter, within the philosophy course. The essence of technique and technology, their links and interaction with science, their evolution and their controversial impact on the development of society are specified. It is also emphasized the importance of moral training and education of the personality in the conditions of globalization in response to the challenges of contemporary hyper-technicalized, hyper-technological and hyper-informatized society.*

Keywords: *technique, technology, science, contemporary society, personality, education*

Adnotare: *În articol se definește locul și importanța capitolului Filosofia tehnicii, din cadrul cursului de filosofie. Sunt specificate esența tehnicii și tehnologiei, legăturile și interacțiunea lor cu știința, evoluția și impactul lor controversat asupra dezvoltării societății. De asemenea, este accentuată importanța instruirii și educației morale a personalității în condițiile globalizării ca răspuns la provocările societății contemporane – hipertehnicizate, hipertehnologizate și hiperinformatizate.*

Cuvinte cheie: *tehnică, tehnologie, știință, societatea contemporană, personalitate, educație.*

Pe la începutul anilor 90 ai secolului trecut devenise oportună deideologizarea componentei umanitare a învățământului superior din Republica Moldova, iar printre ideile sau propunerile care au fost înaintate era și Filosofia tehnicii indicată mai ales instituțiilor de învățământ superior de profil tehnic. Ea nu a devenit disciplină universitară autonomă, cum se presupunea, dar s-a întreprins câte ceva în ceea ce privește împrăștierea cursului de filosofie, incluzându-se în ea și un astfel de capitol sau temă. În cele ce vor urma mă voi referi la unele din momentele cele mai generale ale acestei teme, posibil deloc ușoare dar neîndoind extrem de importante nu numai a filosofiei dar și ale altor științe umanistice.

Mai întâi de toate vom începe cu etimologia termenilor tehnică și tehnologie. Aceste cuvinte sunt de origine greacă și care au semnificațiile de artă, măiestrie, și care se detailează în diverse dicționare, enciclopedii și alte lucrări într-un destul de larg și bogat conținut, în foarte diverse aspecte. Ne vom referi la unele din ele, nepretinzând la o epuizare completă.

Într-o abordare general-cumulativă *tehnica* reprezintă: 1) ansamblul de artefacte (acte artificiale) – lucruri, obiecte, instrumente, mașini, utilaje, construcții de la cele mai simple, primitive, de diferit gen și destinație la cele mai complexe și sofisticate, care alimentează/satisfac cerințele, interesele, scopurile etc. ale omului și care măresc considerabil forța lui în a stăpâni/valorifica natura; 2) instrumente, pe care omul le inventează și folosește întru a-și satisface

necesitățile sale; 3) utilizarea datelor naturii în interesele lui; 4) materializarea ajunșurilor științei (mai ales a celor reale, adică științelor naturale); 5) generatorul progresului în diversele lui forme de manifestare [1, 2, 3]. Cuvintele sunt destul de apropiate după sens, deși se cer separate, după cum se și face în diverse surse – dicționare, enciclopedii, lucrări. Convențional le putem separa în felul următor: primul răspunde la întrebarea cu ce instrumente, mijloace ?, pe când al doilea – în ce mod, cum ? Și atunci cele menționate mai sus se referă la tehnică, iar tehnologia ar însemna totalitatea metodelor de prelucrare, fabricare, schimbare a stării, proprietăților, formei materiei prime sau semifabricatului folosite în procesul de producție pentru obținerea produsului gata. Sau: ansamblul proceselor, metodelor, procedeeleor, operațiilor etc. utilizate în scopul obținerii unui anumit produs... Și alta – știință a procedeeleor și mijloacelor de prelucrare a materialelor... Apropriată de cele menționate – aplicarea cunoștințelor tehnice în domeniul practic al vieții umane pentru a modifica și manipula mediul înconjurător. Ea include utilizarea materialelor, uneltelor, tehnicilor și surselor de energie pentru a face viața omului mai ușoară sau mai plăcută și munca mai productivă... Dacă știința se ocupă cu studierea modului și al cauzei pentru care se întâmplă lucrurile, atunci preocuparea tehnologiei este de a face lucrurile să se întâmple. O definiție a tehnologiei care rezultă din citirea/descifrarea termenului sună în felul următor: studiul diferitelor categorii de tehnică... Și atunci oare au dreptate cei care identifică noțiunile acestea sau cei care le separă?!? Tehnologia a influențat eforturile umane atunci când oamenii au început să utilizeze unelte și s-a accelerat odată cu revoluția industrială și cu înlocuirea de către mașini și tot felul de alte aparate și dispozitive a muncii animalelor și a omului. Prețurile/costurile dezvoltării tehnice și tehnologice, extrem de intense, accelerate, multidirecționale și poliforme au fost și sunt mari, iar consecințele controversate și îngrijorătoare. Țările dezvoltate, lumea civilizată sunt enorm de tehnicizate și tehnologizate. Și aici apare întrebarea - da unde e spațiul vital al omului? Cât de confortabil și cât de prielnic este el pentru o viață îmbelșugată, frumoasă, plăcută, sigură, în siguranță a acestuia? Întrebarea este mai mult decât retorică... Care este sfera firească, naturală existențială a omului, și care este noosfera, sau să zicem tehnosfera? Că ele se completează, parțial se suprapun, coincid, nu încapă îndoială, dar ce perspective se întrezăresc din aceste metamorfoze? – este de gândit și rămâne de văzut.

Nu o să ne referim deloc la apariția și evoluția tehnicii și tehnologiilor. Ea/ele au parcurs acele etape istorice pe care le-a urmat cultura, civilizația, societatea umană. Datorită lor omenirea a avut de câștigat într-un șir de domenii și în multiple aspecte. Nu este dificil a le identifica și înșirui, dar care într-o formulă cumulativă se reduc la sporirea productivității tuturor activităților umane. Ele și-au mărit și intensificat puterea, locul și rolul, poziția mai ales odată cu revoluția industrială, cea științifico-tehnică și informațională. Dar odată cu beneficiile, foloasele și câștigurile tehnica și tehnologiile au avut și continuă să aibă nu mai puține urmări, consecințe sau să le spunem la figurat ecouri alarmante, îngrijorătoare și anume: afectează natura, mediul, ecologia; sărăcesc lumea valorilor umane, deoarece prin ele se produce petrificarea, osificarea individului, personalității, societatea mașinizată devenind suprarățională, adică lipsită de oarecare sentimente, emoții, retrairi, remușcări, altfel spus fără suflet; tehnica tinde/înclină spre a deveni o forță aparte, doamne ferește, dacă și autonomă, independentă, care îi poate oferi omenirii cine știe ce fel de surprize neașteptate – bune sau rele, pozitive sau negative. Întrebarea sacramentală – și aici apare filosofia tehnicii: cum, în ce mod, în care proporții omul poate și trebuie să beneficieze de potențialul ei creativ, pozitiv și să diminueze sau să neutralizeze consecințele nedorite, negative ale utilizării ei pe scară largă.

Savanții de diferite profiluri dar îndeosebi filosofii sunt unanimi că anume sfârșitul sec. XIX și în continuare spre noi, până în timpurile noastre, se abordează și afirmă această subramură a filosofiei – filosofia tehnicii.

Dar se vede că ar fi incorect a neglija careva momente din istoria gândirii filosofice, când și unde au fost lansate anumite idei privind esența tehnicii și rolul ei în dezvoltarea societății, în destinele culturii și civilizației.

În antichitate, spre exemplu, Aristotel prevedea automatizarea, care s-a și produs numai că cu multă vreme mai târziu. Probabil și alți gânditori o fi vorbit/lansat anumite idei sau gânduri despre evoluția lumii obiectelor cu care oamenii valorificau natura, mediul înconjurător spre a-și face viața mai bună. Tehnica însă era văzută și percepută ca ceva, desigur important, dar de mâna a doua, ca întruchipare/manifestare a capacităților, măiestriei meșteșugarilor. Cunoașterea generalului, adică cea filosofică, era percepută ca net superioară cunoștințelor tehnice. Nu dispun personal de careva fragmente sau citate concrete ale unui sau alt gânditor de mai târziu, din evul mediu, spre exemplu, despre invențiile tehnice și aplicarea lor în practică, dar dintre acestea au fost, să ne referim doar la căutările alchimistilor sau astrologilor, și posibil altele, dar ceea ce descopereau savanții medievali erau percepute ca emanație a divinității în creația omului. Și cu totul alta este situația în epoca modernă, cu Renașterea și revoluția industrială. Știința avansează simțitor, tehnica devenind nu altceva decât materializarea cunoștințelor științifice, simbol al eliberării omului din mrejele miraculoase ale naturii. Și aici e de menționat că geniul creativ tehnic al lui da Vinci a întrecut cu mult timpurile sale, mai ales în ce ține de transpunerea în practică a renumitelor lui schițe în tot felul de mașinării. Deja atunci tehnica se manifestă ca ceva independent și, mai ales, ca mijloace de muncă, supără muncitorimea... Cu atât mai mult cele spuse din urmă sunt valabile pentru secolele ce urmează. Știința, tehnica, tehnologiile se contopesc într-un aliaj atât de sofisticat încât schimbă radical aspectul cognitiv și existențial al lumii.

Filosofia tehnicii apare și se impune atunci când societatea umană riscă să fie cucerită, sau înfrântă, sau condusă de cea tehnică. Asta se produce sau se întâmplă în secolul XX și mai departe în continuare. Diferiți gânditori (fenomenologi, hermeneuți, analiști) văd și percep tehnica drept: a) continuare a științei care-i îngustează, limitează, însărește spațiul vital al omului (Gusserl ș. a.) b) barieră, pericol pe care omul le-a creat și le-a pus în fața sa fără a o gândi până la capăt și, ceea ce este cel mai important, în ce măsură tehnica răspunde/corespunde ființei/existenței lui în lume (Haidegger ș. a. hermeneuți); c) întruchipare a raționalității omului, sau altfel spus o întruchipare a acestuia ca ființă rațională. Cine sau care din ei are sau au dreptate? Din perspectiva pluralistă au dreptate toți, întrucât toți caută să valorifice Binele sau Bunurile și Beneficiile pe care i le oferă omului și Omenirii tehnica și tehnologiile și să minimizeze, lichideze, neutralizeze Răul, relele, pericolele, amenințările... Este posibil așa ceva?

Putem să intuim că cei, care-și pun și răspund la o astfel de întrebare, pot fi clasificați în două tabere – optimiști și pesimiști, primii răspunzând pozitiv iar ai doilea negativ la această întrebare. Sunt semnificative aici observațiile lui Ortega-i-Gasset și K Iaspers. Primul în legătură cu analiza tehnicii observă dualitatea omului: pe de o parte el se deosebește/se separă de natură, dar totodată/concomitent, prin intermediul tehnicii, el se contopește într-un fel cu ea. Aici și se ascunde una din probleme: Omul trebuie să fie vigilent, deoarece, în caz contrariu, îl paște pericolul să se rătăcească în tehnică, să uite de sine... – gând, idee, pe care o preia, la figurat vorbind, K. Iaspers, formulând-o cum nu se poate mai clar: și tehnica este duală [4]... De aceea prin sine însăși ea nu-și pune scopuri, ea se află/se amplasează de cealaltă parte a binelui sau răului, sau le precedă. Ea poate servi atât binele cât și răul (pentru oameni...). Prin sine însăși ea este

neutră și se contrapune și unuia și altuia. Anume de aceea ea trebuie ghidată, orientată, condusă, gestionată, direcționată, într-un cuvânt... Dar cine și cum, în numele cui? Să ne gândim la cele ce ce întâmplă din 24 februarie curent în centrul Europei, în apropiata noastră vecinătate...Oameni și tehnică... De ce și pentru ce? Cine și ce va câștiga? Cu ce se vor alege părțile beligerante după? Cât timp va trebui pentru a vindeca tot și toate care-au însoțit această dramă a secolului XXI?!?

Cine și cum, în care direcție – a Binelui sau a Răului – să direcționeze tehnica și tehnologiile, la această întrebare ne răspund cei care au fost menționați mai sus Ortega - i- Gasset și K. Jaspers : acestora le oferă conținut însuși Omul... În dependență de acest conținut, sau în legătură cu el – Omul își provoacă Catastrofa! Despre provocările tehnicii și tehnologiilor pot fi găsite și alte referințe ale altor gânditori ai contemporaneității. De aici ne putem convinge cât de importantă este problema formării și educației personalității, fie că e vorba de savant, cercetător, inginer sau de simplu utilizator/consumator al tehnicii și tehnologiilor.

Astfel concluzionăm că filosofia tehnicii apare și se impune atunci când societatea umană riscă să fie cucerită ? condusă ? înfrântă ? de cea tehnică. Și aici apar un șir de provocări fie că începem cu ingineria genelor (clonarea), inteligența artificială (robotizarea) și multe altele. Ce îi revine omului? Va supraviețui el? Până unde poate ajunge tehnicizarea și tehnologizarea? O poate cineva opri/stăvili?.. Cine și cum să le reglementeze? Aduc acestea maximum posibil Bine? sau provoacă/produc tot mai multă frică, nesiguranță, incertitudine... Care poate fi ieșirea?

Atunci când vorbim despre tehnică și tehnologie în mod categoric și principial le percepem ca întruchipare monolită a cunoașterii, ca materializare a rezultatelor științelor, de folosire a acestora în economie, medicină, învățământ, trai etc. Practic nici un domeniu de activitate umană nu este orfan/lipsit de ceea ce oferă știința, tehnica, tehnologia. Societatea contemporană în majoritatea statelor dezvoltate este tehnocrată, informațională. Succesele tehnicii și tehnologiei moderne se bazează pe realizările științelor fundamentale. Legătura reciprocă și interacțiunea tehnicii și tehnologiei cu știința este unul din factorii principali ai revoluției științifico-tehnice și informaționale. Știința este generatorul și acceleratorul progresului în toate sectoarele existențiale ale omului. Am menționat mai sus la general beneficiile, foloasele, câștigurile pe care i le oferă tehnica și tehnologia omului și Omenirii, dar și ispitele, riscurile, neliniștea, incertitudinea. Care sunt raporturile, corelația dintre tehnică și tehnologie cu știința? Problemele vizând aceste raporturi, după cum arată experții în domeniu și cu care eu mă solidarizez, au trei aspecte. Prima ține de perspectiva istorică: ce a precedat? Rezultă tehnica din știință sau viceversa? Au început toate cu acțiunile umane asistate de anumite șmecherii tehnice sau în alt mod?.. Mai târziu este știut că lucrurile se schimbă și se schimbă radical. La etapa contemporană, evident, tehnica ajută știința, știința se materializează în tehnică și tehnologii. Rămâne deschisă întrebarea: există (a existat) oare anterioritate istorică a tehnicii? A doua, ține perspectiva filosofică, și se referă la găsirea răspunsului celui mai adecvat la întrebarea: sunt oare după natura lor știința, pe de o parte, și tehnica și tehnologiile, pe de alta, independente? Putem intui, că poate fi o deosebire de natură între tehnică și tehnologie – și știință. În realitate în condițiile contemporane știința nu se dezvoltă decât datorită progresului instrumentelor/echipamentelor tehnice, existând o interacțiune permanentă știința-tehnica. Și în sfârșit, al treilea aspect privind corelația/raporturile dintre tehnică și tehnologii ține de etică – lancea comportamentală a filosofiei [5]. Aici avem a răspunde la întrebarea fundamentală a ființei/existenței umane: cui servesc ele? Cine le este patronul? Cine le ghidează? Cu ce intenții, cu ce scopuri etc.? Parțial am răspuns la această întrebare prin referințele la unii autori notorii – Ortega-i-Gasset și K. Jaspers. Cred că alt răspuns nici că se poate, și subliniez încă odată, cât de importantă este instruirea și educația generațiilor următoare (sigur, și

contemporane), așa încât toate invențiile, elaborările științifice, tehnice, tehnologice să fie puse numai și doar în serviciul Binelui comunitar.

În condițiile globalizării, când practic piața de consum a bunurilor de tot felul – științifice, tehnice, tehnologice, informaționale, este practic întreaga lume problema moralei se cere a fi centrală și dominantă. Etica economică sau antreprenorială, etica politică (guvernării), etica științei, etica tehnicii [6] și multe, multe altele – procurorilor/judecătorilor, jurnaliștilor, militarilor în toată ierarhia lor de ranguri de la soldatul de rând la comandanți, inclusiv la cel suprem, etc. se cer a fi puse în capul mesei, iese pe prim plan, întrucât trăim într-o astfel de interdependență încât nerespectarea legii de aur a moralei, nerespectarea regulilor, normelor, principiilor morale poate avea consecințe nefaste pentru om și omenire. De aceasta va depinde supraviețuirea lor.

Activând într-o instituție de învățământ superior de profil tehnic, evident prioritate are etica profesională a viitorului inginer, care prin ceea ce fac cadrele didactice, prin ceea ce se predă, pretinde a le altoi acestora calități morale, pe care respectivii deja în calitate de specialiști profesioniști, să le fructifice/materializeze în practică – virtuți, datorie, valori, înmulțite la superlativ, în limbaj matematic vorbind, la puterea responsabilității. Și asta de atâta că nici un aspect al tehnicii nu este neutru din punct de vedere moral. Ce nu ar crea, inventa, construi el (inginerul) - toate trebuie să servească Binelui omului, libertății, fericirii, siguranței lui.

Concluzie: Pe parcursul istoriei sale omenirea a înregistrat succese incomensurabile pe toate tărâmurile, accelerator al acestora fiind știința, tehnica și tehnologiile.

La etapa contemporană acestea pot fi percepute ca o sabie cu două lame, putând asista atât Binele cât și Răul. Care din domeniile de activitate umană nu ar fi ajustate de tehnică sau tehnologii – acestea pot aduce ori bine ori rău în funcție de actorul utilizator – de interesele, scopurile, intențiile, idealurile lui.

Dacă toate aceste realizări vor fi puse în slujba Binelui sau Răului depinde de calitatea materialului uman, care-l formează familia, apoi îl instruește și educă instituțiile școlare de toate nivelele, organismele societății în ansamblu cu subdiviziunile ei – economice, politico-juridice și militare, cultural-informaționale etc., și civile inclusiv, într-un cuvânt, de performanța personalității atât creatorilor de tehnică și tehnologii cât și de cea a utilizatorilor/consumatorilor. Pivotalul acestei personalități trebuie să fie poziția activă în viață care o cere datoria morală, ori într-un limbaj mai academic Etica. Doar aceasta, după părerea mea, îi poate asigura Omenirii supraviețuirea.

Resurse bibliografice:

1. *Словарь иностранных слов*. Москва, 1979, с. 506-507
2. *Философский энциклопедический словарь*, Москва, 1983, с. 682-683
3. *Дикционар енциклопедик молдовенеск*. Кишинэу, 1989, pag. 610
4. Канке В. А. *Основы философии*. Москва, 2006, с. 200-202.
5. Larousse. *Dicționar de filosofie*. București, 1999, pag. 334-335
6. Канке, В. А. *Философия*. , Глава 2, 7, Москва 2003, с.295-307

SUBIECTE ETICE ACTUALE PRIVIND ORGANIZAREA ȘI REALIZAREA STUDIILOR CLINICE ȘI DE LABORATOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vitalie OJOVANU

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul correspondent: Vitalie Ojovanu, email: vitalie.ojovanu@usmf.md

CURRENT ETHICAL SUBJECTS CONCERNING THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF CLINICAL AND LABORATORY STUDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *An important topic is the application of ethical principles in practice. The required field of ethics is clinical and laboratory studies. The identification of ethical principles specific to biomedical research in the Republic of Moldova is a fact of real theoretical and practical importance.*

Keywords: *ethics, clinical trials, laboratory studies, Biomedicine, Bioethics.*

Adnotare: *Un subiect important constituie cel al aplicării în practică a principiilor eticii. Domeniul solicitat în privința aplicării eticii este cel al studiilor clinice și de laborator. Identificarea principiilor etice specifice cercetărilor biomedicale în Republica Moldova reprezintă un fapt de o veritabilă importanță teoretică și practică.*

Cuvinte-cheie: *etică, studii clinice, studii de laborator, biomedicină, bioetica.*

Pe măsura evoluării civilizației se manifestă tot mai evident importanța implicării eticii în diferite domenii ale activității umane. Etica treptat devine principalul și cel mai cu autoritate factor în respectarea sau reglarea anumitor procese din cadrul acestor activități. Nu întâmplător, acum cincizeci de ani, pe mapamond apare bioetica – un nou concept al eticii practice, dedicat atitudinii morale față de tot ce este viu în diverse situații existențiale. Adică e vorba de o etică a viului, care preponderent a căpătat o dezvoltare a sa în abordarea diverselor subiecte din cadrul medicinei clinice și celei de cercetare.

Un subiect actual și cu interes științific deosebit este cel al abordării etice în planificarea și derularea studiilor clinice și de laborator – un proces dinamic, mereu penetrat de inovații și condiționării, caracterizat de tendințe obiective și influențe subiective. Dar permanent este în vizorul cercetătorilor specificul regional și autohton, deoarece diversitatea manifestărilor caracteristice constituie un veritabil tezaur științific și practic, în cazul nostru este cel al Republicii Moldova.

Toate cercetările cu subiect științific realizate în domeniul medicinei sunt de două categorii: prima categorie include diferite studii efectuate până la acțiunea directă asupra organismului uman (modelări la calculator, procese biotehnologice, experiențe chimice, experimente pe animale de

laborator) și se numesc studii de laborator; a doua categorie se concentrează doar asupra organismului uman (aplicarea noilor scheme/metode de tratament, testarea medicamentelor și preparatelor, instalațiilor etc.).

Ambele categorii de cercetări se aplică cu succes în spațiul autohton, fapt ce denotă prezența unui proces firesc de cercetare în domeniu, dar și posibilitățile științei locale de a-și dezvolta potențialul într-o perspectivă de îmbunătățire a calității asistenței medicale pe un temeinic suport științific. Concomitent se aduce o anumită contribuție la dezvoltarea științei biomedicale universale. Spațiul Republicii Moldova determină evident condițiile în care se desfășoară cercetările clinice și de laborator. Respectivul condiții, mai întâi de toate, sunt determinate de lipsa unor acte legislative de nivel național care ar facilita derularea unui proces investigativ modern. Specialiștii locali promovează propriile tradiții în cercetare și, prin aceasta, formează propriile școli științifice, iar o parte dintre ele se aliniază celor de talie internațională.

Cele mai evidente subiecte de ordin etic s-au axat pe conținutul respectării principiilor în procesul efectuării studiilor clinice și cele de laborator, reieșind din condițiile sociale, prezența normativă și legislativă, dar și al posibilităților cadrelor științifice. Așadar în Republica Moldova se manifestă un proces activ de cercetări clinice și de laborator. În investigațiile științifice se aplică principiile și valorile etice universale cu anumite adaptări la cadrul normativ și al tradițiilor școlilor științifice autohtone.

CONCEPTUL DE PARTENERIAT ACADEMIC RAPORTAT LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL INGINERESC

Elena GOGOI, Cristina LAZARIUC

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Elena Gogoi, email: elena.gogoi@faf.utm.md

THE CONCEPT OF ACADEMIC PARTNERSHIP RELATED TO ENGINEERING EDUCATION

Abstract: *In this paper, the authors suggest reframing the classical lecture through various active-participatory strategies infusion, so that the teacher transits from the role of an agent who operates with a system of rigid rules, an evaluator, and a decision-maker of the teaching-learning process to that of a facilitator, a partner, a mentor, a supervisor, a friend, and a negotiator. This transition ensures the development of a collaboration between the educational actors who become partners due to a multidimensional interaction during the lecture. In this way, the teacher becomes the link who ensures an efficient collaboration among the elements of the student-teacher-content triad. Due to the teacher's mastery and professionalism, active learning techniques become a tool that facilitates the feasibility and sustainability of the academic partnership.*

Keywords: *educational process, lecture, collaboration, active learning, skills, educational actors, labor market.*

Adnotare: *În acest articol se propune redimensionarea prelegerii clasice prin aplicarea diverselor strategii activ-participative, astfel încât, profesorul să tranziteze din ipostaza de agent care operează cu un sistem de norme rigide, de evaluator și decident al procesului de predare-învățare în cea de facilitator, de partener, de mentor, îndrumător și consilier, de prieten și negociator. În așa mod se asigură dezvoltarea unei colaborări între actanții procesului educațional care devin parteneri prin încurajarea interacțiunii multilaterale a acestora în cadrul prelegerii. Astfel, cadrul didactic devine liantul, de măiestria și iscusința căruia depinde eficiența colaborării între elementele triadei student - profesor - conținuturi, iar tehnicile de învățare activă nu reprezintă decât un instrument ce facilitează fezabilitatea și durabilitatea parteneriatului academic.*

Cuvinte cheie: *proces de instruire, prelegere, colaborare, învățare activă, competențe, actanți educaționali, piața muncii.*

Introducere

În secolul XXI, *prelegerea*, una dintre cele mai frecvente forme de instruire în școala superioară, necesită a fi recondiționată pentru a se reuși realizarea unui proces educațional care să corespundă rigorilor mileniului al III-lea. Această recondiționare este impusă și de contextul în care, atât cadrul didactic, cât și studenții sunt expuși unei lumi globalizate ce se dezvoltă cu o

viteză uimitoare.

În condițiile în care studenții din inginerie sunt primii, care, practic, sunt expuși mediului de producere, dezvoltării și interacțiunii cu tehnologiile moderne, școala inginerască (în particular, Universitatea Tehnică a Moldovei) se orientează permanent spre ajustarea constantă a politicilor și strategiilor educaționale. Pe de altă parte, noi, cadrele didactice suntem în ipostaza când trebuie să regândim procesul de predare-învățare-evaluare, adaptându-l la specificul misiunii fundamentale a sistemului de învățământ contemporan. Aceasta se referă la formarea viitorilor specialiști echipați cu un set de abilități bine conturat, care se vor integra pe piața muncii în virtutea deținerii unui nivel înalt de competență în domeniul ingineresc. Simbioza dintre competențele *hard* și *soft* vor facilita integrarea tinerilor în medii noi, precum și adaptarea la cerințe-provocări, și tehnologii noi.

Astfel, personalul academic este invitat să regândească diverse strategii pentru stimularea interesului și motivației studenților față de învățare, achiziție de cunoștințe prin imediata aplicare în practică a acestora, formare de deprinderi și abilități. În acest sens, pentru sporirea dezvoltării abilităților de gândire de ordin superior ale discipolilor, în ajutor vine multitudinea de instrumente, pe alocuri, chiar revoluționare, orientate spre realizarea sarcinilor complexe ce implică interacțiunea *între* și *dintre actanții* la procesul de instruire și *conținuturile*.

În acest articol se propune redimensionarea prelegerii clasice prin aplicarea diverselor strategii activ-participative, astfel încât, profesorul să tranziteze din ipostaza de agent care operează cu un sistem de norme rigide, de inițiator și dirijor, de evaluator și decident al procesului de predare-învățare în cea de *facilitator*, care inspiră învățarea, de *partener*, care participă de la egal la egal în activitățile grupului de studenți, de *mentor*, *îndrumător* și *consilier*, care ghidează mai mult decât controlează, de *prieten* și *negociator*, care ascultă, mediază, previne și motivează. Altfel spus, se dorește încurajarea activităților de colaborare student - cadru didactic și în timpul prelegerii pentru a stimula o *învățare activă*.

Învățarea activă: de la predare unidirecționată, la parteneriat și cooperare

Evident este faptul că încorporarea tehnicilor ce încurajează o învățare activă în cadrul unei prelegeri începe cu conștientizarea necesității de a modifica specificul prelegerilor tradiționale. Ținem să remarcăm că nu propunem abandonarea abordării tradiționale a învățământului superior, unde profesorul relatează timp de 90 minute cunoștințele sale cu privire la tema abordată. Cu atât mai mult, că un atare mod de instruire, în viziunea diversilor cercetători, poate fi eficient pentru prezentarea unui volum mare de material factologic care poate fi memorat și amintit pe termen scurt. Autorii, însă, remarcă că pentru a facilita memorarea pe termen lung ori pentru a ajuta studenții să dezvolte și să-și îmbunătățească abilitățile de rezolvare a problemelor, de abordare sistemică, de gândire analitică și critică sau, pentru a-i stimula și a-i motiva să învețe, este necesară adoptarea unei învățări active, care implică studenții în propriul proces de învățare, în calitate de participanți activi, ceea ce reprezintă o abordare mai eficientă decât o simplă predare [1].

Pe de o parte, prelegerile tradiționale vizează de obicei niveluri de bază de învățare, care includ memorarea faptelor. Pe de altă parte, promovarea învățării active duce la o înțelegere mai profundă, facilitează aplicarea cunoștințelor sau abilităților, ceea ce asigură atingerea unor niveluri superioare de învățare, pornind de la taxonomia lui Bloom [2]. Plus la aceasta, predarea interactivă reprezintă un sistem orientat spre cel ce învață, o formă de instruire și activitate de comunicare în care subiecții sunt implicați în procesul de învățare și reflectă asupra a ceea ce cunosc și a ceea ce gândesc. Cercetătorii Ch. C. Bonwell și J. A. Eison menționează că învățarea activă este „orice

activitate care implică studenții să facă lucruri și să se gândească la acțiunile ce le realizează” ([3, p.2], iar pentru R. M. Felder și R. Brent, învățarea activă încorporează „orice activitate propusă studenților spre realizare în cadrul unei lecții ce implică ceva diferit, decât să privească, să asculte și să facă notițe” [4, p.2].

Totuși se atestă reticența personalului academic cu privire la implementarea strategiilor de învățare activă, fiind motivată de:

- *un număr prea mare de cursanți,*
- *apatia discipolilor față de procesul de învățare activă*
- *necesitatea resurselor mari de timp pentru pregătire, dar și pentru gestionare a activităților,*
- *lipsa materialelor, echipamentelor sau resurselor necesare,*
- *riscul de a nu acoperi întreg materialul,*
- *lipsa infrastructurii ori spațiului pentru colaborare,*
- *riscul de a pierde controlul publicului,*
- *lipsa motivației / frica de a gestiona o „reformă educațională”.*

În ceea ce privește studenții, aceștia:

- *ar putea rămâne indiferenți față de sarcina propusă,*
- *devin reticenți în a comunica,*
- *nu participă,*
- *trișează, se implică superficial,*
- *nu folosesc gândirea de ordin superior,*
- *nu reușesc să învețe suficient conținutul.*

Multe cadre didactice consideră că dacă ei nu predau, nu transmit informație, atunci ei pierd controlul asupra studenților. În acest context, trebuie de remarcat faptul că predarea centrată pe cel ce învață nu subminează rolul și autoritatea profesorului și nici nu presupune abandonarea sau substituirea în totalitate a prelegerii clasice. Procesul de predare-învățare continuă și fără implicarea directă a cadrului didactic, studenții fiind antrenați în soluționarea problemelor, discuții, identificare de soluții, ceea ce indică faptul că procesul este în plină desfășurare. Această ajustare vine cu infuzarea de mici strategii de învățare activă pentru a face prelegerile mai interactive, pentru a implica un număr mult mai mare de cursanți și pentru a reuși eficientizarea procesului de învățare. De asemenea, reiterăm faptul că nu este necesar de a acorda prea mult timp la rezolvarea exercițiilor, profesorul înaintând doar câteva întrebări studenților (individual, perechi, echipă), solicitând ca răspunsul să fie oferit în 30 de secunde.

O altă temere este legată de faptul că în cadrul unei ore de curs tradițional, doar câțiva studenți participă la dialog cu profesorul, de obicei, unii și aceeași. De partea cealaltă, în abordarea strategiilor de învățare activă se dorește angajarea în discuții a unui număr mai mare de studenți, astfel ca ei să aibă șansa de a gândi și de a exersa abilitățile de învățare, aplicare, sinteză sau rezumare a materialului din cadrul unei prelegeri. De aceeași părere este profesorul R. Felder, care consideră că cea mai mare provocare este de a implica majoritatea sau toți studenții în activități productive fără a sacrifica conținutul important al cursului sau fără a pierde controlul asupra întregii serii de studenți [1]. Totuși, este important de evidențiat că acoperirea sau realizarea curriculum-ului nu reprezintă un criteriu al eficienței procesului de predare-învățare. Ceea ce contează mai mult este gradul de asimilare a conținutului predat.

În același context, evidențiem faptul că studenții învață eficient prin acțiune, nu prin ascultare și observare. Sau învățarea înseamnă a acționa nu a privi și a asculta. Din aceste

considerente, elementul distinctiv al învățării active vizează angajarea studenților în procesul de învățare nu doar în realizarea temelor pentru acasă, ci și în activitățile din cadrul orelor. Pentru ca acest lucru să se producă este necesar ca prezentarea materialului de curs să fie expusă în explicații succinte, diagrame, exerciții ce conțin completarea spațiilor libere pentru completare. Astfel prelegerea va deveni una vie, contribuind la o învățare mai profundă, iar asta semnifică învățare activă.

Cercetătoarea Claire Hoogendoorn, din cadrul Universității de Tehnologie din New York, într-unul din articolele sale despre neuro-știința implementării învățării active, conchide că: „...învățarea este îmbunătățită atunci când mai multe căi neuronale sunt activate în același timp. Cu cât putem activa mai mult creierul discipolilor în moduri diferite, cu atât ei învață mai mult. Aceasta înseamnă că implicarea cât mai multor procese senzoriale, cognitive, emoționale și sociale la studenți le va crește potențialul de învățare” [5]. Altfel spus, cadrele didactice trebuie să ia atitudine față de noile dimensiuni ale schimbării în domeniul învățământului, inclusiv ingineresc, pentru a operaționaliza elementele teoretice în vederea diversificării și modernizării strategiilor didactice. Aceasta va crea condiții pentru a ajuta discipolii să delibereze pe plan mental, să realizeze judecăți de substanță, de valoare și reflecții critice și a-i sprijini nu doar în înțelegerea conținuturilor, conceptelor, ideilor, dar și în aplicarea acestora la viața reală, în situații obișnuite sau inedite, nu doar în valorificarea experienței proprii a discipolilor, dar și în dezvoltarea competențelor de comunicare și relaționare, stimularea creativității, formarea unei atitudini active, de colaborare mutuală și ajutor reciproc.

Acest deziderat vine și ca o cerință necesară de a fi respectată pentru a asigura satisfacerea de către învățământul ingineresc a criteriilor parteneriatului educațional, în calitate, atât de concept, cât și de atitudine [6], începând cu procesul de predare-învățare-evaluare, și anume:

- acceptarea diferențelor și tolerarea opțiunilor diferite, pornind de la unicitatea fiecărei ființe umane și de la multiculturalitate;
- egalizarea șanselor de participare la o acțiune educativă comună, indiferent de caracteristicile subiective ale studenților (individuale și de apartenență la un spațiu și o identitate socio-culturală);
- comunicare eficientă între participanți (administrație-profesor-studenți, studenți-studenți, părinți-studenți-profesori) ținând cont de stilurile de învățare, ritmurile dezvoltării, trăsăturile personale, capacitățile, competențele și comportamentele fiecăruia;
- colaborare (acțiune comună în care fiecare are rolul său diferit: profesorul predă, studentul învață);
- cooperare (acțiune comună în care se petrec interrelații și roluri comune: predare interactivă-învățare activă).

Se cunoaște faptul că atenția cursantului după 10-20 de minute de prelegere începe să dispară [7, 8], iar pentru a evita plictiseala este inevitabil identificarea instrumentelor pentru a reanima publicul, dar și pentru a eficientiza prelegerea tradițională. Încorporarea unor exerciții de învățare active regulate și variate, susțin cercetătorii din cadrul Universității Cornell, este o soluție excelentă pentru a anima un public [9]. Cu același scop, diverși autori propun ca o prelegere să fie segmentată în blocuri a câte 10-12 minute de predare (alții sugerează 15-20 minute) alternate cu pauze destinate activităților practice, fie individuale, de grup, exerciții scurte, dialog a câte 3-4 min, astfel încât studenții să nu se plictisească, așa cum este reprezentat în figura de mai jos:

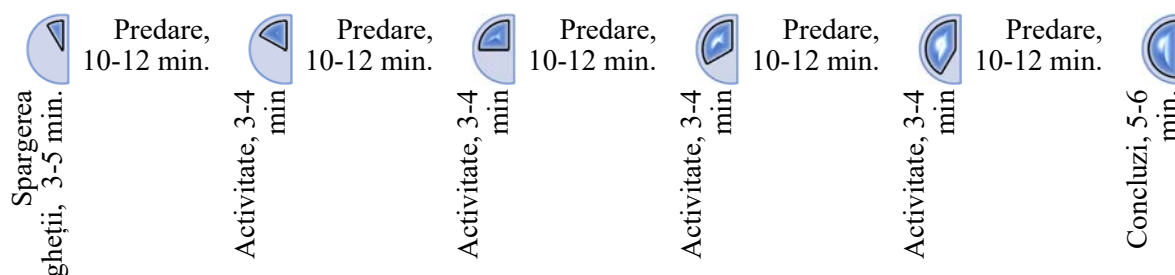

Fig. 1 Model de structurare a prelegerii

Pentru a valorifica aceste pauze, vom prezenta câteva tehnici interactive de diferită complexitate, ce necesită puțin timp pentru realizare, pe care profesorii pot să le încorporeze la diverse etape ale unei prelegeri pentru a cultiva un mediu centrat pe student. Utilizarea acestora oferă cursanților posibilitatea de a exersa diferite abilități de învățare, ajutându-i să înțeleagă conceptele mai dificile prin implicarea în activități de conectare a ideilor. Este crucial să fie propuse sarcini ce duc la dezvoltarea și sincronizarea rezultatelor învățării cu evaluarea și finalitățile de studiu, iar pentru a facilita utilizarea acestora, s-a decis prezentarea diverselor strategii într-o succesiune logică pentru a fi utilizate la cele 3 etape ale unei lecții și anume: evocare, realizarea sensului și reflecții.

Tehnici de eficientizare a procesului de predare-învățare în cadrul prelegerii

La începutul prelegerii se propun exerciții ce cuprinde câteva întrebări ori enunțuri de spargere a gheții ce necesită a fi completate ori finalizate, dar și pentru a recapitula conținutul predat anterior:

Exemplu:

	<i>Data trecută am discutat despre</i>
Spargerea gheții	<i>Enumerați cât mai multe caracteristici ale (2 min.)</i>
	<i>Identificați 3 idei discutate data trecută</i>

Alternativ se poate lansa o întrebare provocatoare pentru a incita studenții să fie atenți pe parcursul prelegerii în vederea aflării răspunsului. O altă posibilitate ar fi să asociera tema noi cu un eveniment curent. De asemenea, prelegerea ar putea începe cu prezentarea unei probleme sau a unui studiu de caz, din care studenții să înțeleagă despre subiectul ce urmează a fi abordat.

Odată lansată tema nouă, se recomandă exercițiul *Știu, Vreau să știu, Am învățat (S-V-I)*, o oportunitate perfectă care invită studenții la reflecții din primele minute ale prelegerii. Această tehnică reprezintă o trecere în revistă a ceea ce studenții cunosc deja despre subiectul lansat. Apoi se formulează întrebări la care se așteaptă găsirea răspunsurilor la lecție. În tabelul organizat în trei rubrici reprezentat în figura 2 studenții sunt invitați să completeze primele 2 rubrici *Știu* (la această etapă sunt scoase în evidență cunoștințele și deprinderile dobândite la liceu și în afara acestora, ceea ce permite ca noile conținuturi să fie relaționate pe fundamentul celor cunoscute anterior) și *Vreau să știu* (discipolii formulează întrebări referitoare la ceea ce ar dori să știe despre subiectul abordat, listarea acestora realizându-se fie prin activitate frontală sau în perechi) și deja

la final de prelegere, ei vor completa rubrica *Am învățat* (la această etapă discipolii conștientizează cunoștințele noi, comparându-le cu cele anterioare și cu cele așteptate a fi dobândite).

ȘTIU:	VREAU SĂ ȘTIU:	AM ÎNVĂȚAT:
notează ce cunoști deja cu referire la tema de azi	scrie ideile/întrebările despre care dorești să le cunoști	notează ideile nou asimilate, tocmai la finalul prelegerii.
1. <input type="text"/>	1. <input type="text"/>	1. <input type="text"/>
2. <input type="text"/>	2. <input type="text"/>	2. <input type="text"/>
3. <input type="text"/>	3. <input type="text"/>	3. <input type="text"/>

Fig. 2 Modelul Știu-Vreau să știu-Am învățat

Valoarea acestui model structurare a prelegerii constă în plasarea accentului nu doar pe finalități, ci, mai ales, pe procesul gândirii, contând mai mult nu *ce anume se predă* spre a se învăța și reproduce cât mai fidel de către discipoli, ci *cum se predă* pentru a se învăța eficient și durabil. În acest sens, cadrele didactice asigură dobândirea de către discipoli a strategiilor, metodelor și tehnicilor procedurale pentru a ajunge la anumite cunoștințe diferite de cele gata elaborate. La rândul lor, discipolii, le construiesc ca soluții posibile la anumite probleme cu care se confruntă individual sau în grup. Drept rezultat, ei învață gândind și gândesc învățând, evoluând spre exersarea și dezvoltarea gândirii creatoare [10].

Pe parcursul prelegerii este binevenită utilizarea unor *demonstrații* succinte sau realizarea unor *exerciții* scurte, fără a fi notate, urmate de *discuții de grup*, ca alternative simple, dar și eficiente care necesită în grad înalt de implicare activă a studenților în cadrul unei prelegeri. De asemenea, la diverse intervale de timp, profesorul poate propune un șir de întrebări, la care, studenții sunt invitați să lucreze în perechi. Aceste activități îi va încuraja și-i va motiva să urmărească procesul de a găsi răspunsuri pe parcursul întregii prelegeri.

Exemplu:

	<u>Ce proceduri, formule, tehnici putem folosi la această etapă?</u>
Răspundeți la întrebări:	<u>Rog să fiți atenți la tablă, ecran, slide. E corectă formula?</u>
	<u>Cum aș putea eu acționa într-o situație similară?</u>
	<u>Ce predicții, concluzii, rezultate a-ți putea propune?</u>

Această abordare ce implică adresarea întrebărilor întregului auditoriu, oferă nenumărate avantaje. Desemnarea unui anumit student să ofere un răspuns, de obicei, creează o atmosferă de tensiune. Pe de altă parte, când studenților li se propune să genereze răspunsuri în perechi sau grupuri mici, se dorește implicarea unei majorități ori a unui număr mai mare de participanți, având posibilitatea oferirii de la cele mai obișnuite până la cele mai complexe răspunsuri.

O altă strategie, pentru a angaja cât mai mulți studenți, constă în propunerea sarcinilor ale căror format pentru realizare variază, alternându-le între *lucru individual*, fie *în perechi*, *grupuri* de trei sau patru persoane. Alternarea procesului de predare de 10-15 minute cu astfel de exerciții sunt binevenite pentru a anima atmosfera și pentru a antrena discipolii în lucru.

Exercițiul numit *Gândește/scrie-perechi-prezintă* (*think/write-pair-share*) constă în faptul ca profesorul adresează o întrebare, solicitând studenților să găsească un răspuns sau o soluție ori alternativ, poate solicita ca fiecare student să-și noteze răspunsul în caiet, să realizeze un exercițiu ori să rezolve o problemă timp de 2 minute, apoi să se asocieze cu partenerul așezat la stânga sau la dreapta ori într-un grup de 4-5 persoane, împărțînd, comparînd și analizînd ideile notate. Această etapă este urmată de o *discuție de grup*.

Oportună este și utilizarea tehnicii *Gândește cu voce - lucrează în perechi - rezolvă problema* (*thinking-aloud-pair problem solving TAPPS*), identificate de Lochhead și Whimbey (1987), care reprezintă o activitate în cadrul căreia studenții soluționează o problemă în perechi, rezolvă un exercițiu, gîndind cu voce tare. *Rezolvatorul* de probleme verbalizează tot ce gîndește, în procesul identificării unei soluții, iar *ascultătorul* încurajează partenerul să vorbească și să ofere sugestii generale sau indicii dacă rezolvatorul întâmpină dificultăți. Pentru o ulterioară problemă sau exercițiu rolurile se inversează.

Unii autori demonstrează că dacă profesorul, pe parcursul unei prelegeri, oferă studenților 3 pauze a câte 2 minute pentru a-și consolida notițele făcute, atunci, ei vor reuși să învețe mai mult [3, 11]. În acest sens, o intervenție ar fi să cereți studenților să formeze grupuri a câte 2-4 persoane unde li se va acorda un timp foarte scurt spre realizarea unui exercițiu de complexitate redusă sau medie (30 sec. - 3 min.) pentru formularea unei întrebări și a răspunsului la aceasta.

Exemple:

Schițați o strategie de soluționare a problemei pe care tocmai am prezentat-o.

Desenați o diagramă /schemă/ flow chart pentru procesul descris.

Creați Diagrama SWOT

Propuneți cât mai multe aplicații practice ale sistemului.

Care este următorul pas în ... ?

Completați acest tabel cu... .

Justifică sau verifică acest rezultat.

Ce întrebări aveți despre acest material?

Explică conceptul / fenomenul / procesul de

Creați o hartă conceptuală pentru

Profesorul va desemna câte o persoană din fiecare grup responsabilă pentru luarea notițelor pe perioada prelegerii. După fiecare 15 minute de predare echipele primesc exerciții spre realizare, iar persoana sus-numită va nota toate răspunsurile coechipierilor. Evident, profesorul va circula printre echipe, verificînd procesul de colaborare, asigurîndu-se ca fiecare participant este implicat. După expirarea timpului alocat, se vor invita studenți, în mod aleatoriu, să prezinte soluțiile propuse de echipă.

Aceste exerciții pot fi implementate atunci că studenții au nevoie de timp suplimentar pentru înțelegerea profundă a conținutului predat. Un alt avantaj constă în implicarea chiar și a celor mai

timizi studenți în procesul de învățare activă. Alocând câteva minute pentru astfel de activități, în cadrul prelegerii, asigurăm menținerea atenției studenților.

În cele ce urmează, sunt propuse întrebări scurte, exerciții analitice de evaluare și de gândire creativă, care antrenează studenții în exersarea abilităților de gândire de ordin superior. Pentru a maximiza probabilitatea ca majoritatea sau toți studenții să fie implicați activ, invitați diferiți studenți sau grupuri pentru a împărtăși răspunsurile după expirarea timpului.

Exemple de exerciții de complexitate medie, adaptate după R. Felder [1] :

Deschideți pagina / sursa X, citiți problema Y și identificați cel puțin o strategie de soluționare.

Aveți 5 min. pentru a dezvolta o soluție la problema dată.

Propuneți, cel puțin, 2 modalități de verificare pentru a confirma corectitudinea rezultatului final.

Numiți toate ipotezele pe care le-ați formulat în acest studiu de caz, scenariu.

Explicați într-un limbaj mai simplu conceptul de

Dezvoltați o hartă conceptuală (diagramă, organizator grafic) ce reflectă elementele cheie din tema dată.

Preziceți consecințele / efectele acestui experiment.

Care este defectul, disfuncționalitatea, problema acestui model?

Identificați 3 aplicații ale cunoștințelor obținute.

Care instrumente pot fi utilizate în situația dată?

În ce situație această nu este aplicabilă?

Dacă invitați doar voluntarii să împărtășească răspunsurile, ceilalți participanți vor ezita să se implice. Reieșind de aici, pentru a asigura o implicare activă a tuturor membrilor unei echipe, este necesar de a invita aleatoriu câte un membru al acesteia să prezinte soluțiile problemelor.

Un motiv pentru incorporarea, în cadrul prelegerii, a sarcinilor prezentate supra vine din perspectiva că în timp ce profesorul vorbește, studenții au impresia că informația este destul de accesibilă. Dar, studenții, odată ajunși să realizeze sarcini complexe drept teme pentru acasă, realizează că se confruntă cu dificultăți de înțelegere a materialului.

În acest context, profesoara Alison King (1993) propune aplicarea modelului *Dialogului reciproc ghidat (Guided reciprocal peer questioning)*, o procedură interactivă de învățare de grup care facilitează analiza și înțelegerea conținutului predat, iar utilizarea acestuia în mod repetat, duce la o îmbunătățire semnificativă ale metacogniției [12]. Astfel, acest model poate fi aplicat după următoarea procedură:

a) În primă instanță, întregului auditoriu se propune un set de exemple de întrebări generale (vezi Figura 3)

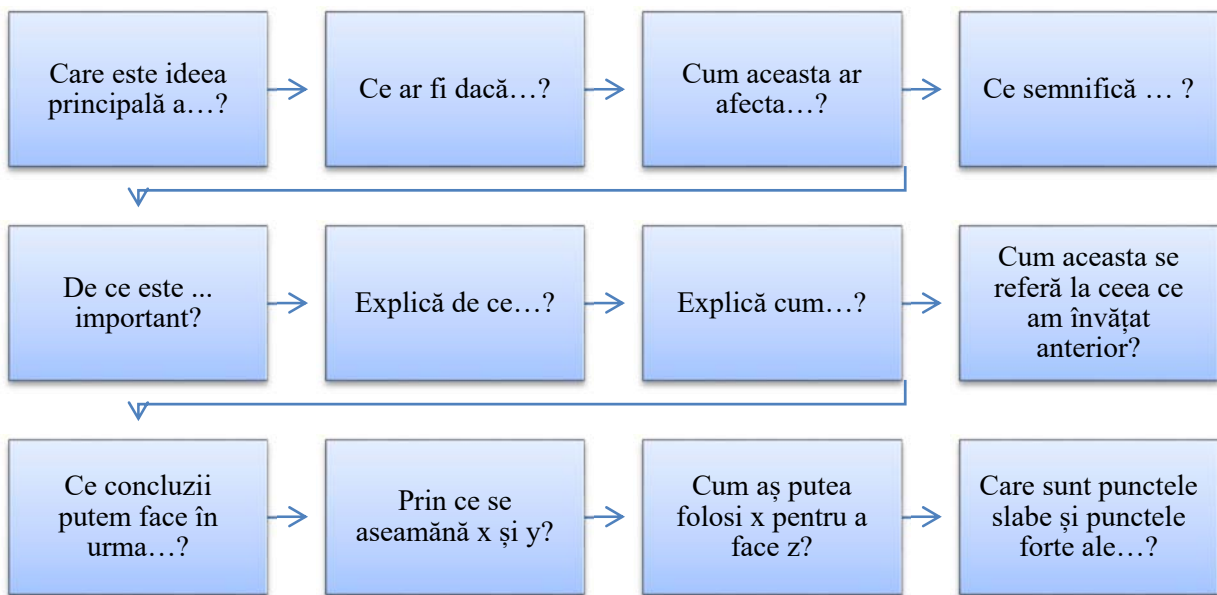

Fig. 3. Exemple de întrebări generale (Stem questions) după A. King [12]

b) Cu ajutorul acestora, fiecare student scrie individual 2-3 întrebări bazate conținutul predat la prelegere pentru a stimula gândirea (*thought-provoking questions*).

c) În etapa următoare, studenții formează grupuri a câte 3-4 persoane, răspunzând reciproc la întrebările formulate anterior.

Întrebările generale creează un fundament ce stimulează gândirea de ordin superior, întrebările specifice (bazate pe întrebările generale) determină studenții să identifice și să dezvolte ideile relevante, precum și modul în care acestea se raportează între ele și la cunoștințele anterioare.

Exerciții de acest gen sporesc aprofundarea înțelegerii studenților, dat fiind faptul că aceștia sunt implicați în soluționarea diverselor probleme și situații, având posibilitatea să facă analogii cu exemple din viața reală. De asemenea, are loc implicarea mai multor activități de gândire, activându-se metacogniția prin combinarea verbalului cu alte căi neuronale: oferirea de imagini, realizarea diferitor grafice și alte materiale ilustrative, folosirea diverselor activități ce implică mișcarea și utilizarea spațiilor colaborative.

Pentru sporirea eficienței în procesul de învățare, se propune încorporarea în cadrul prelegerii a *sesiunii de feedback*, propusă de Woods (*feedback lecture*). Acest model se traduce prin faptul că prelegerea este segmentată în 2 blocuri separate printr-o sesiune de studiu în grup urmată de o sesiune de feedback.

O altă modalitate de a anima un număr mare de discipoli este *Prelegerea dirijată (guided lecture)* în care profesorul predă noul conținut, iar studenții ascultă timp de 20-30 de minute fără a face notițe. Ulterior, studenților li se acordă 5 minute pentru a-și nota ceea ce își amintesc, iar timpul rămas va fi dedicat discuțiilor și analizei materialului în grupuri mici.

Pentru etapa finală, propunem următoarele activități:

1. Un *rezumat* ori o *concluzie* în care cursanții vor fi încurajați să reflecteze asupra celor învățate.

2. *Tehnica 3-2-1* ce oferă profesorului pentru analiză un organizator grafic studenții prezintă:

- 3 idei importante din prelegere

- 2 limitări ale conținutului/prezentării
 - 1 întrebare, / neclaritate / propunere.
3. Fișa de final (Exit slip) oferită de către fiecare student la ieșirea din aula ce va conține :
- 1 întrebare pe subiectul prelegerii
 - 1 frază - rezumat al prelegerii
 - 1 frază-reflecție despre cum s-a simțit la prelegere.
4. Întrebări pentru încurajarea reflecției:
- Despre ce doriți să aflați mai mult și de ce?
 - La ce etapă a prelegerii ai fost mai creativ și de ce?
 - Ce te-a făcut curios astăzi?
 - Care a fost cel mai important lucru pe care l-ai învățat astăzi?
5. Întrebări de reflecție, folosind Taxonomia lui Bloom:
- Memorare: Ce am învățat astăzi?
 - Înțelegere: Cum m-a ajutat activitatea în care am fost implicat?
 - Aplicare: În ce situații pot aplica cunoștințele dobândite?
 - Analiză: Ce elemente din conținut îmi sunt cunoscute?
 - Evaluare: Care sunt vulnerabilitățile pe care trebuie să le depășesc
 - Creare: Cum pot folosi aceste cunoștințe / abilități într-un context nou / în viitor?
6. Sintetizarea conținutului învățat în 15 cuvinte.
7. Fișa de un minut va conține răspunsul formulat timp de un minut la întrebarea „Care a fost cel mai important lucru pe care l-ai învățat astăzi?”

După cum observăm, *discuția, dezbaterile, simulările, studiul de caz, dialogul și exercițiile de colaborare*, chiar și cu un număr mare de cursanți promovează o învățare activă, dat fiind faptul că implică un număr mare de cursanți în a face schimb organizat de informații, cunoștințe, idei, impresii, păreri, critici, dar și de propuneri în jurul unui subiect. Procesul de colaborare este determinat de examinarea și clarificarea în comun a unor noțiuni și idei, consolidarea și sistematizarea datelor și a conceptelor, explorarea unor analogii, similitudini și diferențe, soluționarea unor probleme etc. Astfel, indiferent de numărul participanților, fiecare dintre profesori, poate încuraja în cadrul prelegerilor, implicarea fiecărui partener (student), în dependență de complexitatea sarcinii.

Plus la aceasta, în acest demers, numit prelegere condiționată a secolului al XXI-lea, *discuția student-student* devine fundamentală pentru învățarea interactivă, prezentând o serie de avantaje, precum: facilitarea interacțiunii între membrii unei serii mari de studenți, crearea unei atmosfere de deschidere, acceptare și aprobare, analizarea situațiilor complexe într-un timp mai scurt, îmbunătățirea relațiilor dintre studenți, dar și profesor-studenți, în calitate de parteneri în procesul educațional, exersarea abilităților de comunicare, ascultare activă, empatie etc. Incorporarea discuțiilor, în viziunea diversilor cercetători, reprezintă una dintre cele mai comune strategii ce promovează învățarea activă, motivând studenții spre o învățare ulterioară, pentru a aplica cunoștințe în contexte noi, permițându-le să-și dezvolte abilități de gândire critică [13]. În plus, teoria constructivismului social susține că învățarea activă se desfășoară cel mai bine atunci când construirea cunoștințelor are loc în colaborare cu alții, or studentul nu este „un vas ce trebuie umplut, ci este un partener în procesul de învățare, fiind conștient și implicat în demersul lui de formare de competențe”.

Concluzii

Așadar, prin abordarea diverselor exerciții de animare a unui auditoriu de 100-200 studenți, nu propunem renunțarea la prelegerea tradițională, ci redimensionarea, îmbunătățirea și transformarea acesteia, prin utilizarea unor noi elemente interactive care vor asigura depășirea învățării prin memorare și reproducere și orientarea procesului de predare spre o învățare activă, eficientă, durabilă și centrată pe student. O astfel de prelegere nu subminează autoritatea profesorului, ci mai degrabă, oferă cursanților posibilitatea de a împărtăși din cunoștințele acumulate în trecut, având opțiunea de a explora conținuturile în afara limitelor oferite anterior. În așa mod, studenților li se oferă oportunități de a-și exprima opinii alternative și de a alege diferite moduri de a aplica conținuturile.

Este cert faptul că fiecare profesor este arhitectul propriului proces de instruire, iar de iscusința și măiestria acestuia depinde eficiența implementării exercițiilor de învățare activă cu diferite niveluri de complexitate. Cu toate acestea, dacă fiecare prelegere ar include câteva secvențe a câte 2-5 minute în care studenții să poată dialoga unii cu ceilalți, nu doar cu cadrul didactic, pentru a obține un răspuns imediat, aceasta ar spori eficiența învățării, iar studenții ar fi stimulați să se implice mai mult. Aceste procese de interacțiune multilaterală le vor permite discipolilor să învețe mai mult din aplicare, decât din memorare.

Deși nu există o soluție unică care să se potrivească tuturor profesorilor, am încercat să deschidem o cale pentru alinierea tehnicilor de învățare activă cu finalitățile cursului. Acest lucru încurajează profesorii să experimenteze și să adapteze astfel de strategii în disciplinele predate și să măsoare eficacitatea acestora cu ajutorul diverselor instrumente. De asemenea, crearea unei prelegeri centrate pe student înseamnă conjugarea diverselor variabile: un mediu de învățare distractiv, pozitiv și sigur, tehnologii moderne, atitudine conștiincioasă, toate acestea fiind necesare pentru a-i ajuta pe studenți să gândească, să învețe, să colaboreze și să creeze într-un mod inedit, inovator și neimaginat anterior. Astfel, profesorul se auto responsabilizează în generarea de situații de învățare și evaluare stimulativă și eficiente, în acord cu principiile psiho-pedagogice, culturale, socio-afective, etice și estetice. Din perspectiva acțiunilor pedagogice acesta va acționa în calitate de dascăl care nu impune informații științifice, idei, opinii, ci adoptă o manieră non directivă, diferențiată, individualizată în realizarea demersului de predare-învățare; un mediator ce facilitează legătura dintre cunoaștere și acțiune.

Așadar, implementarea practicilor de învățare activă în cadrul prelegerii reprezintă efortul întregii comunități academice, continuat ulterior la nivel de societate prin învățare pe parcursul întregii vieți. Reforma aplicării strategiilor începe cu promovarea activităților simple, de scurtă durată, ce nu necesită mult timp pentru pregătire și ce nu creează confuzie și suprasolicitare din partea studenților. Fiecare obstacol/risc poate fi depășit cu succes printr-o planificare meticuloasă. În plus, fiecare membru al facultății ar trebui să se angajeze în auto reflecție, explorând dorința personală de a experimenta abordări alternative ale instruirii. Utilizarea strategiilor didactice interactive devin platforma ideală unde cadrul didactic oferă studenților multiple oportunități de a se implica în procesul propriei formări, de a-și exprima în mod liber ideile, opiniile și de a le confrunta cu cele ale colegilor, de a-și dezvolta abilitățile de comunicare și argumentare, empatie, leadership, prevenire, mediere și soluționare a conflictelor și gestionare a timpului.

Resurse bibliografice

1. Felder, R. M., Woods, D. R., Stice, J.E., Rugarcia, A. *The Future of Engineering Education Ii. Teaching Methods That Work. In: Chemical Engineering Education* 34(1), March 2000. [Citat

28.03.2022] Disponibil:

https://www.researchgate.net/publication/2628093_The_Future_Of_Engineering_Education_II_Teaching_Methods_That_Work

2. Yale Poorvu Center for Teaching and Learning. *Active Learning*. [Citat 1.03.2022]

Disponibil: <https://poorvucenter.yale.edu/ActiveLearning>

3. Bonwell, Ch. C., Eison, J. A. *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. ASHE-ERIC Higher Education Reports, 1991

4. Felder M. R., Brent R. *Active learning: an introduction*. 2009. [Citat 21.02.2022] Disponibil:

https://www.researchgate.net/publication/242102584_Active_learning_An_introduction

5. Hoogendorn C. *The neuroscience of active learning*. October 15, 2015. [Citat 8.03.2022]

Disponibil: <https://openlab.citytech.cuny.edu/writingacrossthecurriculum/2015/10/15/the-neuroscience-of-active-learning/>

6. Petroșel I. *Despre parteneriatul educațional*. [Citat 8.04.2022] Disponibil:

<https://ro.scribd.com/doc/30642307/Despre-Parteneriatul-Educational>

7. Prince, M. *Does Active Learning Work ? A Review of the Research*. In: Journal of Engineering Education, 93 (3), 2004, p. 223-231.

8. Cooper, A. Z., & Richards, J. B.. *Lectures for Adult Learners: Breaking Old Habits in Graduate Medical Education*. In: The American journal of medicine, 130(3), 2017, p.376–381.

9. Center for Teaching Innovation. *Active Learning*. [Citat 18.01.2022] Disponibil:

<https://teaching.cornell.edu/teaching-resources/active-collaborative-learning/active-learning>

10. Dulamă E. *Modelul Știu-Vreau să știu-Am învățat*. În Didactica Pro. Nr. 2(18), 2003 [Citat 28.04.2022] Disponibil:

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Modelul%20stiu_Vreau%20sa%20stiu_Am%20in_vatat.pdf

11. Ruhl, Kathy L., Charles A. Hughes, and Patrick J. Schloss. Winter 1987. *Using the Pause Procedure to Enhance Lecture Recall*. In: Teacher Education and Special Education 10, p.14-18.

12. King A. *From Sage on the Stage to Guide on the Side*. In: College Teaching, Vol. 41, No. 1, 1993, pp. 30-35

13. McKeachie, W. J., Pintrich P. R., Yi-Guang L., Smith, D. A. F. *Teaching and Learning in the College Classroom: A Review of the Research Literature*. Ncristal Pubns, 1986, 124 p.

RECONFIGURĂRI IDENTITARE ÎN CONTEMPORANEITATE ÎN SPAȚIUL NON – OCCIDENTAL

Dumitru DODUL

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Dumitru Dodul, email: doduld@mail.ru

IDENTITY CONFIGURATIONS IN CONTEMPORARY IN NON-WESTERN SPACE

Keywords: *identity, otherness, culture, globalization, diversity.*

Cuvinte-cheie: *identitate, alteritate, cultură, globalizare, diversitate.*

Identitatea și Alteritatea sunt concepte fundamentale ale gândirii umane pe care le întâlnim de fiecare dată, în cadrul discursului științific și filosofic, politic, economic și cultural, atunci când revenim la problema Celuilalt. În acest sens, confruntarea cu adevărul despre noi înșine, presupune un anume gen de resemnare, una care în primele momente poate genera o stare de angoasă, totuși până la urmă oferă o protecție împotriva deziluziilor care ne așteaptă atunci când ne auto-amăgim.

Aforismul delfic atribuit lui Socrate „cunoaște-te pe tine însuși”, este un tip de discurs educațional practicat înaintea maeutului, care afirmă pentru prima dată existența individuală, independența spiritului și conștiința existenței proprii. Astfel rolul educației în promovarea atitudinilor și a comportamentelor este unul universal și recunoscut în prezent. Competențe precum toleranța, creativitatea și spiritul de inițiativă îl ajută pe om să-și dezvolte capacitatea de a gândi în mod critic, de a-și dezvolta flexibilitatea, autonomia și capacitatea de a comunica cu Celălalt.

Idei cu referire la diferențele dintre Occident și Orient ținem să le interpretăm începând cu campania lui Alexandru Macedon împotriva perșilor, totuși această dihotomie începe să fie fundamentă teoretic începând cu secolul al XVIII-lea. În acest sens Montesquieu în „*Scrisorile persane*” care cu mult înainte de apariția conceptelor de instituții sociale, diferențe interculturale, distincțiile modurilor de existență socială/culturală „occidentală” și „non-occidentală”, le va transpune în roman. Acestea sunt parte a ideilor luministe considerate fundamente ale democrației și ale progresului, cu efecte asupra gândirii, politicii și societății europene în ansamblu. În explicații invocate de reprezentanți ai gândirii iluministe, despre drepturi și libertăți fundamentale ale omului, aceștia menționau că, absența proprietății private în Est - creează o situație ce ar duce la „sclavie generală”. Constatări făcute în maniera anticilor romani, care considerau că nu poate exista umanism fără drept privat și ocrotirea juridică a personalității.

Reieșind din cele menționate supra - direcția de analiză constă în urmărirea modului cum culturile interrelaționează și care este dinamica acestor sisteme culturale implicate în aceste procese.

Cercetători consacrați studiului culturii și civilizației precum O. Spengler, A. Toynbee, D. Wilkinson, W. McNeill, S. Huntington, ș. a. propun criterii ale civilizațiilor locale, care variază de la un autor la alt autor și care permit ca una sau alta dintre societățile vizate sau a unui grup de

comunități să fie recunoscute drept civilizație/entitate separată. Spre exemplu, Wilkinson abordează civilizația luând drept fundament criteriul interconexiunii dintre diferitele comunități și nu în baza „unui oraș-stat, orașe-stat sau o structură politico-militară/imperiu, care au relații cu state ce nu fac parte dintr-o astfel de entitate, în care toți actorii interacționează în baza anumitor reguli. Wilkinson propune noțiunea de „civilizație centrală”/„*Central Civilization*” sau „sistem mondial central”/„*Central World-System*”, despre care el susține că a apărut în jurul anului 1500 î.Hr. odată cu integrarea civilizației mesopotamiane și egiptene. Apoi acest proces a cuprins civilizația din Marea Egee către 560 î.Hr., Civilizația Hindușă către anul 1000 d.Hr., în rezultatul marilor descoperiri geografice - Lumea Nouă, către 1500, și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sunt integrate civilizațiile din Orientul Îndepărtat.

Astfel, Orientalismul ce se naște odată cu expansiunea capitalismului european insistând să-l prezinte pe Celălalt/ Islamul/țările arabe și asiatice prin prisma unor stereotipuri: ca o vastă regiune ciudată, exotică și periferică, cu regimuri politice instabile și violente, ce pun în pericol securitatea internațională, deci, entități care resping „bunele practici democratice”. Cunoaștem despre importanța legăturilor de familie și a coeziunii realizate între membrii aceleiași familii, în comunitatea islamică, extrapolate la nivelul întregii comunități, situații absolut străine multor occidentali. Solidaritatea însă, nu exclude regulile unui dialog rezonabil.

Transformările societății, dezvoltarea ei solicită definiții și clasificări care să stabilească reguli. Astfel în secolul al XIX-lea, apare necesitatea studierii identității odată cu dorința de a înțelege existența umană inițial în planul individual și apoi colectiv, însă trebuie menționat că, în acea perioadă lumea avea o altă dinamică și putea fi încadrată în anumite tipare. În secolul XX sunt tipare capitaliste și socialiste, în prezent însă, problema căutării identitare nu mai poate fi tratată în baza acestora, deoarece stabilitatea (relativă) nu mai este o caracteristică lumii contemporane. Schimbările majore deja nu sunt legate de epoci și comunități ci de individ, ele formează o structură globală, transcend în sensuri particulare: serviciu, starea civilă, sexul, conștiință care nu mai cunosc cutumele sau tiparele epocilor anterioare. La etapa actuală se constituie un cadru, inclusiv în state non-occidentale, care acceptă mai mult sau mai puțin diferențele și semnificațiile culturale ale membrilor comunității care interrelaționează între ei. Din aceste considerente putem afirma că, în mare măsura politicile culturale și educaționale vor avea un impact asupra relațiilor cu Celălalt, atât în spațiu, cât și în timp.

PANDEMIA DE COVID-19 ÎN REGISTRUL VIZUAL AL MEDIILOR DE COMUNICARE ÎN MASĂ DIN ROMÂNIA: DE LA INFORMARE LA ANXIETATE

Daniel UNGUREANU

Universitatea Națională de Arte George Enescu
Iași, România

Autorul corespondent: Ungureanu Daniel, daniyyelungureanu@gmail.com

COVID-19 PANDEMIC IN THE VISUAL RECORDS OF THE MEDIA IN ROMANIA: FROM INFORMING TO ANXIETY

Abstract: *Since the beginning of 2020, media contact meant a conscious or accidental exposure, but nevertheless strong, to pandemic-themed content. Hence, this study uses qualitative case studies and content analysis of the pandemic imaginary distributed in digital spaces by Romanian newsrooms. The interval covers the first year of the pandemic, more precisely from March to November 2020, which includes the following topics: Diamond Princess cruise ship, mask effectiveness, airborne transmission, mother-to-child transmission, related diseases, bleach use and human immunodeficiency virus association. The results indicate that the newsrooms aimed to attract readers with "click-bait" images, but which, premeditated or not, aroused a feeling of fear.*

Keywords: *media campaigns, clickbait, coronaphobia, health crisis, invisible enemy.*

Adnotare: *De la începutul lui 2020, contactul cu mass-media a însemnat o expunere conștientă ori accidentală, dar totuși puternică, la conținut pe temă pandemică. Prin urmare, acest studiu utilizează studii de caz calitative și analize de conținut ale imaginii pandemice distribuite în spațiile digitale de către redacțiile de știri din România. Intervalul acoperă primul an al pandemiei, mai precis din luna martie până în noiembrie 2020, care include următoarele subiecte: vasul de croazieră Diamond Princess, eficacitatea măștii, transmiterea prin aer, transmiterea de la mamă la făt, boli asociate, ingerarea de înălbitor și asocierea cu virusul imunodeficienței umane. Rezultatele indică faptul că redacțiile de știri și-au propus să atragă cititorii cu imagini de tip „click-bait”, dar care, premeditat sau nu, au stârnit un sentiment de teamă.*

Cuvinte cheie: *campanii mediatice, clickbait, coronafobie, criză sanitară, inamic invizibil.*

Încă de la începutul lui 2020, de când noul coronavirus a început să urmeze rutele globalizării și prin urmare, el însuși să înglobeze întreaga lume, campaniile de presă au fost inițiate de alte instituții decât cele mediatice, în speță de autoritățile competente și împuternicite de guverne. De pildă, cercetătorii norvegieni au sesizat că activitatea mediilor de comunicare în masă a reacționat la criza pandemică cât și la interesul crescut al spectatorilor, rezultând un volum ridicat de conținut cu temă pandemică fără o legătură directă cu situația epidemiologică [1]. Un alt studiu ce se axează, de această dată, pe prezența informațiilor legate de COVID-19 pe anumite platforme ale mediilor de socializare online consemnează că postările cu temă pandemică de pe platformele de

socializare au deținut monopol [2]. Basch et al. relevă faptul că subiectele cele mai frecvent menționate în toate videoclipurile difuzate au fost decesul și rata mortalității (43,6%) cât și multe anxietăți conotate în jurul focarului de COVID-19 (37,4%). În schimb, notează autorii, informațiile de importanță critică despre prevenirea răspândirii COVID-19 au primit foarte puțină atenție: doar 3% dintre videoclipuri au discutat despre tuse sau suflarea nasului într-un șervețel și aruncarea șervețelului, 6,2% au vorbit despre purtarea unei măști atunci când îngrijesc bolnavii, iar 8,8% au acoperit dezinfectarea obiectelor și suprafețelor foarte atinse [3].

Un studiu similar realizat în Germania sugerează că pandemia de COVID-19 nu a avut doar efecte grave doar asupra lumii politice, situației economice și sociale, ci a afectat și mediile de comunicare în masă în moduri fără precedent. Studiul s-a concentrat pe realizarea unei paralele între activitatea mediilor de comunicare în masă tradiționale și cele alternative, reprezentate de rețeaua Facebook, în ceea ce privește distribuirea de conținut cu temă pandemică. Rezultatele sugerează că volumul de conținut cu temă pandemică a crescut masiv, „mimând răspândirea exponențială a virusului în societate” [4].

Se observă, deci, că mediile de comunicare în masă, fie ele tradiționale sau alternative (platformele rețelelor sociale), au reacționat la criza sanitară cât și la interesul crescut al spectatorilor. În acest context epidemiologic neobișnuit, expunerea la mediile de comunicare în masă, de orice fel, a însemnat un expozeu conștient sau accidental, dar puternic, la conținut cu temă pandemică. Plecând de aici, lucrarea de față se preocupă de modul în care mediile de comunicare în masă din România, cu prezență activă în spațiile digitale, au reprezentat vizual subiectele cu temă pandemică.

Metode

În 2020, traficul site-urilor web de știri generale a înregistrat o creștere, în ceea ce privește numărul de afișări, în lunile martie (+26,45%), aprilie (+10,16%), iulie (+6,17%), august (+9,34%), septembrie (+9,47%) și decembrie (+0,58%) față de aceeași perioadă din anul premergător. Tot așa, traficul acestora au înregistrat mai multe vizite în lunile ianuarie, martie, aprilie, iulie, august, septembrie și decembrie 2020 decât în aceleași luni ale anului 2019 și o creștere în numărul de vizitatori unici în toate lunile anului 2020, mai puțin în luna februarie [5]. Consemnăm, deci, interesul crescut al românilor pentru știri dar și prezența lor în creștere în spațiile digitale.

Lucrarea de față are la bază o cercetare calitativă de tipul studiului de caz și analizei de conținut a imaginarii pandemic distribuit în spațiile digitale de către redacțiile de știri din România. Intervalul de studiu vizează primul an al pandemiei, mai exact din martie până în noiembrie 2020. Considerăm că această perioadă a fost de maximă intensitate în ceea ce privește vehicularea subiectelor care ar fi putut provoca diferite anxietăți. Ne-am oprit la această dată pentru că în timp românii s-au „acomodat” cu virusul iar odată cu apariția vaccinurilor presa a început să vehiculeze subiecte mai mult legate de eficiența sau ineficiența acestora, pentru moment noul coronavirus devenind interes secundar. Totodată, întrucât la începutul campaniei de vaccinare se observa un interes crescut în rândul românilor în a se vaccina, campaniile mediatice menite să mobilizeze prin frică au fost amânate.

Principalele subiecte cu potențial de stârnire a fricii identificate sunt următoarele: vasul de croazieră Diamond Princess, eficacitate măștilor, transmiterea prin aer, transmiterea de la mamă la făt, boli de vedere și de inimă asociate infecției, utilizarea înălbitorului și asocierea cu virusul imunodeficienței umane. Acestea au fost identificate cu ajutorul motorului de căutare Google

Chrome și utilizarea următoarelor cuvinte cheie: COVID-19/coronavirus/pandemie frică/anxietate/efecte adverse, studii COVID (în română și engleză). Asemenea, pentru aflarea știrilor din România care au abordat subiectele acestea am utilizat același motor de căutare. Cuvintele cheie, de această dată, au fost chiar principalele subiecte de interes menționate adineauri. Imaginile au fost colectate, prin urmare, de pe paginile digitale ale acestor știri.

Rezultate

Una dintre cele mai vehiculate știri, din prima parte a perioadei pandemice, este știrea conform căreia noul coronavirus a supraviețuit pe nava de croazieră Diamond Princess timp de 17 zile după evacuarea ei. Știrea de pe Rfi [6] este însoțită de o imagine la microscop a unui virus alăturată chipului mascat al unei femei (FIG. 1, st.). Virusul, deși este o reprezentare la microscop, are dimensiuni colosale, ireale, și este înconjurat de o aură verzuie, amenințătoare, care se răspândește spre partea femeii, acoperindu-i pielea gâtului și ochii. Femeia pare să nu fie conștientă de existența virusului, privind într-o altă direcție, fără o oarecare schimbare pe chip care să sugereze frică. Imaginea, care poate fi folosită cu ușurință și în cazul altor știri despre viruși, în special despre noul coronavirus, întărește ideea unui „inamic invizibil”, însă nu aduce nici o referință vizuală despre vasul de croazieră și este în discordanță cu transmiterea prin atingere sugerată de studiu. Asemenea, știrea de pe site-ul canalului ProTV [7] este însoțită de o imagine la microscop a unui virus, insinuând existența coronavirusului la bordul vasului (FIG. 1, dr.). Imaginea este multicoloră, nuanțele de roșu și albastru domină. Fundalul pare o adunătură de nori ce poate duce cu gândul la o explozie, la un dezastru natural sau provocat de om cu o armă nucleară. Se caută, astfel, identificarea virusului cu ceva periculos și care nu poate fi controlat.

Fig. 1. Imagini anexate știrilor despre Diamond Princess. Surse: Rfi.ro, Stirileprotv.ro

Antena 3 [8] distribuie știrea despre Diamond Princess însoțită tot de o imagine nedirecționată, neutră, detașată de contextul enunțat dar care, pornind de la perenitatea virusului pe suprafețe, sugerează ori încurajează spălătul frecvent pe mâini (FIG. 2, st.). Gazeta de Sud [9] folosește probabil cea mai sugestivă imagine din exemplele prezentate (FIG. 2, dr.). Această fotografie surprinde, de la distanță, șase membri ai unui personal medical ce iese de pe vasul de croazieră printr-un culoar special. Se observă totodată că intrarea pe vas este păzită de personal militar. Ceva mai târziu, în aprilie, Ziarul Financiar [10] publică aceeași știre însoțită de o imagine care nu sugerează nici o legătură directă cu vasul de croazieră dar care face trimitere la criza sanitară prin prezența costumelor de protecție (FIG. 3, st.). Inșii prezenți în fotografie, probabil personal medical însărcinat cu dezinfecția spațiilor, sunt echipați, din cap până în picioare, cu combinezoane medicale. Circa o treime din fotografie este ocupată de partea din spate a unei ambulante. Aceasta ar putea sugera o urgență medicală.

Fig. 2. Imagini anexate știrilor despre Diamond Princess 2. Surse: Antena3.ro, Gds.ro

Tot în decursul lunii martie au mai apărut și o serie de știri care discutau gradul de protecție oferit de măștile medicale de pe piață. În primele luni ale lui 2020, dar și primele ale pandemiei, a existat un deficit global de acestea. Astfel, autoritățile au acordat prioritate lucrătorilor din domeniul sănătății din prima linie, persoanelor infectate și celor care se îngrijesc de cei cu COVID-19. În România au apărut știri precum cea publicată de Digi24 și care anunța că, potrivit OMS, măștile fabricate manual și cele din pânză nu protejează împotriva coronavirusului [11]. Știrea este însoțită de o fotografie cu o mască de protecție în mâinile unei femei (Fig. 3, dr.). Putem spune că masca este ținută în mâini, incorect și imprudent.

Fig. 3. Stânga: Imagine știre Diamond Princess. Dreapta: Imagine știre mască de protecție. Surse: Zf.ro, Digi24.ro

O altă știre despre acest subiect a fost publicată de Mediafax pe 27 martie [12]. Știrea expune o ipoteză conform căreia particulele de coronavirus ar putea să treacă prin masca de protecție și că ochii ar putea, și ei, să fie căi de acces ale virusului, deci de transmitere. Imaginea care însoțește știrea afișează câteva măști de protecție, de o calitate echivocă, foarte subțiri, așezate una peste alta (Fig. 4, st.). Tot în acest sens, redacția Dw întreabă, sub forma unei anchete jurnalistice, tot în martie, „cât de mare este riscul infectării cu coronavirus în aer liber?” [13]. Articolul aduce în atenția cititorilor și o imagine cu un bărbat strănutând puternic (Fig. 4, dr.). El nu are gura ori nasul acoperite și nici, în cazul de față, nu și le acoperă cu nimic, în ciuda recomandărilor autorităților. În consecință, pe un fond negru, observăm în detaliu, mulțimea de particule de salivă și secreții nazale ce sunt propulsate agresiv în mediul înconjurător.

Fig. 4. Stânga: Imagine știre măști de protecție. Dreapta: Imagine știre transmitere prin aer. Surse: Mediafax.ro, Dw.com

Ceva mai târziu Digi World publica un articol care pretindea că noul coronavirus se transmite pe calea aerului și că experții CDC oferă un avertisment de ultimă oră: „Picăturile de Covid-19 rămân în aer ore în șir!” [14]. Imaginea folosită este una creată digital care înfățișează chipul fragmentat al unui individ depersonalizat de o mască de protecție (FIG. 5, st.). Fundalul este roșu aprins semnalizând un pericol – roșul amenință să se aglutineze cu silueta individului. Maska, de un albastru deschis, o mască medicinală, este singurul lucru care ține virușii deoparte. Virușii care-l înconjoară pe individ sunt o prezență nefastă și amenințătoare. Lipsa de naturalețe, irealitatea și virtualitatea imagini potențiază sentimentul de panică, de coronafobie. Ținem să atragem atenția că în spatele măștii se poate observa imaginea supradimensionată a unui virus văzut la microscop care poate sugera că pericolul se poate afla în fiecare dintre noi – o idee nu neapărat originală, dar care reprezintă o inovație în registrul reprezentărilor vizuale din spațiile digitale din România.

În iulie, aflam de la Mediafax că OMS a recunoscut că au apărut dovezi cu privire la transmiterea prin aer a noului coronavirus [15]. Știrea este însoțită de o imagine a directorului OMS care-și duce mâna la față, ca și cum ar încerca să o acopere (FIG. 5, dr.). Gestul poate exprima mâhnire, rușine, prezența unor dificultăți. Cu toate acestea, știrea explică faptul că expertul tehnic al OMS Benedetta Allegranzi a declarat că există dovezi emergente despre transmiterea pe calea aerului a noului coronavirus, dar că această concluzie nu este însă una definitivă. Așa fiind, directorul OMS nu este cel vizat de acest articol și nici titlul nu este echitabil în privința rezultatelor la care au ajuns experții OMS, acestea nefiind unele categorice. Putem spune că știrea caută să seducă atenția utilizatorilor de internet prin titlul de tip „clickbait” și prin imaginea reprezentativă a lui Tedros Adhanom Ghebreyesus, directorul organizației.

*Fig. 5. Imagini știri transmitere prin aer.
Surse: Digiworld.tv, Mediafax.ro*

Lucrurile nu aveau să rămână la acest stadiu, iar în lipsa unei alternative clare de combatere a virusului, după cum sesiza și Esposito [16], autoritățile competente au putut vehicula, prin intermediul mediilor de comunicare în masă, studii felurite despre efectele adverse ori despre modurile de transmitere a virusului, cu scopul de a manipula modul de reacție la criza pandemică. De pildă, în România, apărea în aprilie un articol publicat de Mediafax care susținea că infecția cu coronavirus poate provoca conjunctivită [17]. Titlul articolului, fără să facă o referință clară la conjunctivită, denunță o bizarerie menită să stârnească interesul următorilor. Pe un plan secund, articolul dublat de ochiul înroșit, inflammat al unui ins (Fig. 6, st.) poate cauza panică în rândul populației, ipohondrie, paranoia – în ideea că această conjunctivită ar putea fi cauzată de un alt virus sau bacterie ori ar putea fi confundată cu o afecțiune banală cauzată de expunerea la frig, curent sau aer condiționat.

Tot în aprilie, un articol publicat de site-ul Știrilor ProTV elaborează pe marginea modurilor prin care coronavirusul poate afecta vederea [18]. Imaginea atașată prezintă un bărbat cu nasul acoperit de un articol alb, cel mai probabil un șervețel nazal (FIG. 6, mijl.). Ochiul îi sunt inflamați, roșii pe margine. Două luni mai târziu, în iulie, site-ul Regina Maria publica un articol care se întreba dacă putem să luăm coronavirusul prin ochi [19]. Imaginea care însoțește articolul este prima din segmentul care vizează direct coronavirusul și problemele la ochi ori transmiterea prin ochi prin prezența unei măști (FIG. 6, dr.). Fundalul imaginii, un peisaj urban, este estompat iar în prim plan se află o tânără îmbrăcată într-un hanorac viu colorat. Nu ne putem da seama dacă tânăra este așezată la o masă sau dacă stă în picioare în mijlocul drumului. Măinile îi sunt duse la față, degetele îi acoperă parțial ochii închiși.

*Fig. 6. Imagini știri coronavirusul și tulburări oculare.
Surse: Mediafax.ro, Stirileprotv.ro, ReginaMaria.ro*

De parcă nu ar fi fost de ajuns, coronavirusul primește o actualizare. Digi24 anunța tot în iulie că, potrivit unui studiu realizat la Universitatea din Milano, coronavirusul poate traversa placentă și infecta fătul [20]. Se inoculează, prin urmare, ideea că repercusiunile negative apărute în urma expunerii la virus, deci a iresponsabilității, imprudenței, ba chiar nonșalanței noastre, s-ar răsfrânge nu doar asupra sănătății proprii, dar și a viitoarelor generații. Imaginea atașată știrii este un plan detaliu cu abdomenul unei gravide, fără vreo referință vizuală la criza sanitară actuală (Fig. 7, st.).

În continuare, la cca jumătate de an de la apariția virusul și la o bună perioadă de timp de la vindecare, încep să izvorască o serie de efecte adverse pe termen scurt și lung ale infectării cu noul coronavirus. Digi24 publica un articol care elaborează pe marginea unui studiu conform căruia 55% dintre participanți au suferit modificări ale modului în care funcționează inima, iar la un caz din șapte au fost observate anomalii severe [21]. În ciuda titlului înfricoșător, dacă parcurgem articolul cu atenție, sesizăm că 901 din cei 1.216 pacienți aveau anomalii cardiace înainte de efectuarea studiului. Imaginea ce însoțește articolul pare mai mult o scenă din așa-numitele spitale COVID decât dintr-o secție de cardiologie (Fig. 7, dr.). Fundalul este întunecat, mult prea întunecat pentru o secție de spital, mai ales în momentul în care, cel puțin așa cum sugerează imaginea, medicii au o intervenție asupra unui pacient. Tot pe fundal se regăsesc niște aparate, iar pacientul pare conectat la ele prin niște cabluri lipite de piept. Pacientul pare inconștient. Medicii, echipați complet, inclusiv cu măști și viziere, sunt ușor aplecați spre el.

Fig. 7. Stânga: Imagine știre transmitere prin placentă. Dreapta: Imagine știre efecte adverse cardiace. Sursa: digi24.ro

Amintim totodată că în noiembrie, site-ul 360Medical distribuia un articol despre un studiu care anunța că „pacienții cu COVID-19 care au simptome neurologice prezintă unele dintre aceleași tulburări metabolice la nivelul creierului ca și alți pacienți care au suferit privarea de oxigen (hipoxie) din alte cauze.” [22] Imaginea anexată articolului face parte din seria reprezentărilor digitale ale noului coronavirus (FIG. 8, st.). Elementul de noutate este formulat de prezența codului binar și de reprezentarea corpului principal al virusului sub forma globului pământesc. Se urmărește, deci, sugerarea ideii că criza sanitară este una globală.

O altă știre de senzație care a făcut înconjurul lumii apare după ce președintele Americii Donald Trump a sugerat să se cerceteze dacă dezinfectantul injectat în corp ar putea opri infecția cu noul coronavirus [23]. Un raport oficial al Centrului pentru Prevenirea și Controlul Bolilor (CDC) din SUA arăta că unii americani au ingerat dezinfectanți de uz casnic, inclusiv înălbitori, după distribuirea acestui comunicat [24]. Declarațiile lui Trump, știrile care le-au urmat, dar și reacțiile oamenilor ilustrează fidel panica care a cuprins lumea, întreg mapamondul, frica de „inamicul invizibil”, care ne-au determinat, pe unii dintre noi, să recurgem la măsuri excesive și absurde. Imaginea atașată știrii este o fotografie a unor bidoane de înălbitor (FIG. 8, dr.). Pe una din cutiile pe care sunt așezate bidoanele se poate citi „Nu lăsați la îndemâna copiilor / Pericol”.

Fig. 8. Stânga: Imagine tulburări metabolice creier. Dreapta: Imagine ingerare înălbitor. Surse: 360medical.ro, digi24.ro

Urmând trendul nenumăratelor ipoteze sufocante și demobilizatoare, aflăm, tot în perioada de maximă influență a crizei pandemice asupra individului și societății, lunile aprilie-mai 2020, că COVID-19 ar putea fi o modificare genetică artificială a virusului imunodeficienței umane. Rfi publica un articol conform căruia profesorul Montagnier, laureat al premiului Nobel, declara că virusul vinovat de criza pandemică a suferit modificări parțiale prin adăugarea din secvențe din virusul imunodeficienței umane [25]. Știrea este însoțită de o fotografie a autorului declarațiilor (FIG. 9, st.). HotNews revine cu o declarație a medicului italian Pasquale Mario Bacco: „COVID-19 este ca virusul imunodeficienței umane. Nu vom avea niciodată vaccin.” [26] Asocierea dintre virusul imunodeficienței umane și noul coronavirus evoca, într-o primă instanță, aplicarea aceluiași practici de prevenție și combaterea, iar pe un plan secund amintește de eșecul realizării unui vaccin, de campaniile de informare și de stigmatizare. Imaginea din articol ilustrează un membru al personalului spitalicesc, echipat congruent situației pandemice, care manipulează niște

fiole (FIG. 9, dr.). Textul de descriere anunță că imaginea reprezintă efectuarea unor teste COVID-19.

Fig. 9. Imagini știri COVID-19 și virusul imunodeficienței umane. Surse: rfi.ro și hotnews.ro

Concluzii

În urma analizei efectuate sesizăm, mai înainte de toate, că apare un portret al virusului intens vehiculat de mediile de comunicare în masă. Acest portret creat digital depășește granițele reprezentării vizuale și înglobează diverși indivizi anonimi. Credem că acest fapt din urmă caută a sugera o invazie epidemiologică. Unele imagini au folosit gros-planuri ale unor părți corporale pentru a transmite anumite mesaje simple precum “Spălați-vă pe mâini!” sau “Atenție! Pericol de infectare!”. Prezența personalului medical mascat în multe din aceste fotografii realizează o documentare a crizei pandemice însă, pe un plan secund, prin repetarea și atașarea lor unei palete largi de știri, ar fi putut stârni sentimente de frică și anxietate. Figura umană reprezentată în imagini apare fie mascată fie deformată de simptomatologie și suferindă. Singurele cazuri când chipul este devoalat este atunci când identitatea persoanei reprezentate contribuie la promovarea mesajului (directorul OMS și profesorul Montagnier).

Asemenea putem spune că inițiativa mediilor de comunicare în masă din România de a distribui conținut cu temă pandemică a avut pe de o parte un interes intern, de a obține un număr cât mai mare de vizualizări/accesări ori, desigur, o influență politică. Drept care, imaginile care au însoțit știrile despre noul coronavirus, nu au fost mereu în același ton cu textul propus spre lecturare. Redacțiile de știri, cât și autorii, au urmărit atragerea cititorilor prin titluri și imagini de tip „click-bait” dar care, premeditat sau nu, au urzit un sentiment de teamă. Adăugăm faptul că acestea nu se deosebesc cu mult de tacticile adoptate de presa internațională, urmând, deci, trendul majoritar de raportare rapidă a unor știri de interes general. Totodată, avantajarea anumitor subiecte poate fi percepută ca o încercare de fabricare și substituie a realității obiective cu o realitate mediatică.

În fine, în registrul influenței politice putem menționa atât forțele guvernamentale care urmăresc eficientizarea campaniilor de informare, dar și cele din opoziție care pot profita de această conjunctură nefavorabilă pentru a-i pune pe ceilalți într-o lumină nesatisfăcătoare, pentru a-și asigura o creștere a încrederii în rândul publicului dar și un viitor succes în campaniile electorale. În această privință, Ardeleanu și Coroi sugerează că „discursul politic propus, prin media, unei întregi societăți înainte de vot, este prezentat de televiziunile care sunt departe de a fi neutre prin caracteristicile psihofiziologice și psihosociologice cu rol de caricaturizare a mesajului.” [27] Același lucru se poate spune și despre situația de față, cea a crizei pandemice – rolul presei nu a fost neglijat de politicieni în demersul lor de manipulare și denaturare a mesajelor

prin adoptare unei strategii a panicii. În acest mod, mijloacele de comunicare în masă au devenit instrumente *sine qua non* în contextul epidemic actual.

Referințe bibliografice:

1. Ytre-Arne, B., Moe, H., *Doomscrolling, Monitoring and Avoiding: News Use in COVID-19 Pandemic Lockdown*. În: *Journalism Studies*, vol. 22, 2021, p. 7.
2. Mellado, C., et al., *Sourcing Pandemic News: A Cross-National Computational Analysis of Mainstream Media Coverage of COVID-19 on Facebook, Twitter, and Instagram*, În: *Digital Journalism*, vol. 9, nr. 9, 2021, p. 13.
3. Basch, C.H., et al., *News coverage of the COVID-19 pandemic: Missed opportunities to promote health sustaining behaviors*. În: *Infection, Disease & Health*, vol. 25, 2020, p. 207.
4. Boberg, S., et al., *Pandemic Populism: Facebook Pages of Alternative News Media and the Corona Crisis – A Computational Content Analysis*. În: *Mor Working Paper*, nr. 1, 2020, p. 6.
5. Coronavirul COVID-19 România [Citat 30.01.22] Disponibil: <https://covid19.geospatial.org/impact/media/>
6. Georgescu, Ș., *Studiu CDC: Coronavirusul poate supraviețui nu 3, ci 17 zile pe plastic și oțel*. [Citat 23.01.22] Disponibil: <https://www.rfi.ro/social-119510-studiu-coronavirus-poate-supravietui-zile-plastic-otel>
7. Urme de coronavirus găsite pe Diamond Princess după 17 zile. Cât timp spun experții că rezistă. *Stirile ProTV*, [Citat 23.01.22] Disponibil: <https://stirileprotv.ro/stiri/international/coronavirusul-a-rezistat-17-zile-pe-diamond-princess.html>
8. Răsturnare de situație: Coronavirus rezistă 17 zile pe suprafețe. De 5 ori mai mult decât se credea inițial, *Antena3*, [Citat 23.01.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/2p8tj2e8>
9. Butnariu, M., Coronavirusul a rezistat 17 zile pe Diamond Princess. *Gds*, [Citat 24.01.22] Disponibil: <https://www.gds.ro/Actualitate/2020-03-24/coronavirusul-a-rezistat-17-zile-pe-diamond-princess/>
10. Ciutacu, A., *Descoperire îngrijorătoare: Coronavirusul a supraviețuit pe nava de croazieră Diamond Princess timp de 17 zile după ce au plecat pasagerii*. *Ziarul Financiar*, [Citat 15.01.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/2p8f934x>
11. *Avertisment de la OMS: Măștile fabricate manual și cele din pânză nu protejează împotriva coronavirusului*. *Digi24*, [Citat 16.02.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/muenxnt6>
12. Florescu, R., *Ipoteză! Pot particulele de coronavirus să treacă prin masca de protecție? PLUS Ne putem infecta prin ochi?*, *MediaFax*, [Citat 12.02.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/yst3n8sb>
13. Wesolowski, K., *Cât de mare este riscul infectării cu coronavirus în aer liber?* *Dw*, [Citat 26.01.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/2p9bat35>
14. Coronavirusul se transmite pe calea aerului. Experții CDC, avertisment de ultimă oră: «Picăturile de Covid-19 rămân în aer ore în șir!», *Digi World*, [Citat 03.02.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/2zavsk8j>
15. Chirciu, S., OMS se joacă de-a alba-neagra: Există „dovezi emergente” despre răspândirea noului coronavirus prin aer. *Mediafax*, [Citat 23.02.22] Disponibil: <https://www.mediafax.ro/social/oms-se-joaca-de-a-alba-neagra-exista-dovezi-emergente-despre-raspandirea-noului-coronavirus-prin-aer-19407995>
16. Esposito, R., „Curati a oltranza”, *Antinomie*, [Citat 12.02.22] Disponibil: <https://antinomie.it/index.php/2020/02/28/curati-a-oltranza/>

17. Jipa, A., *Bizar: Ce au observat medicii la ochii unor pacienți cu coronavirus. A persistat chiar și 21 de zile.* Mediafax, [Citat 15.02.22] Disponibil: <https://www.mediafax.ro/coronavirus/bizar-ce-au-observat-medicii-la-ochii-unor-pacienti-cu-coronavirus-a-persistat-chiar-si-21-de-zile-19094942>
18. *Cum afectează coronavirusul vederea,* Stirile ProTv, [Citat 23.01.22] Disponibil: <https://stirileprotv.ro/stiri/sanatate/cum-afecteaza-coronavirusul-vederea.html>
19. *Poti sa iei coronavirusul prin ochi?*, Regina Maria, [Citat 23.01.22] Disponibil: <https://www.reginamaria.ro/articole-medicale/poti-sa-ieii-coronavirusul-prin-ochi>
20. *Studiu îngrijorător: Coronavirusul poate trece prin placentă și poate infecta fătul.* Digi24, [Citat 24.01.22] Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/studiu-ingrijorator-coronavirusul-poate-trece-prin-placenta-si-poate-infecta-fatul-1336044>
21. P., B., *Peste jumătate dintre pacienții cu coronavirus au dezvoltat disfuncții ale inimii.* Studiu, Digi24.ro, [Citat 24.01.22] Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sanatate/peste-jumatate-dintre-pacientii-cu-coronavirus-au-dezvoltat-disfunctii-ale-inimii-studiu-1338183>
22. Mihăilă, A., *Studiu despre afectarea creierului la pacienții cu COVID-19.* 360medical, [Citat 15.02.22] Disponibil: <https://360medical.ro/stiri/studiu-despre-afectarea-creierului-la-pacientii-cu-covid-19/2020/11/19/>
23. I., I., *Medicii din SUA, șocați după ce Trump a sugerat injectarea de dezinfectant ca tratament anti-COVID.* Digi24.ro, [Citat 24.02.22] Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/indignare-in-randul-mediciilor-dupa-ce-trump-a-sugerat-injectarea-de-dezinfectant-ca-tratament-anti-covid-1296826>
24. *Raport oficial: Unii americani ingerează înălbitor pentru a preveni infectarea cu noul coronavirus.* Digi24.ro, [Citat 24.02.22] Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/sua/raport-oficial-unii-americani-ingereaza-inalbitor-pentru-a-preveni-infectarea-cu-noul-coronavirus-1319413>
25. *Le Monde: Covid 19, o modificare genetică artificială a virusului virusul imunodeficienței umane? Ipoteza extrem de contestată a unui laureat Nobel.* Rfi, [Citat 24.02.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/2pwuztuk>
26. *Medic italian: „Covid-19 este ca virusul imunodeficienței umane, nu vom avea niciodată vaccin.* Hotnews, [Citat 24.02.22] Disponibil: <https://tinyurl.com/yckj2r27>
27. Ardeleanu, S.M., Coroi, I.C., *Forța discursului într-o campanie electorală.* În: *La Francopolyphonie*, nr. 5, 2010, p. 34.

ЖИЗНЕННЫЕ ЦЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ

Оксана АНДРИЕНКО

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал) ОГУ
Орск, Россия

Corresponding author: Oksana Andrienko, e-mail: andrienko-oa@mail.ru

LIFE VALUES OF MODERN STUDENTS

Abstract: *the article presents the results of a study of students' value orientations, which showed that the values of personal life prevail among modern youth: love, the presence of good and loyal friends, a happy family life, material security.*

Keywords: *values, life values, value orientations of students*

Аннотация: *В статье представлены результаты исследования ценностных ориентаций студентов, показавшее, что у современной молодежи преобладают ценности личной жизни: любовь, наличие хороших и верных друзей, счастливая семейная жизнь, материальная обеспеченность.*

Ключевые слова: *ценности, жизненные ценности, ценностные ориентации студентов*

Проблема жизненных ценностей студентов является актуальной во все времена. Ведь система ценностных ориентаций – важнейшая особенность человека, характеристика зрелой личности, выражающей содержательное отношение к социальной действительности. Именно жизненные ценности во многом определяют мотивацию поведения человека, оказывают существенное влияние на все стороны его деятельности.

Целью нашего исследования явилось изучение ценностных ориентаций студентов вуза. Работа проводилась на базе Орского гуманитарно-технологического института (филиала) ОГУ. В ней приняли участие юноши и девушки в возрасте 18-23 лет – студенты психолого-педагогического факультета и факультета педагогического образования.

В исследовании использовалась методика «Ценностные ориентации» М. Рокича. Испытуемым предлагалось два списка по 18 ценностей – терминальные и инструментальные, каждый из которых необходимо было по порядку значимости.

В результате проведения методики было выявлено, что для студентов в системе терминальных ценностей (убеждения относительно желательных жизненных целей) наиболее значимыми являются такие ценности, как здоровье (63,6%), любовь (45,5%), счастливая семейная жизнь (36,4%), материально обеспеченная жизнь (27,3%), наличие хороших и верных друзей (27,3%).

Меньшее значение студенты придают счастью других, активной деятельной жизни, жизненной мудрости. Последние места в иерархии терминальных ценностей занимают творчество, развитие, общественное признание, красота природы и искусства. Можно

сказать, у студентов преобладают ценности личной жизни: любовь, наличие хороших и верных друзей, счастливая семейная жизнь, материальная обеспеченность.

Рассмотрим иерархию инструментальных ценностей студентов (убеждения относительно форм поведения, приемлемых для достижения целей). У студентов из инструментальных ценностей наивысшие ранги занимают образованность (45,5%), воспитанность (36,4%), ответственность (27,3%), эффективность в делах (18,2%), жизнерадостность и независимость. Также важными для студентов являются рационализм, терпимость, широта взглядов, честность.

Последние ранги в иерархии инструментальных ценностей занимают смелость в отстаивании своего мнения, своих взглядов, аккуратность, непримиримость к недостаткам в себе и других, чуткость.

Таким образом, опираясь на полученные нами данные, мы можем сказать, студенты чаще всего в жизни руководствуются такими ценностями, как общение с родными и близкими, установление новых социальных контактов, поддержание семейных отношений или создание семьи, самореализация, духовное удовлетворение, любовь. Материальная обеспеченность также занимает не последнее место, но и не первое.

UN VERITABIL INTELECTUAL: MEDITAȚII ALE LUI VASILE ȚAPOC DESPRE MISIUNEA ȘI RESPONSABILITATEA SAVANTULUI ȘI PROFESORULUI

Svetlana COANDĂ

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Svetlana Coandă, email: svcoanda@gmail.com

A TRUE INTELLECTUAL: VASILE ȚAPOC'S MEDITATIONS ON THE MISSION AND RESPONSIBILITY OF THE SCIENTIST AND THE TEACHER

Abstract: *The article analyzes the provisions regarding the mission and responsibility of the scientist and professors for the veracity of the knowledge obtained, for the results of the implementation of this knowledge, for his entire activity in the Code of Ethics of the State University of Moldova, which stipulates that scientists, researchers, professors must act in accordance with professional values, principles and ethical norms which are: academic freedom, personal autonomy, which includes freedom of thought and expression, justice and fairness, respect and tolerance, professionalism, merit, transparency, professional and social responsibility, honesty and fairness intellectual goodwill, kindness and care, solidarity and attachment to the institution. The ideas of professor and scientist Vasile Țapoc (1939-2021) are evoked about the need to respect these moral norms, about the professionalism of the scientist and the teacher and their moral profile as determinants of the development of science and, as a whole, of the culture of a society.*

Keywords: *scientist's mission, university mission, moral responsibility, Code of ethics, Code of ethics, intellectual, intellectual education, moral education*

Adnotare: *În articol sunt analizate prevederile cu privire la misiunea și responsabilitatea savantului și a profesorului pentru veridicitatea cunoștințelor obținute, pentru rezultatele implementării acestor cunoștințe, pentru întreaga sa activitate în Codul de etică al Universității de Stat din Moldova, în care este stipulat că savanții, cercetătorii, profesorii trebuie să activeze în conformitate cu valorile, principiile și normele etice profesionale cum ar fi: libertatea academică, autonomia personală, care include libertatea gândirii și a exprimării, dreptatea și echitatea, respectul și toleranța, profesionalismul, meritul, transparența, responsabilitatea profesională și socială, onestitatea și corectitudinea intelectuală, bunăvoința și grija, solidaritatea și atașamentul față de instituție. Sunt evocate ideile profesorului și savantului Vasile Țapoc (1939-2021) despre necesitatea respectării acestor norme morale, despre profesionalismul savantului și al profesorului și profilul moral al lor ca factori determinanți ai dezvoltării științei și, în ansamblu, ai culturii unei societăți.*

Cuvinte cheie: *misiunea savantului, menirea universității, responsabilitate morală, Cod de etică, Cod deontologic, intelectual, educație intelectuală, educație morală.*

Este general recunoscut și apreciat rolul științei și al tehnicii în dezvoltarea umanității. Cunoscuta afirmație a lui F. Bacon: „Știința este putere” – își demonstrează valabilitatea tot mai convingător. Actualmente, în condițiile sec. al XX-lea și al XXI-lea, când se dezvoltă tot mai intens tehnologii avansate în toate domeniile științei și tehnicii, devine stringentă întrebarea despre misiunea și responsabilitatea savantului pentru veridicitatea cunoștințelor obținute, pentru rezultatele implementării acestor cunoștințe, pentru întreaga sa activitate, deoarece, din practica secolelor trecute și a secolului nostru, despre consecințele progresului științifico-tehnic, care pot fi atât pozitive, benefice pentru umanitate, cât și negative, în unele cazuri, chiar catastrofale.

Desigur, responsabilitatea savantului pentru acumularea și îmbunătățirea cunoștințelor, pentru rezultatele activității sale e determinată de mai mulți factori, dar totuși, considerăm că, în primul rând, de factorul moral, deoarece atât dezvoltarea științei, cât și profilul, imaginea savantului sunt strâns legate de morală, depind de sistemul de valori împărtășit de acesta. Încă Socrate atenționa asupra priorității valorilor morale, menționând: „Dacă umblu printre voi, nu fac nimic altceva decât să încerc a vă convinge pe toți, tineri sau bătrâni, să nu vă îngrijiți de trupuri mai presus de orice; nici să vânați cu atâta înverșunare averi, cât să vă osteniți pentru suflet; pentru felul cum s-ar putea el desăvârși; căci nu din averi izvorăște virtutea, ci din virtute izvorăsc și averile și toate celelalte bunuri omenești”. [1]

Actualmente, în cadrul comunităților științifice s-au dezvoltat sisteme proprii de norme și valori morale, imperative, interdicții care reglementează activitatea pedagogică și științifică și care sunt fixate în Coduri deontologice, Coduri de etică ale savanților, cercetătorilor, profesorilor. Astfel, în *Codul de etică al Universității de Stat din Moldova*, este stipulat că savanții, cercetătorii, profesorii trebuie să activeze în conformitate cu valorile, principiile și normele etice profesionale generale care sunt: libertatea academică, autonomia personală, care include libertatea gândirii și a exprimării, dreptatea și echitatea, respectul și toleranța, profesionalismul, meritul, transparența, responsabilitatea profesională și socială, onestitatea și corectitudinea intelectuală, bunăvoința și grija, solidaritatea și atașamentul față de instituție.[2]

Așadar, responsabilitatea profesională și socială a savantului, a profesorului este o cerință deosebit de importantă. Savantul trebuie să se mobilizeze ca să prezică efectele cercetărilor sale asupra unor persoane și comunități, asupra naturii și societății în ansamblu și să își asume responsabilitatea socială pentru consecințele și efectele respective. Respectarea acestei norme morale e determinată, în primul rând, de profesionalismul savantului, al profesorului. Iar pentru a fi un profesionist în adevăratul sens al cuvântului, iată ce ne sfătuia profesorul și savantul Vasile Țapoc în *interviul – chestionar*, acordat cu ocazia aniversării a 75 de ani ai USM: „Ca să fii printre cei mai buni specialiști din domeniul tău, trebuie să-ti dedici viața învățării permanente. Inclusiv învățării prin propriile cercetări. Fenomen cunoscut sub denumirea *învățării pe durata întregii vieți*... Îmbrățișarea profesiei să se producă din dragoste, iar aceasta să fie menținută printr-un efort permanent de perfecționare continuă prin sinteza experienței răspândită în literatura științifică, artistică, religioasă, filosofică de-a lungul istoriei și pusă în analogie cu necesitățile proprii experiențe. Pentru a fi printre cei mai buni în cadrul profesiei alese se cere pasiunea, fanatismul învățării și, repet, perfecționării continue.”[3]

În contextual acestor rigori, profesorul Vasile Țapoc vorbea despre menirea Instituțiilor superioare de învățământ, a Universității în societate, despre menirea și datoria morală a profesorilor și savanților care activează în cadrul universitar. El menționa gradul de importanță sporit al responsabilității morale a omului de știință și cultură „față de sine, față de cei care i-au dezvoltat aptitudinile și l-au format ca specialist, ca și față de poporul căruia aparține”, în special,

în condițiile actuale, când „întreaga știință și, de fapt, întregul sistem de învățământ au devenit potențial aplicabile.”[4] Accentuând că știința și cultura sunt factorii decisivi ai dezvoltării societății, V. Țapoc scria în articolul *Menirea universității în societatea contemporană*: „O universitate are menirea de a conștientiza și promova adevăratele idealuri ale națiunii și prin aceasta idealul universitar e identic în esență cu cel național. Dacă „știința e putere”, iar universitatea e „așezământ al științelor”, atunci idealul ei devine de a aprinde nu doar farul științelor, ci și de a lumina întreaga activitate a poporului cu lumina științelor – atât activitatea de stăpânire a naturii prin tehnologii industrial-economice avansate, cât și activitatea socială prin știința socioumană și cultura moral-juridică.”[5]

În viziunea notoriului nostru profesor și savant, este necesar de pus accent pe „înaltul profesionalism și cultură”, pe „sacrificiul muncii și disciplina de muncă”, pe efortul „de a ridica prin știință și cultură – promovate de sistemul de învățământ – la un nou nivel neamul nostru prin dezvoltarea tuturor calităților lui, pentru ca el să-și poată ocupa locul binemeritat printre națiunile Europene și ale lumii.” Acesta trebuie să fie „idealul, dar și norma etică a activității fiecărui universitar.” În aceeași ordine de idei, profesorul Vasile Țapoc menționează că spiritul universitar este determinat de anumite principii valorice, cum ar fi: dăruire de sine, disciplină, comunicare sinergică, abordare serioasă a obiectivelor, valorizarea propriului potențial și potențialul studenților, solidaritatea, angajamentul și responsabilitatea față de împlinirea năzuințelor corpului academic și celor ale societății, principii cultivate în special de științele socio-umane, un rol important aparținându-i filosofiei. El vorbește chiar de existența „Sufletului universitar”, care este „animat de ideea dorului profesorilor de a se autoinstrui și de a instrui studenți – în aceasta constă menirea universității.”[5]

Pentru a explica mai detaliat misiunea și responsabilitatea savantului și a profesorului, Țapoc apelează la o categorie mai largă – intelectualul (care include și savantul, și profesorul ș.a.) și menționează că datoria intelectualului este educația intelectuală, care presupune „adaptarea personalității viitorului specialist la realitatea obiectivă... Stăpânirea cunoștințelor fundamentale, de cultură generală, valabile la nivelul fiecărui domeniu... cultivarea aptitudinilor cognitive superioare... dezvoltarea resurselor afectiv-motivaționale ale învățării... dezvoltarea creativității...” dar, nu în ultimul rând, și educația morală. „Intelectualul este acel specialist care-și asumă responsabilitatea de acumularea și îmbunătățirea cunoștințelor, păstrarea și comunicarea valorilor spirituale comunității sociale și implicarea personală în punerea în practică a acestora în viața de zi cu zi.” – menționa profesorul Vasile Țapoc în articolul *Intelectualul și codul moral al specialistului*[6]

Prin evocarea acestor idei, Vasile Țapoc este în consens cu Jürgen Habermas, convingerea căruia era că „intelectualul trebuie să facă neîntrebat – așadar fără însărcinare din partea cuiva – uz public de cunoștința sa profesională, de care dispune ca filosof sau scriitor, ca specialist în științele sociale sau ca fizician, de exemplu... El trebuie să se limiteze la teme savante, să promoveze informații obiective și argumente cât mai bune, el trebuie să se străduiască, de asemenea, să îmbunătățească nivelul discursiv nemulțumitor al controverselor publice... El nu trebuie să-și îngăduie să folosească influența pe care o dobândește prin cuvânt ca mijloc pentru dobândirea puterii...”[7]

Profesorul Vasile Țapoc a elaborat și un proiect de *Jurământ al absolventului Universității de Stat din Moldova*, considerând că *Jurământul* „ar servi ca formă de angajament solemn prin care specialistul, la începutul carierei profesionale, se obligă să-și asume toată responsabilitatea morală pentru consecințele intenționate și neintenționate ale acțiunilor sale.” Acest proiect de *Jurământ* prevede grija și responsabilitatea viitorului savant, viitorului cercetător pentru „crește-

rea, îmbogățirea cunoștințelor acumulate", pentru „căutarea adevărului”, pentru evaluarea riguroasă a rezultatelor muncii depuse, pentru continuarea autoinstruirii și autoperfecționării, precum și asumarea obligativității de a anticipa și contracara orice întrebunțare neadecvată a cunoștințelor obținute. Drept răsplată pentru îndeplinirea acestor promisiuni, pentru fidelitate jură-mântului va fi satisfacția și fericirea „de viață și de profesiunea practică”, onoarea și respectul tuturor [4].

Vorbind despre importanța și responsabilitatea intelectualilor, Vasile Țapoc se referea nu doar la cei care se manifestă prin crearea operelor eponime, ci la toți intelectualii, pe care el îi numește „intelectuali anonimi”. Un veritabil intelectual, prin munca lui zilnică, mai cu seamă ca educator, „lichidează ruptura dintre adevărul știut și adevărul trăit prin exemplul propriu”... propagă morala fără a cădea în moralism... se manifestă în „triplă funcție: ca știutor, ca învățator și ca magistrul spiritual”, menționa remarcabilul nostru profesor. Și aceasta cu condiția de a fi modest, de a nu se crede deosebit, de a acționa, angajându-se social prin cuvânt și exemplu, mereu de pe pozițiile onestității și adevărului. Suntem martori că aceste trăsături îl caracterizează pe deplin pe Vasile Țapoc – veritabil intelectual, distins profesor și savant, care, în prodigioasa sa activitate didactico-științifică, a accentuat în permanență meritul specific al disciplinelor umaniste, inclusiv al filosofiei, în formarea acestor calități morale.

Concluzia la care ajunge distinsul profesor Vasile Țapoc, care, după cum bine știm, și-a consacrat întreaga viață procesului didactic și cercetării științifice, este că intelectualii, prin tripla lor funcție: obținerea cunoștințelor, comunicarea acestora semenilor și acordarea ajutorului în implementarea acestor cunoștințe în viața de zi cu zi, joacă un rol decisiv în dezvoltarea societății, iar învățământul universitar, prin pregătirea intelectualilor veritabili, are un rol decisiv, greu de supraapreciat în asigurarea acestui proces. [5]

Încheiem prin a menționa importanța și actualitatea acestor meditații ale lui Vasile Țapoc, care prin exemplul propriu, prin întreaga viață și activitate consacrată procesului didactic și cercetării științifice a pus în valoare înalte norme morale. Fiind un adevărat erudit, un pedagog iscusit, un veritabil intelectual, V. Țapoc a conștientizat profund misiunea și responsabilitatea savantului și profesorului, fapt evident și prin epigraful preferat, merit să fie povața dată cititorilor și discipolilor săi: „*Trebuie să devenim noi înșine întruchiparea schimbării pe care o căutăm în lume.*”

Referințe bibliografice:

1. Platon. *Apologia lui Socrate*, 30a-30c.
2. *Codul de etică al Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: USM, 2007.
3. USM – 75 ani. *Interviu-chestionar cu Vasile Țapoc, absolvent al USM, promoția 1966, Facultatea Filologie*. Chișinău, 2021.
4. Țapoc, V. *Jurământul absolventului Universității de Stat din Moldova*. Articol publicat în ziarul „Universitatea de Stat din Moldova” din 3 octombrie, 2008 // Țapoc, V. *Filosofia în orizontul vieții. Profesorul universitar, doctor habilitat în filosofie Vasile Țapoc la 75 de ani*. Chișinău, 2014, p.169.
5. Țapoc, V. *Menirea universității în societatea contemporană*. // *Studia Universitatis*. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova. Seria «Științe umanistice», 2011, nr.4 (44), pp.5-9.
6. Țapoc, V. *Intelectualul și codul moral al specialistului*. Articol publicat în ziarul „Universitatea de Stat din Moldova” din 24 februarie 2009. // Vasile Țapoc. *Filosofia în orizontul vieții. Profesorul universitar, doctor habilitat în filosofie Vasile Țapoc la 75 de ani*. – Chișinău, 2014, p.177.
7. Marga, A. *Filosofia lui Habermas*, Iași: Polirom, 2006, p.32.

Acest articol a fost elaborat în cadrul Proiectului: „*Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova*”, cifrul 20.80009.1606.08.

OMUL IN CONTEXTUL RELAȚIEI CU DIVINITATEA ȘI BISERICA

Maria CIOCANU-COTOROBAI

Asociația sociologilor și demografilor din Republica Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Maria Ciocanu-Cotorobai, email: maria-ciocanu@mail.ru

MAN IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP WITH THE DIVINITY AND THE CHURCH

Adnotare: În articol este elucidată problema conștiinței religioase a populației în baza investigațiilor și sondajelor sociologice din ultimul timp; este caracterizat impactul credinței în Dumnezeu în întărirea simțului de bine al credincioșilor; este prezentată atitudinea oamenilor față de Biserică și, totodată, unele cauze care influențează nivelul scăzut al frecventării lăcașurilor de cult în Republica Moldova.

Keywords: Faith, God, parishioners, believers, attitude, impact, polls, church, priests.

Abstract: The article clarifies the issue of the religious conscience of the population based on recent sociological investigations and surveys. The impact of faith in God in strengthening the believers' sense of well-being is also characterized. The author presents the attitude of the people towards the Church and, at the same time, some causes that influence the low level of attendance at places of worship in the Republic of Moldova.

Cuvinte-cheie: Credință, Dumnezeu, enoriași, credincioși, atitudine, impact, sondaje, biserică, preoți.

Fără credință omul rămâne un simplu animal rațional care vine de nicăieri și se îndreaptă către nicăieri.

Petre Țuțea

Secularizarea forțată a societății prin interzicerea credinței în Dumnezeu și al activității multor biserici și mănăstiri în perioada sovietică a dezorientat o bună parte a oamenilor, inclusiv și din cauza fricii că ei își pot pierde locul de muncă. Astfel, credința în Dumnezeu, conștiința religioasă au devenit lucruri care trebuiau ascunse. Destrămarea URSS-ului a contribuit mult la revenirea masivă a populației la credința creștin-ortodoxă a strămoșilor.

Cercetările în domeniul religiei în mare parte au lipsit în perioada sovietică. Astăzi, în Republica Moldova interesul față de această tematică a crescut. Investigațiile din ultimii ani au determinat că de la 93% la 94% din populația chestionată se considerau religioși și au declarat că Dumnezeu este important în viața lor [1, 2].

Cercetările efectuate în acest domeniu ne-au determinat să utilizăm datele sociologice capătate de noi prin intermediul sondajului sociologic și a observației realizate în anii 2006-2008 cu ajutorul studenților de la Facultatea de jurnalism a ULIM. Opiniile au fost colectate prin intermediul anchetei „Omul în societatea contemporană” în care a fost introdusă și o întrebare

deschisă despre religie: „În ce măsură vă ajută credința în Dumnezeu să vă considerați om contemporan?”. Pe noi ne interesa cum, în ce mod, conștiința religioasă a omului se integrează cu societatea contemporană și ce impact are religiozitatea lui asupra acestuia din punct de vedere comportamental, deoarece cea mai importantă valoare teologică se consideră însăși credința omului [3, p. 127-129]. Din răspunsurile succinte ale respondenților am format un continuum de itemi, care redă gradul de percepție de către respondenți al ajutorului oferit de Dumnezeu în viața cotidiană. Răspunsurile respondenților conțin următorii itemi: *mă ajută; mult mă ajută; foarte mult (în mare măsură) mă ajută; uneori, (rareori) mă ajută; nu mă ajută*. Itemii și autoanaliza efectuată de respondenți evidențiază nu numai nivelul de ajutor acordat de Divinitate, ci și nivelul de percepție al acesteia. În acest context este important să menționăm că peste 80% dintre ei au menționat, într-un fel sau altul, existența acestui ajutor.

În răspunsurile extinse ale respondenților găsim sensibilitatea percepției valorii credinței în Dumnezeu. Ea este evidențiată prin următoarele expresii de bază – *Credința în Dumnezeu mă ajută: să trăiesc într-o lume grea: să fac fapte bune: să fiu mai tolerant(ă): mai bun(ă): să merg înainte: să fiu Om în societatea contemporană: mă ajută în situațiile dificile ale vieții*.

Ne vom opri succint la prima și ultimile două expresii enunțate de respondenți, menționând, că și atunci (când a fost realizat sondajul) și în prezent majoritatea respondenților trăiesc într-o *lume grea*, care nu s-a schimbat esențial. Conform sondajului realizat de Institutul de Politici Publice în anul 2020 cei care sunt puțin mulțumiți de felul cum ei trăiesc constituie peste 70%. *Să fii Om într-o societate unde banul, goana după bogăție și corupția este în plină înflorire nu este deloc ușor*.

Ajutorul lui Dumnezeu este enunțat și într-un grad superlativ al expresiilor prin cuvântul cheie al itemului. Cele mai caracteristice sunt: - foarte mult (în mare măsură) mă ajută: să am încredere în forțele proprii; să merg pe calea cea dreaptă; să mă izbăvesc de vicii; să cred în ziua de mâine; să-mi ating scopurile propuse; să trec peste necazuri. Este important și faptul că credința omului în Dumnezeu îl ajută să capete calități morale valoroase, cum ar fi: să devină *mai îngăduitor, mai cinstit (onest), mai calm, mai bun, mai milostiv, mai prevăzător*.

Merită atenție și faptul că respondenții care au menționat că puțin, rareori ori deloc nu sunt ajutați de Dumnezeu în viața cotidiană în majoritate nu găsesc motivul acestui fapt, însă 0,1% dintre ei au menționat, că *Dumnezeu îi ajută atât cât ei merită*. Această concluzie analitică o putem aplica fiecăruia dintre noi, doar rar cine își pune întrebarea cât este de adevărată și consistentă credința sa.

Unora Dumnezeu le dă multă putere, însă nu pentru a oprima, nu pentru a zdrobi, a înrobi, așa cum se întâmplă în războiul dus astăzi de Rusia contra Ucrainei, deoarece pe urmă o să urmeze după cum se spune în popor „după faptă și răsplată”.

O parte dintre cei chestionați menționează – *credința îi îmbogățește spiritual; le oferă liniște sufletească și siguranță*. Într-adevăr, încă Sfântul Augustin menționa în confesiunile sale că aspirația sufletului oamenilor este de a-și găsi liniștea în Dumnezeu [4, Cartea XIII, p. 18] și Friedrich Nietzsche a constatat, că religia oferă credincioșilor o spiritualitate superioară și „încercarea marii depășiri de sine, al liniștei și al siguranței” [5, p.71].

De un interes aparte este informația căpătată prin intermediul observației, ea completând, de fapt, datele sondajelor de opinie publică. Secretul efectuării ei constă în faptul că observatorii, fiind din localitatea de baștină nu se prezentau, ci se includeau în discuțiile microgrupurilor în calitate de participant obișnuit (în total au fost 282 de participanți din 18 localități).

Planul observației includea puncte referitoare la limbajul local și la realitatea socială din localitate și țară. Un punct se referea la religie și biserică. Majoritatea participanților au fost de părere că "ne amintim de Dumnezeu doar atunci când avem necazuri și greutăți". Într-adevăr, conform observației noastre, omul în cazul neputinței și nevoilor vieții apelează la Dumnezeu. Cele mai răspândite expresii sunt: - *Doamne iartă-mă*, - *Doamne mare e mila ta față de noi păcătoșii*, - *Doamne ajută-mă*, - *Doamne nu mă uita* etc.

Opiniile exprimate de participanți în cadrul observației completează informația căpătată cu ajutorul sondajelor de opinie. Relația cu Dumnezeu exprimată de participanții la observație generalizează atitudinea oamenilor față de credința în Dumnezeu. Printre expresiile enunțate vom enumera: - *Dumnezeu este unica speranță a omului*, - *Dumnezeu ajută oamenii să depășească greutățile vieții*, - *Doar credința a mai rămas*, - *Dumnezeu ne vede pe toți*, - *Dumnezeu e o putere căreia te pleci fără a te înjosi*, - *Dumnezeu le vede pe toate*, - *Un credincios adevărat dacă nu poate merge la biserică îl are pe Dumnezeu în suflet*. Totuși, unii participanți la acest proces susțin că, *dacă oamenii ar crede cu adevărat n-ar fi atâtea omucideri, hoții și fătărnice*.

Mult depinde în dialogul interior al omului cu Divinitatea de sensibilitatea, imaginația și perceperea sa, de decodificarea realității prin care trece și analiza acțiunilor sale pe parcursul timpului. Omul, analizând propriile acțiuni, înțelege că activitatea sa mentală și cea fizică au făcut un tandem cu rugăciunea către Dumnezeu și anume aceasta îl ajută să reușească să iasă la liman din greutățile vieții.

Un rol aparte în răspândirea credinței în Dumnezeu îl ocupă biserica. Rolul ei și atitudinea oamenilor față de acest lăcaș al Domnului este, în primul rând, văzută de cei care o frecventează, de enoriași. Majoritatea din ei văd rolul bisericii prin prisma activității preotului, atitudinii lui față de realitatea socială.

O importanță deosebită au cercetările realizate în domeniul religiozității [6, 1, 2], în care este reflectată și atitudinea oamenilor față de biserică. Cercetătorii au determinat că majoritatea celor chestionați (53%) merg la biserică numai la sărbătorile religioase importante sau o dată pe an, iar rugăciunea către Dumnezeu nu numai că este rostită în biserică [1, p. 18-19], deși majoritatea (73%) consideră că activitatea bisericilor corespunde intereselor și dorințelor enoriașilor [1, p. 158]. Prezintă interes sondajele realizate sistemic de Institutul de Politici Publice. Ele oferă posibilitatea de a vedea dezvoltarea fenomenelor sociale în dinamică. Este important, că atunci când se măsoară încrederea populației în instituțiile sociale, printre acestea este inclusă și Biserica. Datorită acestui fapt, noi putem vizualiza și analiza evoluția încrederii populației în biserică pe parcursul a mai multor ani [6, p.35; p.45; p.41]. Vezi tabelul 1.

	Oarecare încredere; Foarte multa încredere.		
	2015 noiembrie	2018 noiembrie	2021 februarie
În total au răspuns	74%	70, 3%	68,9%
Masculin	70%	69, 7%	63,4%
Feminin	78%	70, 6%	74,2%

Tabelul 1. Dinamica evoluției încrederii populației în biserică (%).

Din datele prezentate în tabel putem observa că populația are față de biserică o anumită încredere. Încrederea este mai mare decât față de instituțiile statului. De exemplu, în anul 2021, conform sondajului, în Guvern aveau încredere numai 18,5%, iar în Președinție - 42,6% din respondenți. Opiniile participanților la observație vin și în acest caz să clarifice situația. Printre

opțiunile cu o tentă pozitivă vom enumera: - *biserica este loc sfânt*, - *oamenii se duc la biserică ca să îndrepte o greșală*, - *biserica întărește omul spiritual*. Sunt prezente și unele opțiuni negative: - *se duc la biserică ca să le mai treacă vremea*, - *merg la biserică de ochii lumii*, - *la biserică mai auzim și bârfe*. Destul de critice sunt opiniile unor oameni despre preoți. Printre ele vom enumera câteva tipice: - *oamenii se duc rar la biserică pentru că li se cer mulți bani*, - *popii nu merg pe cale cinstită pun taxe mari la morturi, botezuri, cununii și banii se duc la ei în buzunar*, - *preoții sunt hapsâni*. Din cele observate putem conchide, cu părere de rău, că imaginea bisericii este uneori deformată de slujitorii ei.

În încheiere vom menționa:

- religia creștină are o valoare mare pentru populația Republicii Moldova;
- pentru majoritatea oamenilor Dumnezeu este cel ce dă speranțe pentru o viață mai bună, dă curaj, siguranță în forțele proprii, oferă liniște sufletească, siguranță în schimbarea lucrurilor spre bine, în depășirea obstacolelor și necazurilor.

Biserica în calitate de lăcaș al Domnului va avea cel mai mare succes când slujitorii ei vor avea o mai mare grijă de enoriași, vor cunoaște problemele lor și îi vor susține să depășească greutățile vieții.

Credința îi oferă omului o identitate moral-spirituală specifică, care îi stimulează intențiile spre realizarea faptelor bune, îi menține verticalitatea și împăcarea cu sine însuși.

Credința contribuie la micșorarea ispitei Răului, la înmulțirea Binelui și la mărirea încrederii în forțele proprii pentru a face fapte demne de Om al societății contemporane.

Bibliografie:

1. Călcii, Gh., Călchei, M., *Religia în societatea de criză: cazul Republicii Moldova*. În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice. № 2, 2013, p.153-164/
2. Voicu O., Cash J., Cojocaru V., *Biserică și Stat în Republica Moldova*. Chișinău, 2016.
3. Pichiu, D., Albuț, C., *Teoria valorii și elemente de praxiologie*. Iași, 1994.
4. Sfântul Augustin, *Confesiuni*. București, 2018.
5. Nietzsche, F., *Dincolo de bine și de rău. Preludiu la o filosofie a viitorului*. București, 1991.
6. Barometrul Opiniei Publice. 2015, noiembrie; 2018, noiembrie; 2021, februarie.

PROBLEME ACTUALE ALE POLITICII PENALE A STATULUI LA ETAPA ACTUALĂ

Raisa GRECU

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Raisa Grecu, email: grecu.raisa@gmail.com

CURRENT ISSUES OF STATE CRIMINAL POLICY AT THE CURRENT STAGE

Abstract: *In the conditions of dramatic deterioration of peace and security in the geopolitical region to which our state belongs, increased attention should be paid to the prevention of crimes against public security and public order, as well as such crimes as war propaganda, mercenary activity, etc. In parallel, a series of other categories of crimes are to be kept in view, which are not influenced in structure and dynamics, especially by some concrete changes that currently occur in the socio-political and economic life of the state, but which constitute a permanent general background. of crime, maintain and supply quantitatively and qualitatively this harmful social phenomenon.*

Keywords: *war, aggression, crime, criminal policy, legislation, prophylaxis.*

Adnotare: *În condițiile deteriorării dramatice a păcii și securității în regiunea geopolitică de care aparține statul nostru o atenție sporită urmează a fi acordată prevenirii infracțiunilor contra securității publice și a ordinii publice, precum și a unor asemenea infracțiuni cum sunt propaganda războiului, activitatea mercenarilor ș.a. În paralel urmează a fi ținute în vizor și un șir de alte categorii de infracțiuni ce nu sunt influențate ca structură și dinamică în mod special de unele schimbări concrete ce intervin la moment în viața sociopolitică și economică a statului, dar care constituind un fundal general permanent al criminalității, mențin și alimentează cantitativ și calitativ acest fenomen social nociv.*

Cuvinte cheie: *război, agresiune, criminalitate, politică penală, reglementare legislativă, profilaxie.*

Politica penală a statului poate fi definită la modul cel mai general ca o parte componentă a politicii statului direcționată spre prevenirea, profilaxia și combaterea criminalității la etapa concretă a evoluției societății și statului. La fel politica penală semnifică și o teorie științifică, bazată pe sinteza cunoștințelor din diverse domenii, în primul rând, al celor juridice penale - drept penal, drept procesual penal, drept execuțional, drept contravențional ș.a.

La baza politicii penale a unui stat sunt puse reglementările legislative, normative și de alt ordin (hotărâri de guvern, strategii, planuri), fapt ce asigură realizarea acestora în strictă conformitate cu principiul legalității.

Adaptabilitatea fenomenului criminalității, caracterul dinamic al manifestărilor acesteia în funcție de evoluția condițiilor concrete socioeconomice și politice de funcționare a societății și statului impun elaborarea unei politici penale strict ajustate criteriilor spațio-temporale.

Dincolo de respectarea acestui criteriu ce constituie o condiție a eficienței politicii penale propuse spre realizare, există niște principii fundamentale care urmează a fi puse la baza elaborării și realizării politicii penale a statului. De rând cu principiul legalității deja invocat, vom invoca în contextul dat și principiul umanismului. Acest principiu de o dublă orientare este direcționat, în primul rând, spre apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului - victimă reală și potențială ale atentatelor infracționale, iar în cel de-al doilea rând, spre tratarea umană a făptuitorilor infracțiunilor în pofida oricăror manifestări deseori cutremurător de antiumane de care dau dovadă aceștia în comportamentul lor infracțional. Șirul principiilor politicii penale poate fi continuat, dar cele două invocate le considerăm fundamentale, deoarece nerespectarea lor poate duce cu certitudine la arbitrar și voluntarism, iar în final – la eșecul total al politicii penale a statului și la amplificarea fenomenului infracțional.

Pornind de la condițiile actuale de funcționare a societății și statului la etapa actuală apreciem drept prioritare următoarele probleme ale politicii penale promovate de statul nostru.

În primul rând, este imperios necesară elaborarea și adoptarea la nivel de act legislativ a unei Strategii de prevenire, profilaxie și combatere a criminalității ca parte componentă a politicii statului la etapa actuală. Aceasta trebuie să se bazeze pe tratarea științifică a fenomenului criminalității ca fiind unul complex, transnațional, circumscris proceselor globalizării și care nu poate fi combătut decât în strânsă cooperare cu alte state și organismele internaționale indicate.

La nivel național rămâne prioritară problema combaterii corupției, așa cum aceasta a fost abordată de către Parlamentul Republicii Moldova în Hotărârea pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova la 8 iunie 2019, aceasta implicând în strânsă conexiune și problema combaterii crimei organizate, precum și a criminalității economice.

O atenție sporită urmează a fi acordată profilaxiei și combaterii infracțiunilor comise din interes material, nivelul cărora inevitabil va spori în urma scăderii nivelului de trai al populației cauzat de un șir de cauze economice și politice de ordin obiectiv și amplificării fenomenului polarizării societății pe criteriul bunăstării materiale, ceea ce în paralel va alimenta în continuare și infracționalitatea în domeniul traficului de ființe umane, proxenetismului etc.

Doar o abordare complexă a acestor și altor probleme ce țin de politica penală a statului la etapa actuală se poate solda cu succes în cauza prevenirii, profilaxiei și combaterii criminalității.

ОСОБЕННОСТИ СОЦИОМОРАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Алексей ШВАЦКИЙ

Орский гуманитарно-технологический институт (филиал)
Оренбургского государственного университета
Орск, Россия

Corresponding author: Alexey Shvatsky, email:alexuysh@mail.ru

FEATURES OF SOCIO-MORAL DEVELOPMENT OF MODERN YOUTH

Abstract. *This paper is devoted to analysis of the problem of socio-moral development of modern youth. The features and regularities of the formation of moral values in adolescence are considered. The results of the experimental research prove that the system of moral guidelines of young people is dynamic, ambiguous, characterized by a focus on basic human values, it reflects both the unstable social environment and the specific features of the age.*

Keywords: *socio-moral development; moral values; youth; formation; social environment*

Аннотация. *Данная публикация посвящена анализу проблемы социоморального развития современной молодежи. Рассмотрены особенности и закономерности становления нравственных ценностей в юношеском возрасте. По результатам экспериментального исследования установлено, что система нравственных ориентиров молодых людей динамична, неоднозначна, характеризуется направленностью на базовые человеческие ценности, в ней находит отражение как неустойчивая социальная среда, так и специфические особенности возраста.*

Ключевые слова: *социоморальное развитие; нравственные ценности; юношеский возраст; формирование; социальная среда*

Гармоничное развитие моральных и нравственных качеств является одним из ключевых условий формирования зрелой личности. Система нравственных ориентаций человека складывается в процессе социализации и отражает происходящие в социуме процессы. Поэтому любые движения в политической, экономической, духовной сферах общества влекут за собой изменения в ценностных ориентациях и поступках молодых людей.

Изучению проблемы морально-нравственного развития человека посвящены работы таких отечественных авторов, как: И.С. Артюхова, Е.К. Киприянова, Н.А. Кирилова, И.С. Кон, В.М. Кузнецов, А.В. Мудрик, А.С. Шаров и др. Большинство исследователей отмечают, что нравственность есть «неотъемлемая сторона личности, обеспечивающая добровольное соблюдение ею существующих норм, правил, принципов поведения» [1, с.21]. Они находят выражение в отношении к Родине, обществу, коллективу, людям, к самому себе, труду.

В психолого-педагогической литературе нравственные ценности рассматриваются как цель и основа воспитания подрастающего человека. Юношеский возраст является периодом интенсивного формирования системы ценностных ориентаций, оказывающей влияние на становление характера и личности в целом. Это связано с появлением на данном возрастном этапе необходимых для этого предпосылок: овладением понятийным мышлением, накоплением достаточного морального опыта, изменением социального положения. Формирование убеждений в юношеском возрасте свидетельствует о значительном качественном переломе в характере становления системы моральных ценностей. Именно ценностные ориентации, сформированные в этом возрасте, определяют особенности и характер отношений личности с окружающей действительностью и тем самым в определенной мере детерминируют ее поведение [2].

Усвоение норм морали помогает молодому человеку достигнуть определенной внутренней независимости от взрослых, утвердить свое «Я». Это дает основание говорить о том, что одни юноши имеют дифференцированную структуру моральных ценностей, в то время как для остальных все ценности представляются одинаковыми по своему значению, и у них, следовательно, пока еще отсутствует дифференцированная структура ценностных ориентаций.

С целью изучения социоморального развития в юношеском возрасте нами было проведено экспериментальное исследование. В исследовании принимали участие обучающиеся старших классов из средних общеобразовательных школ г. Орска. Решение диагностических задач осуществлялось с помощью следующих методик: методика «Ценностные ориентации», разработанная М. Рокичем, тест «Осознанность жизненных целей» (автор Е. Карапешта), опросник Ш. Шварца.

Анализ результатов проведенного исследования позволил выделить особенности формирования моральных ценностей старшеклассников. В зависимости от развития и содержания ценностных ориентаций были выделены 4 группы испытуемых.

Старшеклассников первой группы характеризует преимущественная ориентация на семью и работу с некоторым превышением семейно-бытовых ценностей. Таких испытуемых в нашем исследовании было выявлено 25,8%. Испытуемых второй группы характеризует доминирование ценностей «гедонистического» характера. Они в основном ориентированы на свое здоровье, любовь, приятное проведение времени с друзьями. Таких испытуемых в нашем исследовании было выявлено 29%. В третью группу вошли старшеклассники, которые имеют устойчивые сбалансированные ориентации, прежде всего на работу и достижение семейного счастья, где значимость профессионально-творческих интересов превышает все остальные ценности. Этим учащихся отличает гражданская направленность их личностной позиции. Таких испытуемых в нашем исследовании было выявлено 33,9%. У старшеклассников четвертой группы ориентации устойчивы, но направлены на собственную личность, на ценности, отражающие в основном индивидуальные интересы личности. Содержание их ценностных ориентаций позволяет охарактеризовать этих учащихся как «рационалистов с неудовлетворенными запросами». Таких испытуемых в нашем исследовании было выявлено 11,3%. В ходе исследования не были выявлены испытуемые, у которых экзистенциальные ценности как элемент личности еще не сформировался.

Сопоставление полученных данных с результатами предыдущих исследований позволяет утверждать, что современная молодежь больше ценит собственные интересы.

Они в меньшей степени, чем их предшественники, осуждают эгоистичные действия, особенно если они направлены на достижение материальной выгоды. Эта тенденция отражает и возрастную меркантильность молодежи. В структуре жизненных приоритетов молодых людей фиксируется переход от направленности на самоутверждение и альтруистические ценности к направленности на деловую активность и прагматические ценности. Однако наблюдаются и положительные тенденции. Так, большинство юношей и девушек указывают, что в будущем главным источником удовлетворения для них будет семья. На второе место они поставили работу (причем более четверти опрошенных именно ее назвали наиболее вероятным главным ориентиром в будущем).

Таким образом, социоморальное развитие современной молодежи является объективным отражением неустойчивой социальной среды, их система нравственных ориентиров динамична, неоднозначна, характеризуется направленностью на базовые человеческие ценности (мудрость, свобода, независимость, семья и др.). Также в их системе нравственных ориентиров находит отражение специфика возраста: чувство отчуждения от мира взрослых, ориентация на собственный опыт, потребность в самоутверждении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Марьясова Н.В. *Духовность в контексте психологического анализа: личностный аспект*. Хабаровск, 2014. - 123с.
2. Самылова О.А. *Концептуальные подходы к развитию нравственной сферы в период юности*. Барнаул: Си – Пресс, 2017. - 210с.

GÂNDIREA FILOSOFICĂ ORIENTALĂ ȘI VALOAREA FIINȚEI UMANE

Mihai BRAGA

Universitatea Tehnică a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Mihai Braga, email: mihail.braga@ssu.utm.md

ORIENTAL PHILOSOPHICAL THINKING AND THE VALUE OF THE HUMAN BEING

Abstract: *In this article is made the tentative to demonstrate that it is not efficient enough the study of personal "I" only from a social point of view relationship. The author is supporting the old oriental philosophy point of view, which considers that the human being is in a strong connection with the Cosmos, and the structure of human being corresponds to the Cosmos structure. The study of those identical structures' human-cosmos can make it possible to have a more proper knowledge of the human being, this is what can change the understanding of the Europeans about the human, and finally, will bring to the transformation of the European culture.*

Keywords: *Human being, the structure of the human being, level of informational, energetic and material, spirit, intellect.*

Adnotare: *În articol se face încercarea de a demonstra că este puțin eficientă studierea Eu-lui personal doar din punct de vedere a relației lui cu socialul. Autorul susține punctul de vedere a filosofiei vechi orientale, care considera că ființa umană se află în legătură strânsă cu Cosmosul, iar structura ființei umane corespunde structurii cosmice. Studiul acestor structuri identice om-cosmos ar face posibil o cunoaștere mai adecvată a ființei umane, ceea ce ar schimba înțelegerea europenilor despre om și, în final, ar aduce la transformarea culturii europene.*

Cuvinte cheie: *ființa umană, structuri ale ființei umane, nivel informațional, energetic, material, spirit, intelect.*

Cât de paradoxal nu s-ar părea, procesul cunoașterii, are tendința spre exteriorizare, spre a afla esența lucrurilor care ne înconjoară. Însă pentru că s-ar părea mai lejeră, mai apropiată. Dar de fapt mai aproape de noi este Eu-l nostru, cunoașterea Sine-lui. Și anume acest tip de cunoaștere se află în întârziere. Eu-l personal parcă s-ar feri de cunoaștere. Este mai lejer să-l cunoști pe Altul, să-i analizezi personalitatea, faptele, activitatea, principiile. Poate Altul este oglinda Sinelui? Dar se pare că este doar poate.

Ce a avut Socrate din îndemnul „Cunoaște-te pe tine însuți?”. A aflat despre existența Daimonului. Daimonul, principiul moral, păzitorul sufletului, pentru ca acesta să nu fie nimicit de contradicțiile interioare. Dar Daimonul face doar relația cu socialul, este doar responsabilitatea interioară față de semenii noștri. Să se reducă oare Sine-le nostru doar la perspectiva morală?

Mi se pare mai adecvată poziția gânditorului grec Hilon, care spunea: „Cunoaște-te pe tine însuși și tu vei cunoaște zeii și Universul”. Este o perspectivă mai largă, cercetarea Eu-lui deschide căi mai largi, prin el ne vom întâlni cu Zeii și Universul. Eu-l unește zeii cu universul, transcende omul către zeitate. Dar cum poate fi găsită calea unirii cu Universul, calea transcenderii, pentru că, de fapt, sensul adevărat al filosofiei este transcenderea, transformarea personalității umane, care dintotdeauna a fost strânsă în mrejele materialității lumii, iar cea mai mare parte a omenirii a redus viața la partea ei materială și din cauza aceasta Platon spunea cu amărăciune: „corpul este temnița sufletului”?

În „Tao Te King” Lao Tseu spunea: „Cel ce deținea Marea Imagine (a lui Tao) este identic cu Tao, el are intuiția fundamentală (Marele Simbol, Imaginea prototip, programul Universului) și obține câmpul defensiv sau aura ființelor, („embriionul sacru”), floarea de aur.” [1, p.71]

După cum spune marele gânditor chinez, este o identitate între Sinele nostru și marele Univers. Dar cum să găsim identitatea? Din nefericire, și asta este cauza principală a „căderii” omului, marea majoritate nu este orientată spre aflarea unității Omului cu Universul. În aceeași lucrare Lao Tseu evidențiază situația în care se află omenirea:

„Când omul cu spirit superior aude vorbindu-se despre reîntoarcerea la Tao,

El pune în practică, îl cultivă cu perseverență.

Când omul cu un spirit mijlociu află despre Tao (adevăr),

Când îl păstrează (urmează), când îl nesocotește (îl pierde).

Când un om cu spirit inferior aude despre Tao,

El râde cu lacrimi (ia în bătaie de joc)”. [1, p.78]

Filosofia orientală îndreaptă spre cercetarea Sinelui și a unității lui cu Universul, către meditație, către concentrarea în sine. Pentru aceasta structura sinelui este considerată identică structurii Universului. Pentru gândirea europeană această teză pare destul de paradoxală, cu toate că și ea a vorbit despre Macrocosmos (Univers) și Microcosmos (Om) și identitatea lor, începând cu filosofia greacă. Această poziție mai târziu a fost neglijată de știința și filosofia modernă. Francis Bacon spunea: „Fantomele speciei umane își au originea în însăși natura omenească și chiar în neamul și rasa omului . Căci este greșită afirmația că simțul omenesc este măsura lucrurilor, dimpotrivă, toate percepțiile, atât ale simțurilor, cât și a minții, sunt raportate la om, la măsura lor, iar nu la Univers”. [2]

Și, totuși, școlile filosofice orientale învățau despre structuri identice ale universului și omului. Atât universul cât și omul este alcătuit din trei nivele, material, energetic și informațional. Desigur, în expunerile orientale aceste nivele pot avea alte denumiri. În filosofia chineză acestea sunt Yang (informația), Ți (energia) și Yin (materia). În Yoga-Sutra a lui Patanjali este scris, că tot ce este perceput este manifestarea a trei proprietăți universale. Și tot acolo despre identitatea structurii umane și structurii universale este spus: „Cel ce este supus încercării (transformării) este alcătuit din elemente și organe, care după natura lor sunt luminatul, activul și inertul () sattva, rajas și tamas”. [3]

Studierea ființei umane de către școlile Yoga, Samkya, Daosism a adus reprezentanții acestora la concluzia că atât macrocosmosul, cât și microcosmosul funcționează datorită sintezei care se petrece la toate trei nivele ale realității – schimbului de informație, schimbului de energie și schimbului de substanțe.

Nivelul superior este considerat nivelul informațional, pe de altă parte, acesta este identificat cu spiritul. Spiritul este etern, se obiectivează dintr-o viață în alta. Spiritul are structură. Partea superioară este Atmanul, care este parte a Brahmanului, ori acesta reprezintă partea superioară ale

începuturilor creatoare, diriguitoare a Universului. Fiind dezvoltată această parte a conștiinței percepe nivelurile superioare ale realității. În ființa umană ea se manifestă prin talente dumnezeiești, supranaturale, haruri, tendințe și posibilități, și invers, în cazul unei subdezvoltări a acestei părți a conștiinței omul este orb spiritual, el este predispus să perceapă doar nivelul inferior al realității – lumea fenomenelor și lucrurilor materiale. Remarcabilul yoghin Rammurti S. Mishra descrie nivelul superior al spiritului în felul următor: „Atunci, când în rezultatul meditației și concentrării energia psihică va fi transformată în energie superioară, atunci această stare se va numi extraconștientă. Această stare este o stare liberă a conștiinței, ea se manifestă în procesul samadhi... Extraconștiința este o manifestare a Conștiinței Universale” [4].

Partea inferioară a spiritului este intelectul, element al conștiinței, dezvoltat pe baza principiului determinist (relația cauză-efect), operării raționale cu obiecte abstracte și concrete, noțiuni ce își au începuturile, într-o măsură sau alta, în lumea materială. După opinia yoghinilor, această parte a spiritului de asemenea își păstrează existența în lumile informaționale. În sistemele care susțin reîncarnarea, această parte a spiritului (sau a câmpului informațional) se va manifesta în capacități intelectuale speciale în viața următoare.

Nivelul informațional nu se distruge, el se păstrează și joacă un rol diriguitor atât în Univers, cât și în procesele psihice, fiziologice ale ființei umane. Spiritul individual se poate contopi cu Spiritul Universal prin care va avea loc procesul de deșteptare a ființei umane: „Conștiința yoghinilor preocupați de o asemenea meditație devine deschisă atât pentru atom, cât și pentru infinit” [4].

Un nivel mai inferior al ființei umane este considerat nivelul energetic. El este dirijat de nivelul informațional, atât de spirit, cât și de intelect.

Dacă am putea spune că ființa umană este alcătuită din trei corpuri care conlucrează, atunci ar fi mai clar: corpul informațional (dar este greu de spus dacă putem folosi acest termen), corpul energetic și corpul material. Atunci am putea spune că vom vorbi despre corpul energetic. Acesta este compus din trei nivele.

Nivelul superior al corpului energetic este alcătuit din energii subtile cosmice. Orișicare inițiat în tehnicile religiei și filosofiei orientale este pornit spre formarea abilităților de dirijare a acestor energii și de acumulare. Se spune că anume aceste energii au fost folosite de marii inițiați. Chemarea de a sesiza și a dirija aceste energii stă în fundamentul marilor religii orientale. Al doilea nivel al corpului energetic este numit astral sau emoțional. Energiile acestui nivel apar în centrele energetice, care se mai numesc *chakre* și sunt un fel de transformatoare. Nivelul inferior al corpului energetic îl formează energiile eterice și lucrează mai mult în corpul material, în celule.

Cel mai cunoscut rămâne corpul material al ființei umane și adesea omul reduce toate grijiile și interesele sale doar la activitatea și funcționarea acestuia. Cu toate că, și aici sa-r putea vorbi de un șir de sisteme care funcționează integral și acestea ne-ar putea explica mai bine ce prezintă cu adevărat ceea ce numim ființa umană. Sa-r putea evidenția sistemul stomacal-intestinal care produce un șir de probleme organismului uman și care este legat de utilizarea unei cantități enorme de energie. De asemenea este important de a cunoaște cum funcționează sistemul cardiac și a vaselor sanguine și care pot avea disfuncții și aduce la rezultate tragice (insult-infarct). Sau sistemul endocrin care funcționează la nivelul biochimiei; sistemul imunitar care este gardianul organismului și luptă împotriva dăunătorilor externi; sistemul motric care este dependent, în mare măsură, de sănătatea sistemului nervos periferic etc.

Filosofia orientală ne dă speranța de a putea înțelege natura ființei umane, care, de fapt, este un sistem complex și funcționarea lui nu depinde doar de schimbul de substanțe, dar și de schimbul

de energie și informație. Înțelegerea adecvată a nivelurilor superioare și funcționarea acestora deschide căi, posibilități spre transformarea ființei umane și schimbarea lumii în care trăim.

Referințe bibliografice:

1. Lao Tse. *Tao Te King*. București, 1992, p. 71
2. Bagdasar N., Bogdan, V., Narly, C. *Antologie filosofică*, București: Universal Darsi, 1995, 656 p.
3. Патанджали. *Йога- Сутра*. [Citat 6.05.22] Disponibil: <http://www.naturadei.narod.ru/yoga-sutra.htm>
4. Мишра, С. Р. *Основания Йоги*. София, 2000, 224 с.

METODOLOGIA AXIOLOGICĂ ÎN STUDIAREA GRAFICII DE CARTE MOLDOVENEȘTI, PERIOADA 1945-2010

VICTORIA ROCACIUC

Institutul Patrimoniului Cultural al MEC,
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Victoria Rocaciuc, email: rocaciuc@gmail.com

AXIOLOGICAL METHODOLOGY IN THE STUDY OF MOLDOVAN BOOK GRAPHICS, PERIOD 1945-2010

Abstract: *In the present research, it is proposed a new task of studeing of methodological approach of the Moldovan book graphics from the period 1945-2010. Aesthetic values refer to the products of design, etc., their material support having another purpose. In these cases we speak of the beauty of some object or art images. Artistic values strictly are considered the field of art, as a form of manifestation of the aesthetic attitude. Artistic value can be defined as the acquisition of a work of art that expresses an appreciation of it, an appreciation by virtue of which the work is established its place, its hierarchical rank within a scale of values. If we talk about „appreciation” in general, obviously we mean a large dose of subjectivism that intervenes in the act of artistic evaluation. In order to restrict this dose of subjectivism, it is necessary to refer to other types of values that can be part of the „artistic value” criterion. This article represents an introductory study in the research of the artistic values of Moldovan book graphics, period 1945-2010.*

Keywords: *axiology, graphics, book, illustration, value.*

Adnotare: *În cadrul cercetării de față, se propune o nouă sarcină de studiere și de abordare metodologică de analiză a graficii cărții moldovenești din perioada 1945-2010. Valorile estetice se referă la produsele de design etc., suportul material al acestora având un alt scop. În aceste cazuri vorbim de frumusețea unor obiecte sau imagini de artă. Valorile artistice sunt strict considerate domeniul artei, ca formă de manifestare a atitudinii estetice. Valoarea artistică poate fi definită ca dobândirea unei opere de artă care exprimă o apreciere a acesteia, o apreciere în virtutea căreia operei îi este stabilit locul, rangul ei ierarhic într-o scară de valori. Dacă vorbim de „apreciere” în general, evident că ne referim la o doză mare de subiectivism care intervine în actul evaluării artistice. Pentru a restrânge această doză de subiectivism, este necesar să analizăm și alte tipuri de valori care pot face parte din criteria ale „valorilor artistice”. Acest articol reprezintă un studiu introductiv în cercetarea valorilor artistice ale graficii de carte din Moldova, perioada 1945-2010.*

Cuvinte cheie: *axiologie, grafică, carte, ilustrație, valoare.*

Introducere.

De regulă, analizăm valoarea artistică alături de cea estetică. Aceste noțiuni pot fi destul de apropiate sau astfel ele sunt tratate în mod eronat, superficial. Orice abordare necesită și formularea sarcinilor în dependență de direcție de cercetare. Contextul aprecierilor la fel trebuie luat în considerație. Dat fiind faptul că istoriografia națională nu oferă informații privind studierea artelor plastice naționale prin prisma metodologiei axiologice, în prezentul articol vom încerca să creăm o cercetare prealabilă a ideilor legate de aceasta, ca în continuare să trecem la noile sarcini de analiză teoretică, mai înguste și mai aprofundate.

Studierea sursologică a teoriilor și noțiunilor despre valoare și artă.

Sursele istoriografice, inclusiv cele din internet, oferă informații că valorile estetice sunt valorile de studiere figurativă (imaginară) a lumii în procesul oricărei activități umane (în primul rând în artă) bazată pe legile frumuseții și perfecțiunii. Atitudinea estetică este înțeleasă ca un tip special de legătură între subiect și obiect, atunci când, indiferent de interesul practic exterior, o persoană exercită o plăcere spirituală profundă din contemplarea armoniei și perfecțiunii. Valorile estetice pot acționa sub formă de obiecte naturale (de exemplu, un peisaj), persoană însăși (celebra formulă a lui Cehov: *totul într-o persoană ar trebui să fie frumos – față, haine, suflet și gânduri*), precum și obiecte spirituale și materiale create de om sub formă de opere de artă.

În contextul cercetării valorilor în grafică de carte, amintim ideile lui Wladyslaw Tatarkiewicz despre multiple direcții de studiere a esteticii, care cuprind atât teoria frumosului cât și teoria artei, cercetând deopotrivă teoria obiectelor estetice și cea a experiențelor estetice, având un caracter deopotrivă descriptiv și normativ, analitic și explicativ [1, p. 16]. „*Estetica își ia materialul din diferitele arte: există o estetică a poeziei, a picturii, a muzicii etc.*”, consideră Tatarkiewicz [1, p. 20]. Estetica graficii de carte la fel are dreptul la existență. Autorul mai accentuează contrastele reale de separare a *artelor frumoase*, care apelează direct la simțuri, de *poezie*, care se bazează pe semne lingvistice. Este firesc, ca teoriile și ideile estetice să difere unele de altele, deoarece unele se bazează pe literatură, altele pe artele frumoase, unele pun în evidență imagini sensibile, iar altele simboluri intelectuale. „*O teorie estetică completă trebuie să îmbrățișeze ambele direcții: frumosul sensibil și cel intelectual, arta directă și cea simbolică. Trebuie să fie atât o estetică a artelor frumoase cât și o estetică a literaturii*”, menționa Tatarkiewicz în introducerea lucrării sale „*Istoria esteticii*” [1, p. 20]. Însă, constatăm că axiologia graficii de carte include mai multe decât aceste două direcții de bază: estetica artelor și estetica literaturii, subiectele și conceptele literare și artistice nu pot fi analizate separat de toate celelalte fenomene cotidiene ce influențează în mod direct gustul autorului sau „gustul epocii”.

Valorile artistice reprezintă un set de proprietăți, calități, trăsături unice ale unui obiect, care indică semnificația socio-culturală universală a acestuia în domeniul artei [2]. Valorile sunt totul ce într-o operă de artă plastică ca pictură (sculptură, grafică, instalație etc.) nu poate fi cântărit, atins, măsurat cu o bandă de măsurare sau cules cu unghia, ele sunt intangibile.

Imaginea artistică este „un produs al imaginației”, înzestrat „cu valoare estetică”, este o reprezentare a realității înconjurătoare prin intermediul simțurilor, reflectarea ei artistică prin cuvinte (în literatură) [3], prin linii, culori, tonuri, volume (în artă plastică, inclusiv în grafică de carte) [4]. Problema executării și tratării *imaginilor artistice* există de la începuturile istoriei artelor universale și rămâne actuală până în prezent. Noțiunea de *imagine artistică* destul de frecvent se utilizează în publicații despre arte plastice. Însă mai puțini cercetători au consacrat fenomenului respectiv investigații separate. În multiple aspecte, *imaginea artistică* a fost studiată de Pierre

Francastel, Erwin Panofsky, Charles Bouleau, Lionello Venturi, Cennino Cennini, Camilian Demetrescu etc. Aspectele respective în creație sunt reflectate și în lucrările teoretice semnate de artiștii plastici, precum sunt Leonardo da Vinci, Fernand Léger, Paul Klee, Wassily Kandinsky, Kasimir Malevich, Janos Mattis Teutsch, artiștilor care au făcut grafică sau grafică de carte. Pictorul, ilustratorul, gravorul și teoreticianul William Hogarth (1697-1764) a prezentat o sinteză impresionantă a ideilor estetice ale vremii sale a căror rezonanță avea să fie resimțită pe parcursul întregii istorii a artelor [5].

O imagine artistică este o imagine din artă, care este creată de autorul unei opere de artă pentru a dezvălui cât mai pe deplin fenomenul descris al realității. Imaginea artistică este creată de autorul pentru dezvoltarea cât mai completă a lumii artistice a operei. În primul rând, prin imaginea artistică, cititorul dezvăluie imaginea lumii, mișcările complot-intrigă și trăsăturile psihologismului.

Pe de o parte, *imaginea artistică* este un semnificant (deci mediator materializat între obiectul estetic, opera, și receptorul lui) cu valoare estetică, deci obiectualizare într-un material anumit: culoare, sunet, corp material tridimensional (pictură, bronz, lemn, fildeș etc.), a unui elaborat al fanteziei artistice [6, p. 171-172]. „*Imaginea artistică este constituentul gândirii artistice, așa cum este conceptul constituentul gândirii științifice*”, este menționat în *Dicționar de estetică generală*, publicat în 1972 [6, p.171-172]. Însă după anii 1950, odată cu apariția *conceptualismului* în artă, se observă că noțiunea de *concept* la fel este utilizată drept constituent al gândirii artistice.

Totodată, *imaginea artistică* reprezintă unitatea dialectică contradictorie între elementele ei constitutive: cel material și cel ideal. Considerată în această unitate dialectică, *imaginea artistică* nu este un simplu semn, nu informează numai despre o existență obiectuală, ci semnifică o reacție umană în prezența realității, reacția sensibilității artistice. În acest sens, *imaginea artistică* constituie și unitatea dialectică între general și individual. Prin intermediul existențelor ei materiale, cu caracter de unicat, se înfăptuiește reflectarea în conștiința artistică, a unei relații cu caracter de generalizare între om și realitatea naturală și socială. Spațiul și timpul în care ființează *imaginea artistică* nu sunt spațiul și timpul fizic, uniforme și fără coloratură, ci un spațiu și un timp ideal al artei, altul decât cel obiectiv pe care-l studiază științele. Fantezia artistică dă dreptul la ranversarea, dilatarea sau densificarea timpului, la deformarea spațiului fizic în vederea înfăptuirii unei imagini artistice capabile să semnifice trăiri umane. Procedeele de tipul *flash-back*-ului cinematografic sau al perspectivelor picturale, care nu se calchiază după cele ale geometriei descriptive, dau imaginilor artistice capacitatea de a căpăta o profunzime semantică specifică, alta decât cea a conceptelor științifice. Perspectiva spațială diferă de la o epocă istorică la alta, sau chiar de la un artist la altul, în funcție de spațiul artistic, acela în care se proiectează semnificațiile umane.

Pe de altă parte, din punctul de vedere etimologic, *imaginea artistică* mai înseamnă reprezentare plastică a unui obiect sau a unui tablou din realitate prin mijloace artistice; reprezentare plastică a unei ființe etc. făcută prin fotografiere, prin desen etc.; reflectare artistică a unui obiect, a unui peisaj etc. făcută prin sunete, prin cuvinte, prin culori etc.

Imaginea artistică este un produs al imaginației cu valoare estetică. Imaginile artistice pot fi: vizuale, auditive, tactile (la pipăire), olfactive, gustative, dinamice, chinestezice (senzație ce mișcă omul), cromatice etc. *Imagologia* este o ramură a sociopsihologiei care cercetează sistematic reprezentările pe care le au popoarele sau clasele sociale despre ele însele [7, p. 475]. Aceasta ține de dialectica realului și imaginarului. Totodată, adjectivul *imagistic* (imagistică,

imagistici) se utilizează privitor la imagini, de imagini, cu imagini. Iar la nivel substantivat înseamnă gen de poezie sau de proză în care predomină imaginile; sau semnifică ansamblul de imagini care există în asemenea creații.

Astfel, în concepția lui Pierre Francastel operele picturii erau definite ca *sisteme de semne* care pot fi cercetate prin metode riguroase, atrăgându-se atenția asupra faptului că nu anecdotică subiectului contează cât mecanismul individual care l-a făcut lizibil și eficace. În privința imaginii artistice Francastel considera: „*Artistul ia valori din mediul ambiant. El le traduce, le transpune, le dă corp. Factura depinde de artist, semnificația de societatea care l-a format și instruit*” [8]. Problema obiectului figurativ și problema formei l-au condus spre luarea în considerare a problemei imaginii. Drept false erau pentru dânsul teoriile care văd în imagine o copie a realului, fiind evident că asemănarea operei figurative cu anumite aspecte selecționate ale realității este produsul artei și nu efectul unui mecanism de transfer, implicând o viziune antropomorfică a naturii. Cu toate acestea, caracteristicile imaginii artistice sunt departe de a fi definite cu precizie. Nu este clar, dacă poate imaginea figurativă să fie confundată cu imaginea mintală sau dacă rolul ei este acela de a face absentul prezent. În acest context apare și problema *imaginarului*. Francastel se întreba: „...*oare imaginea figurativă nu este, dimpotrivă, un fel de închipuire, o realitate strict conceptuală, distinctă atât de semnele fixate pe suport, cât și de reprezentările mintale ale creatorilor și ale spectatorilor?*” [8, p. 159-160]

Orice imagine implică asocierea unui concept și a unui semn. Nu este corect să considerăm izolat semnul și apoi conceptul. Redusă la semn, imaginea nu semnifică (Francastel). Și nu există un al treilea termen între semnificant și semnificat.

Există și problema tratării imaginilor la nivel de amintiri sau chiar acelor situate în spirit. De fapt, în imagine se pot vedea combinații de conduite – gesturi – senzorio-motrice și reprezentări. Prin elementele sale, imaginea este un reflex al experienței comune unui anumit număr de indivizi. În concepția lui Francastel, imaginea prin esența ei este și o elaborare, o creație, a unei lumi, nu absolute, cum se spune mereu, ci ireale și în fiecare moment deformabile, suficient de imaginare pentru a fi maniabilă și prevăzută, astfel, cu conținuturi foarte variabile, cu singura condiție a respectării unora dintre elementele sale și, mai ales, a schemelor sale de asociere. Trebuie făcută distincția între obiectul figurativ și imagine, între medium și reprezentare. Dialectica perceputului, a realului și imaginarului implică noțiunea de *semn-relevu*. Mai există și multiple tratări asupra procedeelelor, mijloacelor și tehnicilor folosite pentru a materializa imaginea născută în spiritul său. Analiza imaginii este însăși reconstituirea schemelor de gândire care au condus pe creator la realizare, în spiritul său, a unui asamblaj nu de semne, ci de elemente extrase, în mod simultan, din amintirile sale, din amintirile altuia, din senzațiile de ordin diferit. Noțiunile de loc, de spațiu, de timp și de cauzalitate capătă astfel sensuri noi.

Trebuie să luăm în considerație și faptul că narațiunea și simbol la fel sunt particularitățile indispensabile ale imaginii artistice.

Imaginea artistică mai este tratată și drept categoria generală a creației artistice: forma proprie artelor de reflectare, de tratare și însușire a vieții prin crearea obiectelor de influență estetică. Prin imagine artistică adesea se subînțelege un element sau o parte a întregului, un fragment (detalui) independent sau care are un conținut independent (spre exemplu, imagini simbolice).

Într-un sens mai general, *imaginea artistică* este un mod de existență a operei de artă, analizat din aspectul expresivității, energiei și semnificației expresive. Printre alte categorii estetice aceasta a apărut relativ mai târziu, cu toate că ea poate fi întâlnită în concepțiile lui

Aristotel despre *mimesis* – despre imitarea liberă de către artist a vieții în posibilitatea ei de a crea obiecte cu un conținut interior și despre plăcerea estetică (catharsis).

În dezvoltarea lor artele, pornind de la tradiția antică, se apropiiau de meșteșug, măiestrie, și astfel la începuturile artelor locul mai important aparținea artelor plastice. Atunci în științele estetice se utilizau noțiunile de *canon*, mai apoi de *stil* și *formă*, prin intermediul cărora se producea atitudinea artistului față de material.

Faptul că materialul prelucrat artistic reprezintă de ceva ideal, ceva asemănător cu gândul s-a conștientizat doar atunci când pe prim-plan s-au evidențiat artele „spirituale”, literatura și muzica. În estetica hegeliană și post-hegeliană noțiunea de *imagine artistică* a fost utilizată drept produs al gândirii artistice în opoziție cu rezultatele gândirii abstracte, științifice – silogisme, deducția, concluzia, demonstrarea, formula. De atunci aspectul universal al imaginii artistice mereu a fost pus la îndoială.

La nivel de tematică, o atenție deosebită s-a acordat *imaginii artistice* în perioada sovietică [9]. Actualmente tema respectivă îi preocupă pe filosofil și cercetătorii contemporani. Estetica contemporană analizează teoria *imaginii artistice* drept cea mai progresistă și de perspectivă, care înlesnește descoperirea naturii originale a artefactului. Pot fi evidențiate diverse aspecte ale imaginii artistice, care demonstrează apartenența ei mai multor sfere de cunoaștere și de existență umană.

În aspect ontologic imaginea este fapt de existență ideală, un fel de obiect schematic, cel care se află în afara substratului material. În aspect semiotic imaginea este un semn, adică mijloc de comunicare în cadrul unei culturi sau mai multor culturi. În aspect gnoseologic imaginea este invenție, ficțiune. Astfel, ea poate fi privită ca ceva relativ, admisibil, ipotetic despre existența căruia nu se poate să afirmăm nici „da”, nici „nu”, ceva nelocalizat concret, care nu se știe dacă a avut loc în realitate, dar care nu este exclus. În aspect estetic imaginea artistică se prezintă drept organism asemănător cu cel viu, care nu are nimic inutil, de prisos, întâmplător și care creează impresia de frumusețe în unitate perfectă și conștientizare finală a tuturor părților și elementelor. Ea reprezintă o existență autonomă a realității artistice, finisată, deci un „organism”. În calitate de „organism” imaginea artistică este autonomă și în calitate de obiect ideal este obiectivă (aidoma unui număr, unei formule), în calitate de admitere este subiectivă, iar în calitate de semn intersubiectivă și comunicativă, realizabilă în formă de „dialog” între autor-artist și destinatar-receptor, și în acest sens nu este nici obiect, nici gând, ci proces bilateral [10].

Adevărul artistic este o reflectare în operele de artă a vieții în conformitate cu propria sa logică, pătrunderea în sensul interior a ceea ce este descris.

Conceptul de valoare apare în filosofia lui I. Kant și este dezvoltat în lucrările lui R. G. Lotze, W. Windelband, H. J. Rickert [11], M. Weber, H. Cohen, M. Scheler, N. O. Lossky. Abordarea axiologică a unei opere de artă dezvăluie trăsăturile și proprietățile ei inerente, care, în considerarea tradițională, rămân în umbră sau sunt complet ignorate: capacitatea de a evoca un sentiment de satisfacție estetică cu formă, proporție armonică și completitudine. Creațiile artistice sunt în același timp implicate și chiar subordonate unor fenomene non-estetice. Potrivit lui M. P. Mussorgsky, „arta ar trebui să întruchipeze mai mult de o frumusețe”. Esența artei este în conjugarea artei cu valorile cognitive, morale, filozofice și religioase. Autorul unei opere de artă acționează ca un purtător de orientări valorice care sunt întruchipate în lucrare (în primul rând, în starea ei emoțională: eroică, tragică, umoristică) și „întâlnește” cititorii [12].

O fațetă esențială a valorii artistice sunt realizările scriitorilor în sfera vorbirii propriu-zisă. Lucrarea, ca întreg discurs, recrează, în primul rând, un stil individual, unic, care poartă informații

despre modalitățile de înțelegere a lumii, despre atitudinile comunicative și creative ale autorului. În al doilea rând, ficțiunea este receptacul și cel mai important focar al bogăției limbii naționale, influențând, la rândul său, formarea normelor acesteia [13].

Lucrarea „Discursuri asupra artei” a colectivului de autori români include ca subcapitol subiectul despre „Practici și valori artistice contemporane: spre o hibridizare a metodelor esteticii și sociologiei artei” [14]. Cunoaștem o serie de publicații editate de M. Rațiu și D. Rațiu consacrate evoluției concepțiilor despre artă [15], cu caracter eshatologic [16] sau cele legate de noua problematică a virtualizării identităților de A. Codoban [17]. Găsim și informații care accentuează valoarea timpului în aprecierea operei de artă. Așa sunt considerate tablouri, sculpturi, lucrări grafice și plăci de imprimare grafică originale, obiecte de cult religios de diferite confesiuni, obiecte de artă și meșteșuguri, obiecte de uz casnic create cu mai bine de 50 de ani în urmă [18]. Totodată, cunoaștem tendința actuală devenită deja legitate a criteriilor de participare la expozițiile de artă contemporană, valoarea operelor e apreciată și din perspectiva faptului că dacă lucrarea e creată în perioada ultimilor doi ani, aceasta e mai repede admisă spre participare în expoziție sau concurs de artă plastică. Așadar, o apreciere se creează când analizăm anticariatul, alta - când apreciem valoarea actualității în artă. Interesante prin subiectele diferite sunt publicațiile recente în limba rusă despre aspectele de abordare a valorilor artistice.

Articol *О критериях оценивания художественной ценности* de J. A. Suiundukovici discută criteriile de evaluare a valorii artistice, în care sunt analizate diverse opinii asupra criteriilor de evaluare a operelor de literatură și artă [19]. I. P. Ciupina în articolul *Духовные и художественные ценности ремесленничества* pune în discuție atitudinea față de meșteșugul în artă, inclusiv în artă profesională, populară sau naivă [20]. Iu. V. Buhman în articolul *Презентация художественных ценностей в сети Интернет* accentuează resursele internet ca o nouă valoare a timpului [21]. Articolul *Ценность постмодернистской художественной коммуникации* de L. A. Baraș [22] este dedicat studiului valorilor comunicării artistice postmoderne. Se ia în considerare posibilitatea interpretării filosofice a contactelor dintre artist și privitor în afara paradigmei subiect-obiect. M. P. Matiușkova în articolul *Антимония художественной и коммерческой ценности искусства* [23] pune în discuție relația dintre valoarea artistică și cea comercială a artei. Autorul arată evoluția conștiinței estetice, susținând că valoarea artistică a unei opere de artă până la sfârșitul secolului al XIX-lea era direct legată de talentul creativ al individului. În lumea artistică modernă, potrivit autorului, există o intruziune constantă a banilor în artă și critică.

Avangarda a pretins întotdeauna a fi o reelaborare universală a conștiinței oamenilor, fiind paradoxală, nu produce formule gata făcute și nu oferă anumite cunoștințe, sarcina ei este alta: să provoace o căutare, participarea intelectuală, să creeze noi experiență, pregătiți conștiința unei persoane pentru cele mai incredibile situații stresante și cataclisme mondiale.

Postmodernismul respinge fundamental formularea problemei calității în raport cu o operă de artă, iar în ceea ce privește funcționarea tradițională a acestor concepte, ea pare a fi un fenomen de calitate scăzută, în afara grilei de coordonate a criteriilor tradiționale; pentru el nu exista prioritati rigide în materie de credință, predilecții filozofice și estetice [24].

Recunoașterea valorii artistice: concepte, clasificări și criterii.

Originalitatea valorii artistice se datorează particularităților purtătorului său – o operă de artă unică care completează asimilarea practică și teoretică a realității de către o persoană prin recrearea sa iluzorie, dublând ființa reală cu un cvasi-figurativ artistic-figurativ. Deși roadele acestei

activități sunt măsurate după aceleași standarde valorice ca și fenomenele vieții reale – estetice și morale, politice și religioase, existențiale – ele au presupus o atitudine valorică deosebită față de ei înșiși, care s-a manifestat în fenomenul valorii artistice.

Recunoașterea valorii ca fenomen axiologic independent ar trebui să răspundă obiecțiilor acelor reprezentanți ai gândirii estetice care văd în valoarea artistică un fel de valoare estetică – „valoarea estetică a operelor de artă”. O astfel de viziune este o consecință a reducerii pe scară largă a creativității artistice la crearea de frumos, după ideile susținătorilor „artei pure”, sau la activitate „după legițele frumosului”, după binecunoscutele expresii a lui K. Marx. Ideea, totuși, este că argumentele esteticienilor au fost de mult respinse de teoreticieni, în primul rând de susținătorii conceptului de „Estetică și studii generale de artă” (M. Dessoir, E. Utitz, R. Gaman și mai târziu J. Mukarzhovsky și R. Ingarden), și cursul real al dezvoltării artei în secolul XX, care a arătat cât de mult e deja depășită analiza pur estetică.

Specialiștii ruși au reușit să reflecte această problemă în mod repetat, inclusiv în cartea recent publicată „Aesthetics as a Philosophical Science”[25], așa că sensul principal al acestui concept oferă argumente suplimentare care decurg din interpretarea morfologiei valorilor dezvoltată aici. Întreaga istorie mondială a artei mărturisește că a combinat organic valorile estetice cu cele anestezice – așa sunt creațiile marilor artiști din toate domeniile artei, de la creatorii Parthenonului și ai Catedralei Notre Dame, marele poem al lui Dante și Tragediile lui Shakespeare, picturile lui Rembrandt și simfoniile lui Beethoven, până la clasicii artistici ai secolului XX – lucrări de T. Mann și M. Bulgakov, D. Șostakovici și B. Brecht, S. Eisenstein și Ch. Chaplin, P. Picasso și V. Mukhina, A. Solzhenitsyn și I. Brodsky ... În acest sens, putem să ne referim la studiile lui V. Dneprov asupra lucrărilor lui L. Tolstoi, F. Dostoievski, marii romancieri europeni și americani ai secolului al XX-lea, mulți dramaturgi, artiști și compozitori ai epocii noastre: oamenii de știință au arătat în mod convingător că valoarea artistică este în toate cazurile o calitate integrală a unei opere de artă, în care se contopesc, adesea inconsecvent corelate cu fiecare alta, valoarea sa estetică, atât morală, cât și politică, și religioasă și existențială. Regula generală poate fi formulată după cum urmează: cu cât este mai largă gama de fenomene de viață înțelese de artist, cu atât spectrul axiologic al recreării lor figurative într-o operă de artă este mai larg: deși, parafrazând vestitul aforism al lui E. Yevtushenko: „*Un poet în țara noastră este mai mult decât un poet*”, aceste cuvinte pot fi atribuite nu numai poeziei, ci și oricărei arte mari, și nu numai autohtonă, ci și germană, mexicană, japoneză și australiană... în același timp, „*mai mult decât poet*” înseamnă că rămâne un adevărat poet, indiferent de modul în care ar absorbi conținut non-poetic în opera sa, ceea ce face din valoarea estetică un „membru indispensabil” al acelei sinteze axiologice, care este valoarea artistică. Astfel, a vedea poeticul și în conținutul ilustrativ al operelor literare de diferit gen ar însemna a aprecia valoarea artistică a acestuia.

Esteticianul rus Iurii Borev, analiza caracterul durabil al valorilor artistice în legătură cu progresul în artă [26]. Arta selectează din obiectul din viață ceea ce are importanță general-umană, considera Borev. Importanța și interesul general-uman al fenomenelor abordate prin artă, determină caracterul ei peren [27]. Desigur, nu toată arta e valoroasă în sensul durabilității, la orice etapă istorică s-au creat opere de caracter superficial, doar marele geniu poate observa și aborda original aspectul esențial al fenomenelor interpretate artistic. Ulterior autorul analizează esteticul ca valoare.

Apologetii „artei pure” au susținut că prezența unui conținut vital, anestezic în operele clasicilor le face „doar jumătate” din opere de artă, în timp ce în practică dorința de a obține artă „pură”, distilată estetic, reducerea sarcinii creatoare la un „joc de formă”, a condus la respingerea

oricărei reprezentări și la crearea unor construcții plastice și sonore abstracte, la fel ca și abstracționistii, cubo-futuști, fauști, litriști, dodecafonști, constructiviști; cu toate acestea, este clar că aceasta este doar una dintre pozițiile prezentate de istoria artei, iar poziția este extremă chiar și în limitele Modernismului; de aceea nu poate fi recunoscută ca fiind cea mai înaltă manifestare că aceasta este doar una dintre pozițiile prezentate de istoria artei, iar poziția este extremă chiar și în limitele Modernismului; prin urmare, nu poate fi în niciun fel recunoscută ca fiind cea mai înaltă manifestare a creativității artistice, prin care însăși esența ei ar putea fi determinată (mai ales că relativitatea acestei poziții este evidențiată de o reducere bruscă a influenței ei în arta Postmodernismului, care în diverse modalități redau artei conținutul său vital, punând în legătură deciziile problemelor estetice și anestezice: în cartea mea „Estetica ca știință filozofică” menționată mai sus, se pot găsi exemple ale unei astfel de orientări a creativității postmoderne, căutând o sinteză a modernismului și clasicilor).

Purtătorul valorii artistice este o operă de artă, adică un anumit fragment din realitatea vieții, transformată într-o realitate artistică; aceasta înseamnă că percepția operei este în două straturi - necesită atât o înțelegere personală, co-creativă a realității semnificative de către artist, cât și o evaluare a modului în care, la ce nivel de talent și îndemânare, artistul a făcut-o. Faptul că realitatea artistică pe care o trăim – „lumile” lui O. Balzac și E. Hemingway, L. Tolstoi și A. Cehov, El Greco și S. Dali, M. Mussorgsky și D. Verdi – sunt fictive, iluzorii și realitatea transpusă de artist, și nu adevărata lor „esență existentă”, determină originalitatea valorii artistice ca valoare însăși a acestei transformări. Pe latura ei subiectivă, originalitatea valorii artistice se manifestă în procesul psihologic pe care grecii l-au numit „catharsis”, și îl putem descrie mai exact ca un proces de experiență co-creativă-înțelegere a conținutului unei opere de artă. Aceasta înseamnă că acest proces este alcătuit dintr-o relație dialogală între două orientări ale psihicului – să înțeleagă conținutul de viață al operei în întregul său conținut de probleme morale, politice și religioase, existențiale, estetice și să evalueze calitățile estetice ale formei sale.

Istoria criticii de artă, precum și experiența proprie a individului de a percepe arta fiecărei persoane, arată cât de diferite sunt forțele mentale care rezolvă aceste probleme și cât de dificilă poate fi relația lor, atât armonioasă, cât și conflictuală, ceea ce depinde și de corelarea obiectivă a calităților conținutului spiritual al operei și a calităților formelor sale, interne și externe: așa s-au confruntat în articolele critice ale lui D. Diderot sau ale lui G. Plehanov înțelegerea morală și evaluarea estetică a picturii lui F. Boucher, interpretarea sensului ideologic și politic reacționar și a magnificei forme estetice a lucrărilor lui K. Hamsun. Dar aceasta înseamnă că evaluarea și înțelegerea unei opere de artă se realizează într-un dialog de diferite subiecte care coexistă în sufletul cititorului, privitorului, ascultătorului, criticului profesionist – cel pentru care este important să rezolve problemele vieții. În creație cel care este interesat doar de „cum este făcută” lucrarea, indiferent de conținutul ei problema de viață și, cel mai bine, în absența unui astfel de lucru, ceea ce interferează cu bucuria purului „joc de forme”.

Desigur, natura integrării axiologice în fiecare domeniu de artă depinde de specificul posibilităților sale spirituale și de conținut, care sunt semnificativ diferite în literatură și muzica instrumentală, în pictură și arhitectură, în cinema și arte aplicate; prin urmare, criteriile artistice – așa se numește pe scurt valoarea artistică – în fiecare zonă a creativității sunt diferite, ceea ce dă dreptul de a vorbi despre valorile artistice la plural; acest drept dă și axiologiei și esteticii faptul că în istoria artei înțelegerea artei se schimbă – la maeștrii renascentiste nu era la fel ca la cei medievali, la maeștrii barocului era diferit de la clasiști, la moderniști era diferit față de realiști etc. Totodată, în limitele în care arta rămâne artă, fără să degenereze într-o altă formă de activitate,

rămân semne invariante de artă, generate de legătura dialectică în ea a valorilor estetice și anestezice. Astfel, teza despre diferența fundamentală dintre valorile estetice și cele artistice primește o argumentare suplimentară și, după cum se pare, dificilă – purtătorul primei este materialitatea reală a formei trădate și nu o realitate fictivă, iar atribuirea ei de valoare se realizează prin activitatea emoțională holistică a subiectului în cursul dialogului intern al diverselor sale „subiecte parțiale”, dintre care doar unul realizează o evaluare estetică a unei opere de artă.

Actualmente a apărut părerea că spectrul valorii s-a închis și structura axiosferei a fost dezvăluită prin analiza ei de sistem [28]. S. H. Rappoport a arătat în mod convingător modul în care evaluările estetice se corelează cu cele non-estetice într-o operă de artă: „*arta supune evaluarea estetică filosofiei, poli-idei teoretice și de altă natură, orice idealuri și, odată cu ele, obiectele puse în lumina acestor idei*”. Potrivit lui, „*arta își conduce întotdeauna evaluările evaluărilor în sens estetic*” [29]. M. M. Bahtin a remarcat că „*un obiect estetic include toate valorile lumii, dar cu un anumit coeficient estetic*” [30].

Astfel, arta ca operă creată prin activitatea artistică se formează în „câmpul” valorii estetice, iar valoarea artistică este miezul, centrul acestui „domeniu”. Pornind de aici, modelul grafic al principalelor aspecte ale artei se încadrează în „spațiul” valorii estetice. Și coordonatele acestui model – relația dintre subiect și obiectul cunoașterii și activității, intersectându-se cu relația socio-psihologică dintre individ și societate – vor fi și coordonatele modelului principalelor aspecte ale artei și valoarea ei artistică [31].

În raport cu arta timpurilor moderne, rămâne deschisă și chestiunea criteriilor de valoare, semnificație artistică și normativitate estetică. Foste coordonate tradiționale, opoziții:

a) estetic: frumos-urât, ideal-necorespunzător idealului, expresiv-ineexpresiv; b) epistemologice: de înțeles-neînțeles, autentic-fals, unidimensional-ambivalent, relevant-irrelevant, rezonabil-nerezonabil; c) morale și etice: moral-imoral, bine-rău, normal-anormal, sacralizat-distructiv; d) emoțional-evaluativ: interesant-neinteresant, place-displace, percep-nu percep etc. - și-au pierdut sensul. Doar inovația are valoare. Doar un personaj inovator poate sta la baza concluziei – o operă de artă a avut loc sau nu a avut loc. Conform acestui principiu se desfășoară diverse forme de artă contemporană, precum instalații, happening-uri, spectacole etc.

Ca urmare a neautenticității teoretice în știința literară modernă, apar o mulțime de denumiri paralele pentru a desemna fenomene artistice de orientare postmodernă:

1. La nivelul determinării unui loc în lanțul culturilor succesive: postliteratură, metaliteratură, postavangardă, transavangardă, cultură marginală, artă alternativă;

2. La nivelul aprecierii rolului pe care această artă îl joacă în viața societății, o persoană, din punct de vedere al semnificației sociale, psihologiei: contracultură, underground, literatură brutală, literatură scandaloasă, literatură în sistem de coordonate minus, proză șocantă;

3. La nivelul definirii inovației de conținut: literatură new wave, „altă” literatură;

4. La nivelul definirii inovației unei metode, gen, forme și tehnici artistice, experiment formalist și căutare estetică: neoavangardă, neomanierism, neobaroc, neomodernism, neonaturalism, neo-realism, artă pseudo-zen (formă fără conținut).

O serie de cercetători, în încercarea de a determina direcția cercetării moderne și care se confruntă cu o lipsă de termeni, folosesc termeni paraleli și chiar concurenți (uneori în maniera unui oximoron): Romain Lothar – „modern după postmodern”, Edward Fry – „nou modern”, „protomodern” etc., care la fel definesc structura aprecierii valorilor contemporane.

O. Vanshtein în lucrarea sa se referă la tipurile de postmodernism identificate ca o ipoteză de lucru într-un grup științific condus de H. Bertens și D. Fekkema [32].

Dacă detaliem aspectul care privește *criteriile de valorizare* (de stabilire a valorii), vom identifica două categorii principale de criterii și unul alternativ: 1) criterii preponderent estetice, cum ar fi: gradul de expresivitate, forța de sugestie, gradul de reprezentativitate /al temei, subiectului/, concordanța dintre intenția artistului și modul de realizare finală a operei, locul și rolul pe care îl ocupă lucrarea în cadrul unei serii tematice (să zicem în cadrul unei serii de ilustrații la poemul „Lucefărul” de Mihai Eminescu) sau a unei serii grafice cu elemente stilistice comune (să zicem, în cadrul stilului Art Nouveau, realism sau stilul decorativ specific artelor din Moldova Sovietică etc.); 2) criterii extraestetice, care au în vedere: accesibilitatea în înțelegerea temei / subiectului, succesul sau insuccesul lucrării, importanța de moment a lucrării (legarea ei de un anume eveniment deosebit dar trecător); caracterul / sau funcțiile/ cu mesaj social etc., forța de sugestie, gradul de reprezentativitate /al temei, subiectului, concordanța dintre intenția artistului și modul de realizare finală a operei; 3) alte categorii de criterii care pot fi luate în considerație sunt: gradul de exprimare al caracterului național (specificul național ideatic, tematic, plastic), gradul de integrare în arta europeană sau universală, gradul de noutate plastică sau tematică, gradul de originalitate și de expresivitate, capacitatea de a emoționa, de a influența sensibilitatea privitorului etc. [33]

Concluzii.

Astfel, constatăm că valoarea artei graficii de carte pe lângă aspectul pur cognitiv și filosofic abordează și cele de comunicare, etnice, culturale, sociale, politice și chiar economice, iar criteriul educativ valorificat și prin lozincile sovietice totuși se prezintă o valoare perenă.

În acest context, un subiect aparte se anunță prin studierea valorilor ilustrațiilor de carte, în special celor pentru copii. Ilustrației artistice nu i se acordă întotdeauna atenția cuvenită: ea este adesea folosită doar ca material didactic – mijloc de recunoaștere a personajelor, în timp ce rolul ilustrației într-o carte, și mai cu seamă într-o carte pentru copii, este mult mai important și mai complicat. Ilustrația de carte oferă copilului orientări valorice nu numai în ceea ce privește binele și răul, ci și mijloacele de expresivitate ale artei plastice, din care ele reprezintă un gen aparte.

Artiștii – ilustratorii de cărți pentru copii au creat multe exemple frumoase de artă originală. Privind o carte ilustrată, un copil trăiește adevărată bucurie și plăcere din descoperirile creative ale artistului, din consonanța interioară a imaginilor literare și vizuale. Ilustrația oferă copilului spațiu pentru dezvoltarea propriei creativități, imaginației sale. În context, monografia „Narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească, 1945-2010” semnată de autorul acestui articol (2021) descoperă specificul tratărilor imaginii artistice și afirmarea narațiunii și simbolului în grafică de carte națională în perioada sovietică și post-sovietică.

Totodată, precum menționa Wladyslaw Tatarkiewicz, în procesul investigațiilor teoreticianul în domeniul esteticii poate să se axeze pe: 1) studierea frumosului sau studierea artei, 2) obiectele estetice sau experiențele estetice subiective, 3) pe furnizarea fie descrierilor, fie normelor, 4) domeniul psihologiei sau sociologiei frumosului, 5) teoria sau practica artei, 6) stabilirea faptelor sau explicarea și interpretarea, 7) întemeierea concepțiilor bazate pe literatură sau pe artele frumoase. Dacă esteticianul alege doar una din aceste direcții, istoricul esteticii trebuie să urmărească pe toate direcțiile menționate. În sensul aplicativ al utilizării metodologiei axiologice, istoricul artelor trebuie să includă printre obiectivele de cercetare aceleași sarcini de abordare științifică.

Referințe bibliografice:

1. Tatarkieicz, W. *Istoria esteticii. Vol. 1. Estetica analitică*. Traducere de Sorin Marinescu, prefață de Titus Mocanu. București: Meridiane, 1978, 514 p.
2. Фирмаль Л. *Эстетическое как универсальный критерий ценности — Художественная ценность, ее отличие от эстетической ценности*. [Citat 14.04.22] Disponibil: <https://lfirmal.com/esteticheskoe-kak-universalnyy-kriteriy-cennosti/>
3. Imagini Artistice. Exemple. [Citat 14.04.22] Disponibil: <https://ededrfrvv44r3x.blogspot.com/2021/02/imagini-artistice-exemple.html>
4. Rocaciuc, V. *Imaginea artistică în diverse abordări istoriografice și teoretice*. In: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică. Nr. 2 (22), Ch.: Grafema Libris, 2014, p. 148-151. ISSN 2345-1408
5. Hogarth, W. *Analiza frumosului. Srisă cu intenția de a fixa fluctuantele IDEI ale GUSTULUI*. Traducere și Cuvânt înainte de Theodor Redlov. București: Meridiane, 1981, 218 p.
6. Achim, I. și colectivul de autori *Dicționar de estetică generală*. București, 1972.
7. Coteanu, I.; Seche, L.; Seche, M. *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Univers enciclopedic, 1998.
8. Francastel, P. *Realitatea figurativă*. București: Meridiane, 1972.
9. Introducere, grafică și tipurile sale, conceptul de grafică - grafică și tipurile sale. [Citat 14.04.22] Disponibil: <https://materiale.pvgazeta.info/revista-50/introducere-grafica-si-tipurile-sale-conceptul-de.html>
10. Rocaciuc, V. *Imaginea artistică și valorificarea principiului spontaneității în grafica de carte a artistului plastic Isai Cârmu*. In: Наука, образование, культура: Международная научно-практическая конференция, посвященная 26-й годовщине Комратского Государственного Университета, 10 февраля 2017, сборник тезисов, т. 2, К., с. 277-278.
11. Юдин, А.И. *Ценность как метод познания социальной действительности и её практического преобразования: Г. Руккерт и П. Л. Лавров*. In: Философская мысль, 2014, №10, с. 80-103. Disponibil pe: http://e-notabene.ru/fr/article_13606.html
12. *Понятие эстетической ценности*. [Citat 14.03.22] Disponibil: https://studwood.net/563395/etika_i_estetika/ponyatie_esteticheskoy_tsennosti
13. *Ценность художественная*. [Citat 10.02.22] Disponibil: <https://www.litdic.ru/cennost-xudozhestvennaya/>
14. Iacob, B.; Rațiu, D.-E.; Rațiu, M. *Discursuri asupra artei: contribuții la studiul artelor vizuale*. Cluj-Napoca: Eikon, 2014, ISBN: 978-606-711-094-4
15. Rațiu, D. E. *Disputa modernism-postmodernism. O introducere în teoriile contemporane asupra artei*, ediția a II-a revăzută și adăugată. Cluj-Napoca: Ed. Eikon, 2012, 366 p.
16. Rațiu, D. E. *Moartea artei? O cercetare asupra retoricii eschatologice*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2000, 128 p.
17. Codoban, A. *Comunicarea ca relaționare: virtualizarea identităților*. In: A. Codoban, Imperiul comunicării, Ideea, Cluj, 2011.
18. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_295442/02d02a7ebeace6e74da486d75ff3b6f2327b67a7/
19. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-kriteriyah-otsenivaniya-hudozhestvennoy-tsennosti>
20. <https://cyberleninka.ru/article/n/duhovnye-i-hudozhestvennye-tsennosti-remeslennichestva/viewer>

21. <https://cyberleninka.ru/article/n/prezentatsiya-hudozhestvennyh-tsennostey-v-seti-internet/viewer>
22. <http://docx.lib-i.ru/29kulturologiya/16135-1-barash-lyubov-aleksandrovna-osobennosti-postmodernistskoy-hudozhestvennoy-kommunikacii-muzike-udk-filosofskie-nauki-sta.php>
23. Ценности художественные. [Citat 2.04.22] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/antinomiya-hudozhestvennoy-i-kommercheskoy-tsennosti-iskusstva>
24. <http://slovochel.ru/cenn-hudogestvennie.htm>
25. Aesthetics as philosophical science. [Citat 7.05.22] Disponibil: <https://intellect.ml/aesthetics-as-philosophical-science-3636>
26. Борев, Ю. *Эстетика*. Москва: Издательство политической литературы, 1969, с. 171.
27. Борев, Ю. *Эстетика*. Учебник. Москва: Высшая школа, 2002, 511 с.
28. Художественная ценность. [Citat 10.05.22] Disponibil: https://studme.org/289930/filosofiya/hudozhestvennaya_tsennost
29. Значение книжной графики для развития ребёнка. [Citat 15.04.22] Disponibil: <https://helpiks.org/6-86750.html>
30. Ценность художественная. [Citat 15.04.22] Disponibil: <https://estetiks.ru/cennost-hudozhestvennaya.html>
31. Аспекты художественного произведения и художественная ценность [Citat 15.04.22] Disponibil: <https://pravo.studio/etika-estetika/aspektyi-hudojestvennogo-proizvedeniya-78970.html>
32. Критерии художественной ценности. [Citat 10.05.22] Disponibil: https://studopedia.ru/9_100055_kriterii-hudozhestvennoy-tsennosti.html
33. Elemente de axiologie sau "Teoria valorilor" [Citat 10.05.22] Disponibil: [ELEMENTE DE AXIOLOGIE sau "Teoria valorilor" \(rasfoiesc.com\)](https://rasfoiesc.com)

Prezentul articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Dimensiunea identitară a artelor din Republica Moldova ca factor activ al dezvoltării durabile a societății în contextul dialogului intercultural european”, cifrul: 20.80009.1606.12

DIMENSIUNI PROCESUALE PRIVIND CONTROLUL EFECTUAT DE CĂTRE PROCUROR AL LEGALITĂȚII ACȚIUNILOR OFITERULUI DE URMĂRIRE PENALĂ

Albert ANTOCI

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Albert Antoci, email: antoci22@mail.ru

PROCEDURAL DIMENSIONS REGARDING THE CONTROL PERFORMED BY THE PROSECUTOR OF THE LEGALITY OF THE ACTIONS OF THE CRIMINAL INVESTIGATION OFFICER

Abstract: *According to the provisions of art.124 paragraph (1) of the Constitution, the prosecutor's office is an autonomous public institution within the judicial authority, which contributes to the administration of justice, defense of rights, freedoms and legitimate interests of the person, society and state through criminal and other procedures. by law. The main attributions regarding the criminal process, referring to: the supervision of the criminal investigation and the performance of the criminal investigation under the conditions regulated by law; prosecuting the person suspected of having committed one or more acts falling within the scope of the criminal law, prosecuting the accused persons; the representation of the accusation before the court and the exercise of the means of appeal against the court decisions, under the conditions provided by law, are within the competence of the prosecutor.*

Keywords: *prosecutor, constitution, law, criminal law, court, fundamental rights and freedoms.*

Adnotare: *Potrivit dispozițiilor art.124 alin.(1) din Constituție, procuratura este o instituție publică autonomă în cadrul autorității judecătorești, ce contribuie la înfăptuirea justiției, apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, societății și statului prin intermediul procedurilor penale și al altor proceduri prevăzute de lege. Principalele atribuții ce vizează procesul penal, referindu-se la: supravegherea și efectuarea urmăririi penale în condițiile reglementate de lege; punerea sub învinuire a persoanei bănuite că a săvârșit una sau mai multe fapte ce intră sub incidența legii penale; trimiterea în judecată a persoanelor învinuite; reprezentarea învinuirii în fața instanței de judecată și exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, în condițiile prevăzute de lege, țin de competența procurorului.*

Cuvinte cheie: *procuror, constituție, lege, legislație procesual penală, instanță de judecată, drepturile și libertățile fundamentale.*

În sensul legislației naționale, procurorul este persoana cu funcție de demnitate publică care exercită atribuțiile Procuraturii, prevăzute de Constituție, de prezenta lege, de alte acte legislative și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, și este numit în această funcție în modul prevăzut de prezenta lege [1].

De asemenea, Legea Republicii Moldova cu privire la organizarea judecătorească [2] prevede că puterea judecătorească are atribuții proprii, care se exercită prin instanțele de judecată în conformitate cu principiile și dispozițiile Constituției și celelalte legi ale țării.

Potrivit dispozițiilor art.124 alin. (1) din Constituție, procuratura este o instituție publică autonomă în cadrul autorității judecătorești, ce contribuie la înfăptuirea justiției, apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, societății și statului prin intermediul procedurilor penale și al altor proceduri prevăzute de lege.

Principalele atribuții ce vizează procesul penal, referindu-se la: supravegherea urmăririi penale și efectuarea urmăririi penale în condițiile reglementate de lege; punerea sub învinuire a persoanei bănuite că a săvârșit una sau mai multe fapte ce intră sub incidența legii penale; trimiterea în judecată a persoanelor învinuite; reprezentarea învinuirii în fața instanței de judecată și exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, în condițiile prevăzute de lege, țin de competența procurorului.

Din cele relatate se impun unele precizări în legătură cu poziția procurorului în sistemul autorităților publice ale statului. În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a menționat că Procuratura nu face parte din puterea judecătorească și, așadar, nu este o putere în stat, ci contribuie, ca instituție publică autonomă, la înfăptuirea justiției. Curtea a observat că situarea instituției Procuraturii în Capitolul „Autoritatea judecătorească” din Constituție nu conduce la dobândirea automată a garanțiilor mandatului de judecător de către procurori. Acest fapt nu permite tratarea statutului procurorilor prin prisma principiilor separației puterilor în stat și independenței judecătorilor [3].

În momentul asigurării temeiniciei oricărei acuzații în materie penală, procurorul trebuie să aibă posibilitate de a lua cunoștință și de a dezvolta toate probele, cererile sau excepțiile invocate de cealaltă parte (hotărârea CEDO din 27.03.1998 J.J. vs. Olanda; hotărârea CEDO din 25.09.2001 P.G. și J.H. vs. Marea Britanie) [4].

Resurse bibliografice:

1. Legea Republicii Moldova Nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură Publicat : 25.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 69-77 art Nr : 113 Data intrarii in vigoare : 01.08.2016;
2. Legea Republicii Moldova Nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească Publicat : 19.10.1995 în Monitorul Oficial Nr. 58 art Nr : 641;
3. Textul briefing-ului susținut de Președintele Curții Constituționale, Domnica Manole, pe 30 septembrie 2021 (sesizările referitoare la pretinsa neconstituționalitate a unor modificări la Legea cu privire la Procuratură) [Citat 15.04.22] Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2292&t=/Media/Noutati/Textul-briefing-ului-sustinut-de-Preedintele-Curtii-Constitutionale-Domnica-Manole-pe-30-septembrie-2021-sesizarile-referitoare-la-pretinsa-neconstitutionalitate-a-unor-modificari-la-Legea-cu-privire-la-Procuratura>, accesat la 12.04.2022;
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a R. Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale”, nr. 12 din 24.12.2012, pct. 5;
5. Constituția Republicii Moldova. Publicată la: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140;
6. Raport privind activitatea procuraturii Republicii Moldova pentru anul 2020. Chișinău, 2021, 165 p. [Citat 11.04.22] Disponibil: <http://procuratura.md/file/Raport%20de%20activitate%20a%20Procuraturii%20Republicii%20Moldova%20pentru%20anul%202020.pdf>.

CONSUMUL ETIC: PROBLEME ȘI OBSTACOLE

Galina ȚURCAN

Academia de Studii Economice a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Galina Țurcan, e-mail: turcan.galina@ase.md

ETHICAL CONSUMPTION: PROBLEMS AND OBSTACLES

Abstract: *Ethical consumption is the purchase and use of goods, motivated not only by the values they offer, but also by moral factors. It takes into account both the conditions of production and the consequences of using those goods. There are three types of ethical consumption: positive ethical consumption, negative ethical consumption and discursive ethical consumption. Ethical consumption is desirable for the development of society, for the mitigation of environmental problems, but in front of it appear several problems and obstacles. Some of these are easier to overcome, and others, such as lack of or insufficient information about products, services or the activity of companies, can only be overcome by combining the efforts of civil society and the state.*

Keywords: *consumption, consumption ethics, ethical consumption, ethical consumer behavior, problems of ethical consumption*

Adnotare: *Consumul etic reprezintă cumpărarea și utilizarea bunurilor, motivată nu doar de valorile pe care le oferă, ci și de factori morali. El ține cont atât de condițiile de producție, cât și de consecințele utilizării acestor bunuri. Se disting trei tipuri de consum etic: consumul etic pozitiv, consumul etic negativ și consumul etic discursiv. Consumul etic este dezirabil pentru dezvoltarea societății, pentru atenuarea problemelor de mediu, dar în fața sa apar mai multe probleme și obstacole. Unele dintre acestea sunt mai ușor de depăși, iar altele, cum ar fi lipsa sau insuficiența informației despre produse, servicii sau activitatea companiilor, pot fi depășite doar prin îmbinarea eforturilor societății civile și a statului.*

Cuvinte-cheie: *consumul, etica consumului, consumul etic, comportament etic al consumatorului, problemele consumului etic.*

Introducere

Amplificarea problemelor de mediu și a celor sociale face ca consumul etic să devină din ce în ce mai popular. Tot mai mulți consumatori devin atenți la modul în care este fabricat produsul, de către cine și din ce, sau cum anume este generat un serviciu. Ei se interesează dacă produsul este prietenos pentru mediu și dacă compania este responsabilă social sau dacă activează ținând cont de valorile morale. Pe fundalul consumului etic, așa probleme ale consumului, cum ar fi supraconsumul, consumul iresponsabil, egoismul consumatorului se evidențiază și mai mult, iar știința și filosofia se concentrează mai insistent pe studiul problemelor consumului și pe găsirea de soluții pentru acestea.

Problemele consumului etic se situează printre principalele preocupări ale eticii consumului care este un subdomeniu al eticii, în particular – al eticii în afaceri. Printre aspecte studiate de către acest compartiment al eticii se numără de asemenea consumul responsabil, consumul durabil, dilemele etice, asociate cu diferite aspecte ale comportamentului consumatorului, problemele, obstacolele și dilemele consumului etic, morala în cadrul societății de consum, etc. Toate aceste aspecte sunt studiate și din perspectiva consumatorilor, și din perspectivele de dezvoltare a societății. În vizorul eticii consumului se află de asemenea, și deciziile de cumpărare ale celor preocupați nu doar de prețul produselor și serviciilor, dar și de consecințele politice, sociale și de mediu ale achizițiilor pe care ei le fac. Etica consumului încearcă la fel, să realizeze o analiză, o evaluare și un „control moral” al consumului. Dar încearcă să o facă ținând cont de perioada istorică concretă, de societatea concretă, de structura socială a unei societăți, etc.

Conceptul de etică este legat de domeniul consumului în lucrarea lui M. Weber „Etica protestantă și spiritul capitalismului”, adică de perioada istorică în care s-a început dezvoltarea pieței în sensul modern. Cercetările privind etica consumului și comportamentul etic al consumatorilor au început să se desfășoare în anii '80 ai secolului 20. Teoria generală a eticii marketingului, dezvoltată de S. D. Hunt și S. Vitell în 1986–1993 a fost completată în 1992 de modelul comportamentului etic al consumatorului dezvoltat de B. Munsey și S. Vitell. Ei au explorat modul în care etica este acceptată în societate iar convingerile etice influențează practicile consumatorilor. Consumul etic a fost conceptualizat în mai multe lucrări, printre care „No Logo. People against brands” de N. Klein și „The Ethical Consumer” de R. Harrison ș. a.

Consumul etic a apărut și deja a depășit starea sa incipientă, și tot mai mulți consumatorii par convinși că un comportament mai corect poate și trebuie să fie cerut acelor companii cu care intră în contact în fiecare zi în timp ce desfășoară actul de cumpărare.

Noțiunea de consum etic

Consumul este o parte integrantă a realității umane care reprezintă cumpărarea de bunuri sau servicii ce au sarcina de a satisface nevoile indivizilor. El este un fenomen sociocultural care ia naștere și începe să fie conștientizat de către oameni la cele mai timpurii etape ale dezvoltării societății. Acest fenomen este unul extrem de complex și se află într-o continuă schimbare, fiind influențat permanent de o varietate de alte fenomene socioculturale. Consumul ca fenomen sociocultural reflectă evoluția complexă a relațiilor și interacțiunilor sociale, culturale, materiale și spirituale, reflectă viziunile despre lume și normele morale. Valorile care dirijează consumul depind în mare măsură de sistemul de necesități umane și de evoluția acestora. În societatea contemporană „consumul a devenit o sferă specifică a vieții sociale, în care are loc realizarea de sine a naturii umane, atât a aspectelor sale pozitive, cât și a celor negative”. [1, p.112]

În lumea contemporană consumul îndeplinește și funcții de comunicare, transferând informații despre un anumit consumator către oamenii din jurul său. Consumul devine un instrument care ajută la realizarea integrării socio-culturale în societate și la construirea unei identități sociale, la crearea și demonstrarea individualității.

Una dintre formele consumului, consumul etic este așa un model de comportament al consumatorului care se bazează pe anumite convingeri etice, cum ar fi, de exemplu, împotrivirea față de testarea produselor cosmetice pe animale, împotrivirea față de încălcarea drepturilor omului sau poluarea mediului prin deșeuri de producție etc. Consumul etic presupune că consumatorul va face alegerea în așa mod, încât producătorul să garanteze consumatorilor puritatea etică a propriilor

produse, puritatea etică a comportamentului companiei și puritatea etică a „consecințelor” producției și a utilizării produsului.

Consumul etic reprezintă cumpărarea și utilizarea bunurilor, motivată nu doar de valorile pe care le oferă (plăcerea personală, beneficiu), ci și de factori morali („ce este bine și ce atât de rău”). El ține cont atât de condițiile de producție, cât și de consecințele utilizării acestor bunuri. Consumul etic este reacția societății (consumatorilor) la o stare amenințătoare pentru mediu, la dezvoltarea unor practici comerciale non-etice, este o încercare de a contracara pe cei care provoacă prejudicii semnificative oamenilor (sănătatea acestora, viața, bunăstarea materială sau alte elemente ale unei vieți decente), animalelor, naturii și/sau crește riscurile unor astfel de prejudicii. [2, p. 19-20]

O serie de procese au determinat contextul dezvoltării fenomenului de consum responsabil și consum etic. Printre acestea, un rol deosebit îl au:

- schimbările generaționale – tendința mai mare a tinerilor de a respecta mediul înconjurător, adaptarea unui stil de viață sănătos, preocuparea lor pentru respectarea standardelor etice de către producători;

- progresul tehnologic, în primul rând dezvoltarea Internetului și a tehnologiilor digitale, care determină: a) accesul nelimitat și instantaneu al consumatorilor la informații despre produse și servicii din întreaga lume; b) capacitatea de a cumpăra un produs din aproape orice parte a lumii - globalizarea sectorului de consum; c) posibilitatea exprimării publice instantanee a atitudinilor consumatorilor față de bunuri, servicii și companiile producătoare;

- dezvoltarea mecanismelor instituționale, precum reglementarea legislativă și sistemele de certificare voluntară a produselor și serviciilor, produse în conformitate cu principiile dezvoltării durabile. [3, p. 8]

Se disting trei tipuri de consum etic: consumul etic pozitiv, care se referă la opțiunile etice pozitive ale consumatorilor, la achiziționarea de produse etice, de exemplu, produse ecologice, organice, produse de comerț echitabil, produse locale; consumul etic negativ, care este cunoscut în primul rând sub formă de boicotare a produselor neetice, mai ales a celor produse de companii, care au fost acuzate în mod demonstrabil de prezența strategiilor de afaceri lipsite de etică; consumul etic discursiv, care este cel mai recent tip de consum etic și cuprinde toate activitățile care vizează formularea opiniei publice prin dezbatere socială fie în favoarea produselor/serviciilor sau firmelor etice, fie în defavoarea celor neetice. [4, p. 615-616] Prin toate aceste forme de consum etic, consumatorul își manifestă atitudinea față de diferite produse și servicii de pe poziții morale și încearcă să ia o atitudine civică.

Consumul etic are în societatea modernă o influență semnificativă, îndeplinind funcții de control social, ce țin atât de sfera comportamentului consumatorului, cât și de cea a atitudinii producătorilor. Se formează noi standarde chiar și la nivel de legislație, de exemplu, actualmente producătorii sunt obligați să indice compoziția completă a produselor lor pe fiecare ambalaj, moment care nu a existat înainte.

Consumul etic are asupra societății un impact direct, dar și unul indirect și impactul indirect poate fi chiar și mai mare decât cel direct. El transmite un semnal puternic companiilor și guvernelor că consumatorilor și alegătorilor le pasă de mediu, de condițiile de muncă și de valorile democratice. Dacă companiile văd că consumatorii devin mai conștienți de problemele mediului, ei sunt mult mai înclinați să investească în linii de producție verzi, cum ar fi producția de automobile electrice. De asemenea, dacă guvernele văd că oamenii le pasă de mediu și sunt

dispuși să facă chiar și sacrificii financiare pentru acesta, este mai probabil ca ele să introducă legi și reglementări care obligă companiile să producă mai responsabil din perspectivă ecologică.

Mult timp, consumul etic nu a fost considerat un factor important, care poate avea un impact semnificativ asupra pieței de produse și servicii, și asupra activității companiilor. Dar această atitudine se schimbă treptat și consumul etic devine un factor din ce în ce mai vizibil în dezvoltarea piețelor, determinând formarea de noi nișe de piață. Iar managerii companiilor țin tot mai des cont de consumul etic atunci când evaluează competitivitatea unei afaceri și elaborează noi strategii de dezvoltare.

O preocupare majoră ce vizează consumul etic este legată de informație, de veridicitatea acesteia. Dacă informațiile relevante deținute de către consumatori nu sunt corecte, sunt false sau distorsionate, atunci achiziția bazată pe principii etice poate fi contraproductivă. Iar prin boicoturi, consumatorii cu comportament etic ar putea să pedepsească persoane și companii nepotrivite.

Comportamentul etic și responsabil al consumatorului

Consumatorul modern nu este doar un individ „economic” care, atunci când cumpără, este condus de motive și calcule exclusiv de ordin rațional. El se caracterizează printr-o gamă mult mai largă de diferite practici de consum și modele comportamentale. În societățile contemporane, cu standarde moderne ale consumului, problema comportamentului etic al consumatorului, fundamentat pe responsabilitate socială, pe respingerea supraconsumului, depășirea egoismului consumatorului, etc. iese mult în evidență. Deci, se pune problema ca consumatorul să aibă un comportament etic, unul responsabil, să fie un consumator etic. Noțiunea de *consumator etic* a fost introdusă în circulație în 1989 de revista britanică *Ethical Consumer*. A fi un consumator etic înseamnă a cumpăra produse care au fost produse în mod etic și/sau care nu sunt dăunătoare mediului și societății, a le consuma fără risipă și a recicla deșeurile.

Actualmente, în societate coexistă diferite tipuri de consumatori, variind de la ceea ce ar putea fi definit drept un consumator „iresponsabil”, caracterizat prin comportamente hedoniste, mereu în căutarea diferitor plăceri, indiferent față de preocupările legate de sustenabilitate, până la opusul acestuia, care ar putea fi definit ca „ascetic”, acel consumator care demonstrează o atitudine responsabilă prin achiziționarea de produse ecologice, arătându-se sensibil la problemele legate de mediu, pretându-se la acțiuni de boicot împotriva multinaționalelor, existând și poziții intermediare. [5] În general, există mai mulți factori, care determină comportamentul consumatorului, diverși factori externi și interni. Principalii factorii externi sunt accesibilitatea, disponibilitatea și prețul convenabil, iar factorii interni țin în mod special de motivații, de propriul set de preferințe și necesități. Acești factori sunt, de obicei, valabili și pentru consumul etic. În același timp, existența categoriilor de consumatori menționate mai sus este înrăurită și de o serie de **factori** ce influențează comportamentul etic sau neetic al consumatorului. Aceștia pot fi reprezentați în următoarea continuitate: structura socială a societății, nivelul de control social → ideologia, religia și cultura dominante în societate → valori personale și convingeri etice; experiență emoțională anterioară → comportament etic/neetic al consumatorului. [1, p.111]

Consumatorul care are un comportament etic este acel consumator care ține cont de normele etice, nu achiziționează bunuri care dăunează mediului sau care au fost produse de companii ce exploatează muncitorii, sau, mai ales, copiii. El își manifestă responsabilitatea ca consumator cumpărând produse locale. O face din diverse considerente, mai ales pentru a contribui la diminuarea poluării aerului prin micșorarea distanței de transportare a mărfii. Cumpărătorii își pot demonstra comportamentul etic prin mai multe modalități, cum ar fi: cumpărarea de produse etice,

organice, reciclabile și a celor produse local de producători etici; boicotarea produselor neetice; combinarea acestor două tipuri de comportament al consumatorului. Consumatorul contemporan responsabil își manifestă considerentele etice la fiecare etapă a consumului – cumpărare, utilizare și eliminare a bunurilor.

Consumatorii care manifestă un comportament etic împărtășesc un set comun de valori, printre care: eficiența și conștientizarea importanței consumului în general, și a consumului etic, în particular; protejarea mediului, păstrarea diversității biologice, tratarea umană a animalelor; condiții de muncă echitabile și absența exploatării prin muncă a copiilor; absența discriminării în societate, un mediu incluziv și șanse egale pentru toți.

Pentru a fi un consumator responsabil, unul cu comportament etic, este esențial să posezi informație și să ai o abordare critică. Iar consumatorul contemporan, sau postmodern, informat, imprevizibil, în căutarea constantă a experiențelor chiar și în momentul consumului, pare să fi dezvoltat o nouă dimensiune, aceea de a fi critic. [5]

Actualmente, consumatorii iau tot mai mult în considerație atributele etice și durabile ale produselor în deciziile lor de cumpărare. [6, p. 153] În ciuda diferențelor de abordări și evaluări cu privire la ponderea reală a consumatorilor responsabili, cu comportament etic în numărul total de consumatori, experții sunt de acord că această pondere crește rapid. Natura acestei creșteri este determinată de trei procese interdependente:

- crește numărul de consumatori care tind să adere la principiile consumului responsabil atunci când aleg produse și servicii;

- fiecare consumator responsabil „evoluează” treptat în ceea ce privește extinderea gamei de bunuri pentru care începe să aplice criteriile de consum responsabil, cu alte cuvinte, are loc o schimbare a obiceiurilor și a stilului de viață;

- crește numărul de companii care nu numai că își schimbă produsele și își îmbunătățesc procesele, dar și înaintează cerințe suplimentare atunci când lucrează cu furnizorii. [3]

Conform rezultatelor unor studii la scară largă din Statele Unite, mai mult de 60% dintre respondenți recunosc importanța consumului etic, aproape 40% au cumpărat deja bunuri în mod etic în anul precedent (25%) sau mai devreme (14%) [7, p. 921].

Un semn distinctiv al consumatorilor etici este convingerea că ei pot face diferența pe piață, iar acest lucru este uneori adevărat pentru că consumatorii etici au un impact semnificativ asupra situației de pe piață, utilizând de obicei principala modalitate de a corecta comportamentul producătorilor fără scrupule - boicotul produselor lipsite de etică. Dar comportamentul etic al consumatorilor și practicile etice ale acestora, au o influență benefică și asupra dezvoltării societății în întregime. Aceste practici etice întruchipează în lumea modernă un nou model de comportament al cetățenilor în sfera consumului de bunuri și servicii, favorizând fortificarea capacității de negociere (influență) a societății civile în interacțiunile cu afacerile și guvernul, ceea ce are ca scop atenuarea problemelor sociale și a celor de mediu, dezvoltarea progresivă și durabilă a societății. Un efect secundar al dezvoltării practicilor etice ale consumatorilor îl reprezintă creșterea capacității societății de a se autoorganiza, îmbunătățind calitatea societății ca subiect al auto-reformării și autodezvoltării. [2, p. 22] Consumatorul cu un comportament etic poate influența dezvoltarea societății. În același timp, consumatorul care manifestă un comportament etic se schimbă și pe sine. Astfel, cumpărătorii produselor ecologice, la fel ca și producătorii lor, caută în „consumul etic” o nouă identitate. [8, p. 161]

Problemele consumului etic

Comportamentul etic al consumatorului, consumul etic este aparent ușor de realizat și de aplicat. În realitate, în fața consumului etic se situează o serie de probleme, obstacole și dificultăți.

În societatea modernă, comportamentul consumatorului este una dintre principalele forme de comportament social uman și reflectă pe deplin statutul social al grupului și personalității. Din această perspectivă, una dintre dificultățile cu care se confruntă consumatorul responsabil este că alegerile etice în cadrul consumului pot veni în contradicție cu noemele morale, cu valorile și principiile ce guvernează viața de zi cu zi a unei comunități. Convingerile comunității despre faptul cum anume și cât trebuie să consume o persoană cu un anumit statut social ar putea crea mari probleme celui care a decis să manifeste un consum etic, dacă alegerile sale nu vor corespunde cu cele așteptate de comunitate. De exemplu, o alegere prietenoasă pentru mediu, pentru dezvoltarea durabilă ar fi să nu cumperi nimic de Crăciun, mai ales diferite tipuri de ornamente din plastic și alte materiale ce se descompun timp de zeci sau chiar sute de ani. Dar, în societatea fundamentată pe valori creștine, aceasta ar însemna să nu fii în timpul sărbătorilor de iarnă un bun părinte sau prieten. Un film american din 2004, *Crăciunul cu familia Krank* (titlu original *Christmas with the Kranks*), chiar dacă este o comedie, arată detaliat multitudinea de dificultăți prin care trece o familie, care a hotărât să nu sărbătorească într-un an Crăciunul, economisind banii pentru altceva. Aceștia sunt blamați de către vecini, sunt tachinați, sunt considerați zgârciți și nepoliticoși, etc.

Decizia de a consuma etic, cu responsabilitate se poate ciocni și de lipsa unei infrastructuri corespunzătoare. De exemplu, decizia de a nu folosi automobilul, ci bicicleta sau autobusul, poate fi împiedicată de lipsa de piste ciclabile sau de circulația foarte rară a autobuselor.

Un impediment în fața consumului etic, responsabil este sărăcia. De cele mai multe ori, alegerile etice ale consumatorilor valorează mai mult sau chiar mult mai mult, creând bariere financiare. Aceste alegeri fie sunt scumpe, fie necesită o investiție inițială mai mare, cum ar fi cumpărarea unui automobil electric sau înlocuirea sistemului de izolație al casei, pentru a consuma mai puțină energie pentru încălzirea și eventual, răcirea acesteia. Consumatorii din clasa de mijloc și cea de sus, consumatorii din țările dezvoltate își pot permite să țină cont mai des de calitățile morale ale produsului pe care vor să îl cumpere, Ei cumpără mai frecvent decât alte categorii de persoane marfă produsă cu respect pentru mediu, cumpără de la întreprinderi care au responsabilitate socială, folosesc surse regenerabile de energie, consumă ținând cont de reducerea risipei produselor și de reciclarea deșeurilor. Acești consumatori se abțin de la cumpărarea de bunuri fabricate în condiții de lucru dubioase, investesc în companii care funcționează într-o manieră responsabilă social. Pentru persoanele din clasa de jos, persoanele sărace multe dintre aceste acțiuni constituie un lux pe care ei nu și-l pot permite.

De asemenea, un obstacol în fața consumului etic îl reprezintă lipsa sau insuficiența informației despre produse și producători. Uneori, datele privind comportamentul corporativ suferă de falsificare. Informația poate fi distorsionată din cauza conflictelor financiare interne, a conflictelor de interese, ce țin de dificultatea asigurării unui echilibru între creșterea profitului și utilizarea unor metode de producție etice. Informațiile de încredere care pot fi verificate de terți independenți sunt în mare parte indisponibile. Lipsa de informații factice despre condițiile reale de producție, care care pot să fie diferite de ceea ce este oferit în publicitatea companiei, face imposibilă evaluarea respectării standardelor etice de către companie. Iar lipsa accesului la rapoartele complete ale companiilor împiedică aprecierea adecvată de către consumatori a companiilor și împiedică consumatorii să identifice eficient pe cele care se străduiesc să respecte standardele etice în cadrul producției. Acest obstacol pare să fie cel mai puternic și poate fi depășit cu mare dificultate.

Concluzii:

Actualmente umanitatea manifestă o preocupare tot mai mare pentru problemele sociale și de mediu cauzate de activitățile umane. Consumul etic este doar una dintre soluțiile propuse pentru aceste probleme. Dar el reprezintă o manifestare a unei poziții active, atât individuale, cât și de grup. Acest tip de consum presupune o decizie conștientă de a alege în favoarea produselor și serviciilor etice pentru a minimiza impactul negativ asupra mediului și a societății. Formarea și dezvoltarea categoriei de consumatori responsabili, a consumatorilor ce manifestă un comportament etic are deja astăzi un impact semnificativ asupra activităților companiilor din întreaga lume. Consumul etic și investițiile etice sunt noi provocări sociale de care întreprinderile trebuie să le țină seama pentru a-și menține și consolida pozițiile pe piață.

Consumul etic este stăvilit de anumite probleme și obstacole. Unele dintre acestea sunt mai ușor de depășit, iar altele, cum ar fi lipsa sau insuficiența informației despre produse, servicii sau activitatea companiilor, pot fi depășite doar prin îmbinarea eforturilor societății civile și a statului.

Referințe bibliografice:

1. Тарасенко Е.А., Корниенко В.И. *Потребительское поведение, мораль и этика бизнеса: к постановке вопроса об этике потребления*. În: Вестник РГГУ. Серия «Философия. Социология. Искусствоведение», 2009, № 12, с. 109-114.
2. Шабанова М. А. *Этичное потребление как инновационная практика гражданского общества в России*. În: Общественные науки и современность, № 5, 2015, С. 19-34.
3. Ответственное потребление: пространство новых возможностей для бизнеса и опыт российских компаний. [Citat 29.03.2022] Disponibil: https://iems.skolkovo.ru/downloads/documents/SKOLKOVO_IEMS/Research_Reports/SKOLKOVO_IEMS_Research_2017-06-08_ru.pdf
4. Delistavrou A., Katrandjiev H., Tilikidou I. *Understanding Ethical Consumption: Types and Antecedents*. În: Economic Alternatives, 2017, Issue 4, pp. 612-633.
5. Mortara, A. *Il consumatore etico esiste davvero?* Paper presentato al VI Congresso Internazionale Marketing Trends, Parigi, 26-27 Gennaio 2007, [Citat 5.04.2022] Disponibil: http://www.escp-eap.net/conferences/marketing/2007_cp/Materiali/Paper/It/Mortara.pdf
6. Gallenti G., Troiano S., Cosmina M., Marangon F. *Ethical and sustainable consumption in the Italian coffee market: a choice experiment to analyse consumers' willingness to pay*. În: Rivista di Economia Agraria, Anno LXXI, n. 2, 2016: 153-176.
7. Starr M.A. *The social economics of ethical consumption*. În: Theoretical considerations and empirical evidence // Journal of Socio-economics, 2009, vol. 38, no. 6, pp. 916 - 925.
8. Холлер Е.В. *Биоиндустрия и этика потребления как тенденция в современном мире: австрийский и российский опыт*. În: Этнографическое обозрение № 3, 2014, с. 148-163.

РОЛЬ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ПРОФИЛЕЙ

Юлия Ивановна АРАБЧИКОВА

Рязанский институт (филиал) Федерального государственного автономного
образовательного учреждения высшего образования,
«Московский политехнический университет»
Рязань, Россия

Corresponding author: Julia Ivanovna ARABCHIKOVA, email: juliya5343@yandex.ru

THE ROLE OF DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN ENGINEERING AND TECHNICAL PROFILES

Abstract: *The acute problem of personnel training in the field of mechanical engineering requires the creation of new effective teaching methods using interactive multimedia systems, telecommunications and distance education methods. Currently, information and computer technologies make it possible to virtualize most of the classical educational methods, supplement and expand them, and therefore provide a new high level of the educational process.*

Keywords: *distance learning technologies, distance learning, engineering and technical educational programs.*

Аннотация: *Научной проблемой является разработка, исследование и внедрение новых инновационных образовательных методов дистанционного обучения в машиностроительном направлении с использованием современных информационных сетевых технологий. Основной целью является создание методики дистанционного обучения по инженерно-техническому профилю с применением электронных средств.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, дистанционные образовательные технологии инженерно-технические образовательные программы.*

Инженерно-технические образовательные программы практически невозможно в полном объёме эффективно реализовать только методами дистанционного обучения и обеспечить качественную квалификацию выпускников высших учебных заведений. Высокий уровень адаптации учебно-методических комплексов к дистанционному обучению характерен для гуманитарных дисциплин, где работа студентов в меньшем объёме привязана к сложному техническому оборудованию (станки с ЧПУ, электротехнические лабораторные стенды и т. п.). В государственном образовательном стандарте для многих технических дисциплин присутствуют обязательные лабораторные, практические и другие виды занятий, напрямую привязывающие работу студентов к

реальному техническому оборудованию и устройствам. Единственно возможным решением является поиск оптимальных методик для симбиоза и комбинирования дистанционного и очного образований инженерно-технических профилей.

Для достижения поставленной цели требуется решить комплекс взаимосвязанных задач:

- разработка методов, позволяющих качественно и экономически выгодно обучать учащихся САПР 2-D и 3-D по дистанционной технологии;
- компьютерная виртуализация существующего учебного оборудования, создание виртуальных лабораторий;
- создание цифровых версий учебно-методических разработок и включение их в электронную библиотеку института;
- разработка контрольных тестов к лекционным и практическим занятиям, экзаменам и зачётам с применением ЭВМ;
- создание нормативно-правовой базы по технологии дистанционного обучения ВУЗа;
- разработка учебно-программного комплекса дистанционного обучения;
- разработка методики проведения интерактивных лекционных занятий дистанционно-информационными средствами (локальная сеть, Интернет);
- кадровая подготовка преподавателей по курсам дистанционного образования;
- разработка системы контроля качества дистанционного обучения;
- совершенствование методики создания учебных материалов для дистанционного обучения.

Наряду с качественными и адекватными потребностями рынка труда в профессиональном техническом образовании, актуальной является проблема его доступности для всех желающих при снижении затрат на обучение.

Приведём основные возможности дистанционного обучения в образовательном процессе:

- существенная часть учебного материала и большая часть взаимодействия с преподавателем осуществляется с использованием современных информационных технологий;
- совместное использование традиционных и новых информационных технологий;
- использование концепции индивидуального подхода, деловые и обучающие игры, и другие методы активного обучения;
- активный обмен информацией между всеми участниками обучения с использованием новых информационно-коммуникационных технологий;
- приобретение знаний и умений посредством информации и обучения, включающее в себя использование технологий и обучения на расстоянии.

При дистанционном обучении применяются методы, которые достаточно эффективно зарекомендовали себя в процессе традиционного обучения. В частности, по результатам изучения нового материала успешно применялись такие методы проверки умений, навыков и оценка знаний, как тестирование, работа с поисковыми программами, самостоятельная работа с электронной учебной литературой.

Не текущий момент имеющиеся результаты позволяют судить о высокой степени заинтересованности студентов в дистанционном образовании. Этому способствует ряд

факторов, которые не всегда могут быть эффективно организованы классическими методами обучения: гибкость, модульность, параллельность, асинхронность, рентабельность, социальность, интернациональность (экспорт и импорт образовательных услуг).

На материально-технической базе Рязанского института (филиала) Московского политехнического университета создан Портал информационной поддержки учебного процесса всех форм обучения (адрес сайта <http://sdo.rimsou.ru/>). В настоящее время всеми преподавателями института создаются обучающие модули для инженерно-технических дисциплин: видео-лекции, электронные тесты, электронные учебные пособия и методические разработки, электронные рабочие тетради для семинаров и практических занятий.

Новизна работы заключается в адаптации имеющихся и разработке собственных методик дистанционного обучения для машиностроительного сектора в российском образовании.

В заключение следует отметить, что дистанционной формой посредством компьютерных сетей нельзя полностью заменить подготовку технического специалиста, а можно лишь органично вписать её в интеграционный целостный процесс обучения. Наиболее эффективными являются формы дистанционного обучения, ориентированные на более развитые компоненты самообразования: сетевые олимпиады, конкурсы, сетевые спецкурсы, конференции, тестирование, повторение учебного материала. Эти формы обучения получают все большее признание и начинают широко использоваться во многих странах, так как с их развитием человечество связывает решение существенных социальных и экономических проблем.

REPREZENTĂRI ALE ȚĂRANULUI ÎNSTĂRIT DIN RASSM ÎN CARICATURA DIN PRESA TIMPULUI

Alexandru MOLCOSEAN

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Molcosean Alexandru, e-mail: molcoseanalexandru@gmail.com

REPRESENTATIONS OF THE WEALTHY PEASANT FROM MASSR IN THE CARICATURE FROM THE PRESS OF THE TIME

Abstract: *This study represents an incursion in the written press of the Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic. The goal of the start of research is to analyze the caricatures that have in the thematic epicenter the image of the wealthy peasant (kulak). Ultimately, the author tries to answer to the question: Were there between 1924 and 1932 Moldavian kulaks in MASSR?. Following the systematic attention of the details, the conclusions drawn from this approach highlight the fact that the content of the caricatures in the newspapers on the left side of the Nistru river was not reported the presence of the Moldavian kulaks.*

Keywords: *kulak, propaganda, weekly periodical, caricatures, class enemy, repressive policy.*

Rezumat: *Acest studiu reprezintă o incursiune în domeniul presei scrise din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Scopul demarării cercetării vizează analiza caricaturilor care au în epicentrul lor tematic imaginea țăranului înstărit (culacul). În ultimă instanță, autorul încearcă să răspundă la întrebarea: Au existat în perioada anilor 1924 – 1932 culaci moldoveni în RASSM?. În urma sistematizării detaliilor, concluziile care rezidă din acest demers scot în evidență faptul că în conținutul caricaturilor existente în ziarele difuzate în stânga Nistrului nu a fost semnalată prezența culacilor moldoveni.*

Cuvinte-cheie: *culac, propagandă, periodic săptămânal, caricaturi, dușman de clasă, politică represivă.*

Introducere

Revoluția bolșevică din octombrie 1917 va marca geneza unui segment cronologic care, văzut din perspectivă socială, se va caracteriza prin dictatura proletariatului însoțită inevitabil de elemente specifice luptei de clasă. Începând cu anul 1924 ideologia marxist-leninistă va cunoaște o puternică germinație în stânga Nistrului. Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) din componența Ucrainei va fi transformată într-un veritabil poligon de amorsare a ipotezelor înaintate de teoreticienii socialismului. Prin urmare, noua republică înfiptă ca un spin în coasta Regatului României Mari va trece printr-un amplu proces de ordin propagandistic intentat de Uniunea Sovietică în vederea destabilizării elementului social. Nu în ultimul rând, locuitorii acestei palme de pământ vitregită de răzmerițele vremii se vor pomeni

„angajații” tribunalului bolșevic în vederea depistării „ereticeilor” cunoscuți sub denumirea de *culaci* sau, în spațiul românesc, țăranul înstărit era numit *chiabur*.

În cadrul acestui studiu urmărim să analizăm ipostazele în care este surprins țăranul înstărit din RASSM prin intermediul caricaturilor publicate în presa timpului. Totodată, ne vedem puși în fața unei întrebări fundamentale: Au existat în perioada anilor 1924 – 1932 culaci moldoveni în RASSM? Intenționăm să găsim răspunsul căutat în urma analizei detaliilor care îl alcătuiesc pe temutul asupritor al țăranilor mijlocași și săraci.

Abordări teoretice ale caricaturii

Element vizual care, prin modul în care este realizat oglindește într-o formă satirică diverse probleme dintr-o societate. Caricatura este probabil instrumentul cel mai eficient atunci când vine vorba ca mesajul pe care îl transmite să poată fi perceput de toate categoriile sociale. Cunoscută în ziaristică ca „desenul-șarjă, desenul-ilustrație, desenul-simbol” și realizată prin intermediul „desenului laconic și a liniilor reușite” [1] caricatura, înlocuiește mesajul scris care, în unele cazuri poate fi de prisos sau chiar ineficient. Într-o societate în care numărul persoanelor analfabete în anul 1926 constituia 63,1% dintre care, „ucrainenii alfabetizați însumau 36,6%, ruși – 44,3%, evrei – 62,0%, nemți – 66%, iar moldovenii care știau a citi reprezentau doar 25,8%” [2], a răspândi în sânul comunității din RASSM mesaje propagandistice însoțite numai de text putea fi catalogată ca o gravă eroare de ordin strategic. Conform datelor prezentate de cercetătoarea Elena Negru, în anul 1926 ca urmare a hotărârii adoptată la 29 septembrie aceluiaș an „Despre măsurile pentru înfăptuirea învățământului general pe teritoriul RASSM” urmau să beneficieze de instituții de învățământ și personal calificat doar „204 din cele 687 de localități” [3] câte erau la activ în republică. Ponderea elevilor moldoveni cu vârste cuprinse între 9-17 „constituia numai 15,5%” [4]. Prin urmare, atestăm în presa timpului din RASSM în primii ani de instituire a puterii sovietice abundența articolelor care sunt însoțite de caricaturi umoristice, scheme prin intermediul cărora sunt redate diferite rezultate de ordin social-economic, fotografiile și desene reprezentative. După anul 1930, conținuturile ziarelor *Moldova Socialistă*, *Drumul leninist*, *Drumul socialist*, *Ofensiva socialistă*, *Lupta leninistă*, *Comsomolistul Moldovei* etc. înregistrează o pondere mai mare a textului în detrimentul reprezentărilor grafice. Acest lucru poate fi explicat prin prisma faptului că, în urma deciziei „Biroului Politic al CC al PC (b) al Uniunii Sovietice din 30 ianuarie 1930 „Cu privire la măsurile de lichidare a gospodăriilor culăcești din raioanele colectivizării totale” [5], culacii nu au mai fost tolerați de sovietici și, prin urmare, a fost necesară adoptarea unei noi poziții față de elementele dușmănoase. Prima acțiune de strămutare forțată a țăranilor înstăriți în nordul Rusiei a avut loc în februarie 1930, atunci când „851 (iar după alte date 689)” [5] de țărani din RASSM au fost expulzați în afara granițelor acesteia.

Caricatura servește interesul de ordin propagandistic, deoarece „spre deosebire de scris, care presupune ca cel căruia i se adresează să știe să scrie, să citească și să înțeleagă mesajul, imaginea este mai ușor de înțeles și are o mai mare putere de convingere îndeplinind simultan două condiții esențiale: funcționalitate și caracter estetic” [6]. Fiind o sursă istorică reprezentată într-un mod inedit, caricatura este un martor ocular care oferă „informații importante cu privire la politicieni, ideologii, credințe și prejudecăți, elemente care dau o lumină vie asupra evenimentelor politice pe care acestea le descriu” [7].

Cercetătoarea lituaniană Evija Zača menționează în articolul intitulat *Caricature as a creative work for its creator and viewer* (din lb. engl. Caricatura ca operă creativă pentru creatorul și privitorul său): „Caricaturile au devenit o oglindă distorsionată care arată o realitate deformată,

dar încă destul de prezentă” [8]. În publicația *Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România* Mihai Chirvăsuță citează opinia cercetătoarei Tese Wintz Neighbor pe marginea caricaturii, care afirmă că „spre deosebire de un editorial, caricatura are puterea de a diseca aproape instantaneu o problemă politică, aceasta putând fi mult mai veridică și mai înțeleasă decât sute de cuvinte de analiză politică dintr-un anumit text” [7]. În studiul *Colectivizarea și lupta de clasă în caricatura din presa vremii, 1949-1959*, Oana Ilie punctează asupra faptului că „un procent mare, între 60-90%, din totalul informațiilor prelucrate de scoarța cerebrală sunt de natură vizuală, de aceea propaganda prin imagini a avut mereu un mai mare impact asupra omului [6].

Conchidem asupra faptului că reprezentările grafice realizate într-un mod satiric sau umoristic, însoțite sau nu, de mici texte care ilustrează un eveniment, un individ sau o ideologie, au constituit de-a lungul timpului resortul care a ajutat grupul politic sau individul aflat la conducerea unui stat să propage în societate un mesaj ideologic ușor de recepționat și ulterior asimilat. Acest lucru este demonstrat prin campaniile de ordin social din URSS care au înregistrat rezultate „pozitive”. Primul și cel mai elocvent fenomen social a luat naștere în anii `20 ai secolului XX – *ascuțirea luptei de clasă*. Acest mecanism a urmărit două scopuri bine definite: realizarea procesului de colectivizare a agriculturii și lichidarea dușmanului de clasă (culacul).

Culacul – descriere generală

În goana după identificarea elementelor dușmănoase, autoritățile sovietice au declanșat în secolul XX o nouă „vânătoare de vrăjitoare”. Prin intermediul materialelor propagandistice distribuite cu ajutorul presei, a foilor volante, gazetelor de perete, afișelor, materialelor didactice etc. s-a încercat creionarea portretului fizic al culacului. La prima vedere, acesta este reprezentat în propaganda vizuală ca „un individ îmbrăcat în culori sumbre (negru, gri, maro) [...], este urât, respingător, aducând a spirit malefic (vârcolaci, moroi) prin modul în care le sunt desenate fețele (grotești) și mâinile uscate și contorsionate ca ramurile copacilor bătrâni. Chiaburul (culacul) este gras, pleșuv și plin de riduri. Are ochii înfundați în cap și o privire tulbure, plină de ură. Fața este rotundă, nasul gros, dinții subțiri și rari” [6]. În multe imagini culacul are un surâs batjocoritor (rânjet) atunci când în fața acestuia se află țărani nevoiași veniți să cerșească pâine. Propaganda sovietică l-a asemuit în unele cazuri pe acest individ cu vietăți dăunătoare activității umane. În anul 1922 (imediat după declanșarea NEP-ului) un poster al cărui autor este Victor Deni (Виктор Дени) îl prezintă pe culacul mare și gras așezat pe un tron constituit din saci cu cereale, totodată, acesta este înconjurat de o pânză de păianjen deasupra căruia atârână inscripția în limba rusă *ХЛЕБНЫЙ ПЛУК* (din lb. rus. Păianjenul de pâine). În alte cazuri, detaliile care immortalizează culacul constituie o punte dintre om și porc. Animal cunoscut pentru capacitatea acestuia de a se îngrășa într-un timp relativ scurt (probabil din cauza faptului că este egoist și hărpăreț) și modul de viață pe care-l duce înconjurat de murdărie.

O descriere detaliată a moșierului rus din secolul XX este expusă în opera *Uragan asupra Europei* (aut. Vintilă Corbul și Eugen Burada). Pasajul îl prezintă pe Piotr Kuzmici Garbov care „avea mâinile păroase, mari ca niște lopeți; picioarele scurte, butucănoase, îi susțineau corpul vânos, masiv, ca de urs; gâtul gros, înfășurat iarna, vara cu un fel de năframă în loc de cravată, sprijinea un cap bolovănos, cu un nas mare, rotund și roșu, ce contrasta cu barba pătrată, înspicată cu alb, și cu părul tuns cu oala, țărănește. Țărănească îi era și cămașa, încheiată pe o parte, împodobită cu tivuri florale, rusești, cu poalele scoase în afara pantalonilor, port la care renunțaseră mai toți negustorii înstăriți. Hainele lungi, comode, din stofă groasă, dar de bună calitate, cădeau

pe trupul său otova, ca pe o sperietoare. În orice ocazie era încălțat cu cizme. Până și la solemnități, când avea obligația să-și pună pantaloni lungi, îi purta peste carâmbi” [9]. În procesul de analiză a materialelor propagandistice vizuale constatăm că detaliile definatorii pentru ilustrarea „dușmanului de clasă” prezentate de autorii lucrării *Uragan asupra Europei* sunt repetitive. Rezumând cele expuse anterior, reprezentarea plastică a culacului urma un șablon bine definit pentru a exclude eventuale erori.

Foștii proprietari funciari din Imperiul Rus care, peste noapte au devenit pradă pentru clasa proletariatului sunt înfățișați de autorii materialelor propagandistice ca fiind într-o strânsă alianță și cu alte elemente dușmănoase poporului: monarhia și clerul. În primul caz, moșierii ruși erau protejați de puterea țaristă deoarece erau angrenați direct în mecanismul economic al imperiului. În al doilea caz, Biserica, ca instituție a statului, era direct cointeresată să-i facă aliați pe moșieri, ultimii contribuind intens cu donații generoase care augumentau bugetul. Prin urmare, un afiș propagandistic din 1918 reprezintă acest trio al societății înstărite intitulat *Царь, поп и кулак* (din lb. rus. Țarul, popa și culacul) fiecare dintre cele trei personaje având reprezentate trăsături distinctive pentru a facilita recunoașterea acestora în mediul social. Nu în ultimul rând, merită menționat un detaliu predominant care însoțește imaginea fizică a culacului și anume – arma de foc. Unealtă aducătoare de moarte, aceasta se află la brâul posesorului mereu pregătită pentru utilizare. Însuși termenul rusesc *кулак* desemnează *pumnul* – „palmă închisă, cu degetele îndoite și strânse” [10]. Cuvânt peiorativ atribuit foștilor moșieri care, în multe cazuri manifestau o violență fizică sporită la adresa țăranilor dependenți (iobagul) de pământul acestuia. Prin urmare, inclusiv denumirea acestei categorii sociale urmărește să scoată în evidență caracterul nemilos și brutal specific ființelor inumane.

„Culacul” din RASSM

În perioada anilor 1924-1940 atestăm prezența unui număr sporit de ziare care difuzau în mod expres deciziile luate la Moscova. Prin urmare, ziarul *Plugarul Roș* (versiunea ucraineană – *Cervonii Oraci*) a fost periodicul Partidului Comunist (b) din întreaga RASSM. Din anul 1930, denumirea *Plugarul Roș* a fost schimbată în *Moldova Socialistă*. Pe lângă acesta au mai existat și ziare raionale care preluau o parte din informațiile expuse în *Plugarul Roș/Moldova Socialistă*. Pentru o imagine mai clară prezentăm denumirea celor mai relevante ziare pentru formarea unei imagini geografice de ansamblu și locul editării acestora.

Nr.	Denumirea ziarului	Locul editării
1.	Plugarul Roș	Balta
2.	Moldova Socialistă	Tiraspol
3.	Drumul leninist	Camenca
4.	Drumul socialist	Rîbnița
5.	Lupta leninistă	Dubăsari
6.	Năvălirea socialistă	Grigoriopol
7.	Ofensiva socialistă	Grigoriopol
8.	Comsomolul Moldovei	Tiraspol
9.	Colhoznicul prinestrean	Slobozia
10.	Calea bolșevică	Grigoriopol
11.	Calea stalinistă	Slobozia

Tabelul 1. Ziare din RASSM (1924-1940)

Presa scrisă a reprezentat principalul instrument propagandistic pentru a crea tensiuni sociale în stânga Nistrului. Scopul primordial a vizat marginalizarea cât mai puternică a țăranilor înstăriți care întruchipau elemente capitaliste. În ziarul *Cervonii Oraci*, nr. 18 din 1926 [11] este redat un desen care surprinde interiorul unei camere iar pe o laviță stă așezat plin de importanță un culac. Vestimentația este alcătuită din cizme în care sunt băgați pantalonii; peste cămașa de corp este îmbrăcată o vestă cu mânecile scurte care stă să plesnească din cauza burții imense. Pe perete, în spatele personajului sunt atârdate trei icoane și o candelă (aluzie subtilă la cultul religios practicat de bogătași). Personajul este bărbos și tuns „cu oala”. În fața acestuia stă un țăran sărac (cotul hainei este cârpit la fel ca și călcâiele încălțărilor) care se milogește în fața culacului. La subsolul imaginii depistăm textul scris în limba ucraineană: „Culacul le dă pe datorie săracilor” iar aceștia la rândul lor rămâneau datori vânduți. În numărul 22 [12] al aceluiași ziar, depisăm un culac care, din cauza corpului imens, nu poate să intre pe ușa sovietului sătesc. Stilul vestimentar este respectat întocmai ca cel descris anterior, excepție face aici cămașa pestriță ieșită din pantaloni. O astfel de haină este înfrumusețată de obicei cu motive florale. Menționăm că imaginea este reprodusă exact în numărul 7 (179) în ziarul *Plugarul Roș* din 1927 [13].

Pentru a evita căderea țăranilor în zona de influență a bogaților, autorii unei alte caricaturi au încercat să transmită un puternic mesaj pe marginea încurajării constituirii cooperativelor de credit [14]. În prima parte a imaginii este redat un cuplu de bătrâni săraci care se poclonesc smeriți în fața unui culac care îi privește sfidător din pragul casei sale. Deasupra ușii este atârnată o inscripție cu prenumele și numele proprietarului casei – I. Grabilov. Subtilitatea acestui mesaj derivă din prefixul numelui: *Грaбумь* (din lb. rus. *grabiti* – a jefui). Scena este însoțită de textul „În satul unde nu-i cooperativă”. În a doua parte a caricaturii este reprezentat un deget care-l îndrumă pe sătean să meargă la tovărășia de credit pentru a se împrumuta cu bani. La subsol este scris „În satul unde este cooperativă”. Mesajul caricaturii urmărește să-i avertizeze pe săteni despre consecințele nefaste care vor urma dacă vor lua bani cu împrumut de la culac. În acest caz, identificăm una dintre categoriile periculoase de culaci – *culacul cămătar*.

„Cruciada” declanșată împotriva culacilor a căzut pe umerii celor două pături sociale care alcătuiau fundamentul solid al socialismului: țăranii mijlocași și săraci. În acest caz identificăm o caricatură [15] care ilustrează din profil doi bărbați, identici la prima vedere, care-și dau mâna. Personajul din dreapta privitorului are vestonul cârpit – detaliu care sugerează că acesta este săracul, celălalt fiind mijlocașul. Judecând după înfățișarea acestora, chipurile lor amintesc de fizionomia moșicului rus. Prins între mâinile viguroase ale celor doi, depistăm un mic culac cu ochii ieșiți din orbite care se zbate încercând să se elibereze din strânsoare. O altă caricatură [16] surprinde doi țărani pe un câmp, care prin gestul mâinii întinse a unuia dintre cei doi, deducem că aceștia poartă o conversație care are drept temă *pământul*. În spatele celor două personaje, în plan principal este creionat un culac speriat având fața schimonosită de griji. Odată demarat procesul de colectivizare a pământului și trecerea acestuia în folosul statului, este evident faptul că lovitura cea mai puternică o primeau acei țărani care dețineau suprafețe importante de teren, suprafețe de care, în scurt timp urmau să fie deposedați. Cei care nu aveau mai nimic de pierdut erau țăranii mijlocași și săraci care abia așteptau să intre în colhozuri.

Instituirea puterii sovietice în RASSM a condus la introducerea legilor care favorizau categoriile sociale sărace (modalitatea de obținere a împrumutului, reducerea impozitului în natură, încadrarea săracilor în tovărășiile de mașini și tractoare etc.) dar, în același timp, legislația urmărea să îngenuncheze gospodăriile culăcești. Săracii erau încurajați să adere la uniunile

țărănești pentru a beneficia de anumite privilegii. O caricatură (constituită din două părți) publicată în numărul 98 (132) [17] al ziarului *Plugarul Roș* redă un culac din profil (desenat intenționat în această poziție pentru a-i scoate în evidență corpul masiv și burta enormă) care privește de sus un țăran sărac. Cel din urmă stă cu chipiul în mâini adoptând o atitudine smerită. În partea a doua a imaginii țăranul are o poziție triumfătoare, fluturând în mână legea Uniunii Muncitorilor Agricoli. Culacul este ilustrat stând cu fața spre cel care privește imaginea (în felul acesta observăm un personaj mai slab decât în prima parte a caricaturii), picioarele acestuia par să nu-l mai țină deoarece tremură și, cu o față necăjită, acesta deschide portmoneul pentru a scoate banii.

Țăranii înstăriți au fost discriminați și în procesul electoral. Un titlul scris cu litere îngroșate al unei caricaturi anunță alegătorii: „Iaca pe cine nu trebuie de ales la cârma cooperăției” [18]. Lista, alcătuită sub forma unor portrete îi prezintă pe cei „necuviincioși” pentru a ocupa un post atât de important. În primul rând este reprezentat culacul, urmat de alcoolice, popă, tâlhar, lenos și fostul jandarm român. În procesul de organizare al alegerilor pentru sovietul sătesc, culacii sunt etichetați ca fiind corupători. Mituind alegătorii (în persoana săracilor) cu băuturi alcoolice, aceștia speră că vor fi votați pentru a câștiga locuri în soviet. O caricatură tematică îl prezintă pe culac care, cinstindu-l pe țăranul sărac îi spune: „E sama Ion, nu uita la realegeri să ridici mâna și pentru mine” [19]. La prima vedere, judecând după trăsăturile faciale a celor două personaje este puțin probabil ca aceștia să fie moldoveni, balanța etnică înclinând în favoarea cazacilor.

Cu scopul de a minimaliza influența producătorilor individuali pe piața de desfacere, în Uniunea Sovietică au luat naștere cooperativele. V.I. Lenin, în articolul său intitulat *Despre cooperăție* [20] motivează importanța practică a unor astfel de centre de comerț pentru a nu-i oferi posibilitatea țăranului înstărit să-și realizeze marfa proprie. În acest caz, cooperativa de consum vindea produse la un preț mai mic față de producătorul individual. În consecință, țăranii considerau mai avantajos să achiziționeze mărfuri de la stat decât de la vecinul lor târgoveț. O caricatură din 1927 [21] explică acest procedeu de ordin economic, reprezentând o balanță al cărui braț apasă culacul pentru a-l nimici. Textul care însoțește imaginea sugerează următoarea idee: „Prețurile mari – bucuria culacului; Prețurile mici – nevoia culacului”. Mesajul principal urmărind să scoată în evidență faptul că bogătașii caută cu orice preț să profite de pe urma țăranului sărac, folosindu-se de munca acestuia. O astfel de exploatare a păturii sociale de jos este prezentată grafic într-o modalitate satirică în numărul 20 (192) al ziarului *Plugarul Roș* din 1927 [22]: un culac fioros ține coarnele unui plug la care este înhămat un țăran desculț care trage utilajul în sudoarea frunții. Prin intermediul acestei caricaturi s-a dorit inflamarea și mai puternică a relațiilor sociale. Din punct de vedere psihologic, în mintea țăranului din RASSM trebuia să încolțească indignarea în momentul în care acesta ajungea să conștientizeze că pentru culac, el nu valora mai mult decât o vită de tracțiune.

În anul 1930, autoritățile sovietice demarează o nouă strategie în vederea extirpării din rădăcină a primejdiosului culac – *ascuțirea luptei de clasă*. Un organ special creat pentru îndeplinirea acestui scop a fost CNS. Abrevierea își are originea din limba ucraineană – КНС (Комітету незаможних селян). *Comitetul țăranilor nevoiași*, cunoscut și sub denumirea de *comnezam*, a funcționat în Ucraina în perioada anilor 1920 – 1933, principala sa misiune viza să provoace tensiuni între țăranii săraci/mijlocași și cei înstăriți. Astfel de comitete recurgeau adeseori la acte de violență îndreptate la adresa culacilor fiind ferm convinși că se află sub protecția deplină a puterii sovietice. În efortul de a-i atrage pe majoritatea țăranilor în colectivele de muncă, bolșevicii au demarat o intensă mecanizare a sectorului agrar. Atrăși de puterea și eficacitatea mașinilor agricole (tractoarele), țăranii începeau să depună cereri de intrare în colhoz. Merită să

menționăm faptul că achiziționarea tractoarelor era restricționată pentru gospodăriile culăcești. Astfel de utilaje puteau fi cumpărate de colectivele de muncă prin intermediul creditelor obținute de la cooperativa de credit sau de la Banca Agricolă de Stat.

La aniversarea a 10 ani de la constituirea *comnezam*-ului, o caricatură [23] sugestivă îl prezintă pe țăranul sărac la volanul unui tractor care nimicește sub șenilele sale de fier cupolele unei biserici. În fața utilajului agricol, urmând să fie distruse, sunt desenate trei personaje: culacul, popa și alcoolicul. Pe capota tractorului sunt reprezentate cele două unelte specifice comunismului: secera și ciocanul. În partea frontală a utilajului este scrisă cu litere îngroșate abrevierea KHC. Comitele țăranilor nevoiași, o intensă mecanizare a agriculturii, tulburări sociale în mediul rural, acestea au fost doar câteva dintre acțiunile autorităților sovietice în procesul de acaparare a proprietăților individuale de la cei care se opuneau cu vehemență procesului de colectivizare.

Predarea obligatorie a cotei de cereale la stat a mai constituit încă o lovitură dură la adresa țăranului gospodar. În acest caz depistăm o caricatură care prin modul în care este realizată putea fi utilizată cu succes în calitate de material didactic în procesul de instruire a lucrătorilor de la punctul de colectare a cerealelor [24]. În plan principal depistăm un culac (inclusiv pe vestonul acestuia este inscripționat cuvântul *Кулак*) care ține cu ambele mâini sacul cu cereale îngropat pe jumătate în pământ. Autorul desenului sugerând ideea că țăranul bogat are tendința de a livra doar jumătate din cantitatea prestabilită, motivând că „atâta are”, de facto, cealaltă jumătate este ascunsă (în cazul de față – îngropată). Nu în ultimul rând, culacii au fost suspectați că îi mituiau pe agenții însărcinați cu stabilirea cotelor de impozitare a cerealelor. Prin urmare, o caricatură publicată în anul 1930 în ziarul *Moldova Socialistă* [25] și reprodusă ulterior în 1931 în periodicul *Drumul socialist* [26], îl surprinde pe agentul punctului de colectare a cerealelor care privește printr-un ochi și se preface că „nu vede” culacul din fața lui care tronează pe o grămadă imensă de saci. Autorul desenului alcătuind un monolog pe care-l poartă „oportunistul” însărcinat cu depistarea bogaților: „Undi îi oari bogătașu` șel di ascundi pâni?”.

În conținutul acestui studiu autorul a semnalat prezența celor doi piloni care susțineau existența în societate a culacilor – clerul și monarhia. Autoritățile sovietice au urmărit să „ajusteze” în unele cazuri imaginea personajelor dăunătoare societății socialiste. De exemplu, în stânga Nistrului, în perioada electorală, susținătorii bogătașului în vederea accederii acestuia în calitate de membru al sfatsatului (sovietul sătesc) au fost catalogați ca fiind popa, fostul jandarm român, alcoolicul și femeia. În cazul primelor trei personaje explicația rezidă din faptul că interesul economic prevalează în vederea sudării legăturii culac – popă – fostul jandarm – alcoolicul. În lucrarea lui Mihail Iv. Kalinin intitulată *Țăranilor scrisoare despre realegeri în sfaturi* apărută la Editura de Stat a Moldovei în 1931, autorul atrage atenția în legătură cu următorul aspect: „Sub flagul religiei, păzirea traiului familial, burghezia o leagă pe femeie la hornul casei și prin nenumăratele obiceiuri vechi se stăruie să întărească domnia ei, privilegiile (drepturile) ei” [27]. În consecință, femeile riscau să devină susținătoare fidele „politicii” promovată de culaci. O caricatură care reflectă aceste temeri manifestate de bolșevici a fost publicată în ziarul *Drumul socialist* [28] în plină febră electorală de alegere a membrilor sovietelor sătești. Un culac bine îmbrăcat este dus pe brațe de cele patru personaje amintite anterior. Totuși, mesajul caricaturii caută să scoată în evidență faptul că țăranii bogați erau sprijiniți cel mai mult de alcoolici. Culacul din caricatură este așezat pe umerii bețivului, popa, fostul jandarm și femeia doar îl sprijină pe acesta ca să nu cadă. Autoritățile sovietice urmărind în felul acesta să pună pe același taler al balanței sociale cei doi poli ale extremelor – culacul (simbol al bogăției, prosperității, avariției, capitalismului etc.) și alcoolicul, atributele căruia sunt: depravare, degradare, sărăcie, mizerie.

Considerăm că autorul desenului a urmărit printr-o astfel de manieră reprezentativă să umilească persoana țăranului înstărit din RASSM.

Concluzii

Conchidem asupra faptului că presa scrisă din RASSM care a fost difuzată în primii 8 ani de existență a republicii, a constituit o armă eficientă a bolșevicilor îndreptată împotriva unor anumite categorii sociale etichetate ca *dușmani de clasă* (în cazul de față – culacul). Instrumentul prin intermediul căruia sovieticii au reușit să provoace tulburări sociale în mediul rural au fost caricaturile plasate în ziarele timpului. Dat fiind faptul că numărul analfabeților îl depășea cu mult pe cel al cărțurilor, elementele grafice vizuale au fost mult mai eficiente decât pasajele textuale. În cadrul studiului autorul a surprins diferite categorii de culaci care, în viziunea autorităților de la Moscova reprezentau elemente periculoase pentru societate: *culacul cămătar*, *culacul capitalist*, *culacul corupător*, *culacul profitor* etc. Nu în ultimul rând, ne vedem nevoiți să oferim răspunsul la întrebarea: Au existat în perioada anilor 1924 – 1932 culaci moldoveni în RASSM? Analiza caricaturilor demarată în conținutul prezentului studiu demonstrează că în stânga Nistrului nu au fost atestați culaci moldoveni. Materialul cercetat nu a scos în evidență detalii sau trăsături distinctive țăranilor înstăriți de naționalitate moldovenească. Imaginile tematice au reliefat cu totul alte caracteristici, acestea fiind specifice moșierilor și moșicilor ruși din secolele XIX-XX și, în ultimă instanță, au fost depistate două reprezentări faciale ale cazacilor. În consecință, au intrat sub incidența ordinului 00447 din 30 iulie 1937 intitulat „Cu privire la operațiunea de represiune asupra foștilor chiaburi, criminali și alte elemente antisovietice” sute de țăranii moldoveni din RASSM care nu se încadrau în tiparul *dușmanului de clasă*.

Referințe bibliografice:

1. Bulicanu, V. *Umorul și satira în creațiile jurnalistice moldovenești*. În: Creativitatea în jurnalism, 2018 [Citat 27. 03. 2022] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/97-107.pdf
2. Chirtoagă, I., Jarcuțchi, I., Negru, E. *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Chișinău: Civitas, 2007, p. 280.
3. Negru, E. *Politica etnoculturală în RASS Moldovenească (1924-1940)*. Chișinău: Prut Internațional, 2003, p. 71.
4. Burlacu, V. *Formarea și evoluția RASS Moldovenească (1924-1940)*. Chișinău: Agenția pentru știință și memorie militară, 2021, p. 339.
5. Cașu, Ig. *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*. Chișinău: Cartier, 2015, p. 45.
6. Ilie, O. *Colectivizarea și lupta de clasă în caricatura din presa vremii, 1949-1959*. În: Muzeul Național, 1/2005, pp. 389-412.
7. Chirvăsuță M. *Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România*. În: Studia Politica: Romanian Political Science Review, 2018 [Citat 30. 03. 2022] Disponibil: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/60114/ssoar-sp-rpsr-2018-3-chirvasuta-Caricatura_lirica_si_afisele_electorale.pdf?sequence=1
8. Zața, E. *Caricature as a creative work for its creator and viewer*. În: Limes Borderland Studies, 2012, [Citat 30. 03. 2022] Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/254252743_Caricature_as_a_creative_work_for_its_creator_and_viewer

9. Corbul, V., Burada, E. *Uragan asupra Europei. Vol. II*. București: Adevărul Holding, 2009, p. 76.
10. *DEX – Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 990.
11. *Cervonii Oraci*, nr. 18, 1926, p. 1.
12. *Cervonii Oraci*, nr. 22, 1926, p. 3.
13. *Plugarul Roș*, nr. 7 (179), 1927, p. 2.
14. *Plugarul Roș*, nr. 93 (172), 1926, p. 3.
15. *Plugarul Roș*, nr. 96 (130), 1926, p. 2.
16. *Plugarul Roș*, nr. 97 (131), 1926, p. 3.
17. *Plugarul Roș*, nr. 98 (132), 1926, p. 4.
18. *Plugarul Roș*, nr. 132 (166), 1926, p. 2.
19. *Plugarul Roș*, nr. 41 (176), 1927, p. 2.
20. Ленин В. И. *Полное собрание сочинений. Том 45*. Москва: Издательство политической литературы, 1975, с. 370.
21. *Plugarul Roș*, nr. 13 (185), 1927, p. 2.
22. *Plugarul Roș*, nr. 20 (192), 1927, p. 2.
23. *Plugarul Roș*, nr. 44 (507), 1930, p. 1.
24. *Moldova Socialistă*, nr. 31 (587), 1930, p. 3.
25. *Moldova Socialistă*, nr. 34 (590), 1930, p. 3.
26. *Drumul socialist*, nr. 12 (15), 1931, p. 5.
27. Kalinin, M. (*trad. Markov N.*) *Țăranilor scrisoare despre realegeri în sfaturi*. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1931, p. 42.
28. *Drumul socialist*, nr. 4 (7), 1931, p. 2

ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN BASARABIA ÎNTRE 1812-1918

Vasile CREȚU

Universitatea de Stat din Tiraspol
Chișinău. Republica Moldova

Autorul corespondent: Vasile Crețu, e-mail: vascretu@gmail.com

EDUCATION IN BESSARABIA BETWEEN 1812-1918

Abstract: *The article refers to the situation of education in Bessarabia during the tsarist period, which was subjected to the processes of russification and denationalization and the struggle of the native population for the preservation of the Romanian language in all fields, including school. The statistics of the scholars of the book from 1897 are shown, according to which the romanians from Bessarabia were behind all the nationalities from Bessarabia.*

Keywords: *Bessarabia, education, school, culture, russification of education, Russian Empire, education system, Ministry of Public Instruction from Russia, the provincial Zemstva.*

Adnotare: *Articolul se referă la situația învățământului din Basarabia în perioada țaristă, care a fost supus proceselor de rusificare și deznaționalizare și lupta populației băștinașe pentru păstrarea limbii române în toate domeniile, inclusiv în școală. Se arată statistica știutorilor de carte de la 1897, potrivit căreia românii basarabeni erau în urma tuturor naționalităților din Basarabia.*

Cuvinte cheie: *Basarabia, învățământ, școală, cultură, rusificarea învățământului, Imperiul Rus, sistem de învățământ, Ministerul Instrucțiunii Publice din Rusia, Zemstva gubernială.*

Anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist în 1812 a condus la anumite schimbări în viața socială, economică, politică și culturală a provinciei. Pe parcursul sec. al XIX-lea țarismul a promovat în Basarabia o politică național-colonială, exprimată prin implementarea politicii de deznaționalizare și rusificare, prin încorporarea forțată a provinciei nou anexate în sistemul economic și politic imperial, politică aplicată pe larg la periferiile naționale ale Imperiului Rus. Aceste metode și practici se realizau în permanență, dar cu prudență, insistență și perseverență.

Până în secolul al XIX-lea, în Principatele Române, inclusiv Basarabia, viața culturală s-a desfășurat în jurul lăcașurilor de cult, unde copiii boierilor și ai țăranilor înstăriți studiau de obicei religia, gramatica, elemente ale vieții civile, de asemenea învățau să citească, să scrie și să socotească, deprindeau regulile comportamentului în societate etc. Absoluta majoritate a clerului mirean și monahal era de origine română și „... reprezenta pătura intelectuală cea mai puternică, care se folosea de cuvântul moldovenesc atât în vorbă, cât și în scris” [1, p. 22]. Potrivit mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, la 1812, în Basarabia funcționau 749 de biserici în 755 de localități, 12 mănăstiri și 13 schituri, multe dintre care erau și centre de cultură. Multe biserici și mănăstiri au fost importante centre de promovare a culturii religioase și laice, sprijinind activitatea unor instituții de învățământ elementar.

Până la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus la 1812, pe teritoriul dintre Prut și Nistru exista o rețea de școli, edificată în urma acțiunilor generale întreprinse de către domnii Principatului Moldovei în domeniul învățământului. Petre Cazacu în monografia „Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918” prezintă istoria trecutului poporului nostru, descrie starea băștinașilor după anexarea Moldovei de răsărit la Imperiul țarist, cât și politica acestuia în primii ani de stăpânire. Autorul analizează starea învățământului până la anexare, dezmințind astfel afirmațiile istoricilor ruși, precum că în Basarabia „... nu existau nici școli, nici chiar știutori de carte”. Boierimea este descrisă ca incultă, țărănimea analfabetă, despre cler, negustori și orășeni nu se menționează niciun cuvânt” [2, p. 185]. În continuare, autorul afirmă că „... boierimea știa carte moldovenească și grecească”, ceea ce dovedesc „... actele scrise și semnate de ei din toate dosarele și condicile administrației și justiției moldovenești”. Cât despre clericii moldoveni și despre călugări, „... nu se poate vorbi ca despre agramați; ei toți știau a citi, a scrie și a cânta moldovenește, altfel n-ar fi fost admiși la funcțiile lor”. Bazându-se pe datele statistice rusești, P. Cazacu susține că, „... sub stăpânirea Imperiului Rus, moldovenii n-au avut timp de o sută de ani ... nicio școală în care să se predea limba lor măcar ca o simplă curiozitate lingvistică”. Statistica arată concludent că în Basarabia știutori de carte sunt în total 15.4%, dintre care: bărbați – 22%, femei - 8.8%, însă, „... masa mare moldovenească rămânea în afară de învățământ, scufundându-se din an în an în întuneric tot mai adânc” [2, p. 197].

Basarabia fiind mai expusă pericolelor decât partea de vest a Moldovei, a păstrat și a continuat nu numai bogata cultură materială, moștenită de la strămoși, „... dar și pe cea intelectuală, mai greu de apărat, întrucât numărul reprezentanților acesteia era în mod firesc mult mai redus decât cel al plugarilor, păstrători de legi și datini” [3, p. 238]. Drept dovadă că boierimea locală știa carte ne sunt actele scrise și semnate de către ea (boierimea) în perioada respectivă. Însuși istoricul și omul politic Ștefan Ciobanu menționa că „... boierii moldoveni au înaintat o petiție guvernului rus în care se calificau drept calomnie afirmația că Basarabia nu are cultura ei” [2, p. 23]. În ce privește clericii moldoveni din acele timpuri nu se poate afirma că nu știau carte, altfel nu ar fi fost admiși în acele funcții.

Ștefan Ciobanu nota că „... una dintre cele mai șocante dintre contradicțiile Rusiei țariste era distanța enormă ce a separat clasa intelectuală de restul poporului”. În vârful acestei scări sociale era intelectualitatea, „... adăpându-se din plin la izvoarele culturii Occidentului, pe când jos s-a aflat o clasă țărănească profund ignorantă, abuzată de mizerie și de superstiții” [3, p. 73]. În pofida eforturilor stăpânirii rusești din Basarabia, rusificarea a făcut puține progrese. Boierii și o parte din populația orășenească s-au rusificat treptat, în timp ce „... literatura și educația rusă nu a pătruns niciodată în masele rurale, care rămăneau analfabete și loiale tradițiilor lor culturale și lingvistice” [4, p. 67]. Cultura moldovenească autohtonă se dezvoltă mai ales în zonele rurale, unde populația majoritară o constituiau românii basarabeni, pe când cele urbane erau practic rusificate. Autoritățile țariste alocău pentru învățământ sume destul de modeste, din care cauză majoritatea covârșitoare a populației din cadrul imperiului era analfabetă.

Până la anexarea Basarabiei la Rusia, sistemul de învățământ era format din câteva tipuri de școli: domnești, bisericesti, pe lângă mănăstiri și parohii, școli publice, școli particulare și, de tip familial. Imperiul Rus, pentru a-și consolida puterea și influența în Balcani și pentru a atrage de partea sa populația locală, era interesat să deschidă instituții de învățământ cu predare în limba rusă. În 1812, amiralul Pavel Ciceagov i-a adresat guvernatorului Basarabiei, Scarlat Sturdza, niște instrucțiuni, în care a relevat necesitatea de a atrage „... atenția popoarelor vecine asupra bunăstării

popoarelor din Basarabia" și, cu această ocazie, recomanda „... de a se înființa vreo școală elementară în care tineretul să învețe puțin a citi și a scrie” [5, p. 18].

Prima instituție de învățământ deschisă de autoritățile ruse în Basarabia a fost Seminarul Teologic din Chișinău (31 ianuarie 1813) cu aportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, un „... promotor neobosit al culturii bisericești în limba moldovenească (română) ca mijloc de conservare a identității naționale” [6, p. 31]. În privința personalității mitropolitului Bănulescu-Bodoni, în mediul oamenilor de știință, pot fi întâlnite și alte opinii. De exemplu, unii îl considerau drept „trădător al neamului”, unul din „... principalii sprijinitori ai anexării Basarabiei la Imperiul Rus”, pe când alții l-au etichetat drept „coadă de topor” a rușilor. Cu toate acestea, este incontestabil faptul că mitropolitul Bănulescu-Bodoni a pus bazele culturii românești în Basarabia sub stăpânirea rusă și că în urma acestei activități „... cultura românească s-a întărit, a luat o direcție care a contribuit ... la conservarea spiritului românesc în provincia noastră”. În cadrul seminarului, limba de predare era rusa, însă Bănulescu-Bodoni a introdus și limba română ca obiect obligatoriu. În raportul său către Sfântul Sinod, el menționa următoarele: „Din limbi să se învețe în primul rând limba rusească ca limbă predominantă, cea națională, moldovenească, cu scopul ca cei ce o învață să poată propovădui cuvântul lui Dumnezeu și buna morală” [1, p. 127-128].

Deși Seminarul Teologic din Chișinău avea menirea de a instrui în primul rând copiii preoților, s-a permis ca, până la înființarea unei instituții laice de învățământ, să fie primiți la studii și copii din celelalte categorii sociale, inclusiv din rândurile țăranilor. Instruirea era gratuită. Pentru o funcționare mai eficientă și pentru a nu duce lipsă de cărți religioase, manuale etc., la Chișinău, la 31 mai 1814, grație aportului și energiei mitropolitului Bănulescu-Bodoni, a fost deschisă o tipografie eparhială, în care au fost scoase de sub tipar atât cărți bisericești, cât și laice, precum *Abecedarul* sau „*bucoavna*” în limba română. După decesul mitropolitului în 1821, s-a făcut o dare de seamă despre numărul de cărți tipărite la tipografie de la 1814 și până la 1821, au fost editate 19 320 de exemplare. Programul seminarului nu era încă bine elaborat, nu se știe nici modul cum se preda limba română. Se cunoaște doar că în cele două clase, care s-au deschis la început, în prima se învăța cititul și scrisul, elemente de gramatică, religia, iar în cea de-a doua – gramatica, teologia, retorica. Educația avea un caracter strict religios. Dacă inițial în cadrul seminarului își făceau studiile 58 de elevi, la 1815 numărul acestora a crescut până la 135, dintre care 68 erau din rândurile clerului, iar 82 erau laici. Creșterea simțitoare a numărului de elevi a determinat administrația ecleziastică să ia măsuri în vederea construirii unui nou local școlar. În 1834 Seminarul Teologic a fost transformat în liceu cu 7 clase, unde pe lângă alte discipline, până în 1867 s-a predat și limba română. Cel din urmă profesor, care a predat limba română în Basarabia, a fost Ion Petru Donceev.

Administrația și guvernul țarist urmărea scopul de a pregăti pentru regiune funcționari, care să cunoască bine limbile rusă și română, tradițiile locale și, în acest scop, în 1816, pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău a fost deschis un Pension al nobilimii – o instituție de învățământ laic privilegiată, care trebuia să servească cu credință administrația rusă. În această școală se admiteau copii din rândurile nobilimii ruse și băștinașe, dar și de funcționari. Numărul moldovenilor era destul de redus. În cadrul pensionului, cursurile trebuiau să dureze opt ani și absolvenții căpătau un grad civil. Deși această școală funcționa pe lângă Seminarul Teologic, de la începutul înființării ei, o atenție mai mare se acorda obiectelor de cultură generală, cât și studierii limbilor rusă, română, franceză și germană. Însă, începând cu anul de studii 1820-1821 disciplinele de cultură generală au început să fie neglijate, acordându-se prioritate celor religioase. Din această cauză, mulți dintre elevi au început să abandoneze pensionul, căutând să-

și continue studiile în străinătate. De fapt, numărul elevilor care își făceau studiile în Pensionul nobilimii era destul de redus. „La 1831, când s-a închis această școală, erau în total 27 de elevi; între bursieri nu era niciun moldovean, iar între cei cu plată, numai șase moldoveni” [2, p. 189]. Deși nu s-a păstrat programa limbii române, unul dintre scopurile principale ale acestei instituții de învățământ a fost, pe de o parte, să dea buni cunosători și a „limbii moldovenești”, iar pe de altă parte, să ne arate faptul că în primele decenii de la anexare, limba română ocupa un loc destul de important.

Deși istoricii ruși susțin cu vehemență că până în 1812 pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu au existat școli, este un lucru absolut cert că primele școli în Basarabia au apărut încă pe vremea Principatului Moldovei. Erau atât școlile care funcționau pe lângă mănăstiri, cât și cele deschise din inițiativa unor domni luminați. Ca o dovadă a acestei afirmații, să arătăm că, imediat după anexare, târgoveții români din Chișinău cereau mitropolitului Gavriil să redeschidă vechea lor școală moldovenească, promițând că vor da pentru întreținerea ei „... ceva ajutor și mai vârtos venitul cotului târgului, care mai înainte era aferosit școlii obștești ce se zicea domnească aici în Chișinău” [1, p. 30].

În privința învățământului primar din Basarabia, trebuie menționat că, pe tot parcursul celui de-al doilea sfert al secolului XIX, Ministerul Instrucțiunii Publice al Rusiei aproape că nu a deschis școli primare. Abia după 1835 au început să apară școli primare care se subordonau direct Ministerului Instrucțiunii și școli primare din cadrul Ministerului Domeniilor Statului. Numărul școlilor era destul de redus în raport cu numărul populației. Școlile primare laice au început să se înmulțească mai cu seamă în centrele urbane, abia după Războiul Crimeei (1853-1856). La 1855, în întreaga Basarabie funcționau doar 89 de școli cu 86 învățători și 2120 de elevi [2, p. 192]. La 1875, pe întreg teritoriul Basarabiei se găseau 355 de școli primare urbane și rurale, având un efectiv de 28 186 elevi la o populație de peste un milion de locuitori din care absoluta majoritate erau români. În 1897, în Basarabia existau „... 591 de școli primare, în care erau înscriși 46 802 elevi, iar în 1906 numărul școlilor se ridica la 1.007” [3, p. 75].

În privința învățământului bisericesc, în mai multe localități urbane și rurale au început să apară școli parohiale și mănăstirești. Dascălii care îndeplineau rolul de învățători în aceste școli, de obicei, nu posedau cunoștințe suficiente și foloseau cele mai primitive metode de instruire. „Copiii căpătau doar cunoștințe elementare de citire și de scriere, precum și deprinderi de socotit, considerate absolut necesare în gospodărie” [7, p. 174]. Prima școală parohială a fost înființată în 1836 în satul Băcioi. În 1842-1845, numărul școlilor parohiale a crescut. În 1845 registrele eparhiale arătau existența a 320 de asemenea școli. Cunoștințele pe care le căpătau elevii în aceste școli erau slabe. Ei învățau doar să citească din cărți religioase. Învățau să scrie numai elevii care manifestau dorința. O atenție importantă se acorda educației în spiritul religios, copiii erau obligați „... să meargă la biserică și să învețe pe de rost diferite rugăciuni” [7, p. 195]. În pofida caracterului sporadic și instabil al acestui tip de școli, în prima jumătate a secolului al XIX-lea ele erau unicele accesibile țăranilor din Basarabia, în care instruirea copiilor se efectua în limba română.

Tendențele unioniste ale românilor basarabeni care s-au manifestat în special după unirea Principatelor Române (1859), au pus în gardă autoritățile țariste. Ca rezultat, acestea au înăspriț politica de rusificare în regiune. Au fost adoptate măsuri severe la frontiera de pe Prut, precum și în interiorul provinciei. Au început să fie suspectați chiar și boierii care inspirau încredere autorităților țariste.

Din manifestările culturale ale Basarabiei țariste ar merita să fie remarcată activitatea tipografiei Eparhiale din Chișinău, care a fost deschisă în anul 1814. La această tipografie, care a fost închisă în 1883 și redeschisă la 1907, a ieșit un număr respectabil de cărți bisericești în limba română și o serie de abecedare moldovenești, cărți care au contribuit la menținerea unei continuități culturale românești în Basarabia. Până în anul 1843, când se deschide prima tipografie particulară în Chișinău, tipografia Eparhială era singura tipografie în întreaga Basarabie. La începutul sec XX în orașul Chișinău se găseau 18 tipografii [8, p. 42].

Ca să pună bazele unui început de cultură, Primăria orașului Chișinău deschide în anul 1832 o bibliotecă orașenească. În primele decenii ale existenței acestei biblioteci, activitatea ei era mai mult decât redusă din cauza lipsei de cititori. De la anul 1880 încoace, această bibliotecă, compusă aproape exclusiv din cărți rusești, ia o dezvoltare destul de mare. Biblioteca enumera peste 100 000 de exemplare și a avut un număr mare de abonați [8, p. 42].

După 1867 limba română în școlile din Basarabia nu s-a mai predat. Școlile de toate tipurile din Basarabia, aflate sub dominația țaristă, funcționau exclusiv în limba rusă, limba română a fost suprimată în toate instituțiile de învățământ. În ciuda acestei politici de rusificare și de deznaționalizare, Basarabia și-a păstrat caracterul etnic românesc. Rezistența țăranelor români în fața politicii de rusificare, deși fiind pasivă, era totuși extrem de efectivă. Satele basarabene și-au conservat viața lor națională.

Odată cu colonizarea Basarabiei au apărut și școli ale coloniștilor bulgari, germani, polonezi etc. Pentru coloniștii germani, limba de predare era germana, iar rusa se studia ca disciplină obligatorie. În coloniile bulgare predarea se făcea în limba rusă, folosindu-se metoda de învățământ reciproc. Majoritatea învățătorilor erau coloniști ce terminaseră școlile locale satești. Până la 1891, coloniștii germani au beneficiat de o anumită libertate în administrarea școlilor. În acest an s-a încheiat procesul de trecere a școlilor parohiale germane în subordinea Ministerului Instrucțiunii Publice. Un învățător avea aproximativ 300 de elevi, iar după 1858 - până la 165. În cadrul acestor școli, copilul beneficia nu numai de instruire, ci își forma competențe pentru anumite îndeletniciri [9, p. 20]. Dacă primii învățători erau aleși din rândurile coloniștilor, ulterior ei erau invitați din Germania. În 1844 a apărut prima școală particulară datorită donației făcute de către un negustor din Germania. Însă, începând cu 1891, s-a decis ca 2/3 din obiectele de studiu să fie predate în limba rusă. Politica țaristă de stimulare a fenomenului de colonizare a Basarabiei a fost însoțită de măsuri de susținere a învățământului pentru grupurile etnice minoritare. Sprijiniți de administrația rusească, coloniștii germani și bulgari au organizat treptat practic în fiecare așezare școli satești bisericești. Între 1816 și 1823 au fost înființate 17 școli parohiale în coloniile germane și bulgare și în cadrul bisericilor de rit armeano-gregorian.

Prin urmare, administrația țaristă în Basarabia, după 1867, a declanșat o campanie amplă de rusificare prin școală, în special în mediul etnicilor români. Și aceasta în timp ce etnicii germani, bulgari, evrei aveau dreptul să-și deschidă școli naționale. În consecință, conform recensământului din 1897 din Imperiul Rus, etnicii români aveau cel mai redus grad de alfabetizare, fiind depășiți doar de romi. În rândurile populației masculine, știutorii de carte alcătuiau 10,5 %, iar printre femei doar 1,7 % [10]. Dacă luăm procentajul a celorlalte naționalități, se poate observa că nivelul lor de instruire era cu mult mai ridicat decât al moldovenilor. Dintr-o sută de germani, știau carte 63, dintr-o sută de evrei - 50, ruși - 42, bulgari - 31 etc.

Nivelul științei de carte în Basarabia la 1897

Грамотность у представителей отдельных национальностей была такова:

	М.	Ж.
У Великоруссовъ	39,9	21,1
„ Малоруссовъ	15,3	3,1
„ Бѣлоруссовъ	42,3	11,5
„ Поляковъ	55,6	52,9
„ Болгарь	31,4	6,4
„ Молдаванъ	10,5	1,7
„ Нѣмцевъ	63,5	62,9
„ Цыганъ	0,9	0,9
„ Евреевъ	49,6	24,1
„ Турокъ	21,1	2,4
„ прочихъ народн.	56,0	8,0

Tabelul a fost întocmit în baza recensământului din Imperiul Rus din 1897

Alte date ce ne oglindesc situația complicată, le găsim în studiul statistic cu privire la știința de carte a populației României, unde un capitol aparte se referă la starea din Basarabia. Nivelul științei de carte în Basarabia la 1897 era de 14,9 % , iar la 1930 – 38,1 %. Progresul mediu de câte un deceniu este de 5,7 %. În 33 de ani populația știutoare de carte din Basarabia s-a dublat , odată ce numărul populației a crescut cu 46,6 % [11, p. 127].

Studiind aceste date statistice se poate observa clar, că românii basarabeni care alcătuiau majoritatea, stăpânii acestei provincii în dreptul istoric, etnografic și politic rămân în urma tuturor naționalităților din Basarabia. Prin urmare este evident, că și din punct de vedere economic ei stăteau mai prost decât alte naționalități din Basarabia, „... că proprietățile urbane și întreprinderile industriale nu se găseau în mâinile lor, că rolul lor ... se mărginea numai la aprovizionarea orașelor cu lemne și produse din micile lor gospodării” [12, p. 3].

După revoluția din 1905-1907 și introducerea regimului parlamentar cu Duma de Stat, cu toate eforturile depuse de patrioții localnici, școlile naționale n-au fost permise. Pavel Dicescul, ales al Basarabiei, ca membru în Consiliul de Stat de la Petrograd, după 1905 a revendicat problema școlilor în limba națională în Basarabia. Dar propunerea lui a fost respinsă.

În mai 1906 Congresul învățătorilor din județul Soroca, în rezoluția adoptată, „cerea organizarea învățământului public în Basarabia în „limba noastră națională”. Însă declanșarea reacțiunii țariste a dus la închiderea (interzicerea) în 1907 a ziarului „Basarabia” și mulți dintre înaintașii vieții politice basarabene au fost nevoiți să-și găsească refugiu în România. La inițiativa lui Nicolae Iorga, la Iași a fost procurată o casă pentru tinerii basarabeni care își făceau aici studiile.

În Duma de stat a Rusiei, la 1911 s-a discutat proiectul de lege despre învățământul primar. Articolul 16 propus pentru discuție prevedea: „... în localitățile cu populație polonă, lituaniană, germană, tătară, estonă etc., să se permită predarea în limba maternă, dacă populația își exprimă dorința” [13, p. 58]. Deputații din partea Basarabiei au cerut ca printre popoarele sus-menționate moldovenii să beneficieze de același drept. Însă amendamentul lor a fost respins, în consecință, moldovenii considerați drept un popor inferior și nedemn de cultură.

Situația deplorabilă din domeniul învățământului din Basarabia nu mai putea continua așa. Anul 1917, care sosise cu atâtea speranțe, nu putea lăsa indiferentă intelectualitatea basarabeană, care dorea cu tot dinadinsul o școală cu adevărat națională și o renaștere culturală a poporului. Acest deziderat

„devenise lozinca principală, pentru care au luptat militanții mișcării de eliberare națională în mersul evenimentelor din anii 1917-1918” [14, p. 91].

Luptele pentru naționalizarea (românizarea) școlii au fost cu adevărat grele, crâncene. Drept dovezi elocvente ne servesc mărturiile, memoriile participanților la aceste evenimente cu adevărat istorice. Ion Sîrbu, institutor, Președinte al Comitetului Județean al Fundației Regale, martor ocular la evenimentele din 1917-1918, unul din participanții activi la întemeierea primului cerc cultural „Mihai Eminescu” cu sediul în comuna Sireți, care a început lupta pentru școala națională [15, p. 38]. Situându-se în centrul mișcării de emancipare națională și servind drept nucleul de bază în continuare, acest cerc va întruni în rândurile sale cei mai de vază activiști ai școlii românești din Basarabia. Ștefan Ciobanu, Ștefan Holban, Ion Berliba ș.a. se adunau la ședințele acestui cerc pe str. Renilor în camera tânărului profesor L. Boga „... unde cu înflăcărare puneau în discuție problemele românizării școlii și organizării profesionale a corpului didactic” [15, p. 39].

Cercul cultural, însă nu era unicul grup de inițiativă. Pe la mijlocul lui aprilie 1917, după câteva ședințe ale grupului de învățători, s-a constituit „Comitetul Vremelnic al Obștei Învățătorilor Moldoveni din Basarabia” cu sediul la Chișinău, având următoarea componență: Teodor Neaga, președinte, Ștefan Ciobanu, secretar general, precum și membrii P. Arventiev, M. Gamer, Constantin Popescu ș. a. [16, p. 13]. Comitetul acționa în cadrul Partidului Național Moldovenesc, alcătuiindu-și programul său de luptă în funcție de situația politică de atunci, contactând intens cu Zemstva gubernială din Basarabia, de la care mai târziu va primi un ajutor material, cu concursul lui Paul Gore – membru al acestei instituții administrative. Pentru a reuși în lupta grea, grupul de inițiativă a încercat să stabilească legături cu Comitetul Obștesc-Pedagogic din Rusia, care reprezenta atunci învățătorimea rusească, dirija toate problemele școlare, bucurându-se de o mare autoritate.

La 15 mai 1917, Comitetul moldovenesc a expediat filialei Comitetului pedagogic rus din regiunea Odessa o adresare cu următorul conținut: „Învățătorii moldoveni, reprezentanți ai tuturor treptelor învățământului din Basarabia, conștienți față de poporul moldovenesc ce zace în întuneric, au crezut necesar să se organizeze în asociație aparte. Împărtășind principiile

democratice ale asociației pedagogice din întreaga Rusie precum și acele ale Asociației învățătorilor din Chișinău ..., asociația învățătorilor moldoveni are de urmărit scopul său local – o largă democratizare și naționalizare a școlii moldovenești și, în general, răspândirea culturii naționale printre moldoveni” [16, p. 14].

În continuare, adresarea conținea o serie de revendicări ce urmăreau schimbări radicale în domeniul învățământului public. Principala cerință înaintată era ca predarea în școlile primare din Basarabia să se înlăptuiască în limba română. În orașele basarabene, alături de școlile rusești, urmau să fie deschise instituții de învățământ pentru moldoveni. În Chișinău și în alte două orașe – reședințe de județ, urmau să fie deschise câte un liceu de băieți și unul de fete, iar predarea religiei, gramaticii, literaturii să se facă în limba română, limba rusă să fie predată ca obiect de studiu aparte. În ceea ce privește corpul didactic pentru școlile moldovenești, Asociația considera că e necesar următoarele: să se organizeze în vara anului 1917 cursuri de istorie și literatură moldovenească și pedagogie pentru învățătorii din școlile primare și secundare; conducătorii acestor tipuri de școli, inspectorii și directorul învățământului primar să fie numiți dintre oamenii de pe loc, ce cunosc limba română.

Un rol major în lupta pentru școala națională din Basarabia, pentru introducerea limbii române și alfabetului latin, l-au avut Congreșele învățătorilor, care și-au desfășurat lucrările în lunile aprilie și mai. Conform hotărârilor congreselor învățătoarești, școala basarabeană devenea o instituție de învățământ cu limba română de predare, cu un program care prevedea studiul limbii și literaturii române și istoriei naționale. Cu adevărat istorică a fost hotărârea de a se trece la grafia latină. Însă pentru realizarea practică a acestor deziderate era nevoie de cadre didactice corespunzătoare, de manuale în limba română.

În aceste momente de importanță deosebită pentru cultura românilor din Basarabia a venit ajutorul din partea unor intelectuali din vechiul Regat și din alte provincii românești, care s-au încadrat activ în lupta pentru școala națională. O mare parte dintre ei, după Unire, și-au continuat activitatea ca membri ai corpului didactic în învățământul primar și secundar. Ei împreună cu intelectualii basarabeni au organizat cursuri pentru învățători, au pregătit primele instrucții și îndrumări metodice etc. Ca urmare a acestor eforturi comune, în toamna din 1917, anul de învățământ în școală începe cu o programă nouă, națională, în grafie latină.

În concluzie subliniem că populația băștinașă, vorbitoare de limbă română, timp de mai bine de 100 de ani a luptat atât pentru menținerea vechilor așezăminte de cultură, cât și pentru menținerea vechii organizații școlare, bisericești și administrative. Situația politică și socială din Imperiul Rus era de o astfel de natură încât mișcarea națională putea fi desfășurată sub forma unei rezistențe pașnice. De asemenea, era foarte important că în această luptă a lipsit elementul religios, divergențele profesionale între populația vorbitoare de limbă rusă și vorbitori de limbă română. Și unii, și alții, fiind creștini ortodocși, devin astfel elementul de liniște și potolire a spiritelor, ceea ce a dus la forme nonviolente de rezistență.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău: Ed. Enc. „Gh. Asachi”, 1992. 272 p.
2. Cazacu P. *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*. Chișinău: Știința, 1992. 445 p.
3. Ciobanu Ștefan. *Basarabia: Monografie*. Chișinău: Universitas, 1993. 447 p.
4. Wilhelmus P. V. M. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău: ARC, 1996, 525 p.

5. Чиботару Ф.Ф. *Контрибуций ла история ынвэцэмынтулуй дин Басарабия (1812-1866)*. Кишинэу: Карта молдовеняскэ, 1962.
6. Moraru A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993*. Chișinău: Universul, 1995. 559 p.
7. *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova*. Chișinău: Lumina, 1991. 331 p.
8. Crețu V. *Învățământul primar și secundar în Basarabia (1918-1940)*. Chișinău: Epigraf, 2021, 192 p.
9. Fassel L. *O istorie de 126 de ani. Germanii din Basarabia*. În: *Patrimoniu*. 1991. nr. 3, p. 20.
10. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897г. Изд. Центр. стат. ком. вн. дел; Под ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург, 1899-1905. Бессарабская губерния III, 1905. XXIV.
11. Manuilă S. *Știința de carte a populației României*. În: *Școala Basarabeană*. 1937, nr 2-3, p. 127.
12. Ciobanu Șt. *Analfabetismul în Basarabia*. În: *Școala Basarabiei*. 1923, nr 5, p. 3.
13. Surugiu L. *Istoria învățământului dintre Prut și Nistru*. În: *Pedagogul*, 1990, nr 11, p.58.
14. Agrigoroaei, I., Palade, Gh. *Basarabia în cadrul României întregite, 1918-1940*. Chișinău: Universitas, 1993. 256 p.
15. Sîrbu Ion. *Un scurt istoric al luptelor pentru școala românească și organizarea profesională a învățătorimii basarabene*. În: *Școala Basarabeană*. 1938, nr 4, p. 38.
16. Neaga, T. *Din luptele pentru școala română în Basarabia*. În: *Școala Basarabeană*. 1938, nr 4, p. 13.

AVANTAJELE INCONSECVENȚEI ȘI REFUZULUI PRIN DEPĂȘIREA ERORILOR DE DECIZIE

Andrei PERCIUN

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Andrei Perciun, email: andrei.perciu@ssu.utm.md

ADVANTAGES OF INCONSISTENCY AND REFUSAL BY OVERCOMING DECISION ERRORS

Abstract: *Our daily decisions define us as free people, but the choices we make are not always in our favor. Surprisingly, inconsistency can save us from the negative effects of our decisions by obstructing high-cost actions and canceling the commitment.*

Keywords: *freedom, value judgments, ethical dilemmas, logical structure of moral language.*

Adnotare: *Deciziile noastre cotidiene ne definesc pe noi ca persoane libere, dar nu întotdeauna alegerile ce le facem sunt în favoarea noastră. Surprinzător, dar inconsecvența ne poate salva de efectele negative ale deciziilor noastre prin obstrucționarea acțiunilor cu costuri mari și anularea angajamentului.*

Cuvinte-cheie: *libertate, judecăți de valoare, dileme etice, structura logica limbajului moral, amorsare.*

Trecând cu vederea peste toate tipurile de discurs în care este vehiculată ideea imposibilității oamenilor de a fi liberi, în care libertatea ar fi un produs fictiv al evoluției omenirii, ne confruntăm cu un ansamblu de situații problematice ce țin de gestionarea actelor deliberative.

Faptul că subiectul uman se caracterizează printr-o capacitate inedită de a fi liber este teza de la care pornim. În așa mod, nu vom pune în discuție raportul canonic între libertate și necesitate, suspendând tezele deterministe ale libertății, care, în principiu, pot deveni reduționiste. Ceea ce urmează să dezbaterem se rezumă la erorile de comportament ale subiectului angajat în propriile decizii ce sunt motivate de dorința de a fi „stăpân” pe propria viața.

Acțiunile realizate pe baza unui act deliberativ edifică și consolidează realitatea socială. Într-un cadrul social libertatea se certifică ca o putere de control. Astfel încât unul dintre aspectele puterii umane este libertate. O serie de concepții social-politice și economice moderne preiau conceptul libertății ca unul de bază pentru întreținerea societății în limitele unei conviețuiri pașnice și prospere. Doctrina contractului social nu ar fi posibilă în absența liberului consimțământ al contractorilor. În liberalismul lui Locke sunt delimitate explicit ariile puterilor publice și private, iar în raport cu dreptul natural al proprietății individul liber devine o valoare în sine. De asemenea, în concepția anarhistă a lui Stirner este pusă în valoare capacitate autogovernare a subiecților raționali, liberi să-și construiască o viață prosperă fiecare în parte și toți luați împreună și, totodată,

eliberați de orice principiu autoritar impersonal precum ar fi instituția statului. De regulă, omul, caracterizat de teoriile iluministe, este înzestrat cu doborâtoarea putere de a gândi și de a acționa.

Firul roșu al acestui model în care omul este descris ca o ființă liberă și rațională continuă mai departe și în teoriile social-economice ale direcțiilor analitice din filosofia secolului XX. Având o certitudine aproape de neclintit, Rawls îi conferă subiecților umani etosul moralei regulative menită să întrețină un echilibru social necesar între individ și grup în vederea conceperii unei societăți bazate pe dreptate. În această morală regulativă, indivizii umani acționează pornind de la puterea lor de a fi raționali și rezonabili. Raționalitatea reprezintă dimensiunea libertății umane, prin care fiecare din noi se face capabil să aleagă în diverse situații ale vieții căile cele mai eficiente pentru realizarea unui scop sau satisfacerea unei dorințe. În această accepțiune raționalitatea, tind să cred, este definită în primul rând dintr-o perspectivă pragmatistă și instrumentală fiind încadrată în viețile de interes privat al indivizilor. Pe scurt, ca ființe raționale, noi suntem liberi. Cealaltă predispoziție a omului este cea de a fi rezonabil, ceea ce presupune o focusare pe scara largă asupra tuturor actorilor sociali. În calitate de ființe rezonabile, oameni sunt egali.

Din aceeași tradiție analitică face parte și concepția cu privire la structura logică a judecăților morale elaborată de Hare. Spre deosebire de judecățile descriptive care sunt axate pe obiect și răspund la întrebarea „ce este un obiect?”, judecățile de valoare (morale) gravitează în jurul subiectului ce are de răspuns pe cont propriu la întrebarea „ce trebuie să fac?”. Hare aduce exemple pertinente în favoare ideii că judecățile de valoare pot fi la fel de incontestabile ca și cele descriptive în virtutea faptului că se întemeiază pe o prescripție produsă de angajamentul subiectului aflat într-o situație concretă de viață. Judecățile de valoare nu sunt a priori, ele se stabilesc în raport cu contextele situații. În faza inițială subiectul nu are o soluție prealabilă ce l-ar determina să acționezi într-un fel anume fiind pomenit într-o situație de dilemă morală. În faza „ce trebui să fac?” subiectul este liber să acționeze în raport cu interesele și principiile sale de viață, dar și de situația concretă în care a fost aruncat. Momentul deliberării este crucial pentru definirea libertății umane. Odată ce subiectul își asumă o opțiune ca fiind corectă în conformitate cu situația și cu principiile sale de viață, acesta se angajează în decizia pe care a luat-o. Apoi din urma angajamentului se ivește posibilitatea de a introduce în discuție idea de necesitate și prescripție. Angajamentul reprezintă un legământ asumat de subiect în raport cu decizia sa. Astfel, subiectul care decide devine consecvent în virtutea faptului că în alte situații similare celei în care a deliberat, a decis și s-a angajat va proceda în conformitate cu opțiunea preferată.

Datorită consecvenței de care dau dovadă subiecții decidenți comportamentul acestora devine transparent și previzibil. În altă ordine de idei, unul dintre atuurile discursului științific reprezintă previzibilitatea și transparența prelevate din legitățile apriorice și empirice prin care se oferă un tablou statornic al lumii. Tot din această perspectivă este tratat și comportamentul asumat al subiectului decident, consecvența căruia marchează transparența acțiunilor sale posibile. Valabilitatea judecăților de valoare este atinsă din momentul în care prescripțiile ce sunt conținute în aceste sunt realizate în act după modelul decis-zis-și-făcut. În acest mod, în deciziile de cotitură componenta declarativă se corelează cu actul prin care este dusă până la capăt prescripțiile acestor decizii. Despre un subiect care îți realizează judecățile de valoare în acte spunem de regulă că e un om onest și de încredere. În cazul în care subiectul rămâne doare la forma declarativă a prescripției, fără s-o realizeze în act, atunci acesta va avea toate șansele să fie definit ca o persoană ipocrită. Prin urmare, limbajul moralei are la bază o structură logică.

De obicei, în cultura noastră, ipocrizia este taxată, iar calitatea de a fi onest este apreciată. Or, există situații în care asumarea propriilor decizii cauzează un șir de pagube subiectului liber angajat în ceea ce a spus și, astfel, a promis să facă. Acest punct de vedere este prezentat Joule și Beauvois în micul lor de tratat de manipulare. Implicați într-o situație concretă și ieșind din ea alegând o anumită soluție, „dispoziția” concepută în acea situație se întinde ca un șir din urma subiectului plasându-se într-un context nou ca un model de atitudine și comportament cel mai la îndemână. Corelarea situațiilor se asigură prin amorsare, în consecință comportamentul dintr-o primă situație se transpune în cea de-a doua situație. Cu toate acestea, actele valabile pentru o situație pot avea costuri mai mari într-o altă situație. Subiectul se angajează în ceea ce decide și continuă recalitrant să se țină de alegerea pe care și-a asumat-o. Ieșirea din acest șir păgubos de fapte se realizează printr-un act de gândire critică și opțiunea unui refuz. Prin urmare, „capcanele” deciziilor libere pot fi depășite la rândul lor printr-un alt act de reflecție și deliberare din urma căruia se concepe refuzul și evaluare critică a situației.

Resurse bibliografice:

1. Joule, R. V., Beauvois, J. L. *Tratat de manipulare*. București: Antet, 2000, p.176;
2. Mureșan, V. *Filosofia morală a lui R. M. Hare*. București: Paideia, 2006, p.647.
3. Singer, P. *Tratat de etică*. Iași: Polirom, 2006, p.591.

ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РОССИИ

Александра СЁМА

Рязанский институт (филиал) Московского политехнического университета
Рязань, Россия

Corresponding author: Alexandra Syoma, email: syomaalexa-aandra@yandex.ru

PROSPECTS AND OPPORTUNITIES OF DISTANCE EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF RUSSIA

Abstract: *The rapidly changing world and the development of technology have given us online education, which has become part of the educational environment. The demand for online education as a way of obtaining knowledge is predetermined by the increasing competition in the labor market and the need for permanent lifelong learning.*

Keywords: *Internet, information, online education, distance format, information technology.*

Аннотация: *Стремительно меняющийся мир и развитие технологий подарили нам онлайн-образование, которое стало частью образовательной среды. Востребованность онлайн образования, как способа получения знаний, предопределено возрастающей конкуренцией на рынке труда и необходимостью перманентного обучения в течение всей жизни.*

Ключевые слова: *интернет, информация, онлайн-образование, дистанционный формат, информационные технологии*

Пандемия COVID-19 в 2020 году стала неординарным и шоковым явлением для мирового сообщества и глобальной экономики. 2020 год дал толчок в развитии онлайн образования, но что мы знаем об эффективности онлайн образования, какое будущего онлайн образование в вузах, заменит ли онлайн-образование классический формат обучения?

Я думаю, что если под онлайн обучением принимать тот формат, который применялся в период экстренного перехода на дистанционное обучение, то ответ однозначно отрицательный, у такого образования не может быть будущего и это обусловлено тем, что перенос традиционных лекций и практик в дистанционный формат, не принес удовлетворение ни преподавателям, ни студентам.

Создание контента фактически из колес или оцифровка преподавателями лекций, также была менее эффективна чем обучение «face of face» в очном формате. Это означает, что лекционная семинарская модель обучения не работает в онлайн. У каждой модели есть свои ограничения. Проведенный опрос вначале и через год в марте этого года у участников образовательного процесса указал, что отношения к онлайн-

обучения существенно изменилось: так резких противников онлайн-обучения среди преподавателей уменьшилось в два раза, а студенты стали замечать те возможности, которые предоставляет онлайн-образование, безусловно не отрицая очный формат.

Создание технологий онлайн-обучения, которые могут быть применены для обучения студентов в вузе – это все разнообразие цифровых технологий, которые применяются и для проведения синхронных занятий, и для проведения проектного обучения, проектных практикумов, и для сбора интерактивной обратной связи для проведения виртуальных лабораторий. Все разнообразие этих технологий позволит привнести в образовательный процесс новые интересные возможности. Вуз, который хочет занять свою нишу на образовательном рынке, который предоставляет возможности для построений индивидуальных образовательных траекторий, для создания интерактивной среды, для проектного практикума – обязан использовать цифровые технологии для того, чтобы этот процесс был качественным (Рис. 1).

Рис.1 – Цифровые технологии.

Первое, о чем можно сказать, выделяя достоинства онлайн образования – это гибкость учебного процесса, и здесь почувствовали эту гибкость и студенты и преподаватели. Второе – это расширение границ. Те люди, которые не имели возможность раньше учиться у лучших профессоров Москвы и Санкт-Петербурга, в иностранных университетах сейчас получают эту возможность. Привлечения действительно высококвалифицированных кадров, специалистов отраслевого мирового уровня, которые никогда не будут участвовать в обучении студентов вузов, либо это для них очень затруднительно, но которые могут быть задействованы путем информационных технологий в обучении. Мне кажется, что все-таки онлайн образование дает замечательные возможности именно качественного получения навыков по различным тематикам, поскольку в первую очередь благодаря цифровым технологиям можно один и тот же курс пройти несколько раз, можно освоить одну и ту

же лекцию просмотрев ее много раз, уточнить какие-то тонкости и полностью уяснить вопрос, что не всегда возможно путём присутствия на конкретной лекции. Использование различных цифровых технологий углубленного обучения, машинного обучения позволят студентам выявить конкретные проблемы, то что, они не знают, что они не усвоили и еще раз благодаря этому пройти материалы и получить этот навык.

Третье – это процесс, который позволяет постоянно коммуницировать во время освоения дисциплины, то есть это непрерывный процесс коммуникации преподавателя и студента, разнообразие контента и интерактивность. Также стоит отметить, что онлайн-образование значительно дешевле экономически, чем очное образование и позволяет вовлечь гораздо более широкие слои населения.

Социальные факторы – это доступность в первую очередь, поскольку онлайн-образование могут использовать люди, которые находятся не в крупных мегаполисах и которые не имеют физического доступа к аудитории, к лекторам и для них единственная возможность это выйти в сеть и воспользоваться цифровыми услугами по образованию (Рис.2).

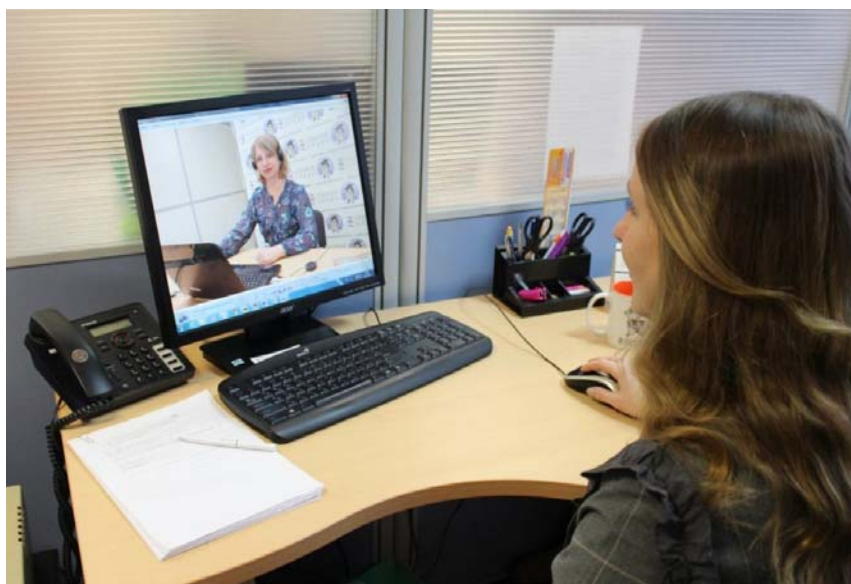

Рис. 2 – Онлайн-образование.

Возникает вопрос: всем ли практическим профессиональным навыкам можно научиться в онлайн формате? На мой взгляд надо все-таки исходить из цели и задачи. Есть безусловно специальности и направления подготовки, которые требуют передачи из рук в руки, из уст в уста знаний и навыков. Это конечно творческие специальности. Однако даже в этих творческих специальностях цифровые технологии дают новые возможности для творчества. Например: приложения, которые возникают для создания мультипликации, для анимации, для моделирования, для имитации – это все позволяет только расширить арсенал инструментов для творческих специальностей.

К минусам онлайн-образования, конечно, я бы отнесла, отсутствие живого общения с коллегами, с одногруппниками, и еще пока недостаточно апробированность

и практическое задействование тонкостей онлайн-курсов с учетом психологических особенностей обучения, то есть мне кажется пока еще некоторые курсы недостаточно умело вовлекают студентов в учебный процесс, этим курсам нужно развиваться.

Если расставить приоритеты по выбору: преподаватель, контент, технологии, то на первое место я бы поставила преподавателя, потому что он несет не только знания, он несет культуру, этику, представление о коммуникациях, он в себе воплощает дихотомию культурного развития общества, взаимодействия традиций и новаций, на второе место я бы поставила – технологии, а на третье – контент. Безусловно, до обучающихся в формате онлайн доходят энергетика и харизма преподавателя, более того харизма преподавателя в онлайн имеет гораздо большее значение, чем в живой аудитории, потому что в живой аудитории он может поймать глаза отдельных людей, сконцентрироваться на них, а в онлайн, особенно если студенты не включают камеры, тогда все зависит только от того, как он сумеет сыграть перед веб камерой.

Вне зависимости в каком формате студент будет получать образование, он должен хотеть учиться, он должен стремиться к знаниям, он должен быть трудолюбивым – это основные качества, которые позволят действительно получить образование, а не провести время путем образовательного процесса. Нужно развивать самодисциплину не только для онлайн образования – это ключевое качество для жизни, и это качество нужно воспитывать также путем онлайн-образования, можно ввести дополнительный курс, можно дополнительно изучать какие-то психологические тонкости образовательного процесса для того, чтобы повышать эффективность и повышать самостоятельность студентов в процессе обучения. Онлайн образования дает студенту огромные возможности, в первую очередь – это возможность конкретного освоения тематики дистанционным путем экономя время и таким образом освобождая дополнительные ресурсы для углубленного обучения (Рис.3).

Рис. 3 - Огромные возможности онлайн-образования.

Задумываясь над вопросом: какое будущее ждет онлайн образование в вузах я бы хотела думать, что, наверное, хорошее, долгое и безусловно разнообразное. Онлайн-образование сегодня стало неотъемлемой частью системы образования на всех уровнях,

для всех форм формального, неформального и так далее. Но при этом, мне кажется, очень четко произошел раздел между элитным и массовым образованием. На мой взгляд онлайн образование в полном объеме будет становиться все более массовым и будет открывать новые возможности для людей всех планет и в самых разных ее уголках. А вот элитарное образование будет оставаться в кампусе, оно будет оставаться в учебном корпусе, но онлайн придет и в него, но только в формате частичного дополнения разумного синтеза, разумного гибрида. Не случайно появился такой термин: смешанное или гибридное образование, которое предполагает соединение традиционных технологий обучения и цифровых сервисов, инструментов, но только там, где это необходимо, где это целесообразно и приводит повышению качества образования.

Интернет-обучение помогает раздвинуть границы, расширить образовательные возможности и создать условия для непрерывного обучения на протяжении всей жизни. Интернет-обучение помогает быстро получать информацию, работать с ней, включать в свою профессиональную деятельность, позволяет в краткие сроки освоить новую специальность, получить навык и задействовать ресурсы для личного развития. Но, большинство студентов хотят учиться очно потому, что вуз это возможность прикоснуться к великому, реализовать свои идеи и обрести связи на всю жизнь, потому что вуз — это особый неповторимый мир, а студенческая жизнь — это особое неповторимое время в нашей жизни (Рис.4).

Рис. 4 – Студенчество – особый неповторимый мир

Современное онлайн-образование стремится создавать особую студенческую онлайн среду, и я надеюсь, что скоро она тоже будет незабываемой.

ЛИТЕРАТУРА

1. Почему образование онлайн так популярно? Источник - Школа английского языка. <https://skyeng.ru/articles/pochemu-obrazovanie-onlajn-tak-populyarno/>

ASPECTE ALE HERMETISMULUI ÎN GENEZA FILOSOFIEI

Rodica MAISTRU, Daniela GALAȚANU

Universitatea de Stat din Tiraspol
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Rodica Maistru, email: rodica.maistru@gmail.com

THE ASPECTS OF HERMETICISM IN THE GENESIS OF PHILOSOPHY

Abstract: *This article reflects the fundamental role of the primary wisdom of hermeticism in the evolution of the conceptual and ethical potential of later philosophy. The topicality of research is marked by contemporary philosophy, whose principles intersect analogously with hermetic ideas. The aim of this study is to confirm the tangent between contemporary philosophy and the wisdom of the ancients. The conclusion of the study recognizes the ancient philosophy as the cradle of European civilization and the beginning of the Western tradition in the evolution of philosophy, including the influence of hermeticism in this regard.*

Keywords: *philosophy, hermeticism, ancient philosophy, concept, principle, axiom*

Adnotare: *Acest articol reflectă rolul fundamental al înțelepciunii primare a hermetismului în evoluția potențialului conceptual și etic al filosofiei ulterioare. Actualitatea cercetării este marcată de filosofia contemporană, a cărei principii se intersectează analogic cu ideile hermetice. Obiectivul studiului respectiv este să confirme tangența dintre filosofia contemporană și înțelepciunea anticilor. Concluzia studiului recunoaște că filosofia antică este leagăn al civilizației europene și început al tradiției vest-occidentale în evoluția ulterioară a filosofiei, inclusiv influența hermetismului în acest sens.*

Cuvinte-cheie: *filosofie, hermetism, filosofie antică, concept, principiu, axiomă*

Majoritatea cercetărilor dedicate istoriei gândirii filosofice se începe cu studiul antichității. Anume filosofia antică este recunoscută leagăn al civilizației europene și început al tradiției vest-occidentale în evoluția filosofiei. În acest context, adesea este studiată filosofia Orientului Antic – a Indiei și a Chinei. Civilizația Egiptului Antic – patria înțelepciunii filosofice a anticilor, rămâne a fi un plast filosofic insuficient studiat.

În ce măsură găsim puncte de tangență dintre filosofia contemporană și înțelepciunea anticilor? Este corect să legăm apariția filosofiei doar de numele celor mai renumiți gânditori ai Greciei Antice? Sunt oare întemeiate accentele excesive raționaliste ale înțelepților, în timp ce, se neagă cu vehemență hermetismul sufletului uman?

Abordarea teoretică a acestor întrebări poate genera o nouă concepție netradițională a evoluției filosofice: analiza retrospectivă a esenței și a particularităților filosofiei care-și ia începutul din monumentele civilizației antice egiptene (sec. VI î.e.n.), manifestate prin axiome și principii ale filosofiei hermetice, până la legitățile tabloului contemporan postneoclasic al sec. XXI.

Apariția unor surse în raport cu temele civilizației antice – plină de simbolism profund și, cât de paradoxal nu ar fi, întotdeauna prin potențialul său conceptual și orientare etică – pune problema unor noi studii teoretice, de asemenea a revizuirii periodizării procesului istorico-filosofic și în legătură cu acest fapt, a genezei filosofiei propriu-zise.

Anume din această perspectivă au fost abordate problemele în lucrarea dată. În același timp, noi nu pretindem la complexitatea expunerii lor, fapt imposibil în limitele unui articol.

Înțelepciunea primară a hermetismului este fundamentul potențialului conceptual și etic al filosofiei ulterioare (nu era binevenită o faptă rea, până și orice gând rău era considerat inadmisibil). Primul zeu al înțelepciunii și scrisului, „primul intelectual” a fost zeul Toth, numit mai apoi Hermes Trismegistos, iar marii gânditori ai antichității, care erau preocupați de raționalizarea gândirii nu puteau să nu se inspire din surse orientale. S-a dovedit că principiul hermetic despre vibrație în mod paradoxal este compatibil cu principiul actual al mișcării absolute, găsim similitudini între legea cauză-efect din hermetism și principiul universal al determinismului, axioma antică despre polaritate poate fi comparată cu legea unității și opoziției contrariilor, principiul mentalismului este foarte aproape de ideea noosferei, iar principiul corespunderii cu cel de coevoluție.

Analiza filosofiei hermetice luată în aspectul periodizării gândirii filosofice universale, este logic să fie abordată și din perspectiva modelelor identificate în teoria filosofică contemporană orientală în explicarea procesului de geneză a filosofiei, în cadrul căreia știința contemporană evidențiază următoarele tipuri de concepții: *mitogenă*, *gnoseogenă*, *gnoseomitogenă*.

În corespundere cu concepția *mitogenă* – unica sursă a filosofiei este complexul socio-antropomorfic, care „generează dezvoltarea ei imanentă din contul substituirii modelului personificat cu cel depersonificat și orientat în formarea de noțiuni” [9, p. 20]. Prerogativa concepției mitogene este existența formelor de trecere între mitologie și filozofie. Filosoful englez M. Cornforth (1909-1980) evidențiază religia și intelectul în calitate de două surse spirituale ale filosofiei.

Apariția filosofiei sub formă de naturfilosofie (cunoștințe despre natură) a servit temei pentru concepția *gnoseogenă*, care se focusează pe ideea precum că filosofia apare ca un sistem de cunoștințe despre realitate, filosofia ca „*sumă a tuturor științelor*” [6, p. 82].

Cercetătorul rus A. Ceanășev fundamentează concepția *gnoseo-mitogenă*. În aceasta se identifică trei surse de geneză a filosofiei: mitologia, cunoașterea, înțelepciunea. Această abordare, în cea mai mare măsură corespunde cu termenul propriu-zis de „filozofie” – „dragoste pentru înțelepciune”. Înțelepciunea vietii, încarnate în diferite enunțuri și aforisme care apelează la om, este cea sursă specifică a filosofiei care este în disonanță și cu mitologia, dar și cu cunoașterea științifică.

În contextul atingerii celui mai înalt nivel de generalizare a experienței social-practice, filosofia pretinde a avea un statut universal, care încadrează imanent evoluția reflecției morale. Abordând problema filosofiei hermetice ca cea mai veche și tainică cunoaștere a lumii, ar fi interesant să ne amintim de prorocirea lui Nostradamus:

„*Omenirea așteaptă un prorocitor al lumii și al cunoașterii.*

Se părea că el nu va mai veni niciodată.

Venirea lui Hermes e în plină așteptare...” [6, p. 29].

De la înălțimea zilelor de astăzi, aceste așteptări au fost îndreptățite de istorie. Dragostea pentru filosofia hermetică a fost prerogativa nu doar a înțelepților antici, care nu puteau să nu contacteze cu civilizația orientală, dar și pentru filosofi din perioada medievală timpurie.

Civilizația Evului Mediu de asemenea a perceput actualitatea hermetismului antic, transformându-l în știință și interpretându-l în felul lor. Iar interesul renașteriștilor și chiar al contemporanilor pentru hermetism, reflectând în el un izvor ce mereu renaște ceva nou, dovedește că hermetismul într-adevăr reprezintă o „nouă” atracție filozofică nemaîștiută – „*noul este ceva vechi și bine uitat*” [*Ibidem*].

Înainte de a ne aprofunda în particularitățile acestei filozofii, să relevăm o explicație a termenului de hermetism: „ansamblu de doctrine expus în cele 17 tratate din Corpus Hermeticum, apărute în secolele II-III la Alexandria, în Egiptul Antic. În hermetism - alchimia, astrologia, filozofia, magia și teologia formează o doctrină a mântuirii, o revelație oferită celui ce caută „unirea cu divinitatea”. Hermetismul i-a influențat, în diferite moduri, atât pe Părinții Bisericii, cât și pe filozofii Renașterii.” [1].

Hermetismul este o sferă multilaterală despre esența lumii, orientată spre moravuri și reprezintă un sistem organizat de cunoștințe metafizice, astrale, fizice – domenii înfloritoare în Egiptul Antic. Viziunea egiptenilor antici despre geneza lumii era interesantă și neobișnuită, chiar și grecii (Pitagora) se inspirau de la ei deși nu recunoșteau izvoarele. Era bine dezvoltat scrisul, geometria, anatomia, agricultura, matematica, geografia, chimia, medicina etc. Era o civilizație superioară în gândire și toate popoarele au preluat și dezvoltat domeniile culturale anume de la vechii egipteni, care erau și foarte discreți, întrucât multe dintre inscripțiile ieroglifice nici azi nu pot fi descifrate. Sacerdoții aveau grijă ca tainele magiei să nu ajungă la popor. În *Cartea Morților* sunt ceremonii la care era interzisă prezența martorilor. Încercarea de a afla vreo taină era pedepsită.

Hermetismul, deci, reprezintă o geneză a comprehensiunii tuturor fenomenelor de către om, de aceea era ascuns și păstrat în taină de cei mai înțelepți oameni antici care reușeau să ajungă la astfel de revelații. Versiunea cosmogonică a *Genezei* după egiptenii antici era existența *Apei* la început și a *Întunericului*. Anume în această *Apă* se aflau toate semințele lucrurilor. Una din semințe, de asemenea, l-a generat pe Ra – Zeul Soarelui. În acest context se poate face trimitere la conceptul primului înțelept grec Thales, care puneă într-o legătură directă apariția lucrurilor cu spiritul lor acvatic.

Filosofia hermetică este sugerată de energia ce vine din rațiunea civilizației Egiptului Antic, care a trecut printr-un proces asiduu de evoluție culturală. Compunerile hermetice sunt scrise în greacă, latină, coptă și alte limbi.

Vechimea acestei filozofii creează unele contradicții, deoarece părintele hermetismului, sursa întregii cunoașteri sacre și autorul tuturor cărților sacre este considerat *Hermes Trismegistos* (în Grecia Antică) sau *Mercurius* (în Roma Antică, 4000 ani î.e.n), dar totuși cel mai timpuriu este *Toth* (în Egiptul Antic, 6000 ani î.e.n). Symbolismul constă în venerarea aceluiași zeu creator al ezoterismului în diferite perioade și spații istorice, iar funcțiile exercitate sunt practic aceleași. În Europa, *Hermes Trismegistos* a fost considerat ca fiind autoritatea supremă în legătură cu lucrurile sacre și autorul lucrării influente cunoscute sub numele de *Hermetica*, în care se conține un sistem de doctrine supreme, care, în combinație - formează o învățătură hermetică abstractă și integrală despre *Primul Motiv*, *Om* și *Univers* – trei începuturi.

Un prim principiu lumesc este *unitatea realității absolute* – doctrina principală a hermetismului ce se referă la sufletul cosmic, „*Omnipotentia Naturalis*” – absolut și unic: „*El este tot și există doar el.*” [6, p. 49] Principiul *monismului* - *Unitatea și Absolutul* - se îndreaptă spre două direcții - varietatea și dezvoltarea treptată a *Unității realității absolute*, dar și dezvoltarea autoconștiinței omului. Este vorba de un principiu *ontologic* și totodată *antroposofic* (*antroposofie*

– știința despre înțelepciunea umană). Problema centrală este cea a „*Facerii Lumii*” de către un „*Spirit*”, la aceasta se mai adaugă și problema căderii și eliberării sufletului.

Hermetismul se împarte în „*hermetism popular*” (sec III î. e. n. – III e. n.), care include tratate despre astrologie, alchimie, magie și științe oculte, și „*hermetismul științific*” (sec. II-III e. n.). Hermetismul științific conține tratate în care se lovesc două tendințe contradictorii – optimist-panteistică (tratatele 5,8,9) [*Ibidem*, p. 54] și pesimist-gnoseologică (tratatele 1,4,6,7,13) [*Ibidem*], primul tratat fiind *Pymander* [3, pp. 20-23], care reprezintă o expunere mai relevantă a hermetismului.

Hermetismul științific conține în sine teologia, cosmologia, antropologia, soteriologia (știința despre mântuire) și eshatologia (știința despre Sfârșitul Lumii). În așa mod, în hermetism se pot descoperi cele mai importante compartimente, care în consecință își vor găsi dezvoltarea în filozofie, și cel mai paradoxal - ecouri și dovadă parțială în știință. De exemplu, postulatul folosit de Bruno și Copernic precum că pământul e un fel de organism ale cărui părți sunt nevoite să se miște împreună cu tot întregul, conform lui P. Feyerabend, posibil e luat din *Discourse of Hermes to Tot*.

Copernic îl menționează pe *Hermes Trismegistos*, reflectând poziția soarelui: „*Cu toate acestea, în centru se află Soarele...pe care Trismegistos îl numește văzut de Dumnezeu.*” [7, p. 234] Astfel, deja în hermetism ne întâlnim cu o percepție absolut exactă a Universului heliocentric, care se bazează pe o argumentație destul de diferită de cea rațional-științifică (în sens contemporan al cuvântului). Însă pentru justificarea heliocentrismului Universului, civilizația grecească și europeană a avut de parcurs o cale de secole întregi și o mulțime de eronații.

Imaginea cosmogonică, care poate fi reconstruită în hermetică, este întemeiată pe recunoașterea *Luminii Divine* sau a *Rațiunii Supreme*. Apoi apare *Întunericul* (sau *Materia*), „*strașnic și ursuz, înfășurat în spirală și asemănător șarpelui*” [6, p. 55]. În rezultatul primei emanări a *Rațiunii-Logosului Suprem* are loc divizarea naturii în patru elemente. Cea de-a doua emanare creează din foc și aer șapte sfere cerești. Apoi, cu ajutorul puterilor comune ale *Divinității* și *Logosului* este creat întreg cosmosul. Cea de-a treia emanare a *Rațiunii Supreme* este *Primul Om (Antropos)*, a cărei unire cu natura explică originea omului. Astfel, omul este dual și nemuritor grație *Sufletului* și *Rațiunii* moștenite de la *Antropos*. În același timp este și muritor, datorită trupului primit de la natura parțială. După moarte, trupul trece prin șapte sfere cerești și se purifică, lăsând în fiecare din ele „rădăcini străine” (atracția, trufia, aroganța, avariția etc.)

Lumea multidimensională a învățaturii hermetice include șapte principii ale organizării Universului și șapte ipostaze ale existenței omului:

1) *Principiul mentalismului* sugerează: „*Totul este spirit, Universul este rațional.*” [9] Prin urmare, Universul este constituit rezonabil și anume rezonabilitatea se realizează în timpul interacțiunii tuturor ipostazelor existenței, iar „iraționalul” este o abatere. Omul trebuie să se învețe a extrage „scânteia gândului divin” din orice lucru. Aceasta explică natura eficientă a *Energiei*, *Forței* și a *Materiei*, și, de asemenea, faptul că ele se supun controlului rațiunii. Dar, dacă Universul este rațional în esență, atunci transmutarea mentală e capabilă să schimbe atât starea sufletească, cât și condițiile de existență ale Universului.

Mulți discipoli și practicieni ai științei mentale contemporane cunosc că fiecare condiție materială, dependentă de rațiunea altor oameni, poate fi „schimbată sau transformată, dacă există o intenție puternică” [4, pp. 16-17]. Legea dată relevă că „*Totul*” este realitate substanțială, care se află în toate manifestările și aparențele exterioare cunoscute de noi drept „*Univers material*”. Fenomenele *Materiei*, *Vieții*, *Energiei* - tot ceea ce e perceput de senzațiile noastre - este

materializat în *spirit*, care nu poate fi definit și explicat, ci doar gândit drept *spirit* viu, universal și infinit, care explică adevărul că *Universul, Lumea* - nu sunt decât o creație mentală a „*Tot-ului*” (existenței). Prin urmare, noi acționăm și trăim în acest *spirit*, suntem noi înșine. Acest „*Tot*” este infinit în timp, pretutindeni domină și este continuu în spațiu. O semnificație a acestui principiu hermetic se formulează în modul următor: „*Nu vă simțiți în pericol și nu vă temeți de nimic. Vă aflați în Oceanul Rațiunii Infinite a Totului. Este o lume a Păcii, a Fericirii și a Siguranței ce se va realiza atunci când noi, într-un anumit moment, vom ajunge să o percepem.*” [6, p. 57]

2) *Principiul Corespunderii*. Omul, în calitate de *microcosmos*, corespunde după chipul *macrocosmosului* (Universului), exprimat prin formula: „*Ceea ce este sus este și ceea ce este jos*” [9], și viceversa. Acest principiu permite depășirea obstacolelor, care ascund de noi *Necunoscutul*. Principiul reflectă faptul că mereu există corespunderi între diferite ipostaze existențiale.

În lucrarea lui Agrippa „*Philosophia occulta*” găsim un principiu celebru ce atrage atenția: „*Așa cum Superiorul influențează Inferiorul, la fel și Inferiorul influențează Superiorul, dar în măsură mai mică.*” [2] Acest principiu primește o dezvoltare în continuare. În aceeași lucrare, Agrippa menționează: „*Lumea are natură triplă: stihiinică (elementară), cerească și intelectuală. Tot Inferiorul e condus de Superior și de la el (Superior) primește forța sa...*” [5, p. 123].

3) *Principiul Vibrației*: „*Nimic nu este în repaus, totul se mișcă, totul vibrează.*” [9] Starea de contemplație și luciditate sunt cele mai intense dintre vibrațiile conștiinței, care se manifestă la frecvențe atât de înalte, încât aparent ele se percep ca aflate în repaus absolut, în inactivitate. Abilitatea de a-ți regla frecvența necesară îți permite să te înțelegi pe tine însuși și să schimbi împrejurările: „*Cel, care înțelege principiul vibrației, acela a preluat sceptrul puterii*”. [4, p. 11]

4) *Principiul Polarității* indică faptul că: „*Totul este dublu, orice lucru are doi poli, totul are două extreme, asemănătorul și neasemănătorul au aceeași semnificație, polii opuși au o natură identică însă de grade diferite, extremele se ating, toate adevărurile nu sunt decât semiadevăruri, toate paradoxurile pot fi conciliate*” [9]. Deci, acest principiu explică faptul că toate au doi poli, două aspecte opuse, care pot fi clasificate în pozitive și negative. Hermetiștii cunosc arta transformării în *bine* prin principiul polarității. Însă schimbarea constă nu în transformarea esenței unui lucru în esența altuia, cu totul diferită, dar pur și simplu, modificarea gradului unuia și al aceluiași lucru. De exemplu, *căldura* ușor poate fi transformată în *frig*, dar nu poate fi transformată în *volum sonor*. Reciproc convertibile sunt *ura* și *dragostea*, *frica* și *curajul*. *Frica* nu poate fi schimbată în *dragoste*. Stările sufletești se împart în numeroase categorii, fiecare găsind avantaje în propriile lor antipoduri, pentru care este posibilă transmutația. Înțelegerea acestui principiu oferă posibilitatea de a schimba atât propria polaritate, cât și pe cea opusă.

5) *Principiul Ritmului*: „*Totul se scurge înăuntru sau în afară, orice lucru este impulsionat de ceva, totul evoluează apoi involuează - balanța pendulului se manifestă în toate. Măsura oscilațiilor la dreapta este asemănătoare cu măsura oscilațiilor la stânga, astfel ritmul este constant.*” [Ibidem]

Proprietățile polare se manifestă ritmic, în timp: ridicare-coborâre, acțiune-retroacțiune. Omul se poate învăța totuși a pluti pe valurile ritmului, evitând efectele constante și devastatoare.

Hermeticienii încearcă să raționalizeze legile neutralizării: „*Maestrul hermeticienilor se polarizează într-un punct, unde dorește să se odihnească, apoi neutralizează mișcările pendulului, care tinde să-l ducă la celălalt pol.*” [4, p. 13]

6) *Principiul Cauzei și Efectului*: „*Orice cauză are efectul său, orice efect are o cauză, totul se întâmplă conform Legii, întâmplarea nu este decât un nume dat unei legi necunoscute. Există numeroase modalități de manifestare ale cauzalității, însă nimic nu scapă Legii.*” [9]

Rezultatul ce pare întâmplător, este, de fapt, o intersecție a unor cauze necunoscute de noi. Maeștrii hermeticieni se supun cauzalităților superioare, doar acestea îi ajută să-și domine propria postură, ele devinind surse, în loc de consecințe.

7) *Principiul Genului*: „Există un anumit gen în toate lucrurile, totul are principiul său - masculin și feminin, acest principiu se manifestă în toate posturile.” [Ibidem] Legea Genului propune să vedem în polarități sau origine masculină, activă și dinamică – *dăruire*, sau origine feminină, pasivă și stabilă – *primire*. Originea masculină corespunde *energiei*, iar cea feminină – *forme*. Acest principiu mereu acționează în direcția reproducerii și a creativității.

Lăsate nouă moștenire și incluse în tezaurul culturii mondiale, *axiomele hermetice* contribuie, în mare măsură, la ideea educației morale. Ele formează acest plast veritabil, din care a pornit, în general, învățătura despre etică și morală. Mai mult ca atât, ele rezidă, în principiile și legile expuse mai sus, fapt care îi conferă hermetismului o abordare mai mult sau mai puțin integrală.

Lucrarea *Kybalion* reprezintă o selecție a principiilor de bază ale hermetismului, ce trec de la Învățător la Discipol. „*Cunoștințele, ca și sănătatea, sunt destinate uzului. Legea creării cunoștințelor este universală și comună. Cel care o încalcă suferă din cauza conflictului său cu forțele naturii.*” [Ibidem, p. 64]

Axiomele hermetice îndeamnă omul să trăiască într-o lume a luminii și a rațiunii, să nu își permită să fie cuprins de o stare de tristețe și pasivitate, să promoveze idealurile *binelui* și ale *dragostei de viață* și să vadă satisfacție în tot.

1) „Ca să îți schimbi starea sufletească – schimbă-ți vibrația.” [Ibidem, p. 65]

2) „Ca să întrerupi viteza unei vibrații sufletești nedorite, pune în practică principiul polarității și concentrează-te pe polul opus celui pe care dorești să-l lichidezi. Distruge nedoritul, modificând polaritatea acestuia.” [Ibidem]

3) „Sufletul se poate transmuta dintr-o stare în alta, de la un nivel la altul, de la o poziție la alta, de la un pol la altul, de la o vibrație la alta.” [Ibidem]

4) „Ritmurile pot fi neutralizate, de asemenea, prin utilizarea artei polarizării.” [Ibidem]

5) „Nimic nu poate ocoli legea cauză-efect, dar există numeroase modalități de abordare ale cauzalității și legile *Superiorului* pot fi utilizate în depășirea legilor *Inferiorului*.” [Ibidem]

6) „*Adevărata transformare spirituală este Arta Rațiunii.*” [4, pp. 75-78]

Celebrele formule antice: „*Microcosmosul în macrocosmos*” [Ibidem, p. 65], „*Cunoaște-te pe tine însuși și vei cunoaște lumea*” [Ibidem], „*Totul în unitate, unitatea în tot*” [Ibidem] - revin la noi sub forma unor termeni noi – structuralizare, sistematizare, coerență, ierarhizare, integritate.

În principiile fundamentale ale vechii filozofii hermetice, precum și în axiomele acesteia se reflectă acele scheme conceptuale, raționamente, pe care ulterior tradiția gândirii filosofice le va corela indubitabil cu modalitatea dialectică de gândire. Iată de ce, problema apariției filozofiei, din perspectiva sa istorică, poate să capete alte limite cronologice.

Pentru conceperea procesului de instaurare a filozofiei, deseori se utilizează termenul *protofilozofie*, prin care subînțelegem perioada de maturizare a ei, care încadrează mitologia în varianta ei evoluată și apariția primilor germeni ai unor științe (matematica, medicina, astronomia, fizica). Prin urmare, geneza filozofiei este asigurată de un fundament bilateral: mitologia, pe de o parte, și totalitatea de cunoștințe care contribuiau la procesele civilizaționale, pe de altă parte.

Protofilozofia este un termen plin de conținut prin faptul că, include și înțelepciunea tainică a anticilor, legată de numele lui Hermes, este o filozofie, care oscilează între modalitatea rațională

de concepere a lumii și cea alogică, între idei cu elemente de imaginație și raționamente, care mai apoi și-au găsit reflectare în filosofia propriu-zisă.

Știința filosofică contemporană nu pune la îndoială faptul, că mitologia, teogonia, naturfilosofia sunt forme ale conștiinței sociale, încadrate în anumite perioade istorice, care reflectă procesul de evoluție a conceperei filosofice a lumii.

În acest context, filosofia hermetică poartă trăsături atât cu caracter teogonic, cât și trăsături naturfilosofice, constituind o formă de trecere între mitologie și filozofie, iar prin articolul dat venim în convenție cu alți cercetători din domeniu. Anume înțelepciunea tainică a anticilor servește drept izvor de devenire al acelui mod de înțelegere a lumii, în care se manifestă și *dragostea pentru înțelepciune*, numită, ca urmare, *filozofie*.

Referințe bibliografice

1. Popa M. D., Stănciulescu A., Gabriel F.-M., Tudor A., Zgăvărdici C, Chiriacescu R., *Dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, 1993-2009.
2. Агриппа, Генрих Корнелий, *Оккультная Философия*, (disponibil: <https://www.litmir.me/br/?b=110033>)
3. Касавин И. Т., *Знание за пределами науки. Мистицизм, герметизм, астрология, алхимия, магия в интеллектуальных традициях I-XIV веков*, М.: Республика, 1996, 445 p., *Поймандр* (traducere: Николай Шабуров.)
4. Кибалион. М., 1993. С. 16-17. <http://kibalion1.narod.ru/Kibalion.htm>
5. Колин У., *Оккультизм*, М., 1994.
6. Лешкевич, Т.Г., *Философия. Вводный курс* - Изд. 2-е, М.: "Контур", 1998, 464 p.
7. Фейерабенд П. *Избранные труды по методологии науки*. М., 1986.
8. Чанышев А. Н. *Начала философии*. М. 1982.
9. <https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Hermetism>

PRACTICI INTERNAȚIONALE MODERNE ÎN MATERIE DE SIGURANȚĂ RUTIERĂ

Anatolie CANANĂU

Academia „Ștefan cel Mare”
Chișinău, republica Moldova

Autorul corespondent: Anatolie Cananău, email: an_cananau@mail.ru

MODERN INTERNATIONAL ROAD SAFETY PRACTICES

Abstract: *In order to ensure sustainable economic development in the future, the Republic of Moldova must ensure an efficient transport system that meets the needs of mobile citizens and facilitates trade in domestic and international markets, that should become attractive and facilitates investment. In this context, it should be mentioned that the most used form of transport in the world - the car - is also the most dangerous. If we were to gather the victims of road accidents, it would be like a big plane crash every two weeks. And if this statistic were to become a reality, flying would certainly be an extreme sport.*

Keywords: *road traffic safety, road traffic accident, ascertaining agent, criminal law, contravention law, punishment, liability, public road.*

Adnotare: *Pentru a asigura o dezvoltare economică durabilă în viitor, Republica Moldova trebuie să asigure un sistem de transport eficient, care să răspundă nevoilor cetățenilor mobili și să faciliteze comerțul pe piețele interne și internaționale, care să devină atractive și să faciliteze investițiile. În acest context, trebuie menționat că cea mai folosită formă de transport de pe glob – mașina – este și cea mai periculoasă. Dacă ar fi să adunăm victimele accidentelor rutiere, ar fi ca și cum un mare accident de avion ar avea loc la fiecare două săptămâni. Și dacă această statistică ar deveni realitate, zborul ar fi cu siguranță un sport extrem.*

Cuvinte cheie: *siguranță la traficul rutier, accident de trafic rutier, agent constatator, legea penală, legea contravențională, pedeapsă, răspundere, drum public.*

În fiecare an în lume sunt înregistrate 1,3 milioane persoane decedate în accidente rutiere, iar de la 20 la 50 milioane de oameni sânt răniți. Cifrele sunt cutremurătoare pentru grupele de vârstă 5-14 ani și 15-29. În Europa, principala cauză a morților printre tineri o reprezintă accidentele rutiere, atât pentru copiii cât și pentru tinerii de până la 29 de ani.

Mai mult, 50 de milioane de oameni sunt răniți în fiecare an pe întreg mapamondul în urma accidentelor rutiere. Sunt cifre care aduc aminte de marile războaie cunoscute de istoria omenirii în ultimul secol. Suferința cauzată de accidentele rutiere este mult mai mare decât ceea ce arată numerele, familii întregi fiind afectate de pierderile suferite. În plus, există pierderi financiare extrem de mari pe care fiecare stat le suportă.

Anual pierderile Republicii Moldova cauzate de accidente rutiere constituie de la 1 până la 3% din produsul intern brut. România cheltuie 4,1 miliarde euro pe accidente rutiere. Există însă și cazuri mai grave, așa cum este Rusia care cumulează pierderi de circa 34 de miliarde de euro în fiecare an. Turcia are costuri de circa 14 miliarde de euro iar Polonia de 10 miliarde de euro.

Peste 3.000 de oameni mor în fiecare zi de pe urma accidentelor rutiere. Este a patra cauză a mortalității la nivel mondial, după SIDA, TBC și malarie. În ciuda acestui lucru, investițiile în siguranța

rutieră sunt ne semnificative în comparație cu cele 18 miliarde de dolari care se bagă anual în lupta împotriva virusului HIV.

Referințe bibliografice:

1. Siguranța Rutieră - Studiu de caz al unui dezastru umanitar. Citat [16.02.22] Disponibil: <http://examenauto.md/%C8%99colarizare/studii/siguranța-rutiera-studiu-de-caz-al-unui-dezastru-umanitar.html>
2. Lupașco, L. Șoferii fără experiență comit o treime din accidentele rutiere. Citat [18.01.22] Disponibil: <https://www.zdg.md/reporter-special/reportaje/soferii-fara-experienta-comit-o-treime-din-accidentele-rutiere/comment-page-1/>
3. Legea privind siguranța traficului rutier nr. 131 din 07.06.2007, art. 2. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.07.2007, nr. 103-106; Regulamentul circulației rutiere nr. 357 din 13.05.2009, pct. 7. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.05.2009, nr. 92-93.
4. Regulamentul circulației rutiere nr. 357 din 13.05.2009, pct. 7. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.05.2009, nr. 92-93.
5. Codul transporturilor rutiere nr. 15 din 17.07.2014, art. 4. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.08.2014, nr. 247-248.
6. Budeci V. Răspunderea penală pentru infracțiunile în domeniul transportului rutier. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014.

POLITICI ALE EMANCIPĂRII ȘI LIMITELE ACESTORA

Angela POPA

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Angela Popa, email: angela_popa_10@mail.ru

EMANCIPATION POLICIES AND THEIR LIMITS

Abstract: *One of the pillars of contemporary society would be freedom, which is largely the result of a long process of claiming rights and access to the free expression of contemporary man. The process of emancipation continues to regulate and order interpersonal connections. Thus, emancipation is a subject that is difficult to ignore in the present, it reappears in various researchers, who question, claim or argue about it. The idea of emancipation at the moment is under conceptual pressure. Feminist and post-colonial critiques, the assimilation of emancipatory ideals and the crises triggered by the transgression of planetary borders, all expose emancipatory paradoxes and raise questions about the continued adequacy of emancipation as a regulatory ideal that guides any socio-political transformation of contemporary society. Following an outline of the emancipatory paradox and a review of how emancipatory movements have continually challenged restrictive boundaries, we analyze the significance of emancipation to investigate the current stalemate and future prospects of emancipatory policy.*

Keywords: *emancipation, freedom, contemporary society, emancipatory policies.*

Adnotare: *Unul din pilonii societății contemporane ar fi cel al libertății, care în mare parte este consecința unui proces îndelungat, de revendicare a drepturilor și de acces la libera exprimare a omului contemporan. Procesul de emancipare continuă să reglementeze și să ordoneze conexiunile interumane. Astfel emanciparea este un subiect greu de ignorat în prezent, el reapare la diverși cercetători, care chestionează, revendică sau polemizează asupra acestuia. Ideea de emancipare la momentul actual este supusă unor presiuni conceptuale. Criticile feministe și post-coloniale, însușirea idealurilor emancipatorii și crizele declanșate de transgresarea granițelor, toate expun paradoxurile emancipatorii și ridică semne de întrebare cu privire la adecvarea în continuare a emancipării ca ideal regulator care ghidează orice transformare social-politică a societății contemporane. Urmând o schiță a paradoxului emancipator și o trecere în revistă a modului în care mișcările emancipatorii au contestat continuu granițele restrictive, analizăm semnificația emancipării pentru investigarea impasului actual și a perspectivelor viitoare ale politicii emancipatorii.*

Cuvinte cheie: *emancipare, libertate, societate contemporană, politici emancipatorii.*

Conceptul de emancipare are o conotație juridică și provine de la verbul latin *emancipare* - a elibera un minor de sub tutela paternă sau, într-un sens mai larg, a renunța la orice drepturi de proprietate care sunt transferate unei terțe persoane. În acest fel, minorul dobândește nu atât libertatea solicitată, cât o nouă tutelă. O astfel de acțiune - renunțarea la tutela cuiva și transferarea puterii către o persoană terță - reprezintă un act juridic. Aceasta implică faptul că subiectul emancipării, adică persoana care trebuie emancipată, devine independentă și liberă ca urmare a procesului de emancipare. Acest lucru este reflectat în utilizarea legală a termenului de astăzi, unde emanciparea semnifică eliberarea cuiva de sub controlul altuia, în special părinții care renunță la

autoritate și control asupra unui copil minor. În secolul al XVII-lea conceptul de emancipare are o sferă de interpretare mult mai extinsă și a fost aplicat în raport cu toleranța religioasă, iar în următoarele secole XVIII-XIX în raport cu emanciparea sclavilor (în SUA) sau emanciparea femeilor și a muncitorilor; la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, emanciparea copiilor a început să fie înțeleasă ca eliberarea copiilor săraci de munca insuportabilă.

Un moment crucial în istoria emancipării a fost secolul al XVIII-lea când emanciparea ca act juridic a devenit aliatul proiectului Luminilor și de acum încolo iluminarea este percepută ca un proces de emancipare. Putem urmări acest lucru în eseul lui Immanuel Kant „Ce sunt Luminile?” [1] în care filosoful a definit Iluminarea ca ieșirea din imaturitate și a văzut imaturitatea ca „incapacitatea omului de a folosi înțelegerea sa fără îndrumarea altuia.” Imaturitatea „nu constă în lipsa rațiunii, ci în lipsa rezoluției și a curajului de a o folosi fără îndrumarea altuia.” [1]. Iluminismul a presupus astfel un proces de a deveni independent sau autonom, iar pentru Kant această autonomie a fost axată în mod special pe rațiune. Kant a susținut că „înclinația și vocația către gândirea liberă” nu era o posibilitate istorică contingentă, ci ar trebui privită ca ceva care era o parte inerentă naturii umane; a devenit „destinația finală” a omului și „scopul existenței sale.” [1] Blocarea procesului de iluminare ar fi fost, prin urmare, „o crimă împotriva naturii umane”, pentru a realiza acest deziderat, avem nevoie mai întâi de toate de educație, astfel ființa umană nu poate deveni umană decât conștientizând faptul că este ființă autonomă, rațională, educată.

După Kant, există o diferență fundamentală între ființe imature și mature și că această diferență se aplică distincției dintre copilărie și maturitate. Conform filosofului german, maturitatea poate fi definită doar în termeni de raționalitate, care la rândul ei servește drept temelie pentru independență și autonomia individuală. Trecerea de la imaturitate spre maturitate presupune două momente importante : pe de o parte, amplificarea cunoștințelor și dezvoltarea abilităților cognitive, pe de altă parte, revizuirea conceptului de libertate.

Karl Marx [2] a fost unul dintre primii care a folosit acest termen la scară largă. El a oferit o prezentare detaliată a emancipării burgheziei și a proletariatului, emanciparea evreilor și creștinilor, emanciparea statului și a propus o tipologie a emancipării - emancipare politică, civilă, religioasă, socială. Cu toate acestea, nu putem vorbi aici despre introducerea unui nou concept în discursul filosofic: totuși, Marx nu oferă o analiză filosofică profundă a naturii emancipării, ci o simplă definiție a acesteia. Conceptul va lua amploare și va viza un șir de transformări de ordin social, politic, economic, gender. Fenomenul în sine a fost conexas cu mai mulți factori care au condiționat modernizarea societății burgheze și care a luat anvergură și caracteristici suplimentare. De-a lungul timpului, au apărut noi semnificații precum emanciparea organizațiilor publice, a partidelor politice sau a mișcărilor de ordin social-politic, implicând dobândirea independenței politice, instituționalizarea grupurilor sociale, formarea și evoluția ideologiilor și a practicilor sociale. Intenția procesului emancipativ ar fi eliberarea subiectului de constrângeri. De aici concluzionăm că procesul de emancipare este unul integral, o formă specifică de eliberare, ce oferă o înțelegere specială a libertății. Întrucât emanciparea este una dintre formele eliberării, pentru a-i dezvălui esența, este necesar să răspundem la următoarele întrebări: cine ar fi beneficiarul sau subiectul emancipării și care ar fi cauza constrângerii; care sunt posibilele consecințe ale procesului emancipativ și dacă există un criteriu de emancipare?

Subiect al emancipării poate fi oricine care are intenția să se implice activ în transformarea propriului statut, identității, rol social-politic etc, cel care simte nu doar necesitatea transformării dar și responsabilitatea, maturitatea angajamentelor. Astfel secolul al XIX-lea debutează cu formularea, testarea, promovarea unor noi proiecte sociale unde reprezentanții diverselor grupuri

sociale fie burghezie, proletariat, femei, comunități profesionale, copii, vârstnici, grupe etnice/naționale, toți doreau să se implice în actul decizional și să fie parte a angajamentelor politice. Fiind exponenți ai grupurilor sociale apare fireasca întrebare: este posibilă emanciparea individuală sau este un fenomen colectiv? sau e posibil ca un singur individ să nu facă parte dintr-o anumită comunitate, care ia influențat modul de trai, concepțiile ideologice? Reprezentanții mișcărilor de emancipare de regulă, sunt grupați după un anumit criteriu identitar. Aceasta înseamnă că celelalte semne ale acestora sunt ignorate. Deci, subiectul emancipării poate fi definit ca o comunitate sau corp colectiv.

Urmează să răspundem la întrebarea care este cauza emancipării? Întrucât corpul colectiv, acționând ca subiect al emancipării, este o construcție abstractă care combină o anumită calitate care este de fapt împărtășită de mai mulți indivizi, un singur subiect nu ar putea fi sursa constrângerii. Doar o altă construcție abstractă este potrivită pentru acest rol. Emanciparea presupune interacțiunea a două colectivități identitare, în procesul cărora una încearcă să găsească libertatea, limitată de cealaltă. Astfel apare problema dominației, care pe larg este dezbătută în cadrul filosofiei secolului XX, prin emancipare se dorește modificarea relațiilor de subiectivare și de constrângere, iar schimbarea survenită presupune transferul puterii de la unul la altul, deci e vorba de o transformare calitativă. Dobândirea libertății presupune și putere politică, și acces la dezbateri publice și abilitatea de a decide soarta membrilor grupului identitar. Emanciparea este posibilă numai acolo unde este posibilă manifestarea puterii sau discursul despre aceasta. Emanciparea este o pretenție la putere. Există un criteriu pentru emancipare? Dacă înțelegem emanciparea ca eliberare de dependență, și nu intrăm în detalii suplimentare, va trebui să admitem că un astfel de criteriu nu există, deoarece libertatea absolută este imposibilă, ceea ce înseamnă că eliberarea nu poate fi finalizată. Dar dacă recunoaștem că emanciparea este o pretenție la putere și este fezabilă doar în cadrul proiectelor individuale, nu va fi dificil să definim criteriul emancipării. Proiectul poate fi considerat implementat atunci când subiectul emancipării câștigă putere asupra restricționării libertății sale.

Individul este înzestrat cu multiple calități. Fiecare dintre aceste calități, în unitate cu cele ale altor oameni, formează un corp colectiv abstract. Dorința de realizare de sine, de recunoaștere din partea celorlalți forțează fiecare astfel de calitate să lupte pentru libertatea sa, deoarece oportunitatea de ați da seama este întotdeauna limitată de ceva. În consecință, orice corp colectiv încearcă să acționeze în calitate de subiect al emancipării. Cu toate acestea, confruntarea reciprocă a doi subiecți se poate încheia cu emanciparea doar a unuia dintre ei. Drept urmare, al doilea va fi subordonat primului, deoarece libertatea unuia este inevitabil limitată de libertatea celuilalt, iar dobândirea unei libertăți și mai mari nu face decât să întărească această limitare. Afirmările diferitelor identități se contrazic reciproc. Rezultatul alegerii uneia dintre ele ar putea fi un raport echilibrat al tuturor calităților inerente ale unei persoane, dar emanciparea respinge posibilitatea unui astfel de echilibru, deoarece rezultatul său nu ar trebui să fie egalitatea, ci puterea.

Orice mișcare social-politică care a ajuns la putere se confruntă cu responsabilitatea impusă de această putere, inevitabil trece de la progres la reacție, drept urmare degenerază și se distruge pe sine. Istoria oricărei revoluții poate servi drept exemplu în acest sens. Rezultatul emancipării va fi întotdeauna deconstruirea identității subiectului său.

Dreptatea socială și autodeterminarea politică, economică și culturală au fost obiective de importanță centrală ale politicii emancipatorii. Se aștepta ca instituțiile și procesele democratice să asigure atingerea acestor obiective, iar împuternicirea cetățenilor și organizarea acestora vor crea condiții eficiente în ceea ce privește construcția unei administrări eficiente și operative. Dar

În ciuda extinderii substanțiale a posibilităților de articulare și participare politică, accesul fără precedent la tehnologiile de comunicare și accesibilitatea ușoară a informațiilor ar putea sugera o îmbunătățire constantă a deliberării sociale, societățile contemporane par să se fragmenteze în comunități diverse, izolate reciproc, iar negocierea democratică sau chiar consensul devenind din ce în ce mai dificilă. În același timp, atât criza de sustenabilitate multidimensională, au declanșat noi apeluri pentru un stat puternic și au dat un nou impuls credinței că sistemele centralizate, autocratice ar putea fi mai bine poziționate pentru a gestiona riscurile cu care societățile contemporane se confruntă. Astfel, în mod paradoxal, agenda emancipatorie a egalității, împuternicirii și democratizării pare să fie însoțită de proliferarea inegalităților politice, a sentimentelor de neputință și a sentimentelor antidemocratice [3]. Începând cu anii 1970, agendele emancipatorii au fost direcționate de grupuri sociale care, au avut un statut mai privilegiat decât celelalte grupuri social-politice. În ciuda angajamentului lor de a depăși inegalitățile sociale și de a asigura drepturile universale, politica emancipatoare, astfel, a alimentat, în mod neintenționat, și noi sentimente de marginalizare și lipsă de putere.

Începând cu secolul al XIX-lea, transgresarea și emanciparea de restricțiile și opresiunile existente au fost dezideratul mișcărilor sociale și al partidelor politice. Eliberarea imaginată de limitările economice, sociale, politice a inspirat o mare varietate de viziuni asupra societăților viitoare și a alimentat multiple agende politice. Dar mișcările emancipatorii au avut obiective diverse și au conturat noi hotare care, la rândul lor, au declanșat noi forme de contestare politică.

Pentru a ilustra paradoxul emancipator dintr-o perspectivă a mișcării sociale, patru tendințe din peisajul mișcării de protest contemporane par deosebit de relevante:

- creșterea mișcărilor progresiste așa cum sunt percepute în mod tradițional;
- însușirea simultană a termenului de emancipare de către mișcările populiste de dreapta;
- noua problematizare a valorilor emancipatorii în urma crizei ecologice și a recentelor dezbateri asupra antropogenului ;
- tendința de emancipare pe fundalul unei crize persistente de reprezentare.

Adoptând o perspectivă globală, oamenii de știință au evidențiat numărul tot mai mare de mișcări de emancipare în primele două decenii ale noului mileniu și contestarea tot mai mare a granițelor sociale, economice și politice și a ortodoxiilor în multe țări. De la mișcările de primăvară arabă și revoluțiile democratice din Georgia, Ucraina, până la mișcările recente precum Black Lives Matter la dezbaterile #metoo – numărul de proteste și revendicări de ordin social, cultural, politic, economic au crescut. În ciuda tuturor diferențelor, aceste mișcări au un element comun - înțelegerea emancipării ca luptă pentru incluziune, egalitate și promovare a democrației – cereri care sunt adesea adresate statului și instituțiilor politice, care sunt percepute ca asigurând structurile stabilite de opresiune. Amploarea acestor mișcări oferă dovezi că paradoxul emancipator nu a suspendat în nici un caz lupta de lungă durată pentru autonomie, egalitate și drepturi universale.

Referințe bibliografice :

1. Kant I., *Ce sunt Luminile?* [Citat 14.05.22] Disponibil: <https://pdfcoffee.com/immanuel-kant-ce-sunt-luminile-pdf-free.html>
2. Marx K., *Despre problema evreiască.* [Citat 10.05.22] Disponibil: <https://www.marxists.org/romana/m-e/1844/problema.htm>
3. Ranciere J., *On the shores of politics*, Verso, London, New York, 2007
4. Hewlet N., Badiou, Balibar, Ranciere, *Rethinking Emancipation*, 2007

RELAȚIA MENTALITATE COLECTIVĂ – RESPONSABILITATE SOCIALĂ ÎN CONDIȚIILE NOILOR PROVOCĂRI SOCIETALE

Cristina LAZARIUC

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Cristina Lazariuc, e-mail: cristina.lazariuc@gmail.md

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COLLECTIVE MENTALITY AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CONDITIONS OF THE NEW SOCIETAL CHALLENGES

Abstract: *This article analyzes the relevance of researching collective mentalities as an essential step in the awareness and understanding of the contemporary world, whose profound transformations depend on changes in the existing value system, in the attitude of contemporary man towards the social role he plays in the new societal challenges, by referring to the concept of social responsibility as ethical behavior applicable in any type of activity, individual and collective, in order to contribute to the development of a sustainable society. The author also reiterates the role of the educational process as the most important pillar of the change of mentality and the impact of education in cultivating responsible prosocial behaviors.*

Keywords: *crisis, value, organization, performance, accountability, education, transformation, sustainable society.*

Adnotare: *Acest articol analizează relevanța cercetării mentalităților colective ca demers esențial în conștientizarea și înțelegerea lumii contemporane, a cărei transformări profunde depind de schimbările care se produc în sistemul de valori existente, în atitudinea omului contemporan vizavi de rolul social pe care îl îndeplinește în condițiile noilor provocări societale, prin raportare la conceptul de responsabilitate socială ca comportament etic aplicabil în orice tip de activitate, individuală și colectivă, cu scopul de a contribui la dezvoltarea unei societăți durabile. De asemenea autorul reiterează rolul procesului educațional ca cel mai important pilon al schimbării de mentalitate și impactul educației în cultivarea comportamentelor responsabile prosociale.*

Cuvinte-cheie: *criză, valoare, organizație, performanță, responsabilizare, educație, transformare, societate durabilă.*

Introducere

Lumea se află perpetuu într-un proces de schimbare și transformare, proces determinat de acțiunile și conduitele oamenilor. La rândul lor acțiunile și conduitele oamenilor sânt determinate de *mentalitatea* personalității, colectivului, societății sau sociumului în ansamblu, adică de acele reprezentări - rezultante ale percepției și conceperii lumii în mod individual sau colectiv și ale modului de raportare a individului și societății față de realitățile trecute, prezente și posibile în viitor. După cum afirma renumita scriitoare în domeniul mediului: „Deoarece mentalitățile și paradigmele ghidează comportamentele, schimbarea lor poate avea un impact profund ... Oamenii

care reușesc să intervină în sisteme la nivelul paradigmei au atins un punct de pârghie care transformă total sistemele.”

Astfel, în cele ce urmează ne propunem să evidențiem importanța cercetării mentalităților colective ca demers esențial în conștientizarea și înțelegerea lumii contemporane, a cărei transformări profunde depind de schimbările care se produc în sistemul de valori existente, în atitudinea omului contemporan vizavi de aceste valori, față de rolul social pe care îl îndeplinește, responsabilitatea socială pe care o poartă, precum și necesitatea centrării atenției asupra următoarelor întrebări, în condițiile noilor provocări societale:

- ce avem astăzi: o *criză a valorilor* sau o situație de criză care poate fi depășită prin apel la valori; o *criză a moralității, a datoriei* sau o situație de criză care poate fi depășită prin cultivarea principiilor și normelor morale; o *criză a umanității* sau o situație de criză care poate fi depășită prin apel la umanism și solidaritate socială?

- care este impactul educației în cultivarea unui sistem de principii, norme și valori stabile, favorabile formării comportamentelor responsabile prosociale?

Criza umanității, criza moralității, criza valorilor – o lume în criză.

Cu toate oscilațiile, ritmurile și organizările politice proprii pe care le-au îmbrăcat, în dependență de specificul mentalităților și diferențelor culturale, societățile moderne și contemporane au traversat în mare parte drumuri marcate de înclinații abrupte similare: *antropologice*: evidențierea/exagerarea priorității individului, ce a rezultat în manifestarea pregnantă a egoismului, egocentrismului și narcisismului, decăderea familiei ca instituție socială, remodelarea solidarităților colective, amplificarea conflictelor dintre individ și societate, dintre indivizi, dintre grupurile sociale, dintre generații); *religioase* (confesionalizarea, secularizarea, laicizarea, dar și implicarea religiei în politică, diminuarea rolului educativ al bisericii, scăderea gradului de religiozitate a societății, proliferarea sectelor); *axiologice* (plasarea binelui, virtuții, valorii, datoriei, responsabilității, în ipostaza de a-și câștiga titlurile înaintea experienței; proliferarea lipsei de sinceritate și măsură; manifestarea în public a sexualității, lipsa reperelor morale, ignoranța tot mai manifestă, care impune limite înțelepciunii și promovarea falsului și erorii, care se confundă până la identitate cu adevărul, din comoditate sau interes); *economice*: (industrializarea, progresul tehnologic, digitalizarea, dar și obsesia oarbă pentru bani, înavușirea peste noapte, superficialitatea standardelor de calitate, gloria facilă, câștigul fără muncă, spălarea banilor, corupția etc.); *politice* (ascensiunea statului modern, promovarea valorilor și principiilor democratice, ale statului de drept, dar și declinul autorității instituționale, apatia socială, cultura politică săracă, legi nefuncționale, discriminare și lipsa toleranței); și *culturale* (formarea elitelor intelectuale și profesionale, dar și decăderea prestigiului unor profesii, din cauza lipsei integrității și responsabilității sociale, laicizarea și ulterior, comercializarea educației; asumarea de către individ a statutului de stăpân al naturii și motor al progresului, care încearcă să impună universului „legile plămădite de propria sa rațiune limitată și supusă greșelii” [1, p.121]) etc.

Astfel, perioada contemporană reprezintă rezultatul manifestării a două procese ce se desfășoară în paralel într-o lume fascinantă, ce se dezvoltă într-un ritm galopant, dar în același timp fărâmițată și neliniștită. Pe de o parte, în sfera *politicii* și a *economiei*, istoria tinde să aibă un curs bine direcționat, care spre sfârșitul secolului al XX-lea a culminat prin promovarea și consolidarea democrației liberale ca unică alternativă viabilă pentru societățile avansate din punct de vedere economic, și mai nou, tehnologic, curs ascendent care actualmente este marcat de criza relațiilor interstatale marcate de război (incompatibilitate mentală a popoarelor), și, ca efect

inevitabil, de criza economică. În viziunea profesorului român, Dumitru Borțun, în ultimele trei decenii se manifestă un curent pe care l-am putea numi *critica etică a capitalismului*, care propune o nouă viziune asupra capitalismului contemporan, acuzat că sufocă democrația, că i-a transformat pe cetățeni în consumatori și că este incapabil să stăvilească valul de lăcomie și egoism în favoarea compasiunii și solidarității [2]. Este vorba de abordarea capitalismului corporatist de pe poziții etice și punerea în discuție a responsabilității sale față de societate – atât față de cea prezentă (impactul pozitiv/negativ produs, prin activitatea desfășurată, asupra societății și mediului), cât și față de cea viitoare (punctul în care problematica responsabilității sociale se intersectează cu problematica dezvoltării durabile (sustenibile)).

Pe de altă parte, în sfera *socială și morală*, istoria comportă un caracter ciclic, ordinea socială și autoritatea moralității cunoscând fluxuri și refluxuri de-a lungul numeroaselor generații. Mulți dintre noi avem impresia că trăim într-un timp de criză, mai ales, în perioada contemporană, când actualitatea și relevanța principiilor și valorilor care compun obiectul eticii sunt supuse îndoielii. Ceea ce susținea cu mulți ani urmă C. Leonardescu, este poate și mai actual astăzi, când „binele și răul, virtutea și viciul, dreptul și datoria, în fine toate ideile ce se credeau necesare, neschimbătoare, sunt chemate a-și arăta titlurile înaintea experienței [...]”. Se pare că omenirea nu se conduce numai de o idee, de o lumină; ea stinge în fiecare epocă, în fiecare seară, lumina de care s-a servit [3, p.123]. Astfel, criza contemporană evidențiază o *criză a modelului moral* [4, p.46], iar industrializarea a dus la adâncirea continuă a crizei, nu numai în domeniul valorilor morale, culturale, spirituale, ci și în alte domenii: al mediului, al resurselor, al sănătății, al alimentației, al educației etc. Cercetările în domeniu vin să evidențieze caracterul sistemic și continuu al crizei valorilor culturale ale secolului XXI, ale cărei manifestări principale, care reies una din cealaltă, sunt: dominarea unui stil de viață numit consumarism, care se referă la acumularea egoistă și superficială de produse, cunoscută și sub numele de *materialism economic*, ce distruge individualitatea și afectează societatea; deprecierea valorilor general-umane în raport cu cele economice; degradarea relațiilor interumane ca rezultat al instaurării unei competiții acerbe de înavuțire, lipsite de orice principiu și normă de reglementare, dominate doar de cultul lăcomiei și îmbogățirii materiale ilicite, și având ca principală regulă de joc: cine posedă mai mult, acela deține controlul; maximizarea impactului culturii de masă de calitate joasă asupra formării și educării societății; descreșterea nivelului formării generale a societății și a intelectului personal; viziunea egocentrică a omului în relația sa cu natura, distrugerea biosferei și creșterea riscului declanșării catastrofei ecologice globale; incapacitatea de gestionare eficientă a arhisuficienței informaționale, care inundă utilizatorii cu produse reziduale, făcându-i mai vulnerabili, mai puțin liberi în gândire și mai lipsiți de individualitate în comportament, precum și deprecierea conceptelor ”onoare”, ”rușine”, ”demnitate”, ”politețe”, ”generozitate”, ”recunoștință”. Drept rezultat atenția cercetătorilor se reorientează spre perspectiva înțelegerii, explicării și chiar previziunii procesului istoric, ce depășește dimensiunea pur evenimentială spre una de profunzime, ce implică studierea caracteristicilor mentale ale comunităților umane și abordarea rolului *mentalităților* în reconstituirea ordinii sociale și revenirea istoriei pe curba ascendentă. Totodată, noile provocări societale, precum și creșterea impactului companiilor asupra mediului înconjurător au adus în prim plan necesitatea redimensionării conceptului de *responsabilitate (socială)*.

Relația dintre mentalitatea colectivă și gradul de responsabilizare socială.

Mentalitatea colectivă, spre deosebire de conștiința socială care nu poate exista înafara colectivului social ca purtător fizic al acesteia, poate exista în societate sub formă de substanță

spirituală, care se constituie, se modifică și consolidează în rezultatul interacțiunii sociale a multiplelor generații de oameni, ce transmit acel statut dinamic de receptori-emisători de vechi și noi reprezentări sociale, conservate în memoria socială de lungă durată. *Mentalul colectiv* are la suprafață emoții trecătoare, spre profunzimi structuri mentale mai stabile, iar în profunzime cadrele cele mai rezistente la schimbare. *Mentalitatea* este un sistem de „imagini și reprezentări, aranjate diferit după diverse grupuri sau straturi ce compun formațiunea socială” [5, p.234], care guvernează conduita oamenilor. Reieșind de aici, mentalitatea este atât o categorie socială, de care depinde starea și posibilitățile de dezvoltare ale unei societăți, cât și una etică, dat fiind faptul că anume în sfera socială se formează și consolidează criteriile valorice, la care se raportează omul, în deciziile luate, faptele realizate, conduita adoptată și atitudinea formată față de diverse aspecte ale vieții, iar valorile reprezintă „nucleul dur al mentalităților”. Mentalitățile ne încadrează gândirea și, prin urmare, ne determină comportamentul și experiențele de viață. Ele influențează modul în care oamenii iau decizii, votează, ce oportunități personale, educaționale și profesionale urmăresc, cum reacționează în situații de crize și cum fac față provocărilor. Chiar și politicile naționale și obiectivele globale de dezvoltare izvorăsc din mentalitățile naționale și globale. Iată de ce mentalitățile sunt punctul de pârghie invizibil care trebuie inclus într-o nouă paradigmă de dezvoltare umană din secolul XXI [6].

Accentul puternic al asistenței pentru dezvoltare asupra factorilor externi și progresului măsurabil, precum nivelurile de venit, speranța de viață și anii de educație, a lăsat în umbră identificarea și înțelegerea factorilor interni și a cauzelor potențiale ascunse. Dintre factorii interni remarcăm mentalitățile, care pot juca un rol transformator în procesul de dezvoltare a oamenilor, națiunilor și umanității. Acest lucru subliniază necesitatea unei noi abordări holistice care să ia în considerare interacțiunea dintre factorii interni și externi, pentru ca dezvoltarea să fie transformativă și să promoveze o bunăstare durabilă pentru oameni și planetă. Aceeași idee este sugerată de profesorul Muhammad Yunus, câștigător al premiului Nobel pentru pace, care susține că: „Dacă nu ne răzgândim, nu putem schimba lumea”. Cu același îndemn vine istoricul francez, G. Duby, menționând că „o societate nu se explică numai prin fundamentele sale economice, ci și prin reprezentările pe care și le face despre sine”. În această ordine de idei, istoricul propune realizarea unui studiu a modelelor culturale, a sistemului de valori dintr-o colectivitate sau societate, pentru a înțelege cum evoluează viziunea oamenilor despre realitate, despre social. Putem spune mai multe lucruri despre un popor, susține G. Duby, dacă facem analiza riguroasă a atitudinilor oamenilor și grupurilor față de căsătorie, familie, față de menținerea și desfacerea ei, față de copil și copilărie, față de muncă și instrucție, față de datorie și responsabilitate etc. În ceea ce privește, *responsabilitatea*, ea e necesară omului, ea se implică în orice activitate, constituind o dimensiune complexă a personalității [7]. În sensul cel mai general, responsabilitatea depinde de caracterul integral al personalității, de normalitatea intelectuală și psihică, de consistența morală [8]. Din perspectivă psihologică, responsabilitatea este rezultatul integrării tuturor funcțiilor psihice: percepția subiectivă a mediului și contextului în care crește și se dezvoltă individul, care are un impact major asupra gradului de responsabilitate a acestuia, precum și atitudinea emotivă față de îndatoriri în raport cu drepturile și oportunitățile la care pretinde și, nu în ultimul rând, voința de a-și asuma, de a schimba, de a contribui, de a realiza, ce depinde de nivelul de încredere în sine și în ceilalți. Din punct de vedere subiectiv, responsabilitatea este un indicator al libertății, independenței, ce îi permite personalității să-și manifeste individualitatea în procesul de interacțiune socială. Cu alte cuvinte, responsabilitatea implică onorarea cuvântului dat,

îndeplinirea angajamentelor, apel la criteriile valorice, la simțul datoriei, în procesul luării deciziilor, respectarea consecventă a principiilor și normelor morale și legilor.

În viziunea psihologilor români, cele trei subsisteme ale responsabilității sunt subsistemul cognitiv (informațional operațional), subsistemul afectiv (stimulativ-energizant) și cel volitiv (conotativ de reglaj și autoreglaj) între care există relații complexe de interdependență și interacțiune [9]. Paul Popescu-Neveanu afirmă că responsabilitatea este o caracteristică a celui ce este responsabil în sensul că se angajează retroactiv să-și dea seama de actele și atitudinile sale, întrucât acestea sunt în acord cu normele, legile, uzanțele unanim acceptate. Este facultatea de a da răspunsuri valorice și efective, de a garanta ducerea la bun sfârșit a sarcinilor încredințate sau asumate. Întrucât responsabilitatea este asigurată prin deliberare anticipativă, prevedere a consecințelor unei acțiuni și prevenire a efectelor negative, condițiile esențiale, sub raport psihologic, pentru responsabilitate sunt plenitudinea facultăților mintale și libertatea de decizie [10]. E. Fromm introduce noțiunea de „responsabilitate psihologică” și examinează responsabilitatea ca pe o componentă structurală a maturității personalității.

Astfel, în literatura psihologică există mai multe tipologii ale responsabilității: responsabilitatea individuală și colectivă; internă (psihologică) și externă; retrospectivă (responsabilitatea pentru trecut, sentimentul vinei) și perspectivă (responsabilitatea pentru viitor, simțul datoriei) [11]. Psihologul rus D.A. Leontiev conceptualizează responsabilitatea ca fiind conștientizarea abilității de a fi cauza schimbărilor (sau rezistența la schimbare) ce se produc în mediu și în viața personală, precum și gestionarea conștientă a acestei abilități [12, p. 68]. În procesul dezvoltării responsabilității apare un mecanism al controlului intern. Persoana răspunde în primul rând față de sine și doar mai apoi față de instanțele externe, deși prezența unor instanțe reprezintă un factor important, ce reglează atât viața socială, cât și pe cea individuală.

Responsabilitatea presupune conștientizarea acțiunilor proprii și a urmărilor acestora. Gradul de conștientizare a deciziilor luate și gradul de control al consecințelor în momentul punerii în aplicare a acestor decizii pot fi diferite [13]. În dependență de acești factori, conturăm 4 niveluri ale responsabilității:

- *Nivelul înalt de responsabilitate* este atunci când responsabilitatea devine o trăsătură de personalitate, iar toate deciziile luate și acțiunile realizate sunt fundamentate pe valorile și principiile personale, care coincid cu cele general umane, individul conștientizând consecințele faptelor sale pe termen lung;

- *Nivelul mediu de responsabilitate* nu diferă esențial, individul conștientizând doar consecințele imediate ale acțiunilor efectuate;

- *Nivelul redus de responsabilitate* se caracterizează prin asumarea și înțelegerea consecințelor doar în unele momente ale vieții, individul dând dovadă de atitudine responsabilă doar situațional, temporar, în funcție de starea de spirit, interesele puse în joc și de circumstanțele în care se produc faptele.

- *Iresponsabilitatea* – se poate manifesta fie în lipsa unui sistem intern de valori format, unor criterii de conduită, ce ar reglementa activitatea individului; fie acesta se confruntă cu un sistem de reguli interne excesive sau cu normele și exigențe externe foarte înalte, în fața cărora individul se consideră incapabil de a lua decizii, având frica de asumare a responsabilității.

De asemenea, responsabilitatea reprezintă capacitatea de a impulsiona o acțiune ce servește social și a o termina, conferindu-i o identitate și întreaga modalitate de a se folosi, dar și evaluarea (valoarea) ce trebuie să i se acorde [14]. D. Borțun abordează responsabilitatea din dubla ei ipostază: ca valoare etică și ca valoare socială. În ipostaza de *valoare etică, responsabilitatea*

funcționează ca o marcă a umanului, ca o bornă ce delimitează umanul de inuman, cultura de natură, civilizația de barbarie. El mai adaugă că, în cazul responsabilității, valoarea etică se transformă în *valoare socială* aproape la scara 1/1. Altfel spus, a fi responsabil aproape că echivalează cu a fi legitim, iar a fi legitim înseamnă a servi interesului public. De aici, imensa valoare socială a responsabilității. Această viziune este una relevantă în contextul lumii de astăzi când nevoia de legitimare se manifestă ca afirmare a *responsabilității sociale*, atât la nivel individual, cât și la nivel de organizație. Sub acest aspect, responsabilitatea socială se referă la acțiunile, prin care atât individul, cât și organizația demonstrează că poartă răspundere pentru consecințele produse atât asupra comunității, societății, aici și acum, cât și asupra realităților din viitor.

Totodată, actualmente, în noile condiții concurențiale, determinate de avântul societății informaționale și, mai nou, a celei bazate pe cunoaștere, în contextul creșterii presiunii din partea stakeholderilor (ONG-uri, organizații de protecție a consumatorilor, a mediului, a biodiversității, reprezentanți ai societății civile) companiile, indiferent de dimensiune și nivel de dezvoltare, devin din ce în ce mai conștiente de specificul noii pieți, mai exigente, mai complexe și mai instabile ca oricând, și recunosc semnificația crescândă a riscului legat de o reputație afectată asupra afacerilor, fiind convinse că au de câștigat, încurajând derularea transparentă și responsabilă a afacerilor. Aceste companii nu doar răspund așteptărilor consumatorilor, ci și înaintează un stil elaborat de a face afaceri, în baza unor principii bine conturate pornind de la ideea că afacerile nu sunt numai instrumente economice profitabile, dar au și semnificative efecte sociale. Această nouă abordare a devenit cunoscută ca responsabilitate socială corporatistă (RSC), prin promovarea căreia se încearcă „umanizarea” și „flexibilizarea” sistemului din interior, generând un comportament moral al corporațiilor în raporturile cu celelalte părți implicate în desfășurarea activității lor economice (angajații, furnizorii, clienții, comunitățile locale ș.a.) [15]. În virtutea acestor circumstanțe, la nivel internațional, pe data de 1 noiembrie 2010, a fost lansat oficial, la Geneva, unul dintre cele mai așteptate standarde internaționale ISO 26000, *Guidance on social responsibility*, prin respectarea căruia fiecare organizație, atât din sectorul privat, cât și din sectorul public, este invitată să devină mai responsabilă social. Conform standardului SR ISO 26000 (privind conceptele, termenii, definițiile, caracteristicile, principiile și practicile, temele principale și domeniile de acțiune ale responsabilității sociale, integrarea, implementarea și promovarea unui comportament social responsabil în organizații precum și pentru comunicarea angajamentelor, performanțelor și altor informații privind responsabilitatea socială) [16] *responsabilitatea socială* este definită, ca fiind: „responsabilitatea unei organizații față de impactul deciziilor și activităților sale asupra societății și mediului, manifestată printr-un comportament etic și transparent, care contribuie la o dezvoltare durabilă, inclusiv la sănătatea și bunăstarea societății, ia în considerare așteptările părților interesate, respectă legile în vigoare și este în acord cu normele internaționale de comportament, este integrată în ansamblul organizației și aplicată în relațiile sale”.

La nivel european, Comisia Europeană consideră *responsabilitatea socială corporativă (RSC)* a fi responsabilitatea întreprinderilor pentru impactul pe care îl produc asupra societății, prin integrarea preocupărilor sociale, de mediu, etice, ale consumatorilor și ale drepturilor omului în sistemul de valori și cultura organizațională, în strategia și operațiunile de afaceri, pentru a asigura luarea deciziilor strategice și operaționale într-o manieră transparentă și responsabilă, respectând buchia legii, și de a stabili prin urmare practici mai bune în cadrul firmei, pentru a aduce beneficiu societății [17]. Pentru societate, RSC se fundamentează pe un set de valori care constituie fundamentul unei societăți mai încheiate și catalizatorul tranziției către un sistem economic

durabil sau după cum susține G. Lazăr, RSC reprezintă un parteneriat pe termen lung cu comunitatea, având ca scop sprijinirea acesteia în soluționarea problemelor sale sociale.

Totuși, deși companiile afirmă că acțiunile lor responsabile social sunt dictate de rațiuni de ordin deontologic (datoria morală a companiilor față de societate), în realitate motivul rațional (implicarea activă a companiilor în proiecte sociale pentru a-și îmbunătăți imaginea și a-și consolida profitul pe termen lung) sau cel al presiunii sociale (determinate de cerințele sociale tot mai accentuate), sunt cele care „motivează” companiile să-și reconsidere continuu politica de responsabilitate socială corporativă. În acest context, autoritățile publice joacă un rol de sprijin și control, prin măsuri de politică voluntare și, acolo unde este necesar, prin reglementări complementare. Atât instituțiile statului, precum și toate părțile interesate de activitatea acestora, la fel ca și mediul de afaceri, trebuie să fie din ce în ce mai conștiente de necesitatea și beneficiile unui comportament instituțional responsabil social. Numai prin asumarea responsabilității sociale acestea pot contribui simțitor la dezvoltarea durabilă a societății și la responsabilizarea socială a fiecărui cetățean.

În opinia lui N. Niță, în condițiile unei lumi globalizate, când nu mai vorbim de probleme locale cu impact local, performanțele așteptate din partea organizațiilor și durabilitatea acestor performanțe, în relație cu societatea în care funcționează, cu mediul intern și internațional, constituie o componentă critică a măsurii performanțelor lor totale și a capacității lor de a funcționa eficace și eficient, în raport cu performanțele globale ale societății [18]. Dat fiind faptul că termenul mentalitatea se referă la modul în care oamenii văd perspectiva lor asupra lumii – felul în care îi privesc pe ceilalți, cum văd contextul, provocările, oportunitățile și obligațiile lor, comportamentele lor sunt întotdeauna o funcție a felului în care își percep situația și posibilitățile. Prin urmare există două probleme fundamentale ale unei abordări pur comportamentale de îmbunătățire a performanței unei organizații [19, p. 81]: 1. deși comportamentul (responsabil sau nu) determină rezultatele, acesta este modelat și educat de mentalitatea persoanei și 2. eficiența comportamentului unei persoane va depinde, într-o măsură semnificativă, de mentalitatea ei. În acest sens, unul din studiile efectuate de compania americană McKinsey & Company concluzionează că: organizațiile care identifică și, încă de la început, țin cont de mentalitățile larg răspândite, au de patru ori mai multe șanse de succes în eforturile de schimbare a organizației, decât cele care trec cu vederea acest lucru.

Istoricul francez, J. Le Goff susține că mentalitatea se schimbă cel mai lent în cadrul unei societăți, ritmul transformărilor acestora diferă de ritmul transformărilor care au loc în alte sfere ale societății. Datorită acestui fapt, transformările care au loc în infrastructura societății întâmpină rezistențe, întârzieri și decalaje, însă, în cele din urmă, constată autorul, mentalitățile sunt silite să se adapteze transformărilor din infrastructura socială. În același timp, transformările din infrastructura socială pe de o parte, se conformează cu mentalitatea principalelor atitudini care se manifestă într-o societate, iar pe de altă parte, generează schimbări în mentalitatea colectivă, mai ales fie sub impactul interacțiunii cu alte sociumuri, fie prin oprimare minuțios planificată de regimurile dictatoriale, care produc deformări greu de restabilit. Realități similare au determinat, în cele din urmă, conturarea a două tipuri de mentalități în rândul societăților postsovietice: *flexibilă-autonomă* și *rigidă-colectivistă*. Mentalitatea *flexibilă-autonomă*, caracteristică preponderent indivizilor, care se disting prin opțiuni care sunt uneori diferite de cele ale grupului de origine, dar care se solidarizează voluntar, pe baza unor valori comune, ca corectitudinea, onoarea și demnitatea, onestitatea și munca; sunt receptivi la reforme, ei învață, acumulează experiență și contribuie la materializarea aspirațiilor celor cu care interacționează, muncind

continuu pentru a deveni mai buni. Pentru ei nu există un punct culminant și plafonare, iar când întâmpină dificultăți își asumă greșelile, văzând orice problemă întâlnită ca pe o oportunitate de a se autodepăși și a găsi soluții mai bune. Pe cei cu mentalitate flexibilă-autonomă îi recomandă dragostea pentru semeni, aspirațiile spre schimbarea, dezvoltarea și transformarea societății în care trăiesc, deschiderea spre asimilarea bunelor practici din exterior, atitudinile fundamentate pe principii și valori universale și acțiunile prosociale. La rândul lor, indivizii cu mentalitatea *rigidă-colectivistă* se identifică prea mult cu poziția pe care o au și văd totul în nuanțe de superior și inferior. Sclavi ai consumarismului și al ideii de *a avea* în loc *de a fi*, aceștia ajung să-și piardă identitatea și să se lase dominați de realitățile neetice, ilicite construite pe non-valori doar pentru că nu sunt în stare să conștientizeze diferența dintre ce este bine și ce este rău. Aceștia, de cele mai multe ori, sunt rezistenți la schimbare și nou, manifestă toleranță și susținere față de resursele, moștenirile și discursurile contradictorii ale trecutului raportat la *prezentul unui stat independent, fragil și anemic* și conturându-și opțiunile și comportamentele politice și electorale în funcție de această convingere, care având semnificația de „cine nu este cu noi, este împotriva noastră”, nu poate reprezenta un impuls pe dezvoltarea societății.

Pentru a evidenția relația dintre mentalitate și comportament responsabil/iresponsabil este necesar să abordăm Modelul Arbinger [20], care identifică două tipuri de mentalitate: *deschisă (outward)* și *închisă (inward)*. Pentru cei cu Mentalitate închisă, nevoile, greutățile, provocările sau obiectivele *celorlalți* nu contează la fel ca ale lor personale, *ceialalți* fiind percepuți ca Vehicul dacă îi ajută să-și ating obiectivele, Obstacol dacă se împotrivesc și Nerelevant, dacă nici nu îi ajută, dar nici nu îi încurcă. Când oamenii se concentrează asupra lor înșiși, mai mult decât asupra impactului pe care îl produc în jur prin deciziile luate și activitatea desfășurată în mod izolat, acest fapt are ca rezultat nivele scăzute de colaborare și inovare. De obicei, persoanele cu o mentalitate închisă urmăresc doar propriul beneficiu, iar când nu dau dovadă de un nivel înalt de performanță, sunt tentați să dea vina pe împrejurările grele sau pe oamenii dificili, decât să-și asume responsabilitatea (socială). Pe de altă parte, pentru persoanele cu o mentalitate deschisă, nevoile, provocările și obiectivele *celorlalți* contează la fel de mult ca ale lor personale, ceea ce se reflectă în plan acțional prin efort comun în generarea impactului pentru *noi* și nu doar pentru *mine*, *ceialalți* fiind percepuți „ca scop în sine și niciodată ca mijloc”. Drept rezultat, persoanele cu o mentalitate deschisă dau dovadă de un nivel înalt de performanță, apelând la colaborare și parteneriat în atingerea obiectivelor, asumându-și în grad înalt de responsabilitate socială.

Așadar „promotorii” *responsabilității sociale a organizațiilor, companiilor* (firmelor), datorită mentalității lor flexibile, *deschise*, consideră că RSC se referă nu doar la calitatea serviciilor prestate și/sau a produselor furnizate clienților și consumatorilor, dar de asemenea și la locurile și condițiile de muncă pe care le propun, oportunitățile de creștere și dezvoltare personală și profesională, și, mai ales măsurile de respectare și promovare a drepturilor omului, a sănătății publice, a protecției mediului înconjurător, a inovației și binelui public. Conceptul de responsabilitate socială pentru aceștia se referă la o întreagă strategie durabilă de afaceri [21, p. 17], ce implică comportamentul etic, legal și caritabil la locul de muncă, pe piață sau în comunitate, aprecierea deosebită a angajaților și respectul față de drepturile consumatorilor, stabilirea și menținerea relațiilor transparente cu autoritățile publice și echitatea economică și socială, integritatea morală și investițiile în comunitate sau respectul față de mediul înconjurător prin utilizarea tehnologiilor nepoluante și nu în ultimul rând, contribuția constantă în mod pozitiv față de societate, care în timp vor aduce beneficii directe, asigurând competitivitatea companiei pe termen lung. Or, în „secolul responsabilității”, lumea afacerilor este călăuzită astăzi de trei piloni:

recunoaștere, reputație, recunoștință, iar responsabilitatea socială este ridicată la rang de politică de firmă. În acest context, orice organizație care susține atât filozofiele morale social acceptate, cât și indivizii care acționează etic, cu siguranță, va adopta decizii cu un impact pozitiv asupra societății. Cu alte cuvinte, RSC este reciproc avantajoasă, fiind formulată după principiul „câștig-câștig” sau cum afirma Ralph Waldo Emerson: „Este cea mai frumoasă compensație a vieții faptul că nici o persoană nu poate în mod sincer să ajute o altă persoană fără să se ajute mai întâi pe ea însăși.”

Totuși există și cei care, din cauza unei mentalități rigide, *închise* și unor reprezentări învechite, înrădăcinate în raport cu modul de desfășurare a afacerilor, consideră că organizația poate face față concurenței doar dacă se concentrează pe performanța economică, pe obținerea profitului, se specializează în ceea ce face cel mai bine, respectiv producția eficientă de bunuri și servicii, maximalizarea eficienței, menținerea stabilității în relații, precum și tendința de a se dezvolta, în mod consecvent. Acest tip de mentalitate preconcepută orientată spre câștig imediat, precum și viziunea strategică pe termen lung insuficient fundamentată pe doctrina etică, stau la baza acestei concepții greșite, dar destul de împărțășite, potrivit căreia afacerile nu trebuie neapărat să urmărească obiective sociale, iar orice încercare de manifestare a responsabilității sociale corporative reprezintă practic o pierdere de timp și resurse. În aceeași tabără sunt și liderii unor companii, așa numiții lideri-rechini, care consideră că principiile morale nu au ce căuta în mediul de afaceri, că scopul (profitul) scuză orice mijloc, că natura este un depozit din care trebuie să luăm cât mai mult iar responsabilitatea socială corporativă este doar o strategie de marketizare a moralei, a valorilor, în urma aplicării căreia, se vinde nu doar produsul sau serviciul, ci și, sau poate, mai ales, imaginea unei organizații responsabile. Iată de ce, în viziunea lor, organizațiile astăzi țin să-și construiască, promoveze și consolideze o bună reputație, iar RSC este considerată o bună stratagemă de a-și face reclamă mascată. Uneori măsurile manageriale prin acțiuni specifice responsabilității sociale sunt percepute drept inițiative de tip „*me too*”. Asemenea strategii de comunicare sunt bazate pe copierea politicilor marilor firme de succes sau pe imitarea concurenței, după principiul „suntem preocupați de etică, fiindcă se poartă” [22, p.136].

Astfel, credința că celălalt contează la fel de mult ca mine are implicații profunde nu doar în viața personală, ci și în cea socială. Putem afirma că *responsabilitatea socială* reprezintă comportamentul etic aplicabil în orice tip de activitate, individuală și colectivă, cu scopul de a contribui la dezvoltarea economică durabilă, prin măsuri de îmbunătățire a calității vieții, de diminuare a ratei șomajului, prin crearea condițiilor sigure de muncă, îmbunătățirea standardelor de calitate, precum și prin implementarea proiectelor de dezvoltare a comunității locale și a societății în general. Toate acestea sunt posibile doar atunci când nucleul dur atât al mentalităților colective, capabile să răspundă noilor provocări de reformare socială, cât și a responsabilității sociale rămân a fi valorile: care susțin flexibilitatea și orientarea către nou, care susțin comportamentul etic în orice situație, ca echitatea, solidaritatea, responsabilitatea și integritatea și, nu în ultimul rând, valorile care susțin perspectiva dezvoltării și atingerii performanțelor, învățarea continuă și comportamentul proactiv și prosocial.

Impactul educației în cultivarea comportamentelor responsabile prosociale

Așadar, gradul de responsabilitate socială a individului, grupului social și societății per ansamblu este determinat pe de o parte, de specificul mentalității colective existente la momentul dat, nivelul de cultură, gradul de religiozitate și modelul sistemului de învățământ, dar și de acele „realități obiective ale vieții și stratificări subiective cu caracter spiritual, care electiv actualizează

sau, dimpotrivă, înăbușă predispozițiile social-genetice ale mentalității personalității, colectivului, societății sau sociumului în ansamblu" [23]. În acest sens, pentru a crește nivelul de responsabilitate socială la nivel de societate e nevoie de identificat acele mecanisme care ar asigura transformarea mentalității colective, prin eliminarea acelor reprezentări depășite de timp, rigide, care împiedică perceperea adecvată a realității. În viziunea lui C. Dweck, orice persoană își poate schimba mentalitatea (în una flexibilă-autonomă, deschisă), însă efortul oricărei persoane de a-și schimba mentalitatea trebuie să fie însoțit și coordonat de un nou sistem de credințe, de încredere în toate instituțiile statului și în liderii acestora, la nivel central și local [24]. Aceași idee este înaintată de N. Niță care consideră că, schimbarea mentalității trebuie să pornească din interiorul clasei politice, pentru ca aceasta să-și îmbunătățească capacitatea de a construi „lideri de vocație”, pe baza a trei criterii importante [25, p.9]: - să aibă pasiune pentru ceea ce fac, respectând standarde înalte; - să dea dovadă de înaltă responsabilitate socială; - să aibă simțul cumpătării și măsurii, având ca finalitate garantarea binelui comun, ci nu impulsurile primitive generatoare de egocentrism. Cu alte cuvinte, ambii autori reiterează necesitatea identificării unor lideri politici care să devină model de demnitate publică și integritate profesională pentru generațiile în formare.

De asemenea, procesul educațional poate fi considerat ca cel mai important pilon al schimbării de mentalitate. Dacă generațiile noastre de copii vor crește cu o astfel de mentalitate, în care „îmi pasă de ceilalți”, „sunt receptiv la nevoile celorlalți” și „doresc să lucrăm împreună, să ajut, să sprijin” sunt la loc de cinste, cu siguranță țara noastră va fi depăși mult mai ușor problemele cu care se confruntă. Profesorul universitar moldovean, D. Patrașcu, consideră, pe bună dreptate, că fiecare generație, din punct de vedere al necesităților educaționale, spirituale și culturale, este "produsul" sistemului de învățământ, iar domeniul învățământului își va putea realiza funcția de formare a culturii și a personalității deplin valoroase care va contribui la dezvoltarea societății libere, echitabile, umaniste, perfecte economic și moral, numai atunci când toate eforturile, scopurile și prioritățile sale strategice se vor orienta spre formarea umanistă, orientată a mentalității, atât la nivelul individual, cât și la nivelul sociumului în ansamblu [23]. Selecția, aprecierea și includerea valorilor la toate etapele procesului educațional - începând cu definirea obiectivelor și finalizând cu stabilirea rezultatelor (finalităților), creează condiții favorabile pentru cultivarea criteriilor valorice și (trans)formarea mentalității sociumului. Plus la aceasta, se atestă actualmente necesitatea corecției și transformării valorilor de orientare în viață a unor discipoli, care atât la nivel de personalitate, cât și la nivel de socium în ansamblu au ajuns la contradicție cu practica socială, au devenit un blocaj în calea dezvoltării sale progresive, mai ales în condițiile deprecierei valorilor general-umane în raport cu cele economice.

Procesele integraționiste și globalizarea au determinat necesitatea constituirii spațiului cultural și educațional unic, fundamentat pe aceleași principii și valori, care, vor asigura, în viitor, progresul umanității, procesele convergenței și integrării spirituale ale sociumurilor. Totodată, punctul forte al programelor europene în contextul actual constituie plasarea responsabilității individului în centrul procesului de învățare. Promovarea conceptului de societate care învață (Learning Society) contribuie la dezvoltarea unei societăți bazate pe formarea individului responsabil față de profesie și de evoluția societății. De asemenea, accepțiuni valoroase în contextul învățării pe tot parcursul vieții (IPTPV), stipulate în documentele de politici educaționale, elaborate la nivel național [26] și internațional, constituie: încurajarea responsabilității personale; dezvoltarea capacității de asumare a responsabilității; responsabilitate pentru propriul program de pregătire; responsabilizare pentru propria învățare și dezvoltare; responsabilitatea pentru evoluția societății; independența în opinie și acțiune, responsabilitatea

pentru deciziile asumate; identificarea indicatorilor de restructurare personală; dezvoltarea personală și profesională. În același timp, procesul de învățare pe tot parcursul vieții reprezintă o condiție a consolidării, valorificării și dezvoltării responsabilității personale. Responsabilitatea și independența constituie resurse psihosociale valoroase în ÎPTPV și sunt componente structurale indispensabile dezvoltării personale [27, p.7].

Așadar, învățarea pe tot parcursul vieții reprezintă condiția creșterii calității și eficienței proceselor de educație și învățare, promovarea echității, coeziunii sociale și formarea cetățeanului activ [28], iar în aspect psihosocial contribuie la stimularea creativității și inovării, inclusiv a spiritului antreprenorial, la consolidarea independenței și a responsabilității persoanei, a stării psihologice de bine la toate nivelurile sistemului educațional; în aspect economic, contribuie la depășirea fenomenelor actuale, cum ar fi îmbătrânirea societății, deficitul de calificări pe piața forței de muncă, competiția globală [29]. Un loc de cinste în acest proces le revin profesorilor cu mentalitatea deschisă care pot influența mediul academic oferind experiențe educaționale prin care conferă sens și să cultive măreția din fiecare, să inspire transformarea de mentalitate la toți partenerii procesului educațional: discipoli, părinți, colegi, instituțiile publice, mediul de afaceri, și, drept rezultat, întregii comunități.

Membrii unei comunități trebuie să înțeleagă că își pot atinge scopurile stabilite, dând dovadă, în același timp, de responsabilitate socială, doar dacă își modelează mentalitatea, prin asimilarea valorilor autentice care să îi ghideze în acest sens, prin depășirea vechilor tipare de gândire și prin analiza critică constructivă a tuturor informațiilor pe care societatea cunoașterii le oferă oportunitatea să le acceseze și/sau recepționeze. În acest sens, considerăm important rolul sistemului de învățământ în cultivarea valorilor ca nucleu al mentalității, o mentalitate flexibilă, deschisă spre schimbare și reflectată în adoptarea unui comportament responsabil prosocial, or responsabilitatea ca dimensiune a personalității reprezintă acel comportament intenționat ce contribuie la realizarea obligațiilor sociale, profesionale și este angajat în promovarea valorilor sociale, profesionale, devenind ea însăși o valoare [8, p.7]. Așadar, mentalitățile pot fi schimbate prin creșterea gradului de conștientizare și încurajarea auto-reflecției și a responsabilității de sine. În gândirea și conducerea sistemelor, schimbarea mentalităților este considerată cel mai mare punct de pârghie pentru a schimba un sistem - chiar mai mare decât politicile și obiectivele. Plus la aceasta, apreciem că, pentru a asigura sustenabilitatea și durabilitatea unei societăți, noile mentalități (trans)formate ar trebui să fie în măsură să transforme, la rândul lor, mentalitatea celorlalți membri ai comunității, prin contagiune socială, prin puterea exemplului unor comportamente prosociale.

Concluzii:

O societate deschisă spre schimbare și inovare este societatea care investește în educația noilor generații de cetățeni, în vederea creării unui mediu sănătos de formare și cizelare a personalității acestora, prin cultivarea valorilor comune de libertate, solidaritate, toleranță, compasiune, empatie și responsabilitate socială. Numai într-un mediu caracterizat de aceste valori, tinerii specialiști pot deveni creatori de servicii, bunuri, inovații, soluții și contribuții importante și deschizătoare de drumuri, care în cele din urmă vor oferi resursele necesare pentru garantarea unui trai decent și a stării de bine (determinată de existența speranței zilei de mâine, menținerea unor relații interpersonale de cooperare și sprijin reciproc, asigurarea climatului psihologic prielnic productivității și echilibrului emoțional etc.) a întregii populații.

Prin cultivarea atitudinii responsabile la nivel social, sistemul de învățământ alături de partenerii săi din comunitate (familia, ONG-urile, mediul de afaceri, angajatorii, autoritățile publice etc.) contribuie la transformarea mentalității tinerii generații în una flexibilă, autonomă, productivă și orientată spre succes. Drept rezultat, făcând referire la țara noastră, tinerii RM vor ajunge să-și dorească „o țară ca afară”, ca în occident, în care toți oamenii, indiferent de funcție, stare financiară, adoptă și respectă cu consecvență un sistem de valori autentice care permite fiecărui individ să se dezvolte în funcție de capacitățile și aspirațiile proprii, în centru fiind plasată demnitatea umană; în care oamenii onești condamnă și nu admit la guvernare politicieni cu comportamente imorale, bazate pe minciună și lipsă de transparență, ci pledează pentru promovarea și respectarea principiului meritocrației și integrității profesionale și personale. Transformarea și consolidarea profundă și sustenabilă a mentalității tinerilor va conduce în cele din urmă la manifestarea unui alt tip de comportament, care va deveni contagios la nivel de societate, fiind învățat prin puterea exemplului, când onoarea, ca valoare-imperativ, obligă pe oricine să își asume erorile și greșelile și să-și conștientizeze și respecte rolul social. În acest sens, fiecare contribuție individuală contează în sprijinirea, la nivel social, a unei culturi a încrederii în sine și în ceilalți, a respectului de sine și față de ceilalți, a responsabilității personale prin conștientizarea valorii sinelui în ecuația totalului și a responsabilității sociale prin anularea de sine și coparticiparea activă la reformarea și dezvoltarea comunității în care trăiesc.

Profitul nu este unicul indicator al performanței sociale, dar mai include și gradul de asumare a impactului activității desfășurate asupra comunității și mediului înconjurător și măsurile luate pentru atingerea obiectivelor sociale și satisfacerea interesului public. Cu toate acestea, majoritatea companiilor pornesc procesul de edificare a unei veritabile culturi a RSC de la etapa reactivă, ca răspuns la cerințe legale minime sau sub influența presiunii sociale sau concurențiale. Adevărata performanță socială urmează să fie atinsă prin evoluția de la etapa reactivă, la cea de convingere, când personalul companiei în frunte cu liderul sunt convinși de avantajele reciproce ale asumării RSC, atât pentru companie, cât și pentru societate, și cea de angajament, când personalul companiei în frunte cu liderul se angajează să transforme și promoveze RSC ca strategie și filosofie de afaceri. Drept rezultat, investițiile realizate de fiecare cetățean, fiecare organizație în îmbunătățirea structurii sociale prevăd inevitabil condiții de viață mai bune și un climat de afaceri favorabil. În contextul unei societăți, în cadrul căreia cetățenii, în rezultatul contagiunii sociale, dau dovadă de o mentalitate deschisă, flexibilă și un grad înalt de responsabilitate personală și socială, provocările societale sunt nu doar conștientizate, ci și se depune un efort colectiv pentru a fi depășite, și, pentru a face posibilă constituirea, la nivel global, a unei mentalități de bunăstare (interioară, colectivă și planetară) și durabilitate.

Referințe bibliografice:

1. Guénon, R. *Criza lumii moderne*. București: Humanitas, 2008, 171 p.
2. Bortun, D., Crișan, C., Dehelean, D., Ducu, C., Grigore, G., Horia C., Oprea, L., Stancu, A. *Parteneriate sociale și bune practici în responsabilitatea socială*. Mamaia, 2011, 116 p.
3. Leonardescu, C. *Etica și conduita civică*. București: Lumina Lex, 1999.
4. Borza, A., Osoian, C., Popa, M. „*Criza de model moral*” – o realitate? În: *Management and Marketing Journal*, nr. 1, București: Economică. 2007, pp. 45-58.
5. Duhamel-Amado, C., Lobrichon, G. & Duby, G. *L'écriture de l'Histoire*. Bibliotheque Du Moyen Age. Bruxelles: De Boeck Université, 1996.

6. Devenim ceea ce gândim: rolul cheie al mentalităților în dezvoltarea umană. [Citat 11.05.22] Disponibil: <https://council.science/ro/current/blog/we-become-what-we-think-the-key-role-of-mindsets-in-human-development/>
 7. Șchiopu, U. *Dicționar enciclopedic de psihologie*. București: Humanitas, 1995, 663 p.
 8. Paladi, O., Cuconașu, M., *Încrederea în sine, anxietatea și responsabilitatea la adolescenți*. În: Psihologie. Revistă științifico-practică, 3-4, Chișinău: Asociația Psihologilor practicieni din Moldova, 2016, p.3-12.
 9. Stog, L. *Responsabilitatea ca dimensiune a personalității*. Chișinău: Museum, 1999.
 10. Adams, G. R., Berzonsky, M. D. *Psihologia adolescenței*. Manualul Blackwel. Iași: Polirom, 2009. 701 p.
 11. *Понятие ответственности в психологии*. В: «Военная психология и ее прикладные аспекты». Учебное пособие. Москва: Военный университет, 2008, 93 с.
 12. Леонтьев, Д.А. *Ответственность. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в 6 т.* Москва: ПЕР СЭ, 2006. 176 с.
 13. Тутушкина, М.К., Артемьева, В.А., Волков, С.А. *Ответственность*. В: Практическая психология. Учебник. Санкт -Петербург: Издательство «Дидактика Плюс», 2001.
 14. Vlăduțescu, Ș. *Câteva considerații privind „încrederea” ca valoare instrumental-modelatoare*. În: Revista Psihologie, t. 48, nr. 1-2, București, 2002, pp. 109-120.
 15. Bortun, D., Crișan, C., Dehelean, D., Ducu, C., Grigore, G., Horia, C., Oprea, L., Stancu, A. *Parteneriate sociale și bune practici în responsabilitatea socială*. Mamaia, 2011, 116 p.
 16. SR ISO 26000. Linii directoare privind responsabilitatea socială. [Citat 10.04.22] Disponibil: <https://standardizare.wordpress.com/2011/03/16/sr-iso-26000-linii-directoare-privind-responsabilitatea-sociala/>
 17. Corporate social responsibility & Responsible business conduct. [Citat 14.05.22] Disponibil: https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en
 18. Niță, N. *Responsabilitatea socială – noua paradigmă a unor instituții publice moderne*. În: Analele Științifice ale Universității Cooperatist Comerciale din Moldova /MOLDCOOP. Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Volumul XII, Chișinău: UCCM, 2013, pp.334-339.
 19. Langa, P., Rotari, V. „*Mentalitatea deschisă*” la nivel de unitate școlară. În: Conferința "Învățământ superior: tradiții, valori, perspective", 1-2 octombrie 2021, vol.1, Chișinău, 2021, pp. 79-85.
 20. Institutul Arbinger. *Mentalitatea deschisă. Privește dincolo de tine*. Institutul Dezvoltării Personale, 2016, 199 p.
 21. Covaș, L., Braguță, A. *Responsabilitatea socială: aspecte practice*. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2009, 176 p.
 22. Roman, C., Stanciu, P., Condratov, I., *Factorul uman în turismul durabil, între etică și responsabilitate socială*. În: Revista Amfiteatru Economic, nr.23, București: ASE, februarie 2008, pp. 136-149.
 23. Patrașcu D. *Învățământul și mentalitatea*. În: Revista "Administrarea Publică". nr. 3-4(63-64), 2009, pp.141-151.
 24. Dweck, C. S. *Mentalitatea învingătorului. O nouă psihologia a succesului*, București: Curtea Veche, 2013.
-

25. Niță, N.. *Rolul și influența mentalității în adoptarea atitudinilor și comportamentelor coruptibile vs. incoruptibile în România*. În: Acta Universitatis George Bacovia. Juridica, Volume 9, 2020.
26. Codul Educației al Republicii Moldova. Publicat: 24.10.2014. În: Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. Nr. 634. Data intrării în vigoare: 23.11.2014.
27. Batog, M. *Dimensiuni psihologice ale persoalității în învățarea pe tot parcursul vieții: Complex metodologic*. -Chișinău: Lyceum, 2018, 136 p.
28. Bolboceanu, A. *Aspecte psihosociale și psihologice ale învățării pe tot parcursul vieții*. În: Școala modernă – provocări și oportunități. Materialele Conferinței științifice internaționale, 5-7 noiembrie, 2015. Chișinău: Cavaoli, 2015, pp. 397- 402.
29. Batog, M. *Semnificația și impactul procesului de învățare pe parcursul vieții (studiu experimental)*. În: Psihologie. Revistă științifico-practică, 3-4, Chișinău: Asociația Psihologilor practicieni din Moldova, 2016, pp. 29-38.

AUTOEVALUAREA. PROCEDURĂ BIROCRATICĂ SAU PREMISĂ A MANAGEMENTULUI CALITĂȚII?

Diana DUCA

Universitatea de Studii Politice Economice Europene "Constantin Stere"
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Diana Duca, email: dianaduca79@gmail.com

SELF-EVALUATION. BUREAUCRATIC PROCEDURE OR PREMISE OF THE QUALITY MANAGEMENT?

Abstract: *Self-assessment is the most important process from everything that means quality assurance. This is one of the most essential ways to ensure self-regulation, optimization and revision of functioning and development in real time. In order not to cause fear and distrust (which, in turn, generates false data), methods of quality assessment should be voluntarily adopted at the institution level. But this assumption is best realized in the form of self-assessment.*

Keywords: *self-assessment, evaluation, effective management, quality system, technologization, added value.*

Adnotare: *Autoevaluarea este cel mai important proces din tot ce înseamnă asigurarea calității. Ea este una din modalitățile esențiale prin care se asigură autoreglarea, optimizarea și revizuirea funcționării și dezvoltării în timp real. Pentru a nu genera frică și neîncredere (care, de fapt, generează la rândul lor, date false), modalitățile de evaluare a calității trebuie să fie asumate în mod voluntar la nivel de instituție. Iar această asumare se realizează cel mai bine sub forma autoevaluării.*

Cuvinte-cheie: *autoevaluare, evaluare, management eficient, sistem de calitate, tehnologizare, valoare adăugată.*

"Dacă nu știi unde te îndrepti, orice drum te va duce acolo"

Anonim

Multe programe de management al calității înclină să adopte o abordare directă și rapidă pentru rezolvarea tuturor problemelor în cadrul unei instituții. Astfel, în sistemul birocratic tradițional, puterii publice îi revine sarcina, pe de o parte, de a orienta activitățile publice în funcție de nevoile pe care le determină pentru creșterea bunăstării cetățenilor, iar pe de altă parte, asigurarea implementării și respectării legilor într-un mod uniform și nediscriminatoriu. Paradoxal, mult timp, această abordare a condus și promovat o anumită "supunere" sau "obediță" din partea utilizatorilor serviciilor publice. În acest sens, pe de o parte utilizatorii serviciilor publice, informal sau formal, trebuiau să suporte toate disfuncționalitățile și acțiunile despotice ale instituțiilor publice, iar pe de altă parte acestora nu le era permisă nici o formă de protest sau contestație împotriva acestora. În lipsa unui mediu concurențial, respectiv lipsa posibilităților de "a alege" pe piața serviciilor publice, singura alternativă viabilă a utilizatorului de servicii era să se conformeze

cerințelor și comportamentului monopolist al instituțiilor publice, respectiv de a adopta un comportament "obedient" față de aceste instituții.

În perioada pandemică impusă de contaminarea cu Covid 19 și necesitatea utilizării tehnicii de calcul, asistăm la apariția unui nou tip de utilizator de servicii publice. Unul dintre principiile de bază promovat este orientarea instituțiilor publice către cetățeni. Chiar dacă nu toate serviciile oferite de instituțiile din administrația publică sunt aducătoare de profit direct, cetățenii care apelează la ele au dreptul să fie priviți și tratați în calitate de clienți, deoarece aceștia fac parte dintre contribuabilii bugetului de stat, buget din care sunt finanțate respectivele instituții. Prin urmare, putem concluziona că, impulsivă de noile curente și abordări din administrația publică, relația dintre utilizatorul de servicii publice și instituțiile publice a început să aibă noi valențe, atât conceptual, cât și funcțional, caracterizată printr-o transformare de tipul cetățean "obedient" al instituțiilor publice, într-o relație de tipul cetățean "client" al serviciilor publice. Avansul tehnologic ne pune față în față cu multe situații necunoscute. De aceea trebuie să fim pregătiți să ne adaptăm și să ne punem noi întrebări. Pentru specialiștii în calitate cert este faptul că principiile de bază ale managementului calității sunt: 1. Concentrarea pe nevoile clienților și satisfacerea lor; 2. Îmbunătățirea continuă a calității; 3. Prevenirea defectelor; 4. Responsabilizarea tuturor actanților vis-a-vis de calitate; 5. Dezvoltarea personalului în domeniul calității; 6. Analizarea activităților și proceselor în vederea corectării și ajustării lor. Apare întrebarea: Care ar fi cea mai scurtă cale spre obținerea rezultatelor așteptate? Drept răspuns ne poate servi analiza termenului de "autoevaluare" care presupune *a evalua propriile merite, a stabili valoarea propriei activități*. Acest lucru poate fi făcut prin intermediul culturii organizaționale. Prin intermediul culturii organizaționale, instituția poate să își dezvolte un sistem de autoevaluare corect, care la rândul ei poate genera încredere și poate duce la dezvoltarea personalului. De altfel, "feedback-ul" este vital pentru orice instituție atât pentru evaluarea și cât și pentru asigurarea calității. Asigurarea calității procesului educațional presupune stimularea încrederii beneficiarilor și a tuturor partenerilor instituției prin capacitatea și disponibilitatea de a le satisface cerințele și așteptările, precum și de a demonstra compatibilitatea sistemului de management al calității cu standardele sau modelele acceptate. Prin mecanismele de autoevaluare (fig. 1) instituția trebuie să monitorizeze atât realizările individuale cât și succesul programelor sale de îmbunătățire a procesului.

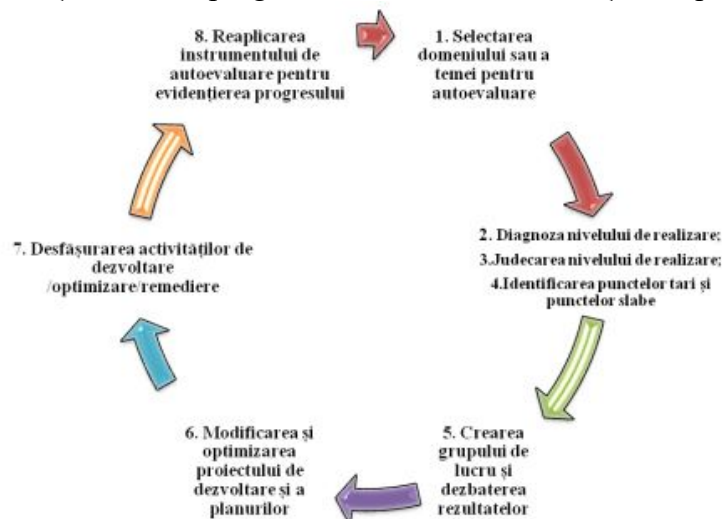

Fig. 1. Pașii demersului de autoevaluare

Metodele de autoevaluare pot include înregistrarea rezultatelor, studierea și analiza evenimentelor și întâlnirilor pozitive și negative, diferite tipuri de auditul intern. Indiferent de metoda folosită, este important ca aceasta să fie adecvată procesului analizat. Revizuirile periodice și evaluarea trebuie să fie o parte integrantă a programului de îmbunătățire a calității. În general, ca și regulă, nu trebuie luate noi inițiative până când succesele și eșecurile nu au fost analizate și înțelese.

Dacă e să ne referim la sistemul educațional în particular, procesul de autoevaluare trebuie realizat în comun, de toți actorii educaționali: Personalul MEC; b) Cadre de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ; c) Personalul didactic; d) Specialiștii IT; e) Beneficiarii; f) Părinții; g) Societatea Civilă; h) Administrația locală de diferit nivel; i) Business-ul; j) Mass-media.

Conceptul Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030” și a programului de imlementare se axează pe un ansamblul de contradicții la nivel social, politic, economic, valoric și, propriu zis, educațional:

- contradicția dintre așteptările societății și nivelul real al calității educației;
- contradicția dintre cadrul prioritar al educației, necesitățile economice ale educației și oportunitățile financiare ale statului;
- contradicțiile dintre procesele globalizării, internaționalizării, tehnologizării educației și valențele sistemului de educație din Republica Moldova de a reflecta relevant și eficient aceste procese;
- contradicțiile dintre opțiunile statului și ale societății privind dezvoltarea educației și conceperea unui sistem de educație modern și concurențial pe plan internațional și nivelul scăzut de oportunități, în acest sens, privind resursele umane, financiare, logistice etc.

Totodată, obiectivele Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030” sunt abordate din două perspective:

- identificarea obiectivelor care n-au fost realizate sau au fost realizate parțial și stabilirea cauzelor, consecințelor ce au adus la situația respectivă;
- asigurarea continuității în promovarea reformelor în sistemul educațional, care de fapt, presupunem, că sunt depășite și nu vor duce la dezvoltarea unor instituții de învățământ cu un nivel înalt de cultură organizațională și educațională, eficace și eficiente, asigurate financiar, material, tehnologic, logic, care funcționează în parteneriat și cooperare cu diverși parteneri, ci vor mări și mai mult numărul de contradicții menționate.

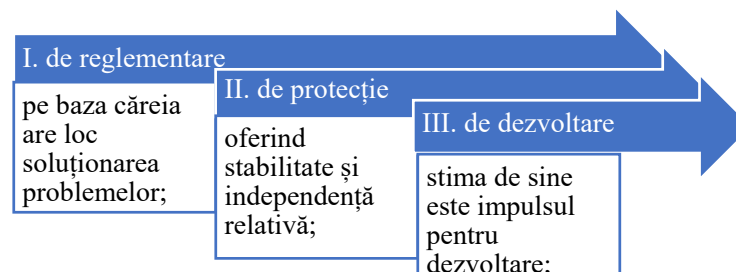

Fig. 2. Funcțiile autoevaluării

Reieșind din următoarele funcții ale *Autoevaluării* (fig. 2), managerii sunt cei care, prin competența profesională, prin capacitatea de influențare și mobilizare a oamenilor, pot orienta, organiza, evalua și îndruma întreaga activitate a instituțiilor de învățământ, asigura valorificarea la maximum a potențialului uman și material de care dispun acestea.

Prin urmare, calitatea în educație se referă la totalitatea însușirilor esențiale ale sistemului educațional și reprezintă valoarea pe care societatea o acordă serviciilor educaționale și educației în ansamblu. Asigurarea calității prin valoarea adăugată este oportun să constituie baza activității unei instituții de învățământ. Din această perspectivă, progresul în calitate reprezintă creșterea nivelului de realizare a obiectivelor asumate de către instituția de învățământ, ca urmare a autoevaluării anuale a nivelului de progres înregistrat și a îmbunătățirii interne în implementarea *Standardelor de calitate*.

În concluzie:

1) Pentru îmbunătățirea procesul de evaluare și autoevaluare a instituțiilor de învățământ este nevoie de corelarea politicilor în privința evaluării și asigurării calității cu toate celelalte politici educaționale: de exemplu, indicatorii de succes pentru strategiile naționale de dezvoltare și pentru politicile sectoriale care să fie folosiți pentru evaluarea internă și externă a calității;

2) Autoevaluarea este cea mai importantă etapă a activității de evaluare și este punctul de plecare a evaluării externe;

3) Punctele forte ale autoevaluării sunt identificarea ariilor problematice, trasare și implementare a măsurilor de îmbunătățire, rezultatele autoevaluării trebuie comparate an de an identificând performanțele, dar și prioritizând obiectivele;

4) Este incontestabilă formarea instituțiilor pentru autoevaluare;

5) Nu este realist să ne așteptăm de la toți realizarea aceluiși nivel al indicatorilor: „intrările” sunt diferite și la „ieșire” nu putem avea același rezultat de la toți (nivelul de cultură, poziționare geografică a localității, infrastructură etc.);

6) Autoevaluarea este importantă și neapărat trebuie ”sanționate datele false”;

7) Evaluarea externă va deveni inutilă, dacă se va conștientiza sensul și importanța autoevaluării.

Referințe bibliografice:

1. Conceptul Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030” și a programului de implementare. [Citat 14.04.22] Disponibil:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/concept_strategie_program_de_implementation_educatia_2030.pdf

2. Aubrey, C. D. *Managementul performanței. Strategii de obținere a rezultatelor maxime de la angajați*. Iași: Polirom, 2007, 378 pag.

3. Buletin electronic, IȘN, nr. 1, februarie 2017.

4. Buletin electronic, IȘN, nr. 5, octombrie 2017.

Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului "QFORTE – Enhancement of Quality Assurance in Higher Education System in Moldova" - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" fiind partener în cadrul proiectului menționat, iar autorul este membru al echipei de implementare a proiectului: <https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte>

CONSILIEREA ETICĂ ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ

Angela ZELENSCHI

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Angela Zelenschi, email: angela.zelenschi@gmail.com

ETHICAL COUNSELING IN SCIENTIFIC RESEARCH

Abstract: *At the present stage, there is a need to institutionalise ethics in academic organisations in order to achieve a meaningful research and enhance the prestige of scientists in society. The need for ethical counselling of scientific researchers is argued. The process of ethics counselling and the role of the ethics counsellor in the academic community is outlined. The issue of the ethics counsellor's training and the competences needed to ensure an effective ethics counselling process is addressed.*

Keywords: *applied ethics, ethics of scientific research, ethical counseling*

Adnotare: *La etapa actuală este necesară instituționalizarea eticii în organizațiile academice pentru a realiza o activitate de cercetare performantă și a spori prestigiul omului de știință în societate. Se argumentează necesitatea consilierii etice a cercetătorilor științifici. Se descrie procesul de consiliere etică și rolul consilierului etic în comunitatea academică. Se discută problema formării profesionale a consilierului etic și a competențelor necesare acestuia pentru a se asigura un proces de consiliere etică eficient.*

Cuvinte-cheie: *etica aplicată, etica cercetării științifice, consiliere etică*

Societatea politică și societatea civilă înaintează comunității academice cerința de a servi interesul public și de a participa activ la depășirea crizelor locale și globale prin cercetările științifice efectuate. Cercetătorii științifici poartă responsabilitatea atât pentru procesul de cercetare, cât și pentru rezultatele obținute, având în vedere necesitatea de asigurare a bunăstării omenirii printr-o dezvoltare durabilă.

Analiza, înțelegerea și rezolvarea problemelor și dilemelor etice cu care se confruntă cercetătorii științifici necesită nu doar elaborarea și actualizarea codurilor de etică, crearea unor comisii de etică a cercetării, pentru a reglementa comportamentul profesional al cercetătorilor, ci și oferirea serviciilor de consiliere etică. La rândul său, cercetătorii științifici sunt cointeresați să beneficieze de consiliere etică la un nivel calitativ ridicat, pentru a soluționa problemele etice și a menține statusul omului de știință în societate.

Consilierea etică reprezintă un proces prin care se facilitează identificarea problemelor etice cu care se confruntă cercetătorii științifici și organizațiile academice și modalitățile de rezolvare a acestora. Pe lângă consiliile etice, rolul principal al cărora este de a consolida climatul etic, dar și de consiliere și conciliere, serviciile de consiliere etică sunt oferite de către persoanele desemnate să ofere consiliere.

Consilierul etic este un profesionist în domeniu, care posedă abilități de evaluare etică, de facilitare în soluționarea conflictelor morale și de comunicare empatică și ascultare activă. Bazându-se pe cunoștințele sale de expert într-un anumit domeniu de activitate științifică și utilizând abilitățile sale de consiliere etică, consultantul de etică poate contribui la identificarea unor contradicții posibile în mediul academic și la prevenirea unor conflicte etice în viitor. Pentru a-și realiza cu succes sarcinile atribuite este necesară formarea profesională a consilierului etic. În urma studiilor, acesta va deține informația privind principiile și normele etice, va cunoaște procedurile, va posedă abilități de analiză etică, expertiză etică, argumentare etică și facilitare a procesului de luare a deciziilor etice.

Practica de consiliere etică este orientată spre constituirea relației de consiliere, crearea unei atmosfere non-directive, de recunoaștere a autonomiei cercetătorului științific și a capacității sale de autodeterminare. Pentru a construi încrederea beneficiarilor de servicii, consilierul de etică trebuie să cunoască toate cerințele eticii cercetării, stipulate în codurile etice valabile în domeniu, politicile și procedurile privind conduita etică în cercetare. Modelul de consiliere implică o atitudine de acceptare a diversității și de situare pe poziții de egalitate, de promovare a dreptății și echității. Confidențialitatea relației de consiliere implică păstrarea secretului celor discutate în timpul procesului de consiliere, cu excepția situațiilor când legea solicită altfel.

Consilierea etică reprezintă un proces, în care etapa de constituire a relației este urmată de analiza dilemelor etice, evaluarea soluțiilor alternative și implementarea soluției identificate. Analiza dilemei etice vizează diversele puncte de vedere din care poate fi privită, identificarea problemelor care necesită soluționare, înțelegerea reacțiilor emoționale, a nevoilor și așteptărilor cercetătorului științific față de rezolvarea problemei etice. Rolul consilierului este de a facilita procesul reflectiv în evaluarea dilemei și identificarea posibilelor soluții. Matricea etică este una dintre metodele utilizate pentru a explora fiecare dintre alternativele posibile și consecințele posibile ale acestora. Monitorizarea respectării problemelor de etică se realizează de către cercetătorul științific însuși, în parteneriat cu consilierul de etică.

Etica cercetării științifice este acel fundament pe care se clădește încrederea în rezultatele cercetărilor științifice și prestigiul savantului în societate. În aceste condiții este necesar de a răspunde provocărilor de natură etică. Există instrumente ce ar putea fi utilizate pentru a asigura conformitatea și dezvolta caracterul moral, de a motiva cercetătorii științifici să adopte un comportament integru. Dezvoltarea consilierii etice va contribui la soluționarea problemelor etice din organizațiile academice, stabilirea relațiilor interumane bazate pe principii etice și la anticiparea unor situații de comportament imoral în viitor.

Referințe bibliografice

1. Mureșan, V. *Managementul eticii în organizații*. București: Ed. Universității din București, 2018. ISBN 978-973-737-657-2
2. Sandu, A. *Etica și deontologia profesională*. Iași: Lumen, 2012. ISBN 978-973-166-303-9
3. Socaciu, E. *Etică și integritate academică*. București: Ed. Universității din București, 2018. ISBN 978-606-16-1021-1

ÎNCERCARE DE DIFERENȚIERE ÎNTRE DOUĂ MODURI DE RAPORTARE LA POSTMODERNISM: OCCIDENTUL ȘI RUSIA

Alexandru LUPUȘOR

Universitatea Alexandru Ioan Cuza,
Iași, România

Autorul corespudent: Alexandru Lupușor, email: lupusor.alexandru@gmail.com

AN ATTEMPT TO DIFFERENTIATE BETWEEN TWO WAYS OF RELATING TO POSTMODERNISM: THE WEST AND RUSSIA

Abstract: *The study aims to draw a series of conceptual coordinates that allow the transparency of the difference or distance between the Western and Russian ethos. The criterion of postmodernity is chosen as a criterion, so that the difference between the West and Russia will be interpreted as the difference between different ways of experiencing postmodernity and relating to its principles. The study will refer, in a first stage to the outlining of the characteristics of postmodernism as a cultural ethos of the western world, then to the description of the western solution to the impasse that postmodernism brings with it, namely metamodernism, and finally will try determining Russia's position on postmodernism and metamodernism, thus highlighting defining elements of the Russian ethos.*

Keywords: *postmodernism, metanarrative, metamodernism, truth, game.*

Adnotare: *Studiul își propune să traseze o serie de coordonate conceptuale care să permită transparența diferenței sau distanței dintre etosul occidental și cel rusesc. Criteriul postmodernității este ales drept criteriu, astfel încât diferența dintre Occident și Rusia va fi interpretată ca diferența dintre diferitele moduri de a trăi postmodernitatea și de a se raporta la principiile acesteia. Studiul se va referi, într-o primă etapă la conturarea caracteristicilor postmodernismului ca ethos cultural al lumii occidentale, apoi la descrierea soluției occidentale la impasul pe care postmodernismul îl aduce cu el, și anume metamodernismul, și în final va încerca determinând poziția Rusiei asupra postmodernismului și metamodernismului, evidențind astfel elemente definitorii ale etosului rusesc.*

Cuvinte-cheie: *postmodernism, metanarațiune, metamodernism, adevăr, jocul.*

Postmodernismul

Potrivit lui Lyotard, postmodernismul reprezintă perioada demolării metanarațiunilor, adică a modelelor ce ofereau o înțelegere, comună și generală, despre sine și lume. E perioada în care lumea vestică a încetat să creadă în ideologii și a conștientizat relativitatea oricăror sisteme morale și valorice.

Tot ceea ce constituia baza societății tradiționale a fost demascat ca fiind de ordinul plâsmuirii și prefăcătoriei. Dumnezeu, nemurirea sufletului, dreptatea absolută, organizarea politică ideală, modelele familiei, toate se descoperă acum caduce. Omul, conștientizând deplina

relativitate a tot ceea ce credea și trăia, lipsit, în acest fel, de lumea sa obișnuită și de sistemul său de coordonate, se vede rămas față în față cu sine însuși și cu înspăimântătoarea deșertăciune.

Spargerea metanarațiunilor e corelativă cu rebeliunea împotriva marginalizării și excluderii alterității de orice tip. Una dintre caracteristicile metanarațiunilor era tocmai intoleranța față de alteritate. Căci, dacă există adevăruri absolute, modele de viață și ale organizării sociale a instituite de sus, atunci cei care refuză să le urmeze trebuie fie reeducați, fie excluși, fie anihilați.

În plan social, lipsa sensurilor unice (a Sensului) devine un potențial factor de coeziune socială. De vreme ce nimic nu deține privilegiul adevărului absolut sau a sensului de ultimă instanță, dispăre și temeiul aversiunii și ostilității față de diferență și alteritate. Lumea postmodernismului poate fi astfel recunoscută ca fiind o lume a toleranței și a lipsei Sensului (cu majusculă și articulat).

Pe de altă parte, nu putem să nu recunoaștem că postmodernismul a generat reacția sporadică a reactivării metanarațiunilor sub forma, de exemplu, a intensificării extremismului religios sau naționalist. Dar aceasta nu ar fi decât expresia uneia dintre formele fricii în fața deșertăciunii ca experiență a unei lumi lipsite de Sens – o încercare de refugiu în cuprinsul vechilor modele de interpretare și modelare a lumii, însoțită de intensificarea intoleranței pe fundalul unei disperări exacerbate. Dar aceasta nu este nicidecum o caracteristică determinantă a postmodernismului, ci mai degrabă un rezultat al muncii sale – ce face ca ultimele rămășițe ale vechii lumi să manifeste ultimele semne de viață, împotrivindu-se cu ultimele puteri deșertăciunii.

Lumea vestică captivată de distrugerea sistemelor tradiționale ajunge să-și descopere imposibilitatea de a propune în locul acestora ceva nou. Distrugându-i-i sensurile și coordonatele sale tradiționale, postmodernismul ne livrează o lume paralizată de descoperirea propriei sale deșertăciuni. În urma euforiei orgiastice a destrucției, survine mahmuria și apare anxietatea și disperarea. Dispoziția de final a postmodernismului e dată de cinismul sumbru și ironia destructivă a lipsei de speranță.

Metamodernism

Speranța totuși apare și ceea ce este important de menționat că ea apare nu în fuga de deșertăciune, ci chiar în miezul acesteia. Pentru cei care au fost suficient de curajoși să accepte deșertăciunea, aceasta s-a prefăcut din pierdere în câștig.

Anxietatea postmodernistă era frica copilului în fața unei lumi întru totul noi pentru el – frica nou-născutului cufundat în necunoscut. Mecanismul care îl ajută pe copil să-și apropieze lumea care îl înspăimântă prin necunoașterea sa este curiozitatea. Aceasta se concretizează în forma jocului ce constă în simularea realității care și este, de altfel, unica realitate accesibilă copilului. Curiozitatea nu are nevoie de sensuri, fiind o activitate a căutării, posibilizată exclusiv de deschiderea în fața încă-necunoscutului.

Privind îndeaproape deșertăciunea, lumea vestică a început să conștientizeze că nu are nevoie de „ceea ce este efectiv” și „cu adevărat”. Realitatea simulată a jocului nu este mai puțin adevărată. Dacă lumea modernismului a fost lumea modelelor universale, iar lumea postmodernismului a constituit etapa destrucției unor astfel de modele, atunci lumea nouă care stă să apară e conjuncția dintre două fenomene: întoarcerea la cioburile vechilor modele, sub condiția folosirii acestora în calitate de material pentru joc. Această nouă lume presupune implicarea copilărească, inocentă, în joc, în ciuda conștientizării că acesta e doar joc.

Pentru a descrie această tendință, în 2010 filosofii și cercetătorii Timotheus Vermeulen și Robin van den Akker au introdus termenul metamodernism. Metamodernismul reabilitează

elementele metanarațiunilor, dar în același timp le întretese cu conștientizarea postmodernistă a convenționalității lor. Pentru explicitarea acestei tendințe, Vermeulen și Akker fac uz de metafora pendulului, care atât de repede oscilează între doi poli, încât cu ochiul liber devine imposibil să surprinzi mișcarea acestuia înainte și înapoi. În locul acesteia noi vedem doar o ciudată activitate vibratoare în spațiul central dintre cei doi poli.

Oscilările metamodernismului sînt aceste mișcări rapide între extreme, incluzând în sine atât extremele, cît și spațiul dintre ele. În rezultat, apare ceva întru totul nou – o mișcare productivă, oscilarea însăși dintre destrucție și generare.

Metamodernismul e lumea toleranței, dar de data aceasta e o lume populată cu sensuri convenționale și totodată invariabile. În locul tendinței destructive a postmodernismului, își face apariția tendința metamodernistă orientată spre instaurarea dialogului productiv și a cooperării. Internetul și cultura rețelei (network culture) sînt fenomene determinante ale metamodernismului. Ele întruchipează realitatea, în același timp, existentă și neexistentă. Ea modifică într-atîta realitatea „reală”, efectivă, obișnuită, încât, prin aceste transformări anulează însăși diferența dintre sine și această realitate.

Un bun exemplu al dialogului productiv metamodernist este remixul când are loc preluarea unităților deja existente și prelucrarea sau transformarea lor într-o nouă formă. În rezultate, apare o noutate elegantă, mai exact un spectru al mișcării dintre nou și vechi – dintre o unitate existentă și versiunea ei transformată. Remixul e în aceleași timp prezența noului și absența lui.

Rusia

Rusia a fost postmodernă încă înainte ca postmodernismul să-și reintre în drepturi. În 1946, un angajat al ambasadei americane la Moscova a trimis o telegramă guvernului american, cunoscută mai târziu drept Telegrama Lungă al lui Kennan. Acesta a descris trăsăturile generale ale politicii tradiționale pentru Rusia, care nu și-au pierdut relevanța nici mai mult de o jumătate de secol mai târziu.

Judecând după analiza lui Kennan, adevărul obiectiv a fost întotdeauna străin Rusiei. Politica rusă s-a bazat în mod tradițional pe ipocrizie și nesinceritate. Cei care au elaborat-o au fost supuși autosugestiei și cu ușurință credeau doar ceea ce le era comod să creadă. Din această cauză, atmosfera relativității adevărului este o trăsătură specifică a realității politice a Rusiei.

Kennan a legat această neîncredere și suspiciune totală față de adevăr a Rusiei de senzația instictuală de frică specifică pentru Rusia, a cărui sursă diplomatul american o află în „sentimentul de nesiguranță al popoarelor agrare care trăiesc în vaste teritorii deschise alături de nomazi fioroși”.

Acest sentiment a devenit baza politicii externe a Rusiei.

Conducătorii ruși au resimțit în permanență arhaismul formei lor de guvernare și incapacitatea acesteia de a concura cu sistemul politic din Occident și, prin urmare, „au fost forțați, din cauza trecutului și prezentului lor, să avanseze o dogmă care interpreta lumea exterioară ca fiind rea, ostilă și amenințătoare, dar purtând germenii unei boli în proces de răspândire lentă.”

Sarcina lui Kennan era să analizeze politica externă a Rusiei, dar pe baza observațiilor sale pot fi trase concluzii analogice privitor la specificul politicii sale interne. Atmosfera de incertitudine monstruoasă, abuzul și arbitrarul din actul administrativ este, de asemenea, o formă de autoconservare a puterii în interiorul țării. Atât în vremurile sovietice, cât și astăzi în Rusia, este imposibil să înțelegem care pot fi urmările unor acțiuni și, de aceea, există sentimentul că oricui i se poate întâmpla orice, deși nu este clar ce anume. Puterea în Rusia își asigură existența și continuitatea semănând frică paralizantă și eliminând orice inteligibilitate.

Kennan prin analiza făcută ne oferă teme pentru a interpreta cele descrise despre Rusia ca fiind specifice stării postmodernismului. Recunoaștem toate însemnele postmodernismului în felul de a fi al politicii ruse. Rusia actuală e un amestec dintre despotism și postmodernism în care nimic nu este adevărat. Se creează impresia că Rusia transformă orice mișcare intelectuală vestică caracterizată prin năzuința libertății într-un instrument al suprimării. Așa a fost în secolul al XX cu socialismul, iar mai nou cu postmodernismul.

Postmodernismul ce caracterizează Rusia e unul în care forța de emancipare a fost înlocuită cu forța de suprimare. În telegrama lui Kennan se face precizarea că frica și sentimentul de lipsă de apărare nu sunt firești pentru poporul rus, ci sunt doar un curs politic pe care aparatul oficial de propagandă îl propune cu insistență în fața unui public care se opune în mare măsură. Kennan credea că poporului rus îi este caracteristică curiozitatea – e predispus către prietenie cu lumea exterioară și e interesat de cercetarea acesteia. Cred că Kennan idealizează oamenii. Dacă fiecare rus nu ar avea un Putin interior (adică o predispoziție la frică), nu ar exista Putin în Kremlin. Propaganda de stat nu este un mecanism atât de puternic pentru a paraliza curiozitatea și deschiderea unei asemenea mase de oameni curioși și deschiși. Astfel, sentimentul de frică și nesiguranță aparține în egală măsură atât deținătorilor puterii, cât și cetățeanului de rând.

Concluzie

Recunoaștem astfel două versiuni ale neîncrederii în adevăr, al suspiciunii față de adevăr – ceea ce constituie o caracteristică definitorie a postmodernismului. E versiunea occidentală și versiunea rusă a suspiciunii față de adevăr. Aceste două versiuni se deosebesc în mod radical: dacă în Occident aceasta e rezultatul mișcării de emancipare ce urmărește eliberarea de cătușele metanarațiunilor, atunci în Rusia aceasta e forma specifică de autoafirmare a puterii.

Diferit este și efectul produs de sentimentul lipsei de adevăr și de stabilitate a coordonatelor vieții. În Occident, acest sentiment a avut ca rezultat dezvoltarea interesului, ironia lipsită de răutate, deschidere și implicare în cooperare. În Rusia, în schimb, acesta s-a concretizat în tendința disperată de revenire la vechile și cunoscutele coordonate în care nimeni nu mai crede cu adevărat. Doar că anume această neîncredere sau chiar necredință e cea care stimulează istericitatea apărării vechilor și familiarilor coordonate de alteritatea văzută ca amenințătoare, în particular, de alteritatea pe care o reprezintă un Occident în declin.

Această întoarcere, conjugată cu neîncrederea, primitivizează coordonatele anterioare, ca efect asistăm la intensificarea imperialismului, autoritarismul, patriarhatul, rasismul, sexismul și homofobia.

Rusia este un subpostmodernism în trecere către un submetamodernism. Deși îi este proprie starea generală, specifică postmodernismului, a neîncrederii în cele prezentate ca adevăr, Rusiei îi lipsesc alte elemente cheie ale postmodernismului – toleranța și intențiile emancipative.

Deși se atestă în Rusia o revenire la modelele tradiționale, legată totodată de neîncredere – complex care ar putea fi considerat ca metamodernism – mai degrabă pregătirea de următoarea etapă de transformare a noii mișcări occidentale dornică de libertate într-un instrument de represiune.

În ciuda diferenței dintre Rusia și Occident, există totuși un element comun ce insuflă o oarecare speranță - sentimentul că vechia lume familiară s-a scufundat în gol. Fapt cu care Occidentul deja s-a împăcat, pe când Rusia nu.

Există mai multe tipuri de reacții psihologice care urmează sentimentului de frică de inevitabil. Una dintre acestea e reacția neacceptării ce implică starea de panică, refuzul irațional

de a crede în inevitabil, agresiunea față de lumea înconjurătoare. Această reacție nicidecum nu contribuie la depășirea fricii, ci, dimpotrivă, îl intensifică și se hrănește din el. Reacția opusă – reacția acceptării, adică a resemnării în fața inevitabilului – presupune păstrării (uneori chiar și intensificarea) capacității de reflectare și de adaptare a deciziilor adecvate situațiilor date, atitudine binevoitoare față de ceilalți și căutarea căilor de îmbunătățire a relațiilor dintre ei. Reacția Occidentului la frica în fața deșertăciunii care ni se descoperă e reacția acceptării. Pe fundalul ei, reacția contrară a Rusiei trădează o psihică rigidă și neprelucrată. Nu rareori, reacția neacceptării precedă reacției acceptării. Starea paranoidă deseori derivă din prelungirea patologică a reacției de neacceptare. Rusiei – aparatului său de putere, dar și corpului său de cetățeni – îi poate fi pus diagnosticul de tulburare de personalitate paranoidă.

Cei care suferă de paranoia se disting printr-un sentiment obsesiv de frică, suspiciune, tendința de a vedea intrigile inamicilor în evenimente întâmplătoare, de a construi teorii complexe ale conspirației împotriva lor înșiși. Starea paranoică face imposibilă cooperarea fructuoasă, paralizează deschiderea către lucruri noi și curiozitatea. Dintr-o stare paranoică, foarte rar este posibil să se treacă la acceptare.

Întreaga lume a pierdut totul, vechile coordonate nu mai funcționează - nu mai există criteriile după care să poți stabili cine este mai bun și cine este mai rău, cine guvernează și cine se supune, nu mai există religii, state, naționalități, rase, genuri așa cum erau concepute altădată.

Toate acestea au fost anulate iremediabil, fostele coordonate au fost demult deconspirate ca fiind convenționale. S-au dovedit a fi o iluzie, pentru apărarea cărora omenirea a plătit integral.

Astăzi suntem cu toții la fel de neprotejați, până la propria noastră absență. Toți cei din această lume care au supraviețuit postmodernismului nu mai au nimic de pierdut, lumea însăși a devenit propria sa absență. În absența adevărului, suspiciunea este lipsită de sens, deoarece devreme ce e nu există un adevăr, nimeni nu are dreptate și toată lumea are dreptate în același timp.

În lumea de azi, există doar spațiu pentru cercetare și fragmentele lumii de cândva, acum dispărute, cu care ne putem juca. Acest joc este prin esența sa deschis tuturor. În condițiile absenței vechilor modele și coordonate, Rusia nu este un stat, ci mai degrabă o recunoaștem în calitate de factor intern al fricii ce frânează curiozitatea și deschiderea, indispensabile participării la jocul metamodernismului.

Referințe bibliografice:

1. J.-Fr. Lyotard, *Condiția postmodernă*, Cluj-Napoca: Ideea, 2003.
2. T. Vermeulen. R. van den Akker, *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*. London, 2017.
3. George Kennan's 'Long Telegram'. [Citat 14.05.22] Disponibil: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178.pdf>

ETICA ÎN ACTIVITATEA DE EVALUARE A BUNURILOR IMOBILE

Ion ALBU, Svetlana ALBU

Universitatea Tehnică din Moldova
Chişinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Ion Albu, email ion.albu@fcgc.utm.md

ETHICS IN THE ACTIVITY OF EVALUATION OF REAL ESTATE

Abstract: *Currently in the Republic of Moldova, there is no code of ethics for evaluators, the regulations are made based on law no. 989, of 18-04-2002, regarding the evaluation activity. We mention that the organizations regulating the activity of evaluators from various countries have approved either the Rules of Business and Professional Ethics or the Code of Professional Ethics of Evaluators. The rules of the Code are binding on appraisers and experts, members of the Associations of Professional Appraisers (AEP) and recommendation for legal entities authorized to conclude contracts for evaluation, with which the evaluators-members of AEP have concluded employment contracts. Codes of professional ethics include a description of what evaluators should do in their professional practice and what should not be done in accordance with professional ethics. They define the criteria for recognizing an evaluator's professional conduct as unethical or unethical.*

Keywords: *ethics, code of ethics, integrity, objectivity, independence, impartiality, confidentiality, professional skills, reward, reporting.*

Rezumat: *Actual în R. Moldova, nu există un cod de etică pentru evaluatori, reglementările se efectuează în baza legii Nr. 989, din 18-04-2002, cu privire la activitatea de evaluare. Menționăm că, organizațiile de reglementare a activității evaluatorilor din diverse țări au aprobat fie Regulile de etică în afaceri și profesionale, fie Codul de etică profesională a evaluatorilor. Normele Codului sunt obligatorii pentru evaluatori și experți, membrii Asociațiilor de Evaluatori Profesioniști (AEP) și de recomandare pentru persoanele juridice abilitate să încheie contracte pentru evaluare, cu care evaluatorii-membrii AEP au încheiat contracte de muncă. Codurile de etică profesională includ o descriere a ceea ce evaluatorii ar trebui și a ceea ce nu ar trebui să facă în practica lor profesională, în conformitate cu etica profesională. Acestea definesc criteriile pentru recunoașterea conduitei profesionale a unui evaluator ca fiind etică sau lipsită de etică.*

Cuvinte cheie: *etica, Cod de etică, integritate, obiectivitate, independentă, imparțialitate, confidențialitate, competențe profesionale, recompensă, raportare.*

Introducere

Un evaluator este persoana, cu propriile sale cunoștințe, merite și rateuri. Practica evaluării este supusă aceluiași „boli ale societății”. Dacă pentru o persoană cuvintele „onoare, demnitate, corectitudine, reputație în afaceri” nu sunt cuvinte goale, atunci nu este dificil să urmezi principiile

eticii profesionale. Calitatea serviciilor de evaluare depinde în mare măsură de nivelul de pregătire al evaluatorului. În opinia noastră calificările insuficiente ale evaluatorului în sine nu pot fi atribuite principiilor etice, cu toate că au un impact semnificativ asupra calității rapoartelor de evaluare.

Principalele probleme etice cu care se confruntă actualmente un evaluator în activitatea sa pot fi:

Concurența neloială. Semnarea contractelor cu firme ce prestează servicii la comandă sau ce respectă anumite condiții ale beneficiarelor.

Presiunea clientului. Atunci când există presiune din partea clientului, evaluatorul trebuie să decidă singur: „*Particip* sau *Nu particip* la asta”. În cazul unei presiuni evidente, evaluatorul ar trebui să se retragă din misiunea de evaluare și să participe doar la lucrările de evaluare.

Executarea lucrărilor de evaluare cu rezultate prestabilite. Rezultatul acestor încălcări poate fi urmărirea penală. Nu există statistici cu privire la această problemă - doar cazurile cu cel mai înalt nivel de fraudare trebuie făcute publice. Trebuie de menționat că astfel de cazuri cauzează mari daune reputației întregii comunități de evaluare. Și pentru a exclude acest lucru, este necesar să se consolideze întreaga comunitate a evaluatorilor, o înțelegere a situației actuale ar trebui să lanseze un mecanism de „autoconservare colectivă” în comunitatea evaluatorilor.

Încălcarea normelor de etică și morală este o „chestiune voluntară”, este imposibil să forțăm respectarea acestor reguli, prin urmare, comunitatea evaluatorilor din R. Moldova nu este pregătită să apere colegii care au încălcat aceste principii.

Problemele etice sunt strâns legate de respectarea cerințelor legale pentru activitatea profesională a evaluatorului, prin urmare nu există exemple de descalificare a evaluatorilor din motive etice, cel mai adesea evaluatorul este exclus din AEP cu formularea „Pentru non - respectarea cerințelor legale pentru activitățile de evaluare” sau de retragere a Certificatului de evaluator de către Comisia de certificare a evaluatorilor din cadrul Agenției Servicii Publice - ARFC.

Scopul cercetării în abordarea aspectelor de etică la evaluarea proprietăților, pentru atingerea scopului, au fost formulate și realizate următoarele **sarcini**:

1. Identificarea, aspectelor de etică în legislația națională;
2. Studiul experienței internaționale în elaborarea și aplicarea Codului de etică;
3. Investigarea practicilor lipsite de etică și de profesionalism în procesul de evaluare;
4. Tragerea concluziilor privind importanța Codului de etică.

Practica Republicii Moldova

Activitatea de evaluare în R. Moldova este reglementată de Legea cu privire la activitatea de evaluare, în care sunt stipulate (la tema cercetată): [1]

Cerințele față de contractul de prestare a serviciilor de evaluare

Contractul de prestare a serviciilor de evaluare se încheie în scris între întreprinderea de evaluare și beneficiar și reprezintă un document sinalagmatic. În contractul de prestare a serviciilor de evaluare se indică: părțile contractante, denumirea și adresa obiectului evaluării, tipul și descrierea obiectului evaluării, scopul evaluării, tipul valorii de estimat, data la care urmează a fi estimată valoarea, suma care trebuie plătită pentru serviciile de evaluare, termenele de executare a lucrărilor de evaluare, condițiile confidențialității evaluării și reglementările restrictive cu privire la obligațiile evaluatorului și alte informații. [1]

Cerințele față de raportul de evaluare

Efectuarea evaluării se finalizează cu întocmirea în mod obligatoriu a raportului de evaluare. Raportul va conține opinia clară și neechivocă a evaluatorului privind valoarea obiectului evaluării. În raportul de evaluare se indică aceleași date ca și în contractul de prestare a serviciilor, la care se vor adăuga: tipul și definiția valorii estimate, care explică sensul noțiunilor utilizate, lista standardelor, metodelor, datelor inițiale, utilizate pentru evaluare, precum și ipotezele evaluatorului, pe care se bazează evaluarea, etapele evaluării și temeiul determinării valorii recomandate a obiectului evaluării, factorii restrictivi și domeniul aplicării valorii estimate. [1]

La raport se va anexa: copia de pe certificatul de competență al evaluatorului care a efectuat evaluarea, copiile de pe actele, utilizate de evaluator, în baza cărora au fost determinate caracteristicile calitative și cantitative ale obiectului evaluării. În raportul de evaluare poate fi inclusă și altă informație care, după părerea evaluatorului, a influențat esențial asupra valorii obiectului evaluat. Raportul trebuie să fie semnat de evaluator, de conducătorul întreprinderii de evaluare și legalizat cu ștampila întreprinderii. Întreprinderea de evaluare păstrează câte un exemplar al rapoartelor de evaluare timp de 5 ani.

Practici Internaționale

Standarde Internaționale de Evaluare, ed. 8, 2007. Codul deontologic al profesiei de evaluator.

În aplicarea Standardelor Internaționale de Evaluare, editate de Comitetul pentru Standarde Internaționale de Evaluare – International Valuation Standards Committee - IVSC, este esențial ca evaluările, realizate în conformitate cu acestea, să fie efectuate de evaluatori profesioniști, onești și competenți, fără prejudecați și interese proprii, ale căror rapoarte sunt clare, nu induc în eroare și care prezintă toate aspectele esențiale pentru înțelegerea adecvată a evaluării. O evaluare elaborată pe baza Standardelor Internaționale de Evaluare îl obligă pe evaluator să respecte Codul deontologic al profesiei de evaluator. Acest Cod nu are nici o autoritate legală și nu reprezintă decât o completare a regulilor, statutelor și regulamentelor asociațiilor naționale sau organizațiilor care controlează sau monitorizează activitățile evaluatorilor. [2]

Studiind Codul Deontologic s-a decis a scoate în evidență următoarele compartimente:

Etică. Evaluatorii vor menține în permanență un standard înalt de onestitate și integritate și își vor desfășura activitățile astfel încât să nu prejudicieze clienții, publicul și profesia.

Integritate. Un evaluator nu trebuie:

- ✓ să acționeze în mod înșelător sau fraudulos;
- ✓ să redacteze și să comunice în mod conștient un raport care conține opinii și analize false, inexacte sau părtinitoare;
- ✓ să contribuie sau să participe la un serviciu de evaluare pe care alți evaluatori îl consideră ca nejustificat;
- ✓ să acționeze legal și să respecte legile și reglementările din România, sau din țara în care îndeplinește o anumită misiune;
- ✓ să prezinte denaturat/neadevărat calificările sale profesionale sau să sugereze o astfel de prezentare;
- ✓ să folosească în mod conștient pretenții sau reclame false, eronate sau exagerate, cu intenția de a-și asigura lucrări de evaluare;
- ✓ să neglijeze grija ca orice salariat sau colaborator subordonat, care ia parte la misiunea de evaluare, să respecte acest Cod Deontologic.

Conflicte de interes. Un evaluator:

✓ nu trebuie să acționeze pentru doua sau mai multe părți în aceeași problemă, cu excepția unui consimțământ în scris al acelor părți;

✓ trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a nu se ivi conflicte între interesele clienților săi și cele ale altor clienți, ale evaluatorului, ale firmei sale, rudelor, prietenilor sau asociaților.

Confidențialitate. Întotdeauna, un evaluator trebuie să trateze problemele clientului cu discreția și confidențialitatea corespunzătoare. Un evaluator nu trebuie să divulge informațiile sensibile, obținute de la un client sau rezultatele unei lucrări elaborate pentru un client, altor persoane decât celor autorizate de client, cu excepția cazului în care se solicită acest lucru în mod legal, cum ar fi situațiile în care un evaluator trebuie să respecte anumite proceduri judiciare.

Imparțialitate. Un evaluator:

✓ trebuie să efectueze o misiune de evaluare cu stricta independență, obiectivitate și imparțialitate și fără a considera interesele personale.

✓ nu trebuie să accepte o misiune de evaluare care presupune raportarea unor opinii și concluzii predeterminate;

✓ nu va admite ca onorariile aferente unei misiuni de evaluare să depindă de mărimea valorii finale, propuse de evaluator în raportul de evaluare;

✓ va preciza în contractul de prestare a serviciilor de evaluare, dacă onorariul este sau nu condiționat de orice aspect al raportului;

✓ nu trebuie să se bazeze pe informațiile esențiale, furnizate de un client sau de orice altă parte, fără o verificare adecvată a acestor informații sau fără o confirmare a veridicității informațiilor din partea unei surse independente, cu excepția cazului în care natura și importanța gradului de încredere în informațiile primite sunt specificate ca o condiție limitativă;

✓ nu va accepta o misiune de evaluare care implică raportarea unor condiții ipotetice pe care și le-a asumat, dar care nu pot fi realizate într-o perioadă de timp rezonabilă;

✓ nu va folosi sau nu se va baza pe concluzii fără suport, bazate pe o prejudecată de orice fel sau nu va raporta concluzii care reflectă opinia că această prejudecată este necesară pentru menținerea sau maximizarea valorii;

✓ la verificarea raportului altui evaluator, va raționa în mod imparțial și își va justifica motivele pentru care este de acord sau în dezacord cu concluziile raportului.

Competența. Un evaluator trebuie să posede cunoștințele, competența și experiența necesară pentru a îndeplini în mod eficient misiunea de evaluare, în conexiune cu Standardele Internaționale de Evaluare.

Înainte de a accepta o misiune de evaluare sau de a încheia un contract de efectuare a oricărei misiuni, un evaluator trebuie să identifice în mod corespunzător problema care trebuie abordată și să fie sigur că posedă experiența și cunoștințele necesare sau, în cazul unei misiuni în străinătate, ca este capabil să se asocieze cu un profesionist care are experiența sau cunoaște caracteristicile pieței, limba și legislația pentru a-și îndeplini misiunea în mod competent.

Atunci când se apelează la asistență din exterior, în vederea completării competențelor unui evaluator, acesta va trebui să stabilească dacă persoanele care oferă asistență posedă abilitățile și respectă principiile deontologice necesare.

Când se solicită asistență din exterior este necesară obținerea acordului clientului, iar identitatea persoanelor care oferă asistență și importanța rolului lor vor fi evidențiate în raportul de evaluare.

Prezentarea informațiilor. Este esențial ca evaluatorii să elaboreze și să comunice analizele, opiniile și concluziile lor către utilizatorii serviciilor prestate de ei, prin rapoarte clare

care vor dezvălui orice informații ce ar putea afecta obiectivitatea.

Raportarea valorilor. Misiunile de evaluare se pot referi la una sau mai multe proprietăți. Stilul raportului de evaluare trebuie să fie adaptat, în funcție de natura misiunii și de nevoile clientului, respectându-se și anumite cerințe minime cu privire la conținut.

Eficiența și conștiinciozitatea. Recomandări evaluatorilor:

1. Evaluatorul va acționa prompt și eficient pentru îndeplinirea condițiilor contractului semnat cu clientului și va informa clientul asupra stadiilor evaluării.

2. Înainte de raportarea evaluării, informațiile scrise vor fi primite de la client și/sau vor fi confirmate în scris de evaluator, conținând detalii suficiente pentru a evita orice interpretare eronată.

3. Un evaluator va face verificări și investigații detaliate pentru a se asigura că datele analizei conținute în raportul de evaluare sunt corecte și credibile.

4. Un evaluator va pregăti un dosar de lucru pentru fiecare misiune care, la finalizare, va conține câte o copie a originalului, pe hârtie sau în formă electronică, a tuturor rapoartelor scrise, a corespondenței și a notificărilor plus însemnările din dosar, care întăresc opiniile evaluatorului prin verificări, comparare obiectivă, deducție și calcul.

5. Dosarul de lucru al fiecărei misiuni de evaluare trebuie să fie păstrat pentru o perioadă de cel puțin cinci ani de la finalizarea misiunii. [2]

Menționăm că începând cu anul 2011 Codul deontologic a fost exclus din Standardele Internaționale de Evaluare. Conținutul, scopul și aplicarea Codului Deontologic, Codului de Etică, Codurilor Profesionale s-a pus la dispoziția Asociațiilor Evaluatorilor Practicieni sau altor Instituții din domeniul Evaluării din diverse țări.

România. ANEVAR - Codul de etică al profesiei de evaluator autorizat. [4]

Scopul Codului de etică constă în promovarea principiilor și conduitei etice pentru profesia de evaluator autorizat. Principiile etice fundamentale ale profesiei de evaluator autorizat stabilesc cadrul de conduită pe care trebuie să îl respecte evaluatorul autorizat atunci când oferă un serviciu de evaluare.

Principiile etice fundamentale ale profesiei de evaluator autorizat cuprind aspectele care trebuie luate în considerare sau acțiuni care trebuie efectuate în vederea evitării sau a diminuării pericolelor ce pot apărea pe parcursul activității unui evaluator autorizat. Aceste principii sunt:

Integritatea - obligă toți evaluatorii autorizați să fie cinstiți și onești în toate relațiile profesionale și de afaceri. Integritatea implică o comportare corectă și sinceră.

Obiectivitate, independentă, imparțialitate - să evite conflicte de interes, influențe sau preferințe care să îi afecteze judecata profesională. Principiul obiectivității obligă evaluatorul autorizat să aibă în activitatea desfășurată un comportament și un raționament profesional care să nu fie compromis din cauza prejudecăților, conflictului de interese sau din cauza influenței altor persoane. Evaluatorul are obligația de a fi imparțial, independent și onest. Evaluatorul autorizat trebuie să refuze lucrarea de evaluare pentru care există amenințări certe privind obiectivitatea, imparțialitatea sau independența sa. Evaluatorul autorizat nu va efectua o lucrare de evaluare pentru aceleași bunuri pentru două sau mai multe părți implicate într-o tranzacție, fără acordul scris al părților.

Confidențialitate - să respecte confidențialitatea informațiilor obținute ca urmare a relațiilor profesionale și să nu divulge astfel de informații terților fără a avea autoritate specifică, să nu

folosească informațiile în avantajul personal sau al unor terțe părți. Evaluatorul autorizat va comunica numai clientului sau destinatarului lucrării sau persoanelor autorizate de către aceștia, valorile rezultate în urma evaluării sau alte informații considerate de comun acord ca fiind confidențiale, cu excepția cazului când se solicită acest lucru în mod legal, pentru respectarea anumitor proceduri judiciare. Contractul de servicii de evaluare reprezintă cadrul legal adecvat pentru a preciza tipul și natura informațiilor considerate confidențiale. Evaluatorul autorizat va lua toate măsurile rezonabile pentru a se asigura că personalul aflat în subordinea sa și persoanele de la care obține asistență respectă obligația de confidențialitate rezultată ca urmare a unei misiuni de evaluare. Obligația respectării principiului confidențialității continuă chiar și după încheierea relației dintre evaluatorul autorizat, client sau angajator. Contractul de prestare a serviciilor de evaluare reprezintă cadrul legal adecvat pentru a preciza tipul și natura informațiilor considerate confidențiale.

Competență profesională - să dețină cunoștințele și abilitățile profesionale necesare pentru a oferi clienților sau angajatorului servicii competente bazate pe practicile, legislație și tehnicile actuale. Să își desfășoare activitatea în mod serios și în concordanță cu standardele profesionale de evaluare obligatorii pentru membrii Asociației de Evaluatori Profesioniști. Principiul competenței profesionale implică următoarele obligații din partea evaluatorului autorizat:

- dobândirea de cunoștințe profesionale adecvate;
 - menținerea cunoștințelor profesionale și a abilităților la nivelul necesar astfel încât angajatorul sau clienții să beneficieze de servicii profesionale competente;
 - realizarea serviciilor profesionale în conformitate cu standardele de evaluare obligatorii;
 - exercitarea judecății, în utilizarea cunoștințelor și a abilităților profesionale pentru realizarea serviciilor de evaluare;
 - menținerea nivelului de cunoștințe profesionale prin programele de pregătire continuă.
- Evaluatorul autorizat trebuie să aibă cunoștințele și abilitățile necesare, astfel încât:
- să înțeleagă și să utilizeze corect metodele și procedurile de evaluare general recunoscute pentru realizarea unei evaluări credibile;
 - să nu efectueze evaluarea într-o manieră neatentă sau neglijentă, favorizând apariția de erori;
 - va lua toate măsurile rezonabile pentru a se asigura că cei care își desfășoară activitatea de evaluare sub coordonarea sa, acționează în conformitate cu standardele de evaluare obligatorii;
 - va presta acele servicii de evaluare pentru care are competențe și calificări, conform Tabloului evaluatorilor autorizați, dobândite prin pregătire profesională specifică.

Comportament profesional - să respecte legile și reglementările în domeniul evaluării de bunuri și să evite orice fel de acțiuni care ar putea discredita profesia.

Evaluatorul autorizat nu va realiza cu bună știință un raport de evaluare, un raport de verificare sau orice altă opinie referitoare la evaluare care:

- conține declarații sau informații care sunt false, greșite sau întocmite în mod necorespunzător;
- conține erori fundamentale prin omisiune sau realizate cu intenție. [4, p. 3-6]

Dacă evaluatorul autorizat descoperă necorespunderea informațiilor sau erori, va trebui să ia imediat măsurile necesare pentru a corecta erorile efectuate și să informeze clientul și destinatarul lucrării de cele constatate. Principiul comportamentului profesional obligă toți evaluatorii autorizați să respecte legislația în vigoare și standardele de evaluare obligatorie. Evaluatorii

autorizați nu trebuie să compromită buna reputație a profesiei. Ei trebuie să fie cinstiți și sinceri, să prezinte obiectiv și fără ambiguități procesul de evaluare și concluziile lucrării, indiferent de dorințele și indicațiile clientului. Evaluatorii autorizați nu vor face afirmații compromițătoare cu privire la alți evaluatori autorizați sau la lucrările efectuate de către aceștia.

Onorariul perceput de evaluatorul autorizat pentru activitatea de evaluare desfășurată, nu trebuie să fie exprimat ca procent din valoarea estimată și nici nu trebuie să fie condiționat de mărimea valorii propuse sau de nivelul unor impozite sau taxe legate de valoarea propusă. De asemenea, onorariul nu trebuie să depindă nici de realizarea unui eveniment sau beneficiu viitor.

Nerespectarea dispozițiilor prezentului cod constituie abatere disciplinară și atrage răspunderea evaluatorilor autorizați conform regulamentelor în vigoare.

Federația Rusă. În anul 2010 a fost publicat „Codul de standarde de evaluare, ed. 2010”, al Asociației Evaluatorilor din Federația Rusă, în care s-a publicat Standardul 1-02-2010 (CCO POO 1-02-2010), „Regulile de afaceri și etică profesională” a organizației publice din Rusia „Asociația Evaluatorilor din F.Rusă”. În culegerea data au fost incluse Standardele Internaționale de Evaluare ediția 8, din 2007 (traducere), Codul Deontologic cu unele completări. [5]

Respectarea normelor deontologice și profesionale este responsabilitatea evaluatorului, în conformitate cu art. 15 „Obligațiile unui evaluator” nr. 135-LF „Despre activitățile de evaluare în Federația Rusă”. Și fiecare evaluator decide singur „sfera sarcinilor care trebuie îndeplinite”. În conformitate cu legislația în vigoare, este asigurată răspunderea disciplinară, patrimonială și penală. Reglementările aplicabile în FR stabilesc principiile de bază ale activității evaluatorilor:

- să acționeze cu bună credință;
- să asigure un nivel ridicat de furnizare a serviciilor;
- să consolideze prin acțiunile lor încrederea în profesie;
- să trateze pe ceilalți cu respect;
- să fie responsabil pentru munca prestată.

Întrucât activitatea profesională a unui evaluator din F. Rusă implică responsabilitatea pentru încrederea acordată acestuia, el trebuie să respecte standardele de etică profesională. Aceste cerințe etice sunt clasificate în patru grupuri: conduită, recompensă, confidențialitate și responsabilitate.

Aceste cerințe se referă la responsabilitatea personală și obligațiile fiecărui evaluator individual cât și la organizațiile de evaluare care trebuie să-și asume aceleași obligații etice.

Comportament. Un evaluator este obligat să acționeze etic și competent în conformitate cu standardele profesionale și să nu se angajeze în acțiuni care pot fi considerate ilegale, ne etice sau incorecte. Evaluatorul trebuie să evite orice acțiune care ar putea fi considerată înșelătoare să utilizeze sau să furnizeze un raport fals, incorect unui angajat sau altei persoane.

Nu este etic să evaluezi, să examinezi sau să oferi servicii de consultare pe baza ipotezelor ipotetice, cu excepția cazului în care raportul indică în mod clar utilizarea ipotezei în analiză.

Recompensa. Nu este etic să accepți un onorariu pentru serviciile de evaluare care este în dependență de mărimea valorii determinate sau valorii preferate de client. Nu este etic să accepți onorarii, comisioane sau alte plăți nespecificate în contractul de prestare a serviciilor de evaluare sau consultanță.

Notificările privind comisioanele sau alte tipuri de remunerații primite în legătură cu executarea misiunii de evaluare trebuie să fie prezentate în anexa la contractul de evaluare. În cadrul organizațiilor de evaluare, nu este lipsit de etică să plățiți angajații pentru a realiza o misiune în cadrul companiei.

Confidențialitate. Evaluatorul trebuie să respecte și să protejeze natura confidențială a relației evaluator-client.

Un evaluator nu trebuie să dezvăluie informațiile confidențiale primite de la un client sau rezultatele analizei efectuate pentru:

- 1) clientul și persoanele care sunt administratorii acestuia;
- 2) astfel de terți care au drepturile legale relevante;
- 3) comitete profesionale de supraveghere (comisii de revendicare sau de experți) cu drepturi adecvate. În consecință, nu este etic ca membrii unui astfel de comitet să dezvăluie informații confidențiale și date transmise comitetului.

Raportarea. Evaluatorul trebuie să pregătească documentația scrisă pentru prezentarea rezultatelor serviciului de evaluare, examinare sau consultare, inclusiv probe și rapoarte verbale, și să păstreze aceste evidențe timp de cel puțin trei ani după pregătirea raportului sau cel puțin doi ani după încheiere a procedurilor judiciare.

Dacă evaluatorul îndeplinește necondiționat cerințele pentru întocmirea și transferul către client a unui raport privind evaluarea obiectului, rezultatele prezentate în acesta (valoarea de piață sau altă valoare a obiectului) pot fi recunoscute ca fiind de încredere numai într-o procedura judiciară pentru examinarea litigiilor, precum și în modul stabilit de legislația Federației Ruse care reglementează activitățile de evaluare. Această regulă face parte integrantă din drepturile și obligațiile evaluatorului, formulate la art. 14-16 din Legea privind activitatea de evaluare. [6]

Drepturile și obligațiile unui evaluator profesionist sunt asigurate de independența sa, care se manifestă în punerea în aplicare a cerinței de inadmisibilitate a interesului său personal în rezultatele evaluării obiectului, inclusiv orice dependență de suma plății pentru lucrare de evaluare asupra valorii finale a valorii obiectului de evaluare. În același timp, potrivit Legii privind activitatea de evaluare, evaluatorul nu are dreptul să efectueze lucrări de evaluare a obiectelor aflate în proprietatea sa personală (proprietatea rudelor sale apropiate) sau în proprietatea unei persoane juridice în care evaluatorul este fondator (acționar) sau angajat oficial. [7]

În același timp, un evaluator profesionist este protejat legal de intervenția clientului sau a altor părți interesate care pot denatura fiabilitatea rezultatelor evaluării obiectului, punând presiune asupra evaluatorului pentru a-l discredita personal și discredita rezultatele evaluării unui anumit obiect.

Protejarea drepturilor consumatorilor de servicii de evaluatori împotriva pierderilor cauzate de acțiunile lor eronate este asigurată de condiția asigurării obligatorii a răspunderii civile a evaluatorilor.

Țările CSI. Asociația Internațională „Consiliul Asociațiilor Evaluatorilor din Eurasia”.

În Standardele de evaluare eurasiatice, 2014 – se expune practic aceleași aspecte, precum că **Evaluatorul** este o persoană de bună reputație care:

- are diplomă universitară, diplomă de recalificare profesională sau alt certificat profesional recunoscut;
- este membru al unei asociații naționale recunoscute de evaluatori;
- are experiență și competență în evaluarea activelor comparabile cu obiectul evaluării, sau apelând la asistența uneia sau mai multor persoane cu experiență și competență, având în prealabil informat clientul despre aceasta;

- respectă toate cerințele legale, contractuale și etice legate de evaluare, inclusiv prezentul Cod de Etică.

Conform prezentului Standard - Etica include următoarele norme: **onestitate, confidențialitate, imparțialitate, absența conflictului de interes**. [8]

Practici lipsite de etică și de profesionalism în procesul de evaluare

Sunt considerate practici lipsite de etică și de profesionalism, în mod deosebit:

1. Acceptarea de către evaluator a unui contract de efectuare a unei misiuni de evaluare, a cărui plată este condiționată de:

- ✓ decizie judecătorească favorabilă clientului referitoare la proprietatea evaluată;
- ✓ reducere de impozit pe venit obținută de client pentru proprietatea evaluată;
- ✓ prețul vânzării proprietății;
- ✓ orice indicații sau concluzii furnizate de client.

2. Acceptarea de către evaluator a unui contract de efectuare a unei misiuni de evaluare, a cărui plată reprezintă procente din valoarea la care se ajunge în urma evaluării.

3. Acceptarea de către evaluator a unui contract de efectuare a unei misiuni de evaluare, care privește o proprietate pentru care el are un interes actual sau de perspectivă. Interesele pe care un evaluator le-ar putea avea față de o proprietate evaluată includ:

- ✓ dobândirea respectivei proprietăți;
- ✓ funcționarea ca agent de vânzare - cumpărare sau finanțare a respectivei proprietăți;
- ✓ administrarea respectivei proprietăți.

4. Este lipsită de etică și profesionalism:

✓ utilizarea semnăturii unei persoane care nu a lucrat efectiv la evaluare sau nu a supravegheat efectiv evaluarea;

✓ în cazul unui raport comun, lipsa unei semnături sau a oricărei opinii din partea fiecărui specialist;

✓ în cazul colaborării între doi sau mai mulți evaluatori certificați, prezentarea de rapoarte separate;

✓ în cazul unor evaluări independente pentru aceeași proprietate, colaborarea în orice fel a evaluatorilor angajați independent.

5. Emiterea de opinii asupra valorii unei proprietăți fără a face investigații complete și fără a analiza toate datele.

6. Reclamă prin utilizarea informațiilor false, cum ar fi:

✓ prezentarea greșită a experienței și calificării profesionale a evaluatorului;

✓ prezentarea falsă a serviciilor ce pot fi oferite de evaluator, conform calificării sale, sau prezentarea în scop de reclamă, a unor contracte încheiate anterior, fără permisiunea expresă a clientului;

✓ afirmarea, garantarea sau insinuarea faptului că evaluarea ar putea fi efectuată conform intereselor clientului;

✓ la verificarea raportului altui evaluator, un evaluator nu va denigra munca desfășurată de autorul raportului de evaluare verificat și își va justifica motivele pentru care este de acord sau în dezacord cu concluziile raportului de evaluare verificat. Opiniile exprimate nu se vor referi la valoarea obținută, ci la respectarea standardelor și procedurilor recunoscute de evaluare, adecvarea metodelor alese și a judecății evaluatorului.

Concluzii:

Cercetările efectuate permit tragerea concluziei că Codul de etică a activității de evaluare, din Federația Rusă și România are practic același conținut ce se regăsește în Codul Deontologic din cadrul SIE, ediția 8, anul 2007. Principalele principii expuse sunt: etică, competență, prezentarea informațiilor, raportarea valorilor. Începând cu anul 2011 Codul Deontologic a fost exclus din Standardele Internaționale de Evaluare.

Recomandări:

1. Elaborarea și aprobarea Codului de etică profesională în domeniul Evaluării bunurilor imobile;
2. Pentru asigurarea competențelor profesionale de admis spre Certificare:
 - ✓ Evaluarea imobilului - numai absolvenții, ciclului I, licență specialitatea Evaluarea Imobilului;
 - ✓ Verificarea evaluării imobilului - - numai absolvenții, ciclului II, master specialitatea Evaluarea Imobilului;
3. De stabilit recompensa pentru serviciile de evaluare în mărime nu mai mică decât ex. Tarife la serviciile de expertiză judiciară prestate de Centrul Național de Expertize Judiciare, Ministerul Afacerilor Interne și Centrul Național Anticorupție.
4. Pentru clădirile istorice cu valoare arhitecturală de efectuat examinarea detaliată obligatorie a clădirilor – obiect al evaluării și celor analogice.

Referințe bibliografice:

1. Legea Nr. 989 „Cu privire la activitatea de evaluare”, din 18.04.2002. Monitorul Oficial nr. 102 art. 773, din 16.07.2002. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108062&lang=ro, accesat la 06.03.2022;
2. Standardele Internaționale de Evaluare, Ediția a opta, 2007. ISBN 978-973-0-05263-3. Disponibil: <http://www.ivsc.org>, accesat la 06.03.2022
3. Codul deontologic al profesiei de evaluator. Disponibil: <https://www.evaluari.ro/codul-deontologic-al-profesiei-de-evaluator/>, accesat la 08.04.2022
4. ANEVAR Evaluarea proprietății imobiliare. Ediția III (revizuită). București, 2019. ISBN 978-973-0-29732-4, 577p.
5. Свод стандартов оценки 2010, Общероссийской Общественной Организации «Российское Общество Оценщиков», Москва, 2010. 240p.
6. Федеральный Закон „Об оценочной деятельности в Российской Федерации”. Принят Государственной Думой 16 июля 1998 г., одобрен Советом Федерации 17 июля 1998 г. Disponibil: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102054672>, accesat la 10.04.2022
7. Etica evaluatorului profesionist. Disponibil: https://studme.org/52876/ekonomika/kodeks_etiki_professionalnogo_otsenschika, accesat la 10.04.2022.
8. Международная ассоциация „Совет объединений оценщиков Евразии”. Евразийские стандарты оценки стоимости, Минск, Беларусь, 2014

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”.

INFLUENȚA ABORDĂRILOR RECENTE ALE EPISTEMOLOGIEI ASUPRA CERCETĂRII EDUCAȚIONALE

Dina BARCARI

Universitatea de Stat din Moldova
Școala Națională de Studii Politice și Administrative,
București, România

Autorul corespondent: Dina Barcari, email: barcaridina@gmail.com

THE INFLUENCE OF RECENT APPROACHES OF EPISTEMOLOGY ON EDUCATIONAL RESEARCH

Abstract: *The questions about the "normal course of science" and "the best scientific research" have multiplied in educational circles. Researchers have shown skepticism about quantitative formulations, especially when applied to children's lives and developmental patterns. There has been an intensified concern for the particularities of school life and for the social and economic contexts that affect what is learned and taught. For this reason, the importance of the perspective and point of view of educational research has been increasingly recognized.*

Keywords: *epistemology, science of education, educational research, epistemology of education.*

Adnotare: *Întrebările despre „cursul normal al științei” și „cea mai bună cercetare științifică” s-au înmulțit în cercurile educaționale. Cercetătorii și-au arătat scepticismul față de formulările cantitative, mai ales atunci când sunt aplicate la viața și modelele de dezvoltare ale copiilor. A existat o preocupare intensificată pentru particularitățile vieții școlare și pentru contextele sociale și economice care afectează ceea ce este învățat și predat. Din acest motiv s-a recunoscut din ce în ce mai mult importanța perspectivei și punctului de vedere a cercetării educaționale.*

Cuvinte-cheie: *epistemologie, știința educației, cercetarea educațională, epistemologia educației.*

Robert Glaser oferă o nouă înțelegere a funcției mentale descriind procesul ca „progrese rapide care au loc în științele sociale, comportamentale și cognitive” [6, p. 5]. Psihologul american a vorbit despre noile metodologii utilizate pentru studiile de predare și pentru procesele pedagogice subliniind că „cercetarea necesară pentru îmbunătățirea educației este cea pe care o recunoaștem ca un înțeles al invenției și inovației” [6, p. 6]. În același curs de idei, John Carroll a analizat ceea ce, în viziunea lui, ar fi mari realizări în cercetarea educațională. Prin studiile sale a indicat modalitățile ca baze ale teoriei educaționale [3, p. 10]. Harold Howe, interesat de înțelegerea anumitor tipuri de educații, a fost de acord cu John Carroll, când spunea că cele mai bune cercetări educaționale împărtășesc caracteristicile celei mai bune cercetări științifice [11, p. 21].

În acest context, nu există nicio îndoială că cercetarea educațională, atunci când a fost susținută în mod adecvat, a beneficiat de multe dimensiuni ale practicii și a clarificat limbajul practicii în multe feluri. Acest lucru a fost cel mai evident atunci când descoperirile și concluziile au fost diseminate în mod eficient practicienilor prin stabilirea unor acorduri de colaborare.

Pentru J. Habermas, „organizarea *a priori* a experienței noastre în sistemul comportamental ca acțiune instrumentală” [8, p. 309] se caracterizează prin procesele educaționale. La fel ca Habermas și ceilalți reprezentanți ai Școlii de la Frankfurt, au început să vadă legături între procesele educaționale și dezvoltarea unei societăți administrativ-birocratice și postindustriale. Alți gânditori și cercetători au fost atrași de metodele calitative ale etnografilor pentru cercetarea contextelor vii, pentru discuțiile cu informatorii din școlile care se află în continuă schimbare.

O atenție deosebită a fost atrasă de lucrarea filosofului american, Donald Schon, care a devenit un indiciu al deficiențelor percepute ca o „raționalitate tehnică” sau ceea ce D. Schon numește „epistemologia pozitivistă a practicii” [22, p. 31]. Prin această lucrare, filosoful stabilește relația dintre teoria (tehnică) științifică și problemele de practică care sunt separate de „reziduurile” moralei. Ideea existenței unui singur mod de cunoaștere, în acest caz a științei empirice, începea să-i frământa pe cercetători. Totuși, filosoful D. Schon, consideră că așa-numiții „susținători ai expertizei profesionale”, ar trebui să se bazeze, pe cunoștințele profesorilor ca practicanți „pentru a umple golul dintre baza științifică a cunoștințelor profesionale și cerințele practicii din lumea reală în așa fel încât să păstreze modelul raționalității tehnice” [22, p. 48].

Obiecțiile față de abordările totalizate și decontextualizate au adus cu sine un interes reînnoit pentru ceea ce este conceput ca *cunoaștere situată* și *cunoaștere întruchipată*. Recunoașterea diversității punctelor de vedere culturale a dat naștere unui nou interes pentru ceea ce se numește *realități multiple* sau *pluralizarea radicală a laturii produsului* și „a gândirii” [5, p. 150]. J.Clifford scrie despre criza „autorității etnografice”, ceea ce înseamnă că există o „descentrare în creștere într-o lume cu sisteme de semnificație distincte” [4, p. 9]. Va fi explorată influența factorilor patriarhali, ierarhici, colonialiști și părtinitori de clasă în impunerea unor narațiuni autoritare, unice, asupra experienței, mai ales că aceste narațiuni joacă un rol în educație. O presupunere subiacentă aici are de-a face cu imposibilitatea a ceea ce H.Putnam numește „Vedere a lui Dumnezeu a Universului ca sistem închis” [20, p. 27], sau cel puțin una disponibilă ființelor umane.

Argumentând valoarea de a pune întrebări despre cunoaștere, adevăr și sens, trebuie totuși să ne dăm seama că mulți s-au alăturat lui R. Rorty (1979) în credința că așa-numita „epistemologie fundamentală” a suferit un „deces” [21, p. 315]. Prin aceasta, el vrea să spună ceva din ceea ce J. Carroll (1984) se referea atunci când vorbea despre Thorndike, Skinner și alții care oferă „bazele” educației. Este posibil să fi avut în vedere un cadru de credințe guvernate de anumite reguli convenite să asigure comensurabilitatea credințelor de încredere. Fundațiile, așa cum spune Rorty, sunt de așteptat „să servească drept teren comun pentru a judeca cunoștințe-afirmații” [21, p. 317].

Pentru a se angaja eficient în căutarea înțelepciunii care a dus la o astfel de înțelegere, o persoană trebuia să poată transcende lumea trăită a tranzitoriei și imperfecțiunii. Individul a trebuit să treacă dincolo de opinie, impuls, experiență senzorială și dorință. Prototipul unui astfel de căutător sau văzător a fost identificat mult timp cu prizonierul eliberat din peșteră. După ce a crezut de-a lungul vieții sale că umbrele lucrurilor aruncate pe perete în fața lui și a colegilor săi prizonieri erau adevărul acelor lucruri, el nu poate fi orbit decât atunci când se luptă cu înclinația peșterii în lumina soarelui. Dar apoi își dă seama, așa cum spune Socrate, că călătoria în sus înseamnă „ascensiunea sufletului în lumea intelectuală” [13, p. 269]. Atunci Socrate subliniază „că cei care ating această viziune beatifică nu sunt dispuși să coboare la treburile umane; deoarece sufletele lor se grăbesc mereu în lumea superioară unde doresc să locuiască” [13, p. 269]. Având în vedere un astfel de model, persoana care consultă un punct de vedere personal sau o preocupare (sau gen, clasă socială sau rasă) poate să fie considerat a fi perpetuu pradă iluziei.

În general se înțelege că Platon a propus o anumită egalitate de șanse pentru bărbați și femei cu aceleași „talente naturale”. După cum subliniază J. R. Martin (1985), totuși, Platon (sau Socrate) nu a recunoscut că o educație identică nu garantează rezultate identice, deoarece sexul face diferența în învățarea rolurilor sociale, indiferent de perioada istoriei [16]. În plus, femeile alese pentru a fi instruite ca tutore în republica lui Platon ar fi trebuit să aibă o educație compensatorie în abilități fizice, gândire abstractă și matematică pentru a compensa lipsurile din trecut. Presumata egalitate subliniată în text a fost în multe privințe goală. Majoritatea femeilor, în orice caz, erau limitate la o sferă privată atunci când polisul atenian a atins radianta epifanie masculină și deseori erau considerate atât de scufundate în corp sau biologic încât erau incapabile de o „viziune beatifică”.

Aceleași standarde de puritate și abstractitate au prevalat atunci când ceea ce credem că este o știință modernă a început să se contureze în secolul al XVII-lea. Rene Descartes a susținut o noțiune de adevăr preexistent în care s-ar manifesta doar „minți goale” [7, p. 54]. Definind corpul și mintea ca excluzându-se reciproc și folosind îndoiala pentru a-și purifica mintea de prejudecăți și iluzii, a fost capabil să afirme prioritatea rațiunii. „Cogito ergo sum”, a afirmat el [19, p. 53], iar cuvintele au sunat de-a lungul secolelor. Eliberat din negura prejudecăților și senzației, era convins că era capabil să conceapă „idei clare și distincte” corespunzătoare celor din mintea lui Dumnezeu. Pentru el, corpul a fost gândit în termeni senzoriali sau organici. Voința și conștiința erau asociate cu mintea lipsită de trup. Decontextualizată și detașată, acea minte a respins parțialul și perspectiva. Împreună cu obsesia pentru detașare și puritate, ar fi putut exista un răspuns defensiv la separarea de univers. Susan Bordo consideră un astfel de univers atât feminin cât și organic. În consecință, filosofia carteziană „a presupus o fugă de la feminin la universul științific modern al purității, clarității și obiectivității” [2, p. 5].

Secolul al XVIII-lea, în special în Franța și Anglia, a fost marcat mulți ani de aparente victorii ale rațiunii umane asupra superstiției și autoritarismului bisericii și al statului. Mintea umană, de cele mai multe ori, a fost vorbită ca un microcosmos al universului ordonat, guvernat așa cum părea a fi prin principii matematice și logice. Rațiunea, concepută a fi sediul demnității umane, se credea că este distorsionată de emoții. Colectivitatea urma să copleșească bunul simț și să răstoarne ordinea socială, a căror stabilitate era asigurată de regula raționalității. Această încredere în echilibru a fost împărtășită de cei care s-au îndreptat de la „idei clare și distincte” la ceea ce empiriciștii, precum John Locke, au considerat drept dovezi senzoriale comune. Datele despre simț au furnizat elementele de bază ale unei lumi inteligibile, deoarece au dat naștere la „idei de reflecție” [12, p. 64]. Mintea își poate repeta, alături și varia ideile sale. Ar putea pune împreună doar „ceea ce se oferă din afară” [12, p. 65], iar cunoașterea „nu se extinde mai departe de Idei” [12, p. 261]. Prin urmare, dovezile senzoriale au luat locul ideilor abstracte pentru gânditorul empiric; cu toate acestea, încă nu mai era loc pentru diversitate de perspective, nici o provocare pentru realitatea obiectivă.

Într-adevăr, ceea ce a fost numit „Proiectul Iluminismului” era o funcție a ceea ce urma să fie numit „dezamăgirea lumii: dizolvarea miturilor și înlocuirea cunoștințelor cu fantezie” [10, p. 25]. A fost menit să conducă la impunerea unor controale aparent benefice asupra naturii și instituirea unei ere de progres pentru ființele umane. Lumea a fost matematicizată și sistematizată, însă legătura dintre o idee a rațiunii ca universală și o idee a rațiunii ca dominație a particularului a dat naștere la noi mituri. Poeții au simțit mai multe informații despre ceea ce urma să se întâmple decât filosofii. William Blake (1942), de exemplu, a recunoscut că se formau sisteme care „profitau și sclavizau vulgarul” făcându-i pe oameni să uite „că toate zeitățile locuiesc în sânul uman” [1, p.

99]. El a recunoscut că realizarea sensurilor sau crearea sensurilor derivă nu din sistemele mecanice, ci din fiecare conștiință umană.

Immanuel Kant a încercat să pună capăt separării subiect-obiect care a făcut posibile teoriile obiectivismului și corespondenței; totuși, preocuparea sa principală a fost să justifice obiectivitatea cunoașterii, precum și fundamentarea obiectivă a moralității. Pentru Kant, mințile au fost bombardate de senzații, forțând oamenii să trăiască într-o varietate senzorială și în ceea ce ar fi „un ocean larg și furtunos a iluziei” [14, p. 257] dacă nu ar fi capacitatea umană să încadreze și să structureze ceea ce este dat prin intermediul unor categorii raționale. Se considera că aceste categorii sunt universale (sau aproximativ universale). Ființele umane știau ce ar putea conceptualiza și, pentru Kant, conceptualizările nu difereau de la cultură la cultură, gen la gen sau de la clasă la clasă. Așa-numitele teorii „raționale” (la fel ca teoriile obiectivismului) depindeau de concepte abstracte atemporale, universale, ca înainte.

Cu toate acestea, trebuie subliniat că Kant însuși a făcut o excepție de la o astfel de afirmație și într-un mod care ajunge la criticile contemporane ale ceea ce este descris ca universal. Trebuie remarcat că Hegel a contestat într-adevăr viziunea carteziană asupra subiectului, la fel cum a făcut și teoria cunoașterii spectatorului. Pentru filosoful german, *eul* separat trebuia reconceptuat ca o *ființă activă*, producătoare care formează natura prin activitate dialectică și istorică. Totul, pentru Hegel, tindea spre un scop al auto-înțelegerii spiritului sau rațiunii, iar ființa umană era vehiculul al unei astfel de înțelegeri de sine. Cufundați mai întâi în nevoi foarte specifice, oamenii nu aveau nicio noțiune despre universal; despărțiți de ei înșiși, au trebuit să treacă printr-o lungă formație pentru a fi transformați. Spiritul s-ar putea întoarce la sine doar prin transformarea vieții umane în istorie, scria Hegel, genul de transformare prin care cunoașterea a primit o expresie obiectivă într-o lume produsă de minte sau spirit. Acest lucru se putea întâmpla doar atunci când persoana se simțea că face parte din ceva mai mare: o mare structură care ajunge la Spiritul Lumii, un sistem vast fabricat din gândire. Kierkegaard urma să scrie mai târziu despre provocarea pe care un astfel de sistem o reprezintă individul existent. Cine scoate la lumină un astfel de sistem? Cum sunt participanții individuali legați de efortul comun de realizare a sistemului și „care sunt categoriile care mediază între individ și procesul-lume și cine este, din nou, cel care le unește?” [15, p. 202].

Karl Marx, gândind un concept de materialism cu ideea hegeliană a dialecticii, a legat cunoașterea de evoluția nevoilor practice ale ființei umane, așa cum se manifestă în viața socială. Refuzând ideea de „dat” și insistând asupra unei noțiuni de conștiință care se împinge în lumea înconjurătoare, Marx a subliniat noțiunea de interpretare. Ceea ce este probabil cel mai important la epistemologia sa este legătura sa dintre praxisul uman și activitatea cognitivă. Este adevărat că el a încheiat și cu un sistem, un set de explicații cuprinzătoare care presupun viețile umane și schimbările sociale. Individul era subsumat, ca și în structura lui Hegel, sub forțe conduse de propriul impuls. Aici, au fost forțe economice, curente istorice bazate pe realități materiale. Oricare ar fi controlul pe care un grup sau un individ l-ar putea obține a rezultat dintr-o înțelegere critică a ceea ce a afectat conștiința și funcționarea puterii; cunoștințele dobândite trebuiau legate de eforturile continue de a colabora cu necesitate și de a se transforma. Rămâne important că Marx a atras atenția asupra relației practice a ființelor vii și asupra relației lor cognitive cu lumea. Imediat, el a deschis căile pentru înțelegerea construcțiilor sociale ale realității și a influenței apartenenței la clasă și a locației în lumea actuală. Există în mod clar o notă de pozitivism în abordarea sa asupra economiei politice, o credință în măsuri generalizate (și adesea brutale) de validare (dintre care multe s-au dovedit a fi greșite). Scrierile sale, totuși, pot fi considerate ca repere pe drumul gândirii dialectice și al criticii ideologice; pot fi repere pe drumul raționalității tehnice.

Pare evident că, pentru toate schimbările de paradigmă și anomaliile din istoria gândirii, promisiunile legate de utilizarea inteligenței disciplinate au impresionat. Robert Merton a insistat că teoria nu ar putea fi formată din „puncte de vedere” [17, p. 9-10] și, timp de mulți ani, preocupările cercetării educaționale au sugerat multora că o recunoaștere a „punctelor de vedere” inevitabil ar deschide porțile unor părținiri inacceptabile sau simple opinii. La fel ca și Merton, cercetătorii s-au dedicat preciziei și testabilității. Teoriile adecvate (cum ar fi în cazul performanței elevilor, învățării prin stăpânire, metacogniție și condiționare) au fost cele care au furnizat temeiul predicției. Oamenii din științele sociale, din educație au avut tendința să-l urmeze pe Ernest Nagel (1961) și respingerea acestuia a „factorilor personali irelevanți” care au intervenit în activitățile de cercetare științifică legitimă [18, p. 488]. Pentru mulți a fost extraordinar de greu să realizeze că ceea ce Jurgen Habermas numește „interdicții metodologice” [8, p. 304] îi face să recunoască insuficiența înțelegerii lor. Cercetătorii rareori s-au întrebat despre ce ar trebui să fie educația dacă școlile ar trebui să contribuie la formarea unei societăți mai raționale și mai umane. În mod similar, consecințele cercetării educaționale pentru democrație au fost au fost mai puțin explorate.

Bibliografie:

1. Blake, W. *London*. In *The portable Blake*. New York: Viking, 1955.
2. Bordo, S. R. *Theflight to objectivity*. Albany: State University of New York Press, 1987.
3. Carroll, J. B. *Educational research: Reflections on the past*. In: National Academy of Education, *Improving education: Perspectives on educational research*. Pittsburgh, PA, 1984.
4. Clifford, J. *The predicament of culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988.
5. Geertz, C. *Local knowledge*. New York: Basic Books, 1983.
6. Glaser, R. *The necessity for research in education: An introduction*. In: National Academy of Education, *Improving education: Perspectives on educational research* Pittsburgh, PA, 1984, pp. 4-8.
7. Descartes, R. *Discourse on method*. Baltimore: Penguin Books, 1968.
8. Habermas, J. *Knowledge and human action*. Boston: Beacon Press, 1971.
9. Hegel, G. W. F. *The phenomenology of mind*. New York: Macmillan, 1949.
10. Horkheimer, M., & Adorno, T. W. *Dialectic of enlightenment*. Boston: Seabury Press.
11. Howe, H. (1984). *The value of research and disciplined inquiry to the improvement of education*. In: National Academy of Education, *Improving education: Perspectives on educational research* Pittsburgh, PA: National Academy of Education, 1972, pp. 21-25.
12. Locke, J. *An essay concerning human understanding*. New York: Dutton, 1947.
13. Jowett, E. (Ed.). *The republic*. In: *The works of Plato: Vol. II*, New York, 1938, pp. 1-416.
14. Kant, I. *Critique of pure reason*. In: *Kant selections*, New York: Scribner's, 1929, pp. 1-267.
15. Kierkegaard, S. *Concluding unscientific postscript to the "Philosophical Fragments"*. In: R. Bretall (Ed.), *A Kierkegaard Anthology*. Princeton University Press, pp. 190-257.
16. Martin, J. R. *Reclaiming a conversation: The ideal of the educated woman*. Yale University Press, 1985.
17. Merton, R. K. *Social theory and social structure*. Glencoe, IL: Free Press, 1949.
18. Nagel, E. *The structure of science*. Chicago: University of Chicago Press, 1961.
19. Poulet, G. *The dream of Descartes*. In *Studies in human time* (pp. 50-73). New York: 1959.
20. Putnam, H. *After empiricism*. In: J. Rajchman & C. West (Eds.), *Postanalytic philosophy* New York: Columbia University Press, 1985, pp. 20-30.
21. Rorty, R. *Philosophy and the mirror of nature*. NJ: Princeton University Press, 1979.
22. Schon, D. A. *The reflective practitioner*. New York: Basic, 1982.

Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile transdisciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova”, cifrul 20.80009.1606.08 / „Program de Stat” (2020-2023).

PERCEPȚIA CRIMINALITĂȚII VIOLENTE DE CĂTRE POPULAȚIA DIN MEDIUL RURAL

Vitalie IONAȘCU, Alexandru FRUNZĂ

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Vitalie Ionașcu, email: vitalie.ionascu9@gmail.com

PERCEPTION OF VIOLENT CRIME BY THE RURAL POPULATION

Abstract: *In assessing violent crime in rural areas, a basic indicator is the attitudes, opinions or perceptions of the inhabitants of these areas regarding this negative phenomenon, which in some situations may be subjective but can still contribute to the formation of an image of its magnitude, intensity and severity. type of crime. At the same time, in the same way, some causes and conditions can be identified in the same way that can cause violent behavior in the rural community, which would help to develop effective measures to counter and prevent. Thus, we believe that any activity of researching a type of crime and developing measures to prevent and combat it, must start primarily from establishing the perception of community members in relation to this negative phenomenon.*

Keywords: *crime, violence, rural environment, attitude, opinion, perception, magnitude, gravity.*

Adnotare: *La aprecierea criminalității violente în mediul rural un indicator de bază îl constituie atitudinile, părerile sau percepțiile locuitorilor acestor zone cu privire la acest fenomen negativ, care în anumite situații pot fi subiective dar totuși pot contribui la formarea unei imagini despre amploarea, intensitatea și gravitatea acestui tip de criminalitate. Totodată în aceiași ordine de idei, pe aceiași cale se pot identifica unele cauzele și condițiile care pot determina comportamente violente în comunitatea rurală, ceea ce ar ajuta la elaborarea unor măsuri eficiente de contracarare și prevenire. Astfel, considerăm că orice activitate de cercetare a unui tip de criminalitate și elaborarea de măsuri în vederea prevenirii și combaterii acesteia, trebuie să pornească în primul rând de la stabilirea percepției membrilor comunității în raport cu acest fenomen negativ.*

Cuvinte-cheie: *criminalitate, violență, mediul rural, atitudine, părere, percepție, amploare, gravitate.*

Criminalitatea împreună cu componentele sale reprezintă o preocupare continuă atât din partea specialiștilor care sunt implicați în activități de prevenire și combatere a acestui fenomen cât și din partea cercetătorilor științifici care au interesul de a investiga și a face anumite constatări, explicații în vederea identificării unor modalități și mijloace de diminuare.

În ultimul timp, sub influența diferitor factori negativi din societate apar anumite precondiții de proliferare a criminalității violente. Diferite studii ne relevă ideea că mediul rural este cel mai afectat de criminalitatea violentă datorită factorilor specifici acestor zone.

La aprecierea criminalității violente în mediul rural un indicator de bază îl constituie atitudinile, părerile sau percepțiile locuitorilor acestor zone cu privire la acest fenomen negativ [1], care în anumite situații pot fi subiective dar totuși pot contribui la formarea unei imagini despre amploarea, intensitatea și gravitatea acestui tip de criminalitate. Totodată în aceeași ordine de idei, pe aceeași cale se pot identifica unele cauzele și condițiile care pot determina comportamente violente în comunitatea rurală, ceea ce ar ajuta la elaborarea unor măsuri eficiente de contracarare și prevenire.

Orice activitate de cercetare a unui tip de criminalitate și elaborarea de măsuri în vederea prevenirii și combaterii acesteia, trebuie să pornească în primul rând de la stabilirea percepției membrilor comunității în raport cu acest fenomen negativ ceea ce ar permite să se estimeze modul în care populația percepe fenomenul de violență și care sunt problemele și, mai ales, consecințele cu privire la acest fenomen.

În încercarea de a stabili percepția populației asupra criminalității violente în mediul rural a fost realizat un sondaj anonim, în perioada 25.04.2022 – 09.05.2022, în unele zone rurale din Republica Moldova la care au participat circa 451 de persoane (213 bărbați și 238 de femei) care au îndeplinit un chestionar de apreciere a sentimentului de neliniște și vulnerabilitate criminologică în zonele rurale [2], luându-se în calcul în mare parte percepțiile față de infracțiunile și contravențiile contra persoanei și a proprietății.

Rezultatele sondajului ne-a permis să înțelegem că populația rurală este afectată de un sentiment profund de neliniște în legătură cu nivelul criminalității violente din mediile rurale. Circa 23, 9% dintre respondente-femei și 28,6% respondenți-bărbați, au fost cel puțin o dată, victima a unei crime violente.

Referințe bibliografice:

1. Balica, E. *Tendențe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare și percepție publică*. În: „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul XX, nr. 1–2, p. 153–176, București, 2009. [Citat 11.03.22] Disponibil:

https://www.academia.edu/8028356/TENDINTE_ALE_CRIMINALITATII_VIOLENTE_IN_COMUNITATILE_RURALE_EVALUARE_SI_PERCEPTIE_PUBLICA_TRENDS_OF_VIOLENT_CRIMINALITY_IN_RURAL_COMMUNITIES_PUBLIC_PERCEPTION_AND_ASSESSMENT_Romanian_version

2. Sondaj de opinie (anonim, în regim online, pe platforma docs.google.com) privind aprecierea sentimentului de neliniște și vulnerabilitate criminologică în zonele rurale din Republica Moldova, efectuat în perioada 25.04.2022 – 09.05.2022, pe un eșantion de 451 de persoane (213 bărbați și 238 de femei), începând cu vârsta de 25 ani [Citat 25.05.22] Disponibil:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfBm_xXMs6oDD4VDyv0rB446TnB61h9QY4L1XsjRlepNpnxwg/viewform?usp=sf_link

POLITICA MIGRAȚIONALĂ INTERNAȚIONALĂ – OBIECTE SPECIALE ALE REI

Natalia CĂRBUNE

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Natalia Cărbune, email: natalia.carbune@ssu.utm.md

INTERNATIONAL MIGRATION POLICY - SPECIAL OBJECTS OF IER

Abstract: *The number of the world's population during the entire history of mankind is growing incessantly. For many centuries the incessant growth of the population throughout the history of mankind leads to a demographic problem. The rate of population growth accelerated sharply in the twentieth century. In 1820 the population reached approximately one billion, the second billion reached in 1927 already over 107 years, the next the third billion - over 32 years in 1959 and the fourth - in 1974, the fifth billion over 13 years in 1987, the sixth in 1999. More than 80% of the world's population growth is due to developing countries, which explains an acute demographic problem. In 2021, the population will exceed seven billion.*

Keywords: *economic relations, migration, immigration quota index, population.*

Adnotare: *Creșterea neîncetată a populației pe parcursul întregii istorii a omenirii duce la o problemă demografică. Lent secole la rând crește populația globului: de la 256mil. de oameni la începutul erei noastre apoi către 1000-280mil. oameni, în 1500 427mil. oameni. Ritmul de creștere a populației s-a accelerat în secolul XX brusc. In 1820 populația a ajuns aproximativ la cifra de un miliard, al doilea miliard l-a atins în 1927 deja peste 107 ani , următorul cel de al treilea miliard-peste 32 ani în 1959 și cel de al patrulea-în 1974, al cincilea miliard peste 13 ani în 1987, al șaselea în 1999. Mai mult de 80% din creșterea populației lumii revin țărilor în curs de dezvoltare ceia ce explică o problemă demografică acută. În 2021 numărul populației a depășit șapte miliarde.*

Cuvinte cheie: *relații economice, migrație, indicele cotei de imigrare, populație.*

Introducere:

Permutările de amploare intrastatale și interstatale ale populației și resurselor de muncă sub diverse forme explică una din manifestările internaționalizării și democratizării vieții economice și social-culturale a omenirii, precum și ale consecințelor unor contradicții internaționale acute, confruntărilor directe dintre țări și popoare, situațiilor excepționale și calamităților naturale o constituie. Pentru a-și alege un loc de muncă și de trai aceștia sunt migranții ,care se folosesc de drepturile și posibilitățile pe care li le acordă civilizația umană și piețele de muncă internaționale. Sub presiunea unor circumstanțe, aceștia sunt refugiații și migranții forțați, care și-au părăsit casele fără voia lor.

O largă colaborare internațională e necesară pentru soluționarea unor probleme globale legate de amploarea fluxurilor și dramatismul situației unor asemenea migranți în unele perioade istorice. Societatea mondială, se confruntă acum cu necesitatea de a coordona eforturile multor țări în soluționarea problemelor grave și reglementarea colectivă a fluxurilor de migranți care pînă mai nu demult nu cunoștea nemijlocit dimensiunile și specificul proceselor migraționiste la nivel internațional. Începutul secolului actual se caracterizează prin faptul că țările importatoare-exportatoare ale forței de muncă introduc instrumente esențiale în politica lor migraționistă.

Actualitatea temei:

Unui contrast esențial între nivelul dezvoltării economice și sociale și ritmul creșterii demografice naturale în țările care primesc și oferă forță de muncă caracterizează migrarea interstatală a populației și forței de muncă care apare în cazul existenței. Canada, SUA, Australia sunt centrele geografice principale de imigrațiune tot ele sunt țările cele mai dezvoltate, majoritatea țărilor din Europa Occidentală, precum și țările cu venituri mari de la realizarea petrolului și care cunosc o creștere economică de amploare (Kuweit, Arabia Saudită, Bahrein, și Emiratele Arabe Unite etc..).

Practica și experiența mondială explică despre faptul că migrațiunea de muncă asigură puncte forte indiscutabile atît țărilor care primesc forța de muncă, cît și celor care o oferă. Dar ambele forme au generat și grave probleme social-economice [1]. Ameliorarea șomajului, apariția în cazul țării exportatoare de forță de muncă a unei surse suplimentare de acumulare a valutei sub formă de încasări de la emigrare, precum și obținerea de către emigranți a unui nivel mai înalt de cunoștințe și experiență avansată le putem atribui la consecințe pozitive ale migrațiunii resurselor de muncă. De regulă la întoarcerea în țară, aceștia completează rîndurile clasei de mijlocii, își investesc resursele financiare în afaceri proprii, creînd locuri noi de muncă.

Tendința de creștere a consumului mijloacelor obținute prin muncă dincolo de hotarele țării, intenția de a ascunde veniturile obținute, "scurgerea de creiere", uneori și scăderea calificăției migranților încadrați în cîmpul de muncă le putem atribui la consecințe negative ale migrațiunii de muncă.

Pentru micșora consecințele negative și creșterea efectului pozitiv, pe care îl obține statul în rezultatul migrațiunii de muncă, se utilizează mijloacele politicii de stat. Însă erorile în ce privește orientarea politicii în domeniul migrațiunii trezesc Reacția nedorită sub forma creșterii migrațiunii clandestine și implicării sociale active a migranților care se întorc în țară se explică erorilor în ce privește orientarea politicii în domeniul migrațiunii. În acest domeniu sunt deosebit de evidente ineficiența măsurilor stricte de directivă și necesitatea unor acțiuni indirecte de reglementare din partea statelor și guvernelor [2].

Cadrul de drept internațional al migrațiunii interstatale de muncă

Direcțiile și obiectivele politicii migraționiste pot fi stabilite de guvernul oricărui stat ținând cont că este suveran. La elaborarea complexului de măsuri pentru reglementarea proceselor migrațiunii externe de muncă se consideră rațional și necesar de a se respecta anumite norme de drept și standarde, fixate în diverse documente oficiale ale organismelor internaționale.

Țările care reglementează procesele migrațiunii de muncă recunosc prioritatea normelor de drept internațional în raport cu legislația națională ratificând convențiile internaționale. Drepturile cărora în străinătate se extind esențial și necesită protecție este ceea ce are o mare însemnătate atît pentru țara însuși din punctul de vedere al integrării ei în comunitatea mondială, cît și pentru

migranți. Faptul că reglementarea procesului dat se efectuează de către două subiecte, este o particularitate esențială a migrațiunii internaționale a forței de muncă ce acționează la diverse stadii de permutare a populației și care vizează de multe ori interese diferite. Dacă în atribuțiile țării exportatoare a forței de muncă în cea mai mare măsură intră reglarea emigrației și protecția intereselor migranților în străinătate atunci țara importatoare a forței de muncă în cea mai mare măsură poartă răspundere pentru primirea și utilizarea migranților, apoi în atribuțiile țării exportatoare a forței de muncă în deosebi intră protecția intereselor migranților în străinătate și reglarea emigrației.

Se dovedesc a fi strâns legate interesele țărilor exportatoare și ale celor importatoare de forță de muncă în multe aspecte între ele. Expresia juridică a interesului reciproc al țărilor, care primesc și trimit migranți, se fructifică sub forma acordurilor bilaterale sau multilaterale în problemele migrațiunii prin expresia juridică a interesului reciproc al țărilor, care acordă și trimit migranți. Actual un număr mare de instituții și organizații, primordial din cadrul ONU, se ocupă cu ajutorul a mai multor instrumente și mecanisme de problemele în legătură cu migrațiunea populației și resurselor de muncă [3].

Deci, în domeniul migrațiunii populației se folosesc anumite fonduri pentru supravețuirea programelor naționale de care dispune Comisia ONU. Normele sociale referitoare la starea fizică a muncitorilor-migranți se bazează pe activitatea (Organizației Internaționale a Muncii) OIM care presupune în calitate de obiective: reglementarea migrațiunii populației printr-o serie de acorduri internaționale, adoptate de OMS (Organizația Mondială a Sănătății) În convențiile UNESCO se enumeră prevederi, orientate spre ridicarea nivelului de instruire, educare al muncitorilor-migranți și familiilor lor. Sporește rolul Organizației Mondiale pentru Migrațiune (OMM), scopul căreia este asigurarea unei migrațiuni internaționale reglementate și planice, precum și a încuraja dezvoltarea social-economică, organizarea acesteia, schimbul de experiență și informație în problemele date. În Europa Occidentală de aspectele similare se ocupă Comitetul Interguvernamental pentru Problemele Migrațiunii (CIPM). Conform Convenției OMM referitoare la muncitorii-migranți, protecția drepturilor acestora se asigură prin:

- Desfășurarea serviciilor fără plată în ajutorul migranților și asigurarea acestora cu informația necesară (articolul 2);
- aprobarea unor instrumente contra informației neautentice și propagandei false în ce privește problemele de emigrare și imigrare a cetățenilor (articolul 3);
- aprobarea instrumentelor ce asigură toate stadiile migrațiunii: plecarea, permutarea și primirea migranților (articolul 4);
- desfășurarea serviciilor medicale respective (articolul 5);
- permisiunea de a transfera în patrie salariul și economiile muncitorilor-migranți (articolul 9) etc.

În Convenția se include de asemenea câteva anexe, printre cele mai importante se referă la angajarea, amplasarea migranților și condițiile lor de muncă, și nu în ultimul rând – la importul bunurilor personale ale migranților, uneltelor de muncă și utilajului.

Convenția OIM, adoptată în anul 1982, este pronunțat de asemenea sistemul internațional de menținere a drepturilor lucrătorilor-migranți în domeniul asigurării sociale. Confirmarea de către statele interesate a convențiilor internaționale, ce reglementează procesul migrațiunii de muncă, constituie o condiție necesară pentru înfăptuirea lor.

Politica imigraționistă a țărilor importatoare de resurse de muncă

În primul rând țările importatoare de resurse de muncă, ce simt în permanență necesitatea de a atrage forță de muncă, își fundamentează politica lor imigraționistă, pe măsurile de reglare a numărului și structura calitativă a lucrătorilor-migranți care vin. Ca mecanism de reglare a numărului lor se folosește indicele cotei de imigrare, care se calculează și se aprobă anual în țara importatoare [4]. Pentru a afla cota se ia în calcul necesarul de forță de muncă străină al țării în ansamblu și pe categorii de populație atrasă (după vîrstă, sex, studii etc.), precum și se iau în atenție starea piețelor de muncă naționale, spațiul locativ, situația politică și religioasă, socială și politică în țara importatoare. Poate fi repartizată cota de emigrare într-o anumită proporție între diverse categorii de imigranți. În SUA în anul 1995 a fost aprobat următoarea repartizare a cotei de imigrare: 71% - rude ale cetățenilor SUA, 20% - specialiști, de care au nevoie SUA, și 9% - alte categorii de imigranți. Noua Lege a imigrării, aprobată în SUA în anul 1996, a lărgit considerabil cota de imigrare, dar a și făcut mai severe cerințele față de caracteristicile de calitate ale imigranților.

Privind experiența de muncă după specialitate despre cerințele înalte față de calitatea forței de muncă imigraționiste vorbește și necesitatea de a trece procedurile de recunoaștere a documentelor de studii sau pregătire profesională ale migranților. Indicii de vîrstă este unul dintre criteriile cele mai răspîndite pentru selectarea imigranților.

Concluzie:

Cele mai mari posibilități de a obține permisiunea de intrare în țara respectivă o au tinerii. Printre alte condiții, înaintate față de calitatea forței de muncă sunt:

- starea psihologică și de sănătate a migrantului;
- anumite cerințe ce țin de profesiune, referitoare la o serie de specialități și profesii
- restricțiile în plan individual și psihologic (disponibilitatea de „caracter bun”) etc.

Protecția pieței naționale a muncii contra fluxului necontrolat al forței de muncă străine este unul din strategiile politicii imigraționiste. Unele țări importatoare de forță de muncă au aprobat și realizează programelor de stat pentru stimularea repatrierii străinilor oficial înregistrați, în care predomină stimulente economice și nu administrative – a potrivii asistenței materiale și a posibilității de obținere a profesiei.

Resurse bibliografice:

1. Miroiu, A., Ungureanu, R-S. *Manual de Relații Internaționale*. București: Polirom, 2011.
2. Vasiliu, I. E. *Globalizarea economiei mondiale*. Universitatea Spiru Haret, 2009.
3. Coyle D. *Guvernarea economiei mondiale*, București: Antet, 2000.
4. Guzzini S. *Realism și relații internaționale*. Iași: Institutul. European, 2000.

ÎNVĂȚAREA INDIVIDUALĂ A STUDENȚILOR – VECTOR ÎN ADAPTAREA LA SCHIMBARE

Viorelia LUNGU

Universitatea Tehnică din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Viorelia Lungu, e-mail: viorelia.lungu@ssu.utm.md

STUDENTS' INDIVIDUAL LEARNING - VECTOR IN ADAPTATION TO CHANGE

Abstract: *Learning and especially the individual learning of students is highlighted to be increasingly important in the university education system. In addition, with the pandemic, this competence has shaped new missions for teachers both in terms of developing their own skills (eg digital), but also to train, in students, the competence of individual learning. Individual learning is highlighted in various educational policy documents, both at national and university level, but their applicability also depends on the individual style of the student, which he needs to capitalize on, starting from individual properties. The need to focus on the individual learning of the student, constituted by internal conditions of the personality, determines, orients, organizes and enhances the intensity of the learning effort for change.*

Keywords: *learning, individual learning, change, theories and styles of learning, educational policies.*

Adnotare: *Învățarea și în special învățarea individuală a studenților este evidențiată a fi tot mai importantă în sistemul de învățământ universitar, iar odată cu pandemia această competență a conturat noi misiuni pentru cadrele didactice atât în sens de a-și dezvolta propriile competențe (ex. digitale), dar și să formeze la studenți competența de învățare individuală. Despre învățarea individuală sunt evidențiate în diverse documente de politici educaționale la nivel național dar și la nivel universitar, însă aplicabilitatea acestora depinde și de stilul individual al studentului, care acesta necesită să -l valorifice în dependență de proprietățile individuale. Necesitatea axării pe învățarea individuală a studentului constituită de condiții interne ale personalității, determină, orientează, organizează și potențează intensitatea efortului în învățare pentru schimbare.*

Cuvinte-cheie: *învățare, învățare individuală, schimbare, teorii și stiluri ale învățării, politici educaționale.*

Introducere

Valoarea educației crește într-o lume în care schimbările (acțiunea de a schimba, modificări, transformări) s-au accelerat simțitor, într-o societate a opțiunilor individuale și sociale, marcată de o multitudine de tranziții etc.

Odată cu pandemia COVID -19 s- a provocat o varietate de schimbări majore la nivel mondial, implicit în sfera activității pedagogice, căreia i se solicită exigențe noi axate pe organizarea și asigurarea calității învățământului [1, p.175]. Aceste schimbări, au conturat noi

misiuni pentru cadrele didactice universitare și anume: să-și dezvolte propria competență digitală, să formeze/exercite la studenți *competența de învățare independentă* și implicit, motivația intrinsecă pentru învățare, achiziții care, indiscutabil, dar solicită eforturi și ale gândirii independente a studentului [1, p.175].

În esență, sistemul de învățământ universitar este organizat în conformitate cu aceste schimbări dar coordonate de diverse politici educaționale [2, 11] unde este prevăzută și activitatea individuală de învățare a studenților.

Teorii ale învățării

În general, despre învățare, diversele teorii explică cum studentul însușește cunoștințe, construind ierarhii cognitive, care ulterior sunt aplicate în practică și transformate în capacități și deprinderi.

Teoriile behavioriste (E.L.Thorndike, B.F.Skinner) definesc învățarea drept dobândirea de noi comportamente în urma acțiunii repetate a unor stimuli asupra organismului și a fixării unor reacții. Este în esență o asimilare activă de informație (retenție mnezică) însoțită de achiziționarea de noi operații și deprinderi [apud 9, p. 24].

Teoriile cognitive susțin că omul este un procesor de informației codificată și depozitată în memorie care mai târziu se exteriorizează sub forma de deprinderi și capacități.

Teoriile constructiviste evidențiază că în procesul de învățare se pargurg diverse etape, care îi permite persoanei să construiască noi reguli și reprezentări, iar învățarea este descrisă ca o experiență de mediere socială, în care subiecții construiesc noi blocuri de cunoștințe în baza interacțiunii cu mediul social și cultural.

P. Golu, formulează definiția învățării ca: "proces evolutiv, de esență informativ-formativă, constând în dobândirea într-o manieră activă, explorativă, a experienței proprii de viață și, pe această bază, în modificarea selectivă și sistematică a conduitei, în ameliorarea și perfecționarea ei controlată și continuă sub influența acțiunilor variabile ale mediului ambiant" [4, p. 24], dar și aplicabilă prin diverse metode ca învățarea să devină efectivă și eficientă [3].

Autoreglarea învățării, în viziunea lui Pintrich, este un proces activ și constructiv în care cei care învață își stabilesc scopurile proprii învățării și apoi depun efort pentru a monitoriza, regla și controla propria cogniție, motivație și comportament, ghidați și orientați de scopurile fixate de ei și de caracteristicile contextuale ale mediului. [apud 4]

În general, învățarea este raportată la comportament, stabilitate și schimbare, unde ultima trebuie să se producă ca rezultat al experienței și modificarea potențialului adaptativ al personalității.

După cum menționează V. Guțu, „pe de o parte, învățarea individuală începe să fie cuantificată în credite academice transferabile; pe de altă parte, învățării individuale în afara orelor academice i se acordă un număr mai mare de ore decât activităților de învățare în cadrul orelor academice. Iar conceptul *învățare individuală* întrunește o mare diversitate de abordări și nuanțări terminologice: *studiu individual, învățare autonomă, învățare autoreglată, învățare autodirijată, învățare de sine stătătoare, lucrul individual* etc. [6, p.7]

Caracterul flexibil și adaptativ al comportamentului uman accentuează importanța învățării.

În conformitate cu pedagogia postmodernă, studentul trebuie și poate însuși calitatea de subiect și responsabilitatea pentru procesul de autoedificare.

După cum menționează I. Jinga, în funcție de implicațiile globalizării educației și ale problemicii lumii de azi cadrele didactice urmează să îndeplinească roluri noi: de mediator al

cunoașterii, consilier, agent al schimbării, etc. nu în ultimul rând însă profesorul este solicitat să se implice în luarea deciziilor de politică educațională și de inserție profesională [8].

Evidența învățării individuale în politici educaționale

Analiza documentelor de politici educaționale din Republica Moldova prezintă accentul pus pe formarea competenței de învățare individuală, sub forma de:

- *a se implica și a persevera în învățare* - Codul educației din Republica Moldova, art. 4; Metodologia privind implementarea evaluării criteriale prin descriptori;

- *a-și organiza propria învățare* - Planului-cadru pentru studii superioare (ciclul I - Licență, ciclul II - Master, studii integrate, ciclul III - Doctorat), aprobat prin ordinul Ministrului Educației nr. 1045 din 29 octombrie 2015; Regulamentului de organizare a studiilor în învățământul superior în baza Sistemului Național de Credite de Studiu, aprobat prin ordinul Ministrului Educației nr. 1046 din 29.10.2015; Ghidul de implementare a Sistemului Național de Credite de Studiu, aprobat prin ordinul Ministrului Educației, Tineretului și Sportului nr. 140 din 25.02.2006;

- *a gestiona eficient timpul și informația* - Planul-cadru pentru studii superioare;

- *a lucra individual și în echipă* - Curriculum disciplinar; Curriculum la decizia școlii; oferta disciplinelor opționale;

- *a-și cunoaște propriile nevoi de învățare* - Codul educației din Republica Moldova, art. 5; Cadrul Național al Calificărilor;

- *a valorifica ofertele* - Codul educației din Republica Moldova, art. 7; manuale școlare aprobate și de alternativă; manuale digitale; site-uri educaționale; suporturi metodologice;

- *a depăși obstacolele*: softuri educaționale; seturi multimedia; Planul Educațional Individualizat.

Stiluri ale învățării

Totodată, literatura de specialitate evidențiază diverse stiluri de învățare. Astfel, Fleming și Mills [apud 11, p.75] se concentrează pe modalitățile senzoriale prin care informația este percepută. În acest sens, ei identifică trei stiluri de învățare:

1. **Vizual** – persoanele care preferă să observe fotografiile, grafice, diagrame, scheme etc. Obțin cele mai bune rezultate în realizarea unei sarcini atunci când au citit instrucțiunile sau când au văzut pe altcineva realizând sarcina respectivă.

2. **Auditiv** – persoanele preferă să asculte informația prezentată în cuvinte. Cele mai bune rezultate le obțin atunci când sarcina le este explicată prin viu grai.

3. **Kinestezic** – persoanele preferă experiența fizică. Sarcinile sunt îndeplinite cu succes dacă pot să experimenteze și să învețe pe măsură ce acționează.

Pe palierul procesării informației, clasificările sunt mai diverse. David Kolb [14] propune o tipologie a trăsăturilor individuale în învățare care pornește de la premisa că procesarea informației este influențată de experiența pe care o acumulăm sau o deținem la un moment dat. El identifică patru tipologii:

1. **Reflexivul/Divergentul** – este foarte precaut, îi place să observe, să analizeze, să evalueze situația; refuză presiunea timpului; ca metode de învățare preferă auto-analiza, discuțiile în grupuri mici, chestionarele, observarea, feed-back-ul, interviul.

2. **Teoreticul/Asimilatorul** – analizează problemele în manieră logică, pas cu pas; refuză situațiile ambigue sau cele în care sunt exprimate emoții; ca metode de învățare preferă modele, statistici, aplicarea teoriilor.

3. **Programaticul/Convergentul** – este cel care decide și pune în practică și cel căruia îi plac provocările și rezolvarea de probleme; preferă să îi fie prezentat un model pe care să-l poată prelua și refuză să acționeze atunci când nu vede niciun beneficiu; ca metode de învățare preferă studiul de caz, rezolvarea de probleme, discuțiile, aplicarea celor învățate.

4. **Activul/Acomodatorul** – este deschis către experiențe noi, concrete; preferă ca mai întâi să acționeze și apoi să analizeze; refuză precauția și rutina; ca metode de învățare preferă brainstormingul, dezbateră, rezolvarea de probleme.

Important să menționăm, că tipul de învățare depinde de motivația pentru învățare, constituită de condiții interne ale personalității, determină, orientează, organizează și potențează intensitatea efortului în învățare pentru schimbare.

Schimbarea în educației

Necesitatea schimbărilor, susține Ș. Iosifescu, modifică accentul în modelarea educației: de la conformism spre autonomie; de la unitate la diversitate; de la gândire algoritmică, "convergentă", la flexibilitate, adaptabilitate și "gândire divergentă" sau "gândire laterală"; de la conținuturi (informații, cunoștințe, deprinderi etc.) la procese (informare, învățare, exersare etc.); de la o educație aproape exclusiv intelectuală la una complexă (în care educația morală, estetică și civică devin la fel de importante); de la învățare mecanică la "a învăța să înveți" și, în general, spre domeniile "meta-" (metacogniție, metacomunicare); de la o educație secvențială și limitată în timp și spațiu, la o educație pe tot parcursul vieții și din toate situațiile de viață. [7]

Studentii au fost întotdeauna o forță creatoare, productivă, care pot să influențeze dezvoltarea țării, studenții sunt cei care aduc schimbări

Paradigma învățării centrate pe student impune schimbarea metodei de studii de la predarea bazată pe memorizare la studii bazate pe învățare. Educația trebuie să fie văzută ca un proces constructiv de colaborare, un proces democratic între profesori și studenți, cât și între studenți. Acest lucru presupune două tipuri de implicații. La nivel practic, studiile trebuie să fie organizate în mod diferit.

Programele de studii și viața universitară ar trebui să se concentreze mai mult pe abilitățile studenților. Concentrarea pe cursuri opționale, pe lucru în grup, un raport optim între profesor și studenți și mai multe servicii de consiliere (atât privind studiile, cât și viitoarea carieră). La un nivel mai ridicat, este nevoie să se schimbe practicile de predare și învățare. Studenții ar trebui să învețe să devină cetățeni critici, pentru a contesta status quo-ul. [12, p.6]

Societatea este marcată de diferite transformări de progres, cunoaștere și dezvoltare tehnologică. Acestea implică mari schimbări atât la nivel individual cât și la nivel social, care la rândul lor influențează schimbări în educației. Atât dezvoltarea tehnologiei, cât și accesul la multitudinea de informații îl face pe student să devină vulnerabil.

Luând în considerație faptul că, la nivel individual, schimbările influențează asupra structurilor psihice ce nu pot realiza „saltul” în dezvoltare, unde în consecință, se instaurează un gen de decalaj dintre lume și personalitate, care evidențiază incapacitatea de a ține sub control schimbările și de a edifica un comportament adecvat. Iar, trăirile declanșate de această confruntare ca spaimă – incertitudine, creează o stare emoțională negativă, evidențiindu-se necesitatea și accentul pus pe cunoaștere, atitudine etc. [15, p.76] Iar, schimbările cu referire la activitatea profesională revendică axarea pe gândire critică, inteligență emoțională care solicită eforturi și ale gândirii independente a studentului, deși impactul în acest sens îl are cadrul didactic care orientează studentul să exercite *competența de învățare independentă*. [16, p.27]

Concluzii

În acest sens, fiecare student, pentru a-și facilita învățarea este necesar să înțeleagă preferințele specifice stilului personal de învățare și să conștientizeze care tip de învățare individuală creează cea mai eficientă cale de a învăța să învețe.

În esență, dacă pe de o parte, schimbarea este provocată de inovații din domeniul tehnic și alte domenii, pe de altă parte, acestea provoacă temeri de necunoscut, ce duc la probleme atât de ordin fizic, cât și psihic și dimensiunea etică fiind mai puțin scoasă în relief. Schimbarea accelerată, provoacă nu doar teamă, ci și incertitudine, nesiguranță – astfel, un rol important ar avea elaborarea strategiilor de adaptare la schimbare pentru a fi propuse în învățământ

Este de menționat că autoreglarea învățării exprimă cel mai bine libertatea individului referitor la: deciziile privind propriile nevoi de învățare; prioritățile în domeniul nevoilor și al interesului de a învăța; motivația obiectivelor învățării; alegerea unor stiluri și strategii de învățare; evaluarea rezultatelor învățării. Astfel, învățarea individuală este percepută ca o necesitate, dar și ca o prioritate.

Recomandări:

Pentru ca studentul să continue dezvoltarea personală, să dezvolte competența de a învăța să învețe, este necesar de a fi propuse diferite activități de învățare.

Pentru *activitatea individuală* a studenților se propun clasificarea sarcinilor după anumite criterii: timpul disponibil (urgentă); importanța subiectelor (rentabilitate); dificultatea subiectelor (provocatoare - familiare); nivel de prioritate / necesitate; indicațiile celor avizați (profesorul, colegii-experti); estimează durata performării studiului, îndeplinirii sarcinii academice; identifică locul potrivit pentru studiu/învățare; elaborează planul de studiu pentru fiecare disciplină; după fiecare disciplină, sau temă de acasă pregătiți fixați-vă recompense: o pauză de cafea; chiocolată; primblare de 5-10 minute; etc.

Referințe bibliografice

1. Botnari, V; Repeșco, G. *Motivația studenților pentru activitatea de învățare independentă*. In: Managementul educational. Pedagogia școlii superioare . Vol.6, 26-27 februarie 2022, Chișinău. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2022, pp. 175-182.
2. Codul Educației nr .152 din 17 iulie 2014 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 319-324, art. 634);
3. Cherry, K. *How to Become a More Effective Learner*. Theories. Cognitive psychology. 2020.
4. Golu, P. *Învățare și dezvoltare*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985;
5. Ghid de implementare a Sistemului Național de Credite de Studiu, aprobat prin ordinul Ministrului Educației, Tineretului și Sportului nr. 140 din 25.02.2006;
6. Guțu, V. *Învățarea individuală a studenților în cadrul cursurilor și seminarelor academice: concept și metodologie*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației). nr. 5(135), 2020, pp. 7-14.
7. Iosifescu, Ș. *Necesitatea schimbării rolului profesorului în școala contemporană*. [cited 23.10.2021] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Orient%C4%83ri_axiologice_UST_2020-12-17.pdf
8. Jinga, I., *Educația și viața cotidiană*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2005, p. 57
9. Panțuru, S., Necșoi D., *Teoria și metodologia instruirii*, Editura Universității "Transilvania" din Brașov, 2007;

10. Planul-cadru pentru studii superioare (ciclul I - Licență, ciclul II - Master, studii integrate, ciclul III – Doctorat). Ordinul Ministrului Educației nr. 1045 din 29 octombrie 2015
11. Regulamentului de organizare a studiilor în învățământul superior în baza Sistemului Național de Credite de Studiu, aprobat prin ordinul Ministrului Educației nr. 1046 din 29.10.2015;
12. Bugaian, L. *Învățarea centrată pe student*. În: *Tendențe actuale în învățământul superior din Republica Moldova*. Erasmus + Chișinău, 2017. p.6-9
13. Hongxiang, Z. *Accommodating Different Learning Styles in the Teaching of Economics: with Emphasis on Fleming and Mills’s Sensory-based Learning Style Typology*. In: *Economics and Finance* Vol. 4, No. 1; January 2017, p.72-83.
14. Kolb, D.A. (1981). *Learning styles and disciplinary differences*, In: A.W. Chickering (Ed.) *The Modern American College* (pp. 232–255). San Francisco, LA: Jossey-Bass.
15. Lungu, V. *Teoria și metodologia educației prospective*. Coord. șt. N. Silistraru. Univ. Tehnică din Moldova, Dep. Științe SocioUmane. Chișinău: MS Logo, 2019, 270 p. ISBN 978-9975-3327-5-0.
16. Lungu, V. *Learning to learn competence - major imperative in changing adaptability to labor market requirements*. In: *International Conference on Humanities, Social Science and Business Management (ICHSSBM) december 22nd 2021*, pp.25-31.

ASPECTE PSIHOLOGICE LEGATE DE REVOLUȚIA DIGITALĂ. NATIVII DIGITALI VS. GENERAȚIILE TABLET

Tatiana ROȘCA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Neonil ROȘCA

Universitatea Tehnică a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Tatiana Roșca, email: tatianarosca37@gmail.com

PSYCHOLOGICAL ASPECTS RELATED TO THE DIGITAL REVOLUTION. DIGITAL NATIVES VS. TABLET GENERATIONS

Annotation. *The mass diffusion of digital technologies and mobile devices has profoundly changed people's lives in recent years, changing the way we communicate and interact with others, to the point of talking about a real "digital revolution", their introduction and extension leading to radical changes. in all sectors of life, from the economic to the political and from the cultural to the social. In the same context, more and more data, resulting from various international studies, confirm the increasing use of touch devices by young children, testifying frequently about the direct experience of digital interactive screens on them. The paper focuses on the psychological aspects of the digital revolution and its effects, especially on preschoolers, as well as highlighting the image of a society increasingly oriented towards digital communication, through the transition from digital natives to tablet generations.*

Keywords: *digital revolution, internet, children, adaptation, technological devices, digital natives, tablet generation.*

Adnotare. *Difuziunea masivă a tehnologiilor digitale și al dispozitivelor mobile a modificat profund în ultimii ani viața oamenilor, schimbând modul de comunicare și de interacționare cu alții, până la punctul de a vorbi despre o adevărată "revoluție digitală", introducerea și extensia acestora conducând la schimbări radicale în toate sectoarele vieții, de la cel economic, la cel politic și de la cel cultural la cel social. În același context, tot mai multe date, rezultate din diverse studii internaționale, confirmă utilizarea tot mai mare a dispozitivelor tactile de către copiii mici, depunând mărturii frecvente despre experiența directă al ecranelor interactive digitale asupra acestora. Lucrarea pune accent pe aspectele psihologice legate de revoluția digitală și efectele acesteia, în special asupra preșcolărilor, cât și evidențierea imaginii unei societăți din ce în ce mai orientată spre comunicarea digitală, prin tranziția de la nativii digitali la generațiile tablet.*

Cuvinte-cheie: *revoluție digitală, internet, copii, adaptare, dispozitive tehnologice, nativi digitali, generație tablet.*

Introducere

Inovațiile introduse de noile tehnologii au provocat schimbări profunde în societate, modificând modalitățile de trăire și comunicare a unor populații și reprezentând un punct de cotitură culturală pentru comunitățile implicate. Acest lucru a fost adeverit din cele mai vechi timpuri și este suficient să ne gândim doar la faptul că primele epoci istorice erau clasificate chiar în baza tehnologiilor care s-au dezvoltat în acele vremuri (epoca de piatră, de fier, de bronz, etc).

Astăzi tehnologiile digitale au accelerat în mod vertiginos transformările vieții cotidiene, atât în sfera privată cât și în cea profesională: achiziția și schimbul de informație, modurile, timpii, conținuturile de comunicare, procesele de producție, memorare și transmitere a cunoștințelor, modurile de a citi și de a studia, modul de a trăi relațiile sociale. Nu există nici un aspect al vieții private și profesionale al oamenilor, neatins, deși în diferită măsură, de apariția codului binar al internetului și al dispozitivelor mobile. Datorită acestui fapt, în mediile educaționale și formative există dezbateri tot mai mari despre cum și dacă astfel de dispozitive pot/trebuie introduse ca parte a vieții copiilor, deși utilizarea smartphone-urilor și a tabletelor, între timp, au devenit deja o realitate pentru mulți dintre ei.

Drept urmare, în urma analizei literaturii de specialitate, cu referință la revoluția declanșată de internet și de tehnologiile digitale și efectele acestei revoluții, se reliefează trei poziții: cea a susținătorilor beneficiilor tehnologiilor și a utilizării acestora chiar din mica copilărie, etichetați ca *tehnoentuziaști*, adică ca martorii fericiți ai revoluției tehnologice, caracterizați de un devotament necritic față de acestea, cea a *tehnoscepticilor* sau a *tehnofobilor*, puternic sau complet contrariați utilizării dispozitivelor tactile, în special de către copii și cei care încearcă să împace cele două poziții anterioare, fiind departe atât de apărarea a priori al acestui fenomen cât și pe poziție anacronică. Lipsesc însă, studiile cu privire la fenomenul dat, care să descrie specificitatea impactului tehnologiilor digitale asupra copiilor foarte mici și efectele acestora din urmă pe termen scurt și lung la nivel cognitiv, corporal, la nivel identitar și relațional, părinții fiind mereu în dilema celui mai bun model de a le propune copiilor lor, cum să le utilizeze într-un mod „cult” și într-o manieră educativă, punându-și bineînțeles întrebările: Cum să le folosească? În ce scop? Cât este de corect ca un copil mic să folosească aceste dispozitive? Care sunt criteriile de alegere al aplicațiilor destinate copiilor? Care sunt strategiile educative prin care adultul să favorizeze o utilizare pozitivă a smartphone-ului sau al altor dispozitive digitale? ..., întrebări preliminare, care au activat faza de cercetare exploratorie.

Rezultate și discuții

Tehnologia „eliberează viața de sclavia spațiului și al timpului și asta este deja realitate pentru milioane de oameni. Astfel, internetul nu este doar cel mai mare spațiu public pe care umanitatea l-a cunoscut. Este un loc în care viața își schimbă calitatea și culoarea, unde trăiește anonimatul și multiplicitatea identităților, cunoașterea și ubicuitatea, libertatea plină și controlul total. Marea transformare tehnologică schimbă drepturile civile și politice, redesenează rolul puterilor publice și afectează însăși antropologia oamenilor” [18, pp. 25-29].

În aceeași ordine de idei, transformările induse de conectarea la rețele, îmbunătățește și accelerează activitățile ființei umane în multe domenii, oferind mari beneficii de relevanță. După cum susține R. Casati: „trăim încă un fel de lună de miere cu tehnologiile web și asta înseamnă că relația noastră cu ele are nevoie de un proces de adaptare, care în timp va aduce la un nou echilibru” [5, p. 52].

Fiecare mediu, de fapt, îl obligă pe cel care îl folosește, să se adapteze la el și acest proces provoacă schimbări atât în comportamente, cât și în semnificațiile atribuite diferitor utilizări ale mediului însuși, în acest sens L. Vygotsky [25, p. 90] evidențind că relația dintre om și unelte este bidirecțională: prin intermediul instrumentelor omul depășește constrângerile mediului, dar, în același timp, se schimbă și el prin folosința acestora. Acest proces nu se referă doar la cele mai recente modalități dar și la cele arhaice, introducerea scrisului, de exemplu, ne-cauzând doar un schimb senzorial [12, p. 110], dar modificând în timp sensuri și practici. Drept urmare, este binevenit să ne amintim poziția atribuită lui Socrate, în raport cu scrisul, care amintește astăzi ceea ce se întâmplă cu tehnologiile digitale, fiind considerate de mulți oameni negative și chiar periculoase pentru viitorul acestora, în special, al culturii scrise, care după platonul Socrate, răspândirea scrisului ar fi creat cunoștințe false și ar fi diminuat memoria omului, în convingerea că, spre deosebire de „vorbirea moartă” a limbii scrise, cuvântul pronunțat, viu, constă din entități dinamice, bogat în sens, sunete, muzicalitate, accent și ritm, entitate susceptibilă de a fi cunoscută mereu mult mai profund prin examenul rațional și dialogic, tăcerea statică a cuvântului scris riscând să stingă acea metodă dialogică care pentru Socrate era sufletul educației [26, p. 52].

Poziția lui L. Vygotski însă este diferită, deși împărtășește cu Socrate importanța limbii vii și al valorii dialogului în interacțiunea și dezvoltarea cognitivă, susținând că faptul de a însira în scris gândurile, permite rafinarea acestora și descoperirea unor noi modalități de raționament, în acest sens, scrisul permițându-ne să ne transferăm în interiorul persoanei, în dialectica descrisă de Socrate, care nu a putut experimenta capacitatea dialogică a limbii scrise.

Astfel, Socrate a pierdut lupta împotriva răspândirii lecturii și al scrisului, ambele, pentru că nu au fost înțelese până la capăt posibilitățile scrisului ori pentru că era imposibil să te îndepărtezi de noile forme de comunicare și cunoaștere. Prin urmare, Socrate nu a putut împiedica răspândirea cititului, exact ca noi, care nu putem preveni adoptarea celor mai sofisticate tehnologii. Și este corect așa, văzând căutarea cunoașterii de către omenire, importantă fiind concentrarea pe legătura funcționării creierului în relația lui cu lectura, luând în considerare obiecțiile lui Socrate.

Bineînțeles că această revoluție influențează inevitabil și scenariile educaționale și de instruire, forțând părinții, educatorii și profesorii să se chestioneze care este propriul lor rol cu referință la astfel de fenomen, întrucât smartphone-ul, tableta, notebook-ul sunt realități difuze, răspândite nu doar în viața adulților, ci și al tinerilor, dar mai ales a copiilor destul de mici. Prin urmare, argumentele în favoarea sau împotriva utilizării dispozitivelor digitale în câmpul educațional și pentru jocul celor mici, par să fie conectate la calitatea experiențelor copiilor cu aceste tehnologii și la valoarea experiențelor lor pentru dezvoltarea fizică, cognitivă și socioemoțională [10, p. 71], tehnologiile fiind deja prezente în mediul lor chiar de la naștere, însoțindu-le creșterea și învățarea. Deci sarcina cercetătorilor și a educatorilor constă în cunoașterea stilurilor de explorare, utilizare și al relației cu lumea tehnologică, pentru crearea unui context de învățare echilibrat, în care cei mici să se poată dezvolta armonios, între riscuri și potențialitate [11, p. 11].

Nașterea tehnologiilor tactile datează de la începutul anilor nouăzeci, dar din 2007 a început adevărata "revoluție", când Apple lansează prima versiune a iPhone-ului pe piață. Așadar, din 2010 se răspândesc noile dispozitive caracterizate de o interfață diferită decât cele anterioare, dezvoltate explicit pentru gestiunea prin atingere. Grație ecranului tactil, copiii încep să le folosească masiv, întrucât nu au nevoie de o dezvoltare determinată a coordonării oculo-manuale, putând să interacționeze cu tehnologiile mult mai înainte decât în trecut, depășind barierele de acces la noile mijloace digitale.

Prin urmare, această tendință reiterează, pe de o parte, necesitatea extinderii în toata lumea a aptitudinilor digitale la cei mici, iar pe de altă parte - urgența educației în utilizarea conștientă a dispozitivelor digitale, care, pentru a fi eficiente, trebuie să înceapă în primii ani de viață. Aceste considerațiuni confirmă faptul că și în Republica Moldova apropierea copiilor foarte mici de tehnologiile digitale este inevitabilă dar și precoce.

În contextul revoluției provocate de apariția noilor tehnologii, M. Prensky [13, pp. 1-6] a inventat expresia „nativilor digitali”, în contrast cu cea al „imigranților digitali”, pentru a evidenția oamenii care au crescut într-o societate „multiscreen”, care văd tehnologiile ca pe un element natural și nu încearcă nici un disconfort în interacțiunea cu acestea. M. Prensky se referă, în special, la cei care s-au născut în SUA după 1985. În prezent această expresie identifică generația născută și maturizată împreună cu Internetul, o generație mereu conectată la smartphone-uri și tablete. Înaintea lui, economistul american D. Tapscott [23, p. 43] a folosit expresia "generația net" pentru a indica tinerii născuți între 1977 și 1997, care erau înconjurați de jocuri video, computere portabile, Internet, din acest motiv având comportamente, atitudini și abilități cu totul diferite de generațiile precedente. Cu trecerea anilor și cu evoluția bruscă și radicală care a caracterizat lumea tehnologiilor digitale, s-au multiplicat apoi și expresiile pentru a indica generațiile care au o relație foarte diferită de cea a părinților lor. Astăzi se întâmplă să auzim generații "touch", "screen", „app” "tablet", pentru a evidenția diferite categorii de nativi digitali, în funcție de interfața disponibilă și noile practici legate de acestea. După generația x, constituită din cei născuți între anii Șaizeci și anii Optzeci, generația y, așa-zisa generație Millenials, care-i include pe cei născuți între începutul anilor 1980 și 2000, sociologii astăzi vorbesc despre generația z, făcând aluzie la cei născuți la mijlocul anilor 1990 până în 2010, pentru care lumea a fost întotdeauna fără fir. J. Quitney Anderson [14, pp. 18-19], cercetător universitar de la Elon, numește generația dată generația „Always On” (AO), generația constant online, ce nu a trăit niciodată fără Internet.

Foarte aproape de poziția lui D. Tapscott și M. Prensky este cea a lui P. Ferri [7, pp. 12-19], care susține: „acum este clar că, în noul mediu digital, în care sunt scufundați, împreună cu creșterea exponențială a interacțiunii cu instrumentele revoluției digitale, copiii de azi învață și gestionează informația și comunicarea în mod substanțial diferit de noi, predecesorii lor”.

În sprijinul poziției sale, P. Ferri citează rezultatele unei cercetări Oese-Pisa, care ar scoate în evidență impactul noilor mijloace asupra proceselor sociale și cognitive, în cartea „Copiii noi” [8, p. 76], continuând cu reflecții asupra „diversității”, cu care nativii digitali, „noua specie pe cale de apariție” [6, p. 89], văd și construiesc lumea, explicând acea interacțiune a copiilor cu mediul digital, care a cauzat „mutații antropologice”, care îi face să gestioneze informația diferit de predecesori, imigranții digitali, aparținători ai culturii gutenberghiene.

În particular, „noii copii”, "trăiesc într-o lume cu manifestări reale și în una digitală, care sunt indisolubil împletite între ele” și calea lor de însușire a noilor mijloace se dovedește a fi independentă și adesea „disonică” față de cea a adulților. După P. Ferri, „nativii digitali cresc, învață, comunică și socializează în acest nou ecosistem, trăind în lumea digitală, precum și în lumea „prezentă”, unde dezvoltă noi identități, noi reprezentări, metode de cunoaștere și de experiență cu lumea” [8, p. 76]. Pe când imigranții digitali, trăiesc această tranziție într-un mod contradictoriu, fascinați de tehnologiile digitale și în același timp speriați de pierderea referințelor culturale care i-au însoțit de mult timp în existența lor, forțați, însă, să constate schimbarea și să se adapteze la noua „cultură participativă” [9, pp. 90-108]. În aceeași ordine de idei, P. Ferri evidențiază că „noii copii” au o adevărată și proprie inteligență digitală, care se dezvoltă datorită plasticității neuronale a creierului: „asistăm la nașterea unei noi specii de *Homo sapiens: Homo*

sapiens digitalis" [8, p. 76] și de aceea este important ca părinții, împreună cu instituțiile educaționale să se angajeze să-și învețe copiii să folosească tehnologiile digitale - abilități-cheie, necesare pentru a se adapta în mod flexibil la o lume în rapidă schimbare.

Opusă sau discordantă se dovedește în schimb poziția lui P. Rivoltella [16, pp. 567-571], care face parte din dezbaterile asupra abilităților digitale ale tinerei generații și care nu este de acord cu teoriile lui M. Prensky [13, p. 1-6] și ale lui P. Ferri [6, p. 89]. Potrivit lui P. Rivoltella [17, p. 90], societatea postindustrială este, fără îndoială o societate informațională sau informativă [19, pp. 151-169], a cunoașterii, care necesită abilități specifice de la indivizi [9, pp. 90-108], care se dezvoltă prin interacțiunea continuă cu noile mijloace digitale. Acest lucru, însă, potrivit autorului, nu ar conduce la o tranziție spre o nouă generație de subiecți.

În susținerea declarațiilor sale, P. Rivoltella citează, la rândul său, studii majore [21, p. 72] conform cărora, toate acestea necesită sute de mii de ani pentru schimbări cu adevărat revoluționare pe plan neuroanatomic, precizând ce se înțelege când vine vorba de plasticitatea creierului. După P. Rivoltella, „progresul neuroștiinței oferă oportunități extraordinare, dar ascunde și niște riscuri: riscul de a crede că pe baza neuroștiințelor se poate explica tot, acel risc de a crede că poți fi capabil de a înțelege reduționist individul, plecând de la procesele biochimice și electrice, care intervin între neuronii săi și riscul de a genera o altă neuromitologie”. Savantul concluzionează cu reflecții, declarând că, în opinia sa, „perspectiva corectă a didacticii, trebuie să considere diferitele limbi, inclusiv pe cele digitale, doar ca pe o specie de tastatură cognitivă, care se face accesibilă și practicabilă pentru elevi” [22, pp. 116-126].

Totodată, între poziția lui P. Ferri și cea a lui P. Rivoltella este plasată și cea a lui G. Riva [15, p. 36], care este de acord cu primul că „în momentul în care copilul utilizează masiv mijloacele digitale, devine capabil să utilizeze tehnologia în mod intuitiv, procesele sale cognitive și sociale schimbându-se”, în timp ce cu cel de-al doilea împărtășește ideea nativilor digitali, care nu sunt o „discontinuitate generațională”, întrucât „nu toți copiii, adolescenții și adulții tineri de astăzi sunt capabili să folosească tehnologiile într-un mod intuitiv”. După G. Riva „un nativ digital nu este acel cineva care de la naștere este capabil să folosească tehnologiile noi, ci mai degrabă acel care știe să le folosească intuitiv, fără efort”. Acest lucru nu se întâmplă pur și simplu, ci doar dacă investești o perioadă semnificativă de timp în interacțiunea cu aceste mijloace. În acest sens, se poate deveni nativ digital la cincizeci de ani, așa cum nu poți fi și la douăzeci. Deci, potrivit lui G. Riva, „mijloacele digitale sunt mereu generatoare de schimbări” [15, p. 36], obligând oamenii ce le utilizează, să se adapteze la propriile caracteristici. Și atunci când acest lucru se întâmplă, subiectul se schimbă, atât la nivel individual, cât și social. În lumina acestor reflecții, G. Riva [15, p. 38], susține că expresia "nativi digitali" include în realitate măcar patru sau chiar mai multe generații de tineri: generația „text”, care se referă la cei născuți la jumătatea anilor Șaptezeci, fiind primii care utilizează mijloacele tehnologice ca instrument avansat de comunicare; generația „web”, careia îi aparțin cei născuți la mijlocul anilor Optzeci, fiind pionierii web-ului, ca instrument de acces multimedial la informare; generația „social mass-media”, primii care au folosit web 2.0, ca instrument expresiv și relațional, care îi include pe cei născuți la mijlocul anilor Nouăzeci și generația „touch”, făcând referire la cei născuți după 2007, capabili să interacționeze eficient cu dispozitivele bazate pe interfața tactilă, fără bariera lingvistică, care fusese multă vreme principalul obstacol în calea de acces la tehnologii din partea celor mici.

Tot în acest context, de o importanță deosebită sunt reflecțiile relative cu referință la capacitatea de a recunoaște și de a trăi emoțiile, prin două efecte importante: pe de o parte, emoțiile resimțite în timpul utilizării multor conținuturi media sunt „dezincarnate”, sunt „în corpul meu,

dar nu vin din corpul meu", iar pe de altă parte, predominant, în comportamentele sociale ale nativilor digitali se relevă deseori acel analfabetism emoțional. Paralel cu aceste considerațiuni, G. Riva [15, pp. 35-38], răspunde celor care se întreabă dacă este adecvat a experimenta tehnologiile digitale la copiii foarte mici, făcând referire la informațiile cuprinse în Raportul Academiei de Științe franceze [1, p. 78] unde se subliniază că utilizarea tabletelor și a smartphone-urilor poate fi pozitivă pentru ei, atâta timp cât folosesc aplicații interactive, cu condiția timpului limitat și o utilizare sub supravegherea adulților de referință.

În această dezbateră, D. Buckingham [3, p. 123], plecând de la afirmarea teoreticianului cultural australian M. Wolf [26, p. 52], unde „generațiile nu mai sunt definite de război sau crize economice, ci sunt definite de cultura mediatică”, se întreabă care sunt circumstanțele care pot susține o asemenea afirmație. După D. Buckingham [3, p. 123], luând în considerare și cercetarea lui D. Tapscott [23, p. 43] în favoarea ideii unei generații digitale care, spre deosebire de cei care au precedat-o par a fi înzestrați cu o relație intuitivă și spontană cu tehnologia digitală: „pentru mulți copii utilizarea noilor tehnologii este naturală ca și respirația”, autorul afirmă că „ca și alte forme de retorică, folosite pentru a vinde, cea a „generațiilor digitale” este în mod clar o încercare de construcție a obiectului despre care se pretinde a vorbi. Reprezintă nu o descriere a ceea ce sunt copiii sau tinerii, ci un set de imperative legate de ceea ce ei ar trebui să fie sau ar trebui să devină” [2, p. 91]. D. Buckingham evidențiază că „schimbările tehnologice ne afectează, într-o măsură mai mare sau mai mică, pe toți, dar efectele tehnologiei depind substanțial de modul în care le folosim și pentru care scopuri. Iar acești doi factori se schimbă semnificativ în interiorul aceleiași grupe de vârstă, precum și între subiecții de vârste diferite. Deci ideea unei generații „digitale”, adică a unei generații definite prin raportul cu tehnologia, riscă în mod clar atribuirea unei puteri absolute acestor tehnologii.

Așadar, după cum se poate vedea din cele descrise mai sus, întrebarea cea mai importantă nu consistă în a găsi cea mai bună expresie pentru a defini nativii digitali, dar în înțelegerea modului în care schimbările care s-au produs de-a lungul anilor, influențează maniera lor de a gândi, de a învăța, de a-și percepe propria identitate și de a experimenta relațiile lor cu adulții. Astfel, cele mai frecvente întrebări în acest sens sunt: Ce se schimbă în mintea nativilor digitali? Mijloacele digitale pot modifica schemele cognitive ale oamenilor? Pot oare altera capacitatea de percepție și de exprimare ale emoțiilor? Care este rolul instituțiilor educaționale la această etapă de schimbare?

În acest sens, analiza literaturii de specialitate a relevat existența opiniilor diferite, adesea opuse, în ceea ce privește efectele, pe care tehnologiile digitale le pot produce asupra ființelor umane, în special asupra copiilor. După primii ani, caracterizați de un entuziasm necritic și celebrarea potențialului cognitiv, educațional și participativ oferit de tehnologii, a luat naștere, așa cum s-a mai întâmplat în trecut cu televizorul, un val de literatură „împotriva” tehnologiilor digitale, cu referire la efectele negative, pe care acestea le pot avea asupra copiilor [24, p. 35]. Dar ceea ce se observă însă, nu este un fenomen nou, ci mai degrabă un proces inevitabil. Este vorba despre așa-numiții „tehnofobi”, care argumentează fără nici o umbră de îndoială că tehnologiile digitale, internetul și rețelele sociale provoacă daune ireparabile pentru umanitate, în special asupra noilor generații, sugerând evitarea sau cel puțin amânarea contactului acestora cu copiii, sperând, în unele cazuri, acea reîntoarcere anacronică în trecut.

Jurnalistul și scriitorul N. Carr [4, p. 42], după ce a descris că lumea a fost „conectată” și „cablată” de trei ori, de către T. A. Edison și de companiile electrice, apoi telefonice și, mai nou, de rețeaua web, a analizat consecințele economice și sociale ale creșterii Internet-ului și al noilor

tehnologii, susține că rețelele provoacă diminuarea capacității de concentrare, de contemplare, împreună cu schimbările modului de a citi și de a gândi, dând un nou sens al sinelui. Citând-o pe M. Wolf [26, p. 52], autorul afirmă că noi nu suntem doar ceea ce citim, dar suntem și ceea ce cum citim, plasticitatea creierului uman, favorizând potrivit lui N. Carr, procesul de adaptare a modului de a gândi la noile tehnologii. Aceste reflecții au fost aprofundate în lucrarea: „*Internetul ne face proști? Cum ne schimbă tehnologia creierul nostru*”, declanșând o dezbatere aprinsă, care a divizat experții în acest domeniu. Mai exact, N. Carr susține că cele mai grave prejudicii, rezultate din utilizarea mijloacelor digitale sunt cu privire la afectarea gândirii abstracte și al memoriei de lungă durată, remarcând că: „atunci când suntem în mod constant distrași, având tendința de a fi mai mult online, creierul nostru nu poate crea conexiuni neuronale puternice și expansive, care să ofere profunzime și un caracter distinctiv gândirii noastre. Noi devenim simple unități de prelucrare ale semnalelor, care conduc rapid fragmente de informații primite sau ieșite din memorie” [4, p. 42].

Făcând referire la cercetările neurofiziologice și neuroștiințifice, autorul listează prejudiciile pe care Internet-ul le provoacă asupra creierului uman: „timpul angajat pe Web, care-l înlocuiește complet pe cel al lecturii, dedicându-ne mai mult schimbului de mesaje, în loc să compunem propoziții și paragrafe și sărind de la un link la altul, slăbește circuitele neuronale, care încet cu încetul se fac bucăți” [2, p. 91].

Conform autorului, faptul că oamenii în permanență țin în mână smartphone-ul și în mod constant sunt conectați la rețelele sociale, face ca creierul să devină bombardat de distrageri și întreruperi continue, în consecință atenția devenind fragmentară, capacitatea de gândire suferind profund, iar memoria fiind și ea alterată enorm. De aceea pentru a evita consecințele negative sus menționate, N. Carr sugerează să nu devenim sclavii telefoanelor mobile, ci să folosim timpul mai mult pentru plimbare, citit, ascultat muzică, vorbit cu oamenii, fără a verifica constant mesajele.

În același context, acest fenomen a fost accentuat de R. Simone într-un mod dramatic, prin convergența mai multor mijloace în unul singur. Autorul susține că mass-media a activat *procesul de exactitate*, termen împrumutat din biologie, pe care-l explică astfel: „funcții și nevoi înainte inexistente, ies la suprafață și devin chiar urgente, de îndată ce devine disponibil un mijloc tehnic capabil să le satisfacă, modernitatea tehnologică a dat naștere „la o exactitate gigantică a speciei” [20, p. 78], în sprijinul acestei declarații R. Simone enumerând modificările pe care le-au suportat mediul și comportamentele: obiecte și utilizări care au dispărut și sunt în declin, gestualitate modificată, conduite sociale schimbate de utilizarea tehnologiilor (se minte mai mult prin e-mail decât în interacțiuni directe, se folosește un limbaj mai puțin controlat, utilizând mass-media), utilizarea resurselor media într-un mod obsesiv-compulsiv și mult vestita democrație generată de net, care este mai mult aparentă, decât substanțială.

După R. Simone, câteva din aceste transformări pot fi considerate achiziții pentru noosferă, pe când altele trebuie tratate ca pierderi sau pericole. Totuși, ceea ce nu poate fi negat, este faptul că „ne aflăm în centrul unei furtuni culturale fără precedent, pentru care nimeni nu poate prevedea rezultatul” [20, p. 78], susținând ca noi trăim a treia fază a istoriei modului în care se formează cunoașterea speciei umane (prima coincide cu inventarea scrisului, iar a doua cu cea a presei).

Concluzii.

În concluzie, în baza cercetării realizate, putem afirma faptul că utilizarea dispozitivelor tehnologice reprezintă un subiect ce necesită investigat cu multă rigoare și prudență, mai ales cu referință la dieta digitală a celor micuți, care trebuie echilibrată atât la nivel cantitativ cât și la nivel

calitativ, pentru a le oferi porția rațională de conținuturi adecvate vârstei lor. În acest sens, cercetarea va fi orientată în continuare spre identificarea celor mai bune practici educaționale, pe care le vom sugera și recomanda educatorilor, părinților, pentru a ghida micuții digitali în contextul aplicațiilor complexe și variate, destinate lor, în speranța definirii strategiilor conștiente, capabile să răspundă congruent la provocările societale, marcate de revoluția digitală.

Referințe bibliografice

1. Bach, J. F., Houdé, O., Léna, P., Tisseron, S. *L'enfant et les écrans. Un Avis de l'Académie des sciences. Institut de France*, Paris: Le Pommier, 2013, p. 78.
2. Battro, A., Denham, P. J. *Verso un'intelligenza digitale*. Milano: Ledizioni, 2007, p. 91.
3. Buckingham, D. *Media Literacy per crescere nella cultura digitale*. Roma, 2013, p. 123.
4. Carr, N. *Internet ci rende stupidi? Come la rete sta cambiando il nostro cervello*. Milano: Raffaello Cortina, 2011, p. 42.
5. Casati, R. *Contro il colonialismo digitale. Istruzioni per continuare a leggere libri*. Roma-Bari: Laterza, 2013, p. 52.
6. Ferri, P. *E-learning. Didattica, comunicazione e tecnologie digitali*. Milano: Mondadori, 2005, p. 89.
7. Ferri, P. *Nativi digitali*. Milano: Bruno Mondadori, 2009, pp. 12-19.
8. Ferri, P. *I nuovi bambini*. Milano: Bur, 2014, p. 76.
9. Jenkins, H. *Culture partecipative e competenze digitali. Media education per il XXI secolo*. Milano: Guerini & Associati, 2010, pp. 90-108.
10. Mantovani, S., Ferri, P. *Bambini e computer. Alla scoperta delle nuove tecnologie a scuola e in famiglia*. Milano: Etas, 2015, p. 71.
11. Mantovani, S., Ferri, P. *Digital kids. Come i bambini usano il computer e come potrebbero usarlo genitori e insegnanti*. Milano: Etas, 2008, p. 11.
12. Ong, W. J. *Oralità e scrittura*. Bologna: Il Mulino, 1984, p. 110.
13. Prensky, M. Digital natives, digital immigrants. NCB University Press, 9 (5), 2007, pp. 1-6.
14. Quitney Anderson, J., Rainie, L. *Millennials will benefit and suffer due to their hyperconnected lives*. Washington DC: Pew Research Center, 2012, pp. 18-19.
15. Riva, G. *Nativi digitali. Crescere e apprendere nel mondo dei nuovi media*. Bologna, 2014, p. 36-38.
16. Rivoltella, P. C. *Crescere nella società multischermo*. In: Tisseron S. *Diventare grandi all'epoca degli schermi digitali*. Brescia: La Scuola, 2016, pp. 567-571.
17. Rivoltella, P. C. *Media education. Idea, metodo, ricerca*. Brescia: La Scuola, 2017, p. 90.
18. Rodotà, S. *Persona, libertà, tecnologia. Note per una discussione*. In: *Diritto, Questioni Pubbliche*, n. 5, 2005, pp. 25-29.
19. Sawyer, R., Chen, G. M. *The impact of social media on intercultural adaptation*. In: *Intercultural Communication Studies*, 21(2), 2007, pp. 151-169.
20. Simone R. *Presi nella rete. La mente ai tempi del web*. Milano: Garzanti, 2012, p. 78.
21. Small, G. W. *iBrain: Surviving the technological alteration of the modern mind*. New York: Collins Living, 2008, p. 72.
22. Small, G. W., Moody, T. D., Siddarth, P., Bookheimer, S. Y. *Your Brain on Google: Patterns of Cerebral Activation during internet Searching*. In: *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 17(2), 2007, pp. 116-126.
23. Tappscott, D. *Growing up digital. The Rise of the Net Generation*. New York, 1999, p. 43.
24. Turkle, S. *Insieme ma soli. Perché ci aspettiamo sempre più dalla tecnologia e sempre meno dagli altri*. Torino: Codice Edizioni, 2012, p. 35.
25. Vygotskij, L.S. *Immaginazione e creatività nell'età infantile*. Roma: Editori Riuniti, 1973, p. 90.
26. Wolf, M. *Proust e il calamaro. Storia e scienza del cervello che legge*. Milano: Vita e Pensiero, 2009, p. 52.

ASPECTE ALE ETICII PEDAGOGICE LA MAESTRUL ION DAGHI

Elena MADAN

Universitatea Tehnică a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Elena Madan, email: elena.madan@dip.utm.md

ASPECTS OF PEDAGOGICAL ETHICS AT MASTER ION DAGHI

Abstract: *At present, in the Republic of Moldova, in all pre-university and university educational institutions where objects are taught in fine arts, especially decorative composition, teachers use programs and textbooks developed by the well-known pedagogue plastic artist, associate professor ., PhD in pedagogy Ion Daghi. According to these programs, manuals were also developed. The aspects of pedagogical ethics at master Ion Daghi are focused on the needs of students to assimilate artistic qualities that can be achieved only if it is based on a methodology set out according to the consecutive-successive principle of mastering the content of plastics. During the study and acquisition of the teaching material, the disciples, attracted by the desire to perform practical works in synthesis with scientific theory, notice how their logical thinking gradually evolves, as well as the slow formation of the taste for beauty.*

Keywords: *Ion Daghi, fine arts, methodology, system, textbooks, educational institutions*

Rezumat: *La noi în prezent, în R. Moldova, în toate instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar în care se predau obiectele la arta plastică, îndeosebi compoziția decorativă, profesorii se folosesc de programele și manualele elaborate de cunoscutul pedagog artist plastic, conf. univ., dr. în pedagogie Ion Daghi. Conform acestor programe au fost elaborate și manuale. Aspectele eticii pedagogice la maestrului Ion Daghi sunt centrate pe necesitățile studenților de a asimila calități artistice ce pot fi înfăptuite numai dacă se sprijină pe o metodologie expusă după principiul consecutiv-sucsesiv de însușire a conținutului mijloacelor plastice. În timpul studierii și însușirii materialului didactic, discipolii, atrași de dorința de a efectua lucrări practice în sinteză cu teoria științifică, sesizează cum evoluează treptat gândirea lor logică, precum și formarea lentă a gustului de frumos.*

Cuvinte cheie: *Ion Daghi, artă plastică, metodologie, sistem, manuale, instituții de învățământ*

Când a fost conceput acest articol, maestrul Ion Daghi era activ în toate direcțiile sale de manifestare ca pedagog și pictor. Cuvintele de introducere erau următoarele: "Aniversarea vârstei onorifice de 85 de ani, (16 august) a maestrului Ion Daghi, ne oferă un deosebit prilej de a ne aduce aminte de activitatea sa creatoare în calitate de pictor, monumentalist și pedagog. Timp de 60 de ani s-a manifestat la un nivel profesionist în mai multe direcții creative, care au avut un impact prețios în promovarea culturii naționale." Dar la darea spre publicare a acestui articol, din păcate, trebuie să constatăm, căci dumnealui nu mai este printre noi (d. 26.05.2022). Orice plecare din viață este o durere enormă pentru rude dar și pentru cei apropiați. Am avut prilejul de-al cunoaște

foarte aproape, activând împreună în calitate de colegi, mai mult de 15 ani, la Universitatea Tehnică a Moldovei, Departamentul Design Industrial și de Produs, de asemenea am lucrat împreună la realizarea unor manuale, albume și monografii de-ale maestrului Ion Daghi. Îi sunt foarte recunoscătoare pentru timpul petrecut împreună, cât și pentru experiența sa profesională care a încercat prin diverse metode de a o aduce tinerilor specialiști.

Activitatea sa creatoare nu poate să nu inspire și să nu producă admirație. Procesul de activitate a artistului I. Daghi debutează odată cu absolvirea Școlii de Arte Plastice din or. Chișinău (1960), în calitate de tânăr pedagog la Școala-internat N.1 din or. Râbnici, concomitent continuând să facă pictură de șevalet, ulterior participând la diverse expoziții personale și de grup, republicane și internaționale. Din acele timpuri datează primele lucrări din ciclul "Eminesciana plastică", care sunt de o mare rezonanță internă și internațională, câteva fiind prezentate în Fig.1, Fig.2, Fig.3.[1]

Fig.1
Picături nostalgice/
90 x 70 pânză, ulei 2010

Fig.2
Oaza cosmică/
100 x 100 pânză, ulei 2011

Fig.3
Copilărie/
85 x 80 pânză, ulei 2010

După absolvirea studiilor superioare la Institutul Industrial de Arte Plastice, în prezent Academia de Arte și design, or. Harkov, Ucraina (1967) se afirmă ca un bun monumentalist atât în țară cât și peste hotare (Rusia, Ucraina). Putem menționa câteva lucrări valoroase în pictura parietală precum "Civilizație" (Sala Biosferei a Muzeului de Etnografie și Istorie Națională, Chișinău)(Fig.4), pictura "Tăria viței de vie" (Tiraspol, Muzeul Fabricii de Vinuri și Coneacuri "Kvint") (Fig.5), mozaic bizantin "Sala Voievozilor" (Școala "Meșterul Manole", Chișinău) (Fig.6), mozaic bizantin "Sfânta Treime" (Frontonul bisericii Sf. Nicolaie, or. Basarabeasca) (Fig.7)[2].

Fig.4
"Civilizație" din Sala Biosferei, Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Fig.5
"Tăria viței de vie",
pictură parietală, muzeul de vinuri și coniacuri "Kvint", or. Tiraspol, R.Moldova

Fig.6
Sala Voievozilor,
Școala de Arte și Meșteșuguri "Meșterul Manole", Chișinău

Fig.7
"Sfânta Treime", mozaic bizantin, frontonul bisericii Sf. Nicolaie, or. Basarabeasca, R.Moldova

În 1980 Ion Daghi este primit ca membru titular în Uniunea Artiștilor Plastici din R. Moldova cu schițe și lucrări monumentale. Din același an activează la Institutul Pedagogic de Stat “Ion Creangă”, catedra “Arte plastice și desen liniar” fiind și autor a programelor la disciplina “Arta decorativă”. În 1989 susține (la Moscova) teza de doctorat în pedagogie cu o temă de cercetare în instruirea artistică prin arta plastică. Tematica data fiind dezvoltată, a fost reflectată la mai multe Conferințe și Simpozioane Naționale și Internaționale. Fiind preocupat de principiile de formare consecutive a gândirii creatoare a tinerilor începători, propune însușiri metodice consecutive și acumulării treptate a cunoștințelor teoretice și practice în procesul de învățământ. Ion Daghi, activând deja la Universitatea Tehnică a Moldovei, la Departamentul “Design Industrial și de Produs” în ultimii 20 de ani este autor a mai multor manuale precum sunt “Compoziția decorativă frontală”, “Compoziția decorative volumetrică” ș.a. (Fig.8, Fig.9)

Fig.8
Monografii, albume, curricule, manuale realizate de maestrul Ion Daghi

Fig.9

În ultimul timp maestrul Ion Daghi, își propunea să promoveze propriul sistem de predare la care a lucrat cu atâta ardoare practic o viață. Sistem preluat de unele instituții de învățământ și de peste hotarele țării (România, Ucraina, Turcia). Ion Daghi a lucrat intens în ultimii 2 ani la manualul său “Sistema metodologică de pregătire a specialiștilor în design și arte decorative”, care din păcate a rămas nefinisat, dar cu precădere merită să fie tipărit și să se regăsească în biblioteca oricărui specialist în design și în arte decorative.

Într-un interviu realizat cu dumnealui la sfârșit de noiembrie 2022, au fost prezentate mai multe aspecte și etape de formare a sistemului propus. Mai întâi au fost descrise 3 etape, care prezintă perioadele de formare a maestrului ca specialist și formarea sistemului metodologic prin depistarea etapelor de pregătire a specialiștilor. Și cum menționa maestrul: “Orice sistemă se naște la timpul ei, datorită anumitor condiții prielnice. Autorul poate doar să o ajute descoperind a ei existență prin anumite acțiuni și interpretări de cercetare practică.” Astfel maestrul mi-a descris cele 3 etape:

1 etapă – Ion Daghi, fiind încă la școala de pictură Repin, acum colegiul Plămădeală, a realizat broșura Mijloace de realizare a compoziției – unde a fost pusă baza sistemului metodologic de predare. Atunci au apărut primele programe la obiectele didactice de specialitate; când fiecare temă, cu timpul, își găsea locul ei după conținut, valoarea și capacitatea senzorială de a fi însușită și fixată de autor prin străduința lui de a o demonstra (explica) corect în toate cazurile de

corespondere cu întrebările ce stăteau în fața sistematizării lor încă răzlețe. Paralel se studiau cărți cu tematica predării compozițiilor și coloristicii de autori diferiți care se puteau găsi pe timpurile celea. Această perioadă fiind în stadiu de germinare, este considerată de către maestrul Ion Daghi, un prag de salt pentru următoarele perioade de perfecționări mai abundente în cercetări și investigații științifice demne spre a oferi tinerilor, repere în asigurarea profilului lor de specialiști în arte decorative și design, care permitea aprofundarea cunoștințelor într-o instituție superioară de învățământ.

2 etapă - începe cu deschiderea la Institutul Pedagogic de Stat "Ion Creangă", catedra "Arte plastice și desen liniar" fiind și autor a programelor la disciplina "Arta decorativă". Sistema a început să arate aspectul ei de sistemă. A trezit interesul perfecționării principiilor didactice și orientarea acestora spre cercetări științifice, teoretice și practice la un nivel mai vast internațional. S-a ajuns la concluzia că discipolii în procesul pedagogic sunt datori să se înarmeze cu cunoștințe să însușească principiile, legitățile, metodele și procedeele avute în arsenalul bagajului lor de informații, dirijate de gândirea logică, interpretate artistic, sub potențialul voinței psihologice, prin conștientizarea percepției vizuale, finețea gustului estetic în zvâcnirea spiritului lăuntric al sufletului – într-un cuvânt, activitate creatoare. Studiile superioare sunt pentru a pregăti specialiști profesioniști, personalități nu meseriași. Originalitatea descoperirii didactice este centrată pe necesitățile studenților de a asimila calități artistice ce pot fi înfăptuite numai dacă se sprijină pe o metodologie expusă după principiul consecutiv-sucsesiv de însușire a conținutului acestui artistism excelent. De aceea pentru a porni pe această cale lungă de activitate artistică este necesar de a urma anumiți pași, ce are menire de a aduna într-un format toate elementele compoziționale; prin contrastarea lor, valoarea spațială a formelor, substractarea culorilor și generalizarea artistică în scop de generalizare totală a întregului compozițional armonios. În ierarhia mijloacelor de realizare – cele artistice țin rangul superior, fiind legate organic prin toate cele șapte facultăți ale omului, implicarea cărora denotă acumularea capacităților artistice. Aceste facultăți de conținut artistic, polivalent, prezintă: bogăția bagajului de cunoștințe, efectul percepției vizuale, energia gândirii creatoare, finețea gustului estetic, potențialul voinței psihologice, rafinamentul dibăciei mâinilor și sentimentul spiritual al sufletului. Toate acestea facultăți ale omului de creație sunt ca să asigure eficacitatea pe termen lung ca instrument de referință în continuă a cadrelor noi de specialiști în design și arte decorative.

3 etapă - când sistema cunoaște nu numai arta decorativă și designul dar cunoaște cum se predă bazele compoziției în design (aceasta și fiind esența), apărând până la susținerea tezei de doctor, înainte de anii 90 ai sec.XX. Studenții pe parcursul studierii și însușirii a bazelor compoziției în design și arte decorative, coloristica, artistismul, stilizări și frize ornamentale, crearea formelor, metode și procedee – toate bine aranjate consecutiv într-o ordine succesivă se adună în memorie, de unde în orice moment le poți utiliza cu încredere la orice ocazie. Toate acestea facultăți pozitive constituie un arsenal bogat spiritual – cultural pentru viitorul profil de specialist în bazele compoziției, în design și arte decorative.

Lucrările practice sunt destul de necesare. Ele îl fac pe discipol să devină mai încrezut în ceea ce făurește, să obțină exigență și liniște sufletească de la îndeplinirea lucrărilor didactice preliminare aflându-se în creștere împreună cu Sistema metodologică de care depinde. Se cuvine de a relata că în timpul studierii și însușirii materialului didactic, discipolii, atrași de dorința de a efectua lucrări practice în sinteză cu teoria științifică, sesizează cum evoluează treptat gândirea lor logică, precum și formarea lentă a gustului de frumos, util și necesar oricărui om de rând cu lumea. Sistema propusă de d-l Daghi a fost practică în cei 20 de ani cât a predat la UTM.

Maestrul și pedagogul Ion Daghi, de asemenea propune mai mulți pași pentru devenirea unui specialist, spunând că: "Cele mai complicate, greu de obținut sunt mijloacele artistice care dispun de mai multe nivele de însușire în timp. Primul nivel ține de etapa întâia a primului semestru: compunerea în foaie, construirea, contrastarea, modularea, gama etc. În a doua etapă a semestrului mijloacele artistice cer o gândire cu mult mai concentrată, mai responsabilă, când studenții se vor întâlni cu legitățile de construire a compozițiilor plastice. Pe lângă toate acestea fiecare profesor, student, discipol trebuie să se conducă în studierea materialului didactic de mai multe principii generale precum urmează: 1) de la simplu la compus; 2) de la ușor și mai puțin de învățat spre mai greu și mai mult de însușit; 3) de la studierea generală a conținuturilor la cea particulară și invers; 4) de formare consecutivă a gândirii creatoare prin coerența organică dintre sentiment, logică și dexteritate; 5) creșterea acumulării cunoștințelor și consolidarea lor prin efectuarea exercițiilor practice; 6) cosubordonarea reciprocă a teoriei și practicii orientată după spusele lui Leonardo da Vinci: adresează - te mai întâi teoriei, iar mai apoi practicii, generată de această teorie; 7) după potențialul voinței psihologice de a munci prin concentrarea factorilor spirituali de atenție, răbdare, dragoste, plăcere și făurire; 8) conform formării optime a atitudinii tânărului specialist față de natură, om societate, cultură, istorie, religie etc.; 9) de îmbogățire multilaterală și formare a gustului estetic prin însușirea tuturor caracteristicilor de a înfăptui artistic orice lucrare de artă decorativă și design."

Analizând lucrările scrise ale maestrului Ion Daghi, putem vedea o succesiune logică, consecutivă a materialului didactic pentru formarea tânărului specialist. Dumnealui înțelegea foarte bine rolul și funcțiile cărții, care sunt foarte bine redate și prezentate la cercetătorul Sergiu Luca (Fig.10). Având "funcțiile de conceptualizare și manipulare, informativă și istoriografică, gnoseologică și formativă, de socializare și praxiologică, axiologică și teologică ce au posibilitatea de a umaniza omul." [3, p.50]

Maestrul Ion Daghi pentru formarea abilităților tinerilor creatori, publică încă în 1983 broșura "Закономерность ритма в построении орнаментальной композиции" [4]; după, în 1985 "Программа самостоятельных занятий "Основы декоративного искусства"" [5]; iar în 1991 "Conceptia curriculară de instruire și educație la arta plastică" [6], după care a mai urmat în 1998, 2000 câteva *Curricule școlare* [7], [8] și desigur, în legătură cu intensificarea orientării profesionale a elevilor, și fiindcă o atenție deosebită a început să se acorde studierii artei decorative publică în 1993 broșura "Mijloacele de realizare a compoziției decorative frontale (ediția 2)" [9] care avea scop "dezvoltarea capacității de gândire plastică la elevi, sporirea nivelului de cunoștințe din domeniul artelor plastice, cultivarea gustului estetic și culturii artistice a lor." [9, p.2]

După cum se știe la noi în prezent, în R. Moldova, în toate instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar în care se predau obiectele la arta plastică, îndeosebi compoziția decorativă, profesorii se folosesc de programele și manualele elaborate de cunoscutul pedagog artist plastic, conf. univ., dr. în pedagogie Ion Daghi. Conform acestor programe au fost elaborate și manuale. Ultimele sale manuale "Compoziția decorativă frontală" [10] editată în anul 2010 și

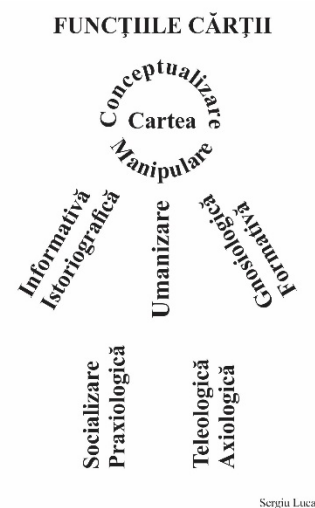

Fig.10
Funcțiile cărții

"Compoziția decorativ volumetrică"[11] în anul 2013, inclusiv "Artistic"[12] anul 2011, au o valoare imensă în dezvoltarea tinerilor specialiști. În acestea pe scurt se explică morfologia limbajului plastic de exprimare – care constituie exact conținutul ce determină gramatica acestui obiect de mare importanță nu numai pentru profesorii angajați, în munca de mare importanță, nu numai pentru plasticieni, teoreticieni, designeri, dar și pentru toți receptorii de frumos, amatori și mulți alții cointeresați de problemele ce se cer rezolvate azi în cultura artistică a oamenilor prin intermediul artelor plastice. [13, p.16]

În ultimele manuale concepția educației plastice prevede: pentru clasele primare studierea mijloacelor primordiale de antrenament în limbaj plastic cu scopul de a însuși particularitățile lor tehnice, îndeplinind exerciții practice; în veriga gimnazială ei trec la o treaptă mai avansată, studiind terminologia, cultura artistică de percepere și redare a ideilor în limbaj plastic. Se pune reperul imaginației, fanteziei individuale și începutul formării gândirii creatoare; ajungând la treapta liceală și de colegiu esența studierii activităților plastice se sprijină pe transpunerea ideilor în material, realizând anumite sarcini de diverse reprezentări plastice. Se încearcă confecționarea lucrărilor decorative și de design în diverse materiale (tapiserie, ceramică, metal, lemn etc.). Discipolii fac cunoștință cu istoria artelor plastice, etnografia, estetica, designul etc.[13, p.16]

În veriga superioară, tinerii pe lângă însușirea principiilor creativităților artistice vor deprinde metodele de sintetizare a spontaneității cu legitățile și teoriile științifice de procreare a lucrărilor practice. În acest context concepția nouă confirmă faptul că marile personalități ale civilizației umane precum Aristofan, Leonardo da Vinci, Goethe, Schiller, Moliere, Duhrer etc. – nu sunt numai mari maștri ai artei, dar și mari investigatori ale enigmelor ei. Putem spune cu siguranță că prin intermediul studierii și însușirii a teoriei științifice a materialului didactic inclus în manualele mai sus indicate, tinerii au toată șansa să obțină cunoștințe sănătoase de reper în instruirea artistică, formarea gustului estetic și a gândirii creatoare. [13, p.16]

Viitorii specialiști care tind să însușească bazele compoziției în design trebuie să înțeleagă că de la ei se cere o pregătire excepțională în cunoașterea sigură a celor trei piloni de bază ce constituie fundamentul Sistemii metodologice noi: dezvoltarea gândirii creatoare, formarea gustului estetic și pregătirea cu siguranță a unei personalități creatoare în design și arte decorative. Numai prin teorie și practică se pot distinge soluții întru rezolvarea problemelor stringente ce stau în fața culturii naționale și a civilizației umane în ansamblu

Sperăm că materialul didactic realizat de maestrul Ion Daghi va fi valabil pentru procesul de studiu în multe instituții de învățământ și pe un termen destul de îndelungat nu numai la noi dar și peste hotare; fiindcă se bazează pe cele mai puternice facultăți ale omului: spirituale, psihologice, energetice, vizuale, mintale, senzoriale și lucrătoare. Ele niciodată nu vor fi diminuate, nici învechite, deoarece țin de eternitatea culturii civilizației umane, de teoria științifică și practică empirică fără de care este imposibil de atins vreun obiectiv oarecare.

Referințe bibliografice:

1. Daghi, I. *Eminesciana plastică:(ciclul filosofic), L'Eminescienne plastique: le cycle philosophique*, Chișinău: Universul, 2015
2. Doctoreanu, I. *Ion Daghi, Pictor, Pedagog, Monumentalist*, Chișinău: 2012
3. Luca, S. *Rolul cărții în formarea elitei societății*. În Studii culturale. Vol.2, 24 septembrie 2020, Chișinău: Editura Fox-Trading SRL, 2021, pp. 49-55., p. 50
4. Daghi, I. *Закономерность ритма в построении орнаментальной композиции*, Chișinău: UTM, 1983

5. Daghi, I. *Программа самостоятельных занятий “Основы декоративного искусства”*, Chişinău: Timpul, 1985
6. Daghi, I. *Concepția curriculară de instruire și educație la arta plastică*, Chişinău: UPS “Ion Creangă”, 1991
7. Daghi, I. *Curriculum școlar la arta plastică (cl.I-IV)*, Chişinău: PRUT, 1998
8. Daghi, I. *Curriculum școlar la arta plastică (cl.V-XI)*, Chişinău: Cartier Internațional, 2000
9. Daghi, I., *Mijloacele de realizare a compoziției decorative frontale (ediția 2)*, Chişinău: Lumina, 1993
10. Daghi, I., *Compoziția decorativă frontală*, Chişinău: Tipografia Centrală, 2010
11. Daghi, I. *Compoziția decorativă volumetrică*, Chişinău: TEHNICA-INFO, 2013
12. Daghi, I. *Artistic*, Chişinău: Tipografia Centrală, 2011
13. Madan, E. *Pedagogul Ion Daghi*, Ziarul Făclia, din 22 august 2014, p.16

SPECIFICUL PROTECȚIEI PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iulia INGLIS

Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Iulia Inglis, email: iuliainglis@gmail.com

THE SPECIFICITY OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *The historical-conceptual evolution of intellectual property at national and international level, the study of the specifics of the legal protection of intellectual property at national level and the protection of intellectual property in the national law system.*

Keywords: *trademarks, industrial design, inventions, geographical indications, appellations of origin of origin, plant varieties, copyright and related rights, State Intellectual Property Agency, litigation.*

Adnotare: *Evoluția istorico – conceptuală a proprietății intelectuale la nivel național și internațional, studierea specificului protecției juridice ale proprietății intelectuale la nivel național și protecția proprietății intelectuale în sistemul de drept național.*

Cuvinte cheie: *mărci, design industrial, invenții, indicații geografice, denumiri de origine, soiuri de plante, drept de autor și drepturi conexe, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, litigii.*

În contextul epuizării resurselor naturale și energetice, proprietatea intelectuală se asociază cu creativitatea intelectuală care determină tendința oamenilor de a-și satisface nevoile personale și sociale, de a-și îmbunătăți condițiile de trai prin prestarea serviciilor și crearea/comercializarea diverselor produse. Conform Convenției pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale din 1967, art. 2 ca obiecte al proprietății intelectuale se consideră: mărcile; invențiile; operele literare, artistice și științifice; interpretările artiștilor interpreți, execuțiile artiștilor executanți, fonogramele și emisiunile de radiodifuziune; descoperirile științifice; desenele și modelele industriale; protecția împotriva concurenței neloiale, precum și toate celelalte drepturi aferente activității intelectuale în domeniile industrial, științific, literar și artistic.

Identificarea produselor/serviciilor au fost observate încă din Antichitate. Au fost găsite diferite obiecte marcate cu semne ce demonstau calitatea executării, originea produselor, denumirea producătorului și localitatea de origine. În Egiptul Antic, au fost găsite obiecte marcate cu semne pentru distingerea și demonstrarea calității: vase, brățări, obiecte de uz casnic etc. În Grecia Antică, marcarea ceramicii era folosită pe cărămizi, vase din ceramică, recipientele de depozitare, iar ceramica de calitate avea inscripția, care arăta că obiectul a fost fabricat de un meșter renumit. În Roma Antică au fost identificate semne utilizate pentru identificarea originii

produselor ceramice, care indicau denumirea producătorului și a localității de proveniență. Inscricțiunile de pe obiectele puse la vânzare purtau numele de titulus pictus (proto-mărci) - inscripție care menționa informații precum originea, destinația și tipul de produs. Tituli picti (pl.) sunt marcate pe vasele romane folosite pentru comerț, în special vasele de păstrare, ambalare și transportare a produselor. Deasemenea au fost găsite cărămizi ce se deosebeau prin numele producătorului, locul și data fabricației, prin urmare scopul mărcilor era garanția calității și promovarea produselor, iar meșterii din acest domeniu deveneau cei mai solicitați. Cultura Cucuteni-Tripolia este una dintre cele mai vechi civilizații din Europa, (5.200 - 3.200 î. e. n.) și se întindea pe o suprafață de 350.000 kilometri pătrați, pe teritoriul actual al României, Republicii Moldova și Ucrainei. Ceramica Cucuteni se deosebea prin decorul în spirală, cu numeroase variante și combinații. [1, p.13]

Pentru Evul Mediu erau specifice monograme și desene. În același timp în această perioadă problema contrafacerii devine foarte răspândită. În această perioadă se menționează nu numai marca individuală, dar și marca colectivă specifică pentru un grup de meșteșugari din același domeniu care foloseau două categorii de mărci: marca corporativă „signum collegi” (respectarea regulilor de fabricare a produselor) și marca individuală „signum private” (identificarea meșteșugarului din cadrul unei bresle). Imitarea mărcii străine era sancționată nu numai ca un act neloyal în raporturile dintre cei care execută același meșteșug, dar și ca mijloc de protecție a drepturilor consumatorului. În Evul Mediu se atestă lipsa legislației de protejare a autorilor, copierea cărților în mănăstiri, apariția tiparului, monopolul tipografilor și librarilor, apariția privilegiilor care confereau titularilor drepturi exclusive de reproducere și distribuire limitată. [1, p.15]

În perioada epocii industriale până în 1709, Anglia acordă drept de monopol (transmis ereditar) editorilor englezi care aveau dreptul exclusiv de a tipări și de a difuza cărțile, iar autorul era obligat să-și vândă opera. După adoptarea Statutului Reginei Anne (1709), autorilor au fost garantate drepturi patrimoniale, prin urmare tipărirea cărților se realiza doar cu acordul lor, iar termenul de protecție pentru dreptul exclusiv al autorului a fost de 28 ani. Cărțile erau depozitate la biblioteci, iar în caz de sancțiuni jumătate din amendă revenea autorului, iar jumătate se plătea în bugetul autorităților. Pentru Franța este specific abolirea sistemului de privilegii pentru editori. În 1791 și 1793 au fost adoptate două legi conform cărora autorului îi sunt atribuite drepturi exclusive asupra operei sale, inclusiv reproducerea, termenul de protecție extins - viața autorului plus 10 ani după deces în favoarea moștenitorilor, în același timp drepturile exclusive puteau fi transmise doar cu acordul scris al autorului, iar în caz de sancțiuni se efectua și confiscarea veniturilor. Germania a pus bazele nu numai drepturilor patrimoniale ale autorului, dar și a celor morale, deoarece se considera că opera creată este o manifestare a personalității autorului.

Legi speciale dedicate protecției mărcilor apar în sec.XIX și sunt determinate de dezvoltarea producției în serie, precum și trecerea pe prim plan a mărcii individuale: Franța (1857), SUA (1870), Germania (1874), Rusia (1896), Convenția de la Paris privind protecția proprietății industriale (1883) completat cu Acordul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor (1889) Acordul Britanic (1938) și Actul de la Benelux cu privire la mărcile comerciale (1970) etc Evoluția legislației din domeniul protecției mărcilor determină îmbunătățirea procedurilor naționale și internaționale de înregistrare a mărcilor, protecția drepturilor, cesionarea și licențierea etc [1, p.13]

Istoria și evoluția brevetelor ca titlu de protecție a proprietății intelectuale se poate diviza în trei etape importante:

a)(sec. XII-XVIII) - privilegiile acordate meșterilor calificați sub formă de scrisori (*littera patents*), care ofereau excepții de la regulile breslelor, scutiri de taxe, alocare de terenuri, împrumuturi fără dobândă etc în schimbul învățării ucenicilor pentru transfer tehnologic și diseminarea inovațiilor. (ex. brevet lui Bonafusus de Santa Columba). Prin urmare crește acordarea privilegiilor de monopol pentru desfășurarea diverselor activități comerciale.

b)(sec. XVIII-1883) - sisteme de brevetare naționale permit inventatorului dreptul la solicitarea unui brevet de invenție conform condițiilor obiective și respectarea principiului teritorial. SUA (1790) și Franța (1791) au fost țările care au adoptat legi cu privire la brevete, iar sistemul de protecție a proprietății intelectuale a înregistrat progrese cantitative și calitative, formalitățile de înregistrare au fost revizuite, iar subiectul protecției proprietății intelectuale este abordat la nivel internațional.

c)(1883-prezent) – internaționalizarea este etapa când au fost semnate mai multe acte internaționale: Convenția de la Paris (1883), Convenția de constituire a Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale (OMPI), Tratatul de cooperare în domeniul brevetelor (1970), Convenția privind eliberarea brevetelor europene (1973), Acordul privind aspectele drepturilor de proprietate intelectuală legate de comerț (Acordul TRIPS), ca anexă la stabilirea Acordului Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), iar ca scop era integrarea drepturilor de proprietate intelectuală (drepturi de autor, mărci comerciale, brevete etc) în sistemul OMC. [1, p.10]

În Republica Moldova la 26 iulie 1993 a fost aprobat Regulamentul provizoriu privind protecția proprietății industriale. Apoi, în scopul eficientizării protecției obiectelor de proprietate industrială, au fost elaborate și adoptate legi speciale pentru fiecare obiect de proprietate intelectuală. La 28 noiembrie 1994 între Statele membre ale Comunității Europene și Republica Moldova a fost semnat Acordul de Parteneriat și Cooperare. În conformitate cu acest acord legislația națională a fost armonizată cu Regulamentul Consiliului CE nr. 40/94 din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară și Directiva Parlamentului European și a Consiliului 2004/48/CE din 29 aprilie 2004, privind respectarea drepturilor de Proprietate Intelectuală [2]

Etapa de internaționalizare a protecției drepturilor de autor este determinată de semnarea Convenției de la Berna pentru protecția operelor artistice și literare din 1886, revizuită în 1971, iar pentru drepturile conexe această se începe cu semnarea Convenției Internaționale pentru protecția artiștilor interpreți, a producătorilor de fonograme și a organizațiilor de radiofuziune și de televiziune din 1961 la Roma. În contextul progresului tehnico-științific sistemul internațional de protecție al drepturilor proprietății intelectuale a înregistrat o accelerare pozitivă prin semnarea acordurilor și convențiilor internaționale: Acordul TRIPS impune pentru toate țările sale membre respectarea cerințelor minime în domeniul proprietății intelectuale conform Convenției de la Berna, Tratatul OMPI privind drepturile de autor și Tratatul OMPI privind performanțele și fonogramele (1996), Tratatul OMPI de la Beijing privind interpretările și execuțiile audiovizuale (2012), Tratatul OMPI de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate ale persoanelor nevăzătoare etc

Legislația națională și internațională actualizată permite asigurarea protecției proprietății intelectuale conform contextului socio-cultural, respectarea drepturilor patrimoniale și nepatrimoniale al creatorilor asupra operelor sale, precum și dreptul de protecție a consumatorilor. Prin respectarea drepturilor proprietății intelectuale se promovează creativitatea, motivarea antreprenorilor creativi pentru îmbunătățirea serviciilor prestate și produselor create ceea ce va determina dezvoltarea tehnologiei și a inovațiilor, precum și creșterea economică la nivel național și internațional. [2] Prin urmare este necesară sensibilizarea și conștientizarea cu privire la

avantajele protecției și necesitatea respectării drepturilor de proprietate intelectuală, prin cooperarea interinstituțională atât pe plan intern, cât și la nivel internațional.

Respectarea drepturilor proprietății intelectuale sunt foarte importante pentru activitatea economică a întreprinderilor /instituțiilor, cât și pentru creatori colectivi/individuali. Conform legislației naționale și internaționale din domeniul proprietății intelectuale și a politicilor promovate la nivel de instituții de stat drepturile proprietății intelectuale se asigură în cadrul unui sistem al proprietății intelectuale care se împarte în două ramuri:

1. Proprietatea industrială din care fac parte obiecte de proprietate intelectuală ca invențiile, mărcile, desenele și modelele industriale, soiurile de plantă, indicațiile geografice, denumirile de origine, specialitățile tradiționale garantate, secretul comercial, numele comercial.

2. Drepturile de autor și drepturi conexe care protejează obiecte de proprietate intelectuală din domeniul științific, literar și artistic.

Analizând izvoare naționale ale dreptului de proprietate intelectuală vom menționa că conform art. 33 al Constituției Republicii Moldova: "Libertatea creației artistice și științifice este garantată. Creația nu este supusă cenzurii. Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sînt apărute de lege. Statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale." [3]

În Republica Moldova cadrul juridic pentru protecția *invențiilor* se axează pe Legea privind protecția invențiilor nr. 50-XVI și Regulamentul privind procedura de depunere și examinare a cererii de brevet de invenție și de eliberare a brevetului. Republica Moldova a semnat Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, Tratatul de cooperare în domeniul brevetelor, Tratatul de la Budapesta privind recunoașterea internațională a depozitului de microorganisme în scopul asigurării protecției lor prin brevete, Aranjamentul de la Strasbourg privind clasificarea internațională de brevete, Tratatul privind dreptul brevetelor. [2]

Cadrul juridic pentru protecția *mărcilor* în Republica Moldova se constituie din Legea privind protecția mărcilor nr. 38-XVI și Regulamentul privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a mărcilor. În același timp Republica Moldova a semnat diverse acte internaționale privind protecția mărcilor: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor, Tratatul de la Nairobi privind protecția simbolului olimpic, Tratatul privind dreptul mărcilor, Tratatul de la Singapore privind dreptul mărcilor, Protocolul referitor la Aranjamentul de la Madrid privind înregistrarea internațională a mărcilor, Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în scopul înregistrării mărcilor, Aranjamentul de la Viena privind instituirea clasificării internaționale a elementelor figurative ale mărcilor, Aranjamentul de la Madrid privind sancțiunile pentru indicațiile false sau înșelătoare de proveniență a produselor, Acordul privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală. *Marca* este semn vizual, sonor, olfactiv, tactil care individualizează și deosebește produsele /serviciile persoanelor fizice/juridice fiind obiectul unui drept exclusiv de utilizare și exploatare și drept de a interzice folosirea de către terți. Se deosebesc după destinație: mărci comerciale/certificare, după numărul de titulari individuale/colective, și mărci notorii. Marca constituie avantajul competitiv al titularului, iar funcția de diferențiere a mărcii determină individualizarea produselor/serviciilor, precum și loializarea clienților. Funcția de concurență implică concurența, iar funcția de garanție a calității permite consumatorului să procure un anumit produs/serviciu preferat. Protecția juridică a mărcilor, precum și dobîndirea drepturilor se obține conform legislației în vigoare prin

înregistrarea națională, înregistrarea internațională (sistemul de la Madrid), precum și recunoașterea ca marcă notorie. Avantajele înregistrării mărcilor ca obiecte de proprietate intelectuală sunt exprimate prin posibilitatea diferențierii produselor/serviciilor a agenților economici, determinarea alegerii consumatorului a produselor/serviciilor preferate, construirea unei strategii de marketing eficiente și promovarea produselor/serviciilor online/offline atât la nivel național, cât și internațional, constituirea ca obiecte pentru contracte de cesiune, licențe, francize etc [4, p.114]

Protecția *desenelor sau modelelor industriale* în Republica Moldova este asigurată conform Legii privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161-XVI și Regulamentul privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a desenelor și modelelor industriale. Iar tratatele internaționale în domeniul nominalizat sunt următoarele: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, Aranjamentul de la Haga privind depozitul internațional de desene și modele industriale, Aranjamentul de la Locarno privind instituirea clasificării internaționale a desenelor și modelelor industriale. Pe teritoriul Republicii Moldova sunt protejate desene sau modele industriale: înregistrate (cu depunerea cererii de înregistrare) și confirmate prin certificatul de înregistrare a desenului sau modelului industrial; neînregistrate (fără depunerea cererii de înregistrare) sau publice și internaționale înregistrate conform Aranjamentului de la Haga. Termenul de protecție pentru un desen sau un model industrial este perioada de 5 ani, care poate fi prelungit pentru mai multe perioade de câte 5 ani, maxim 25 de ani de la data de depozit. Desenul sau modelul industrial neînregistrat este protejat 3 ani de la data la care a fost făcut public pentru prima oară în Republica Moldova, în același timp nu conferă titularului dreptul de a interzice activitățile în cazul înregistrării desenului sau modelului industrial la AGEPI. [2]

Invenția reprezintă o soluție tehnică a unei probleme prin intermediul elementelor tehnice. Invențiile pot avea ca obiect: un produs, un procedeu, o metodă. Cererea de brevet poate fi depusă doar pentru o singură invenție sau la un grup de invenții. O invenție poate fi brevetată în caz că sunt respectate cumulativ următoarele criterii de brevetabilitate: aplicare industrială, noutate, inventivitate. Nu se consideră invenții: descoperirile, teoriile științifice și metodele matematice; prezentările de informații; creațiile estetice; planurile, principiile și metodele în exercitarea activităților intelectuale, în materie de jocuri sau în domeniul activităților economice, precum și programele de calculator. Cererea de eliberare a unui brevet de invenție se depune la AGEPI și se trece următoarele proceduri: examinarea cererii, publicarea cererii, publicarea hotărârii de acordare a brevetului, opoziția și eliberarea brevetului. Titlurile de protecție a invențiilor în Republica Moldova sunt: brevetul de invenție, brevet de invenție de scurtă durată, certificat complementar de protecție. Funcțiile brevetului sunt de protecție și informare. [2]

Indicații geografice, denumiri de origine, specialități tradiționale garantate ca obiecte de proprietate intelectuală în Republica Moldova sunt protejate conform Legii privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr.66-XVI și Legii pentru aprobarea simbolurilor naționale asociate indicațiilor geografice protejate, denumirilor de origine protejate și specialităților tradiționale garantate nr.101, precum și conform Regulamentului privind procedura de depunere, examinare și înregistrare a indicațiilor geografice, a denumirilor de origine și a specialităților tradiționale garantate. Convenții, aranjamente, tratate internaționale semnate de Republica Moldova în domeniul protecției drepturilor asupra indicații geografice, denumiri de origine, specialități tradiționale: Convenția de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale, Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în scopul înregistrării mărcilor, Aranjamentul de la Lisabona privind protecția

indicațiilor locului de origine a produselor și înregistrarea lor internațională. Durata protecției unei denumiri de origine, a unei indicații geografice sau a unei specialități tradiționale garantate începe din data de depozit a cererii și este nelimitată. Cererea de înregistrare se depune la AGEPI de către o asocieră a producătorilor. [2]

Cadrul legal cu privire la protecția *soiurilor de plante* se constituie din Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39-XVI și Regulamentul privind procedurile de depunere și examinare a cererii, de acordare și de menținere în vigoare a brevetului pentru soi de plantă, iar actul internațional semnat de Republica Moldova este Convenția internațională pentru protecția noilor soiuri de plante (1961). Soiurile de plante – organisme/entități vii, care pot fi reproduse/multiplicate în formă neschimbată și se consideră un obiect al proprietății industriale. Instituțiile statului abilitate în domeniul protecției soiurilor de plante sunt: Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (acordarea protecției juridice noilor soiuri de plante în Republicii Moldova, recepționarea cererilor de brevet pentru soiuri de plante, examinarea cererilor, publicarea cererilor în BOPI, acordarea și eliberarea brevetelor pentru soi de plantă, ținerea registrelor naționale de cereri și brevetelor pentru soi de plantă) și Comisia de Stat pentru Testarea Soiurilor de Plante a Republicii Moldova (testarea soiurilor, ținerea catalogului soiurilor de plante, admise pentru producere și comercializare în Republica Moldova) Brevetul pentru soi de plantă este un titlu de protecție care certifică prioritatea soiului, paternitatea amelioratorului și dreptul exclusiv al titularului de brevet de a utiliza soiul de plante și poate fi eliberat numai de către AGEPI. [2]

Conform art. 476 alin (3) Codul Civil al Republicii Moldova de domeniul proprietății intelectuale țin obiecte ce dispun de un sistem de reglementare separat, cum ar fi: a) secretul comercial (know-how); b) numele comercial. [2]

Prin intermediul *dreptului de autor* se protejează creațiile intelectuale din domeniul literar, artistic și științific, indiferent de faptul dacă acestea au fost sau nu aduse la cunoștința publicului. Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe nr. 139, Legea cu privire la difuzarea exemplarelor de opere și fonograme nr. 1459-XV și Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la înregistrarea obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe nr. 89 din 10.02.2012 constituie cadrul legal național în domeniul dreptului de autor. Normele juridice care vizează dreptul de autor și drepturile conexe se regăsesc în Legea presei nr. 243 din 26.10.1994, Legea Republicii Moldova nr. 1227 din 27.06.1997 cu privire la publicitate, Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999, Legea Republicii Moldova nr. 939 din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială, Legea Republicii Moldova nr. 1350 din 02.11.2000 cu privire la activitatea arhitecturală, Legea Republicii Moldova nr. 1421 din 31.10.2002 cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice, Legea Republicii Moldova nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare, Legea Republicii Moldova cinematografiei nr. 116 din 03.07.2014 etc Convenții și tratatele internaționale semnate de Republica Moldova în domeniul dreptului de autor și drepturi conexe: Convenția pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, Convenția de la Berna privind protecția operelor literare și artistice, Convenția internațională pentru ocrotirea drepturilor interpreților, a producătorilor de fonograme și a organizațiilor de difuziune, semnată la Roma, Convenția Mondială cu privire la drepturile de autor, Convenția privind protecția producătorilor de fonograme împotriva reproducerii neautorizate a fonogramelor lor, semnată la Geneva, Acordul OMPI privind dreptul de autor, Acordul OMPI cu privire la interpretări și fonogramele, semnat la Geneva, Tratatul de la Beijing privind interpretările și execuțiile audiovizuale, Tratatul de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate al persoanelor nevăzătoare, cu

deficiențe de vedere sau cu alte dificultăți de citire a materialelor imprimate. Dreptul de autor aparține autorului, iar operele protejate se deosebesc prin includerea literei latine „C” în cerc numele sau denumirea titularului dreptului exclusiv de autor anul primei publicări a operei. Condițiile pentru opera protejată prin dreptul de autor includ originalitatea, forma concretă de exprimare, noutate, individualitate și respectarea tuturor formalităților. [5]

Creațiile intelectuale, informația și cunoștințele, potențialul spiritual, științifico - cultural al societății contemporane determină dezvoltarea durabilă și determină competitivitatea economică, ocuparea forței de muncă, ridicarea nivelului de bunăstare a populației. Protecția proprietății intelectuale este o condiție foarte importantă pentru inovare. Fără protecția obiectelor de proprietate intelectuală nu există nici o motivație de investiție în inovație. Protecția proprietății intelectuale motivează inovatorii să investească în cercetare și dezvoltare, să faciliteze transferul de cunoștințe de la laborator spre piață și să ofere protecție pe piața națională și internațională. Proprietatea intelectuală cuprinde dreptul proprietății industriale, drepturile de autor și drepturi conexe. Cadrul legal, sistemul național de protecție a proprietății intelectuale și mecanismele juridice din domeniul proprietății intelectuale permit asigurarea drepturilor titularilor obiectelor proprietății intelectual prin diferite măsuri de drept civil, administrativ și penal. Legislația națională și internațională adoptată stabilesc standarde care asigură condițiile pentru promovarea creativității și inovațiilor, precum și promovarea diversității interculturale, prin urmare se facilitează accesul consumatorilor la servicii și produse de calitate. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, execută atribuțiile de asigurare a respectării drepturilor de proprietate intelectuală, în colaborare cu Serviciul Vamal, Ministerul Afacerilor Interne, Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, Procuratura, Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești și Consiliul Concurenței, în evaluarea tendințelor și a potențialelor amenințări de fabricare, distribuție și vânzare de produse contrafăcute și piratate. Procesul de globalizare, progresul științifico-tehnologic au determinat o evoluție rapidă a schimburilor comerciale și a fluxurilor financiare, iar protecția drepturilor de proprietate intelectuală a condus la constituirea unui instrument eficient pentru protejarea la nivel internațional a drepturilor de proprietate intelectuală. [2]

Referințe bibliografice:

1. Plotnic O., Crudu R., Mogol N., Cimil D., *Dreptul proprietății intelectuale*, Chișinău: USM, 2021, 201 p.
2. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI), www.agepi.gov.md
3. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.94, în vigoare din 27.08.1994
4. Badâr I., Moisei A., *Managementul proprietății intelectuale*, Chișinău, 2018, 312 p.
5. Țigănaș I., *Dreptul de autor și drepturile conexe: Volum în scheme*. Chișinău, 2018, 340 p.

COMPONENTA PSIHOLOGICĂ ÎN PROCESUL DE CREAȚIE ARTISTICĂ

Rodica URSACHI

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Rodica Ursachi, email: rodikamish@gmail.com

THE PSYCHOLOGICAL COMPONENT IN THE ARTISTIC CREATION PROCESS

Abstract: *This article reveals the issue of artistic creation from the position of art psychology. Several aspects and factors of the creative process are mentioned (the creative individual with his or her way of thinking, the process, the creation result). The components of the plastic language used in the process of creating a work of art are described, and the types of approaches to the problem in the study of art psychology are revealed.*

Keywords: *creation, art, art psychology, artwork, artist, creative person.*

Adnotare: *Articolul dat relevă problema creației artistice din poziția psihologiei artelor. Sunt menționate mai multe aspecte și factori ai procesului de creație (individul creator cu modul său de gândire, procesul, rezultatul de creație). Sunt descrise componentele limbajului plastic utilizat în procesul de creare a unei opere de artă, și relevante tipurile de abordări ale problemei în studierea psihologiei artelor.*

Cuvinte-cheie: *creație, artă, psihologia artei, operă de artă, artist, persoană creativă.*

Arta constituie cea mai impresionantă și subtilă formă de creativitate, ce provoacă permanente căutări în sfera frumosului, dar și sugerarea diverselor mesaje ce trezesc în mentalitatea receptorului gânduri, idei, aspirații, emoții și meditații. Arta este expresia creației și drept urmare „...arta devine proces de socializare prin intermediul culturii, expresie a culturii și civilizației pe care le armonizează în beneficiul consumatorului” [1, pag. 9].

Un aspect important în interpretarea artei este determinarea factorilor specifici ai opticii artistice în perceperea lumii înconjurătoare a creatorilor. În demersul propus s-a încercat o analiză a factorilor subiectivi și a mijloacelor prin care se manifestă artiștii, inclusiv și viziunile lor profesionale. Interes prezintă și aspectul psihic al procesului de creație, și mecanismele filozofice de interpretare caracteristice ale artiștilor, precum și principiile de influență vizuală asupra spectatorului. Autorul include în opera sa de artă gânduri, sentimente și temperament. Autodeveloparea, autocunoașterea, autoactualizarea, autoreprezentarea, autoexprimarea și alte forme de manifestare a sinelui se deosebesc în domeniul creativ mult mai pronunțat. O mare parte din operele literare, plastice și muzicale au caracter profund autobiografic, arta devenind, în așa fel, o formă de autocunoaștere.

În interiorul fiecărui om domină o anumită metodă de cunoaștere. În tipul rațional domina gândirea reflexivă, superioară emoțiilor. Tipul irațional nu este mediat de operațiunile reflexive

și apreciază senzațiile și intuiția mai presus decât perceperea rațională. Deosebirile personale ale intelectului artistic, a percepției, memoriei și gândirii, a sferei motivaționale de valori, setul viziunilor, procesul creativ și metoda de plăsmuire a operei, determină stilul individual al autorului, tehnica lui și limbajul de exprimare. Tipul psihologic al personalității servește baza pentru acest complex de manifestări.

Nu există personalitate artistică impasionată. Prioritatea oamenilor din sfera artistică constă, în posibilitatea de a transfigura „poftele” trupești (pasiunea, obsesia, patima) în rezonanțe psihice subtile. Diapazonul senzorial de percepție al artiștilor este mai sensibil față de fenomenele mediului, generând, constant, tablouri asociative vii și expresive, comparativ cu o persoană ordinară. Aceste imagini asociative îl „direcționează” pe autor către lăuntric, interiorizându-l, căci interpretarea subiectivă se manifestă adesea mai puternic, decât cea obiectivă. Sub aspect „temperamental” exteriorizarea lumii interioare a creatorului se poate manifesta, fie ca o acțiune lentă, fie una fulgerătoare, de intensitate maximă.

Caracterul artistului poate fi exprimat și de forma limbajului vizual utilizat în opera de artă. Pentru artiști limbajul vizual nu este doar un mijloc de exprimare, dar și o metodă experimentală de căutare a posibilităților plastice noi. Limbajul vizual include o serie de mijloace plastice menite să aducă la cunoștința spectatorului un mesaj. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor, limbajul vizual devine deosebit de complex. El posedă menirea de a desfașura, de a explica un fenomen sau de a monta mai multe fenomene într-o singură formă, extrăgându-le esențialul.

Unii autori, în procesul de creație pun accentul pe limbaj vizual, tehnică, iar alții pe mesaj, ideie. Experiența ne demonstrează, că predispozițiile respective aduc viziunile la extremă. Dintr-o parte, îi avem pe академиști, pasionați de trasăturile exterioare ale volumelor, proporțiilor etc., din alta, se impun „conceptualiștii”, ignorând demonstrativ orice efort tehnologic.

Utilizatorul modern se sprijină, primordial, pe aspectul tehnologic al piesei artistice, latura conceptuală retribuind-o pe umerii celor „cultivați”. Spre exemplu, consumatorul din zonele rurale denotă predilecție pentru folclor, cel din zonele comerciale, consumă artă decorativă sau pictură de salon, din zonele industriale, manifestă interes pentru design și realism. În așa fel, genurile suprarealiste, conceptuale devin un „privilegiu” al intelectualilor (medici, scriitori, politicieni). Clasificarea zonelor de influență servește un obiect de studiu al managerilor, pe când școala superioară caută să dezvolte în discipoli, atât competențe tehnologice, cât și filozofice, studentul fiind pus în situația să actualizeze periodic valorile culturale, exprimate în activitatea sa profesională. Dacă școala clasică are drept scop reprezentarea desăvârșită a realității obiective și exprimarea subiectivă a ei, apoi plurisofistica modernistă, „propulsată” de nivelul științific general, la care ajunge societatea civilă către mijlocul secolului XX, explorează spațiul psihic și social prin depistarea canalelor noi de percepție a lumii înconjurătoare.

Arta sensibilizează structurile psihice de fond, dispoziție, stări provocate de tensiunile vieții curente. Ea oferă mai multe posibilități și motive de meditație, iar aceasta la rândul său, generează o profundă trăire a vieții, înțelegerea cadrului exterior și stimularea unei lumi interioare mai frumoasă și plină de lumină și liniște.

Referințe bibliografice:

1. Șchiopu U. *Psihologia artelor*. București: Didactică și pedagogică, R.A., 1999, pag. 211.
2. Blaga L. *Artă și valoare. Trilogia valorilor*. București: Editura Humanitas, 1996.
3. Blaga L. *Știință și creație. Trilogia valorilor*. București: Editura Humanitas, 1996.
4. Blaga L. *Trilogia valorilor*. București: Editura Humanitas, 2014, Pag. 504.
5. Husar Al. *Studii de estetică, istoria și teoria artei*. Iași: Princeps Edit, 2008, pag. 316.

PARALELISMUL CULTURII ȘI VALORILOR LA LUCIAN BLAGA

Carolina CHEIANU-TUDOS

Colegiul Universității Tehnice a Moldovei
Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Carolina Cheianu-Tudos, email: c_cheianu@yahoo.com

THE PARALLELISM OF CULTURE AND VALUES IN THE LUCIAN BLAGA'S OPERA

Abstract: Current paper represents the research on the parallelism of culture and values in Lucian Blaga. The human values are discussed along of many centuries which were produced by the interconnection between humanity and metaphysics. In the research was presented a categorization of the Lucian Blaga's metaphysics it was presented as ontology, and fundamental ontology, gnoseology, cosmology, general methodology. These subcategories of his philosophy were presented and researched in the „Trilogy of values”. Another categorization was presented to us and researched in order to create a deep understanding of the culture system.

Keywords: hierarchy of values, formative aspirations, art, values of culture, ontological way, principle of parallelism, balance of values, branches of culture and values.

Adnotare: Lucian Blaga este unul dintre cei mai cunoscuți filosofi români alături de Tudor Vianu, Ovidiu Drâmba și Mircea Eliade. Filosoful ne vorbește despre paralelismul ramurilor culturii din: cadrul metafizicii, științelor, morală, organizațiilor sociale și artelor. Aceste corespondențe, au caracter de necesitate și caracter istoric. Afirmând că nu poate exista o întâietate teoretică a unei ramuri a culturii asupra alteia, tot așa cum o ierarhizare a genurilor artei nu este posibilă. Lucian Blaga spune că nu putem considera filosofia superioară poeziei, dramaturgia mai presus decât filosofia, critica mai însemnată ca aforismele. Fiecare ramură a creației atârnă egal pe cântarul valorilor. De aceea ramură a culturii trebuie să renunțe la pretenția de regină. De aceea principiu este numit paralelismul ramurilor culturii și valorilor.

Cuvinte cheie: ierarhia valorilor, năzuințe formative, artă, valorile culturii, mod ontologic, principiu paralelismului, balanța valorilor, ramurile culturii și a valorilor.

Filosofia românească din prima jumătate a secolului al XX-lea ne este cunoscută prin întemeierea unor sisteme metafizice. Deoarece majoritatea savanților și-au făcut studiile la universitățile europene de acolo se trag rădăcinile concepțiilor filosofice, totuși având și ceva original spațiului mioritic contribuind la specificul culturii naționale. Printre cei mai vestiți culturologi au fost: L. Blaga, T. Vianu, O. Drâmbă, M. Eliade etc.

Cultura are un caracter existențial. În lucrarea Aspecte antropologice, L. Blaga încercă să arate care sunt implicatele creației de cultură. Ele sunt diverse și de felurite grade. Cultura implică un mod ontologic specific uman, adică existența într-o ambianță mereu dezamăgită, în care

orizontul lumii concrete se conjugă cu orizontul necunoscutului. Cultura implică, aspirația spre revelarea acestui orizont al necunoscutului, revelare pe care omul și-o face sieși prin plâsmuiri din cele mai variate, și în tipare stilistice din cele mai variate. Vedem în om ființa creatoare de cultură prin excelență, dar aceasta înseamnă în primul rând că omul înmănușează în sine toate acele condiții biologice și materiale, psihologice și spirituale, fără de care cultura rămâne un deziderat, ce refuză să se închege.

Cultura, la fel ca omul, care este ființă eminentă istorică, are, deopotrivă, caracter eminent istoric, deoarece cultura este expresia nemijlocită a modului specific uman. Lucian Blaga afirmă că nu este posibilă o ierarhizare axiologică a ramurilor culturii și valorilor. Deoarece toate ramurile culturii și valorilor atârnă egal în cântarul culturii și valorilor. O ierarhizare a ramurilor culturii este, în sistemul lui Lucian Blaga, absolut neconceput. Se poate oare de argumenta că Dante, Shakespeare și Goethe, au mai mare valoare, în istoria culturii, decât Galilei, Newton sau Einstein?

Pentru prima dată ideea de paralelismul ramurilor culturii și valorilor, o întâlnim în lucrarea "Pietre pentru templul meu". Interesat de particularitățile culturale ale diferitor popoare, consideră că orice creație individuală sau socială apare, cel mai adesea dintr-o anumită atitudine sufletească în fața vieții și a lumii. La Lucian Blaga este o reacție spirituală în fața lumii și a vieții, care plutește între conștient și inconștient. Fiind o reacție mai mult trăită decât cugetată, și apare ca forme de limbaje artistice, religioase sau filosofice. De aceea trebuie să ajungem, dacă vrem să pătrundem ființa intimă culturală a unui popor.

O idee asemănătoare o întâlnim în *Filosofia Stilului*. Accentul cade pe categoria *năzuință formativă* care aproximativ am putea să o numim „atitudine în fața vieții și a lumii”. *Năzuința formativă* se schimbă de la epocă la epocă, în centru fiind situată o valoare fundamentală, care este realizată în materialul plastic al simțurilor, cât și plâsmuirile conștiinței omenești: în cele teoretice, morale, religioase, sociale cât și artistice.

Cele trei tendințe ale *năzuinței formative*: tendința spre individual, spre tipic și absolut, în lucrarea *Filosofia Stilului*, constituie, singure, baza paralelismului ramurilor culturii, sunt unilaterale. În lucrarea *Orizont și stil*, Lucian Blaga își recunoaște greșeala "din nefericire, în momentul când scriam acel studio, nu ne găseam în situația de a preciza locul *năzuinței formative*" în constelația determinantă a fenomenului stilistic. Ședuiți de aparențe și de insinuările obiectului în sine, făceam chiar greșeala de a socoti *năzuința formativă* drept substrat principal, sau chiar unic, al stilului. Încă nu deplin inițiați în tainele de subsol și ocrotite de întuneric ale fenomenului, ne-am lăsat impresionați, mai mult decât trebuia, de calitățile prin excelență vizibile ale stilului, adică de aspectele ale pipăite sau pur formale" [1, p. 118].

Iar în lucrarea *Filosofia Stilului*; Lucian Blaga afirmă că paralelismul ramurilor culturii își are originea în corespondențe culturale, pe planuri de existențe diferite precum: în metafizică, în științe, în morală, organizații sociale și arte. Astfel de corespondențe, au caracter de necesitate și de caracter istoric. "Orice ar putea să fie sau să nu fie. Cercetătorul are însă un deosebit interes să aleagă din mulțimea celor întâmplătoare pe cele necesare, pe temeiul corespondențelor. Operele de artă ținute în "stil" plac prin caracterul lor de necesitate în cadrul unei culturi. Firește, cu timpul orice operă de artă se înstrăinează de prezent. Pricina trebuie căutată în faptul că "stilul" operei e în adevăr în strânsă legătură cu valorile epocii sale, care se schimbă cu vremea. De aceea un stil străvechi nu poate fi gustat și apropiat de noi prin mijlocirea esteticului, ci numai prin căutarea de corespondențe în timpul său, prin demonstrarea intuitivă a *necesității sale*" [2, p. 44].

Idea paralelismului ramurilor culturii o regăsim și în *Trilogia valorilor*, și anume pe tărâmurile științei și creației, gândirii magice și religiei, artei și valorilor. Arta reprezintă, ca și celalte creații de cultură, un act de intenție revelatoare în raport cu misterul. Rezultatul actului de intenție revelatoare este opera; iar opera se definește ca un precipitat metaforic impregnat de categorii stilistice. Categoriile abisale reprezintă desigur tot atâtea vaduri de ieșire din lumea concretă, dar totodată ele sunt frâne care zădărnicesc revelarea absolută, a misterelor. Ne găsim izolați de misterele spre care aspirăm, atât prin metaforismul intern creațiilor de cultură, cât și prin categoriile abisale care li se imprimă stilistic. Arta este o aspirație înfrântă spre revelarea misterului. Din această situație nu ne este dat să ieșim, și nici nu ar fi bine să putem ieși. Dată fiind această stare de lucruri, se pune întrebarea dacă există o ierarhie de drept între ramurile culturii. Sau poate chiar o întâietate a artei într-o asemenea ierarhie. Întrebarea se rezolvă de la sine, de îndată ce am pătruns paradoxul poziției umane în univers. Dacă toate creațiile de cultura, inclusiv artă, sunt revelații transcendent înfrânate ale misterului, înțelegem numai că nu se poate vorbi despre o ierarhie a ramurilor culturii. Astfel Lucian Blaga dovedește că orice ramură a culturii, este expresie a modului ontologic specific uman, atârnă egal în balanța valorilor.

Nu există întâietate teoretică a unei ramuri a culturii asupra alteia, tot așa cum o ierarhizare a genurilor artei nu este posibilă. "În general, criteriile ce pot fi luate ca bază de ierarhizare sunt foarte șubrede, dacă se face abstracție de cel metafizic, singurul cu adevărat concludent, și care ne interzice categoric ierarhizarea. Toate celelalte, aplicate de unul singur, sunt riscante și nu garantează nici o afirmație omenește sigură. Un gen poate să devină astfel întâiul când e privit sub un unghi de vedere, și ultimul când e privit sub un alt unghi de vedere, iar alt gen tocmai dimpotrivă" [3, p. 54]. Dar acest joc de-a perspectivele ar putea să bucure numai inima copiilor.

Putem menționa faptul că paralelismul ramurilor culturii și valorilor presupune unitatea principală a creațiilor de cultură, și nu înlătură, diferențele dintre ramuri, genuri, specii, forme și formule ale creației ca atare. Un astfel de exemplu ne îl oferă Lucian Blaga nu putem considera filosofia superioară poeziei, dramaturgia mai presus decât filosofia, critica mai însemnată ca aforismele. Fiecare ramură a creației lui Lucian Blaga atârnă egal pe cântarul valorilor.

Se poate spune, că în sistemul lui Lucian Blaga, nu există o ierarhie a creațiilor de cultură.

Orice ramură a culturii trebuie să renunțe la pretenția de regină, a celorlalte creații. Indiferent dacă faimoasa pretenție de întâietate în piramida valorilor este îndreptățită, în anumite zone culturale și în anumite tipuri istorice, prin privilegiile temporale izvorâte din funcții sociale utile sau necesare.

Ideea imposibilității ierarhizării ramurilor culturii este azi pe deplin lămurită. În gândirea românească, ea a fost rostită și ridicată la rang de principiu- *principiul paralelismului ramurilor culturii și valorilor* - de către Lucian Blaga.

Resurse bibliografice:

1. Blaga L. *Trilogia culturii*, București: Humanitas, 1996.
2. Blaga L. *Filosofia Stilului*, București, 1924.
3. Blaga L. *Teoria Valorilor*, București: Humanitas, București, 1996.
4. Blaga L. *Gândire magică și religie. Trilogia Valorilor II*. București: Humanitas 1996.
5. Blaga L. *Artă și valoare. Trilogia Valorilor III*. București: Humanitas 1996.
6. Popescu I. M. *O perspectivă românească asupra teoriei culturii și valorilor*. București: Eminescu, 1980.
7. Boboc A. *Filosofie românească. Studii istorico-filosofice în perspectivă contemporană*. Grinta, 2007.
8. Plop T. *Lucian Blaga – filosofia și metafizica valorilor*. Cluj Napoca: Casa Cărții de știință, 2007.